
3 1761 07989498 6

(67)

Tafla 1. Författaren med Ashluslayvänner.

INDIANLIF

I

EL GRAN CHACO
(SYD-AMERIKA)

AF

ERLAND NORDENSKIÖLD

MED 162 ILLUSTRATIONER

STOCKHOLM
ALBERT BONNIERS FÖRLAG

STOCKHOLM 1910
AKTIEBOLAGET FAHLCRANTZ' BOKTRYCKERI

TILL

ARVID OCH ROSA HERNMARCK

INNEHÅLL:

Inledning.

Denna bok afser att skildra några indianstammar, som jag under min resa 1908—1909 närmare lärt känna.

Det är dessa människors intima lif, deras samhälle, deras hem, deras kamp för tillvaron, deras strider, deras uppfostran, deras moralbegrepp, deras religion och sagor, som jag velat skildra i denna bok.

Det är sålunda i första rummet ett bidrag till kännedomen om de sociala förhållandena i indiansamhället, som jag velat gifva här.

Jag har sökt lära känna indianerna, och jag har också fattat sympati för dem. Så godt jag kunnat, har jag sökt att lefva indianernas lif, sökt att förstå dem. Jag har fiskat, dansat, sjungit och druckit med dem. När jag kunnat, har jag sökt att glömma, att jag rest ut för att studera dessa människor och inte bara för att lefva med dem och ha roligt.

Det är som medmänniskor, som jag betraktat indianerna.

Bland många torra fakta har jag här velat visa en hel del människor, för hvilka jag vill, att läsaren skall fatta en smula sympati.

Min resa har kommit till stånd tack vare min vän Arvid Hernmarcks frikostighet. Jag står därför i mycket stor tacksamhetsskuld till honom.

Med sitt kända intresse för att hjälpa svenskar, som söka att göra något i Sydamerika, gaf generalkonsul Axel Johnson mig fri resa och fria frakter på de bekväma ångare, som förmedla den allt mer uppblomstrande svenska handeln på Argentina.

Stort tack är jag skyldig fru Rosa Hernmarck, f. d. ministerresidenten O. Gyldén, chargé d'affaires H. Bildt och apotekare H. Enell, hvilka dels bidragit till min utrustning, dels tagit hand om mina samlingar.

Under mina vidsträckta ströftåg i Bolivia har jag såväl i den fattiges hydda som hos den rike estancieron mottagits med utomordentlig gästfrihet. Både hos indianer och hvite har jag känt mig som vän i huset.

Bäst har jag trifts hos indianerna!

FÖRSTA KAPITLET.

Färd till arbetsfältet.

Den 21 februari 1908 lämnade jag Sverige i sällskap med en svensk, W. Andersson, på ångfartyget »Drottning Sofia» med Buenos Aires som mål. Under den härliga sjöresan voro vi i tillfälle att hämta krafter för kommande strapatser. Med salta bad och solbad härdade vi kropparna, tänkande som så: »Under en resa som denna är en god hälsa den allra viktigaste utrustningen. När man är frisk och kry, så arbetar man bra, när man är nedtryckt af sjukdom, då går allting dåligt.» Under hela min resa har jag ej varit riktigt sjuk en enda dag.

På »Drottning Sofia» gjorde jag bekantskap med en ung landsman, Carl Moberg. Det var en vild pojke. En dag klättrade han upp i stormasten på »Sofia», satte sig på toppen på den runda knoppen och njöt vid en cigarrett af utsikten. Då han syntes mig djärf och oförvägen och gärna ville med till indianerna, så anställde jag honom vid expeditionen. Detta fick jag intet skäl att ångra. Moberg visade sig under hela resan vara en duglig och pålitlig kamrat. Jag har här presenterat honom, såsom han presenterade sig för mig, för att läsaren skall förstå, att det var en man, som passade hos indianerna.

Då jag inte vill skildra, hvad så många andra förut skildrat, hoppa vi öfver Buenos Aires och begifva oss därifrån direkt med järnvägen till Esperanza sockerfabrik i norra Argentina. *Där indianerna börja, där vill jag börja min reseberättelse.* Jag beder eder, mina läsare, söka upp denna plats på kartan för att orientera eder.

Till sockerfabrikerna i norra Argentina komma indianer vida ifrån. Det är inte urskogens vildar hemma hos sig, som vi träffa här vid fabrikerna, utan de af dem, som, lockade af den hvite mannens rikedomar, kommit från sina hembygder för att söka arbete och förtjänst. Det är också ej här utan i deras hem långt borta i urskogar och snår, som vi i denna bok närmare skola lära känna dessa människor.

Med största välvilja mottogs jag af bröderna Leach, ägarne af Esperanza fabrik. De ha här ett äkta engelskt hem med bekväma stolar, polo, vänlighet utan krus och ceremonier och beredvillighet att göra tjänster utan många ord.

Vid Esperanza vistades jag en månad för utrustningen af min expedition. Under denna tid hade jag tillfälle att göra studier öfver de indianer, hvilka som nämndt vida ifrån komma till fabrikerna för att söka arbete, hvarjämte jag gjorde en excursion till det närbelägna Calileguaberget[1]).

Bland indianerna vid Esperanza hade jag turen att träffa en gammal vän från min resa 1901, matacoindianen »Chetsin». Denne, som var stammens tolk, talade riktigt bra spanska. Nästan hvarje dag brukade jag sitta en stund i hans hydda och prata med honom om allt möjligt. Ibland berättade han mig flera af sin stams sagor.

Det var riktigt underligt att sitta på en träkloss i den lilla gräshyddan vid en sparsam, rökig eld och höra berättas om huru vildsvinen stulo majsen af bältan, om huru marsvinet stal elden af jaguaren och gaf den åt matacoindianerna och att en liten stund senare sitta i en bekväm stol i det engelskt komfortabla Leach'ska hemmet och diskutera politik, flygskepp och sport. Det är alltid stort behag i motsatserna i lifvet.

Om indianernas vandring till sockerfabrikerna, skall jag här nämna något.

»Bapurenda» kalla chiriguanoindianerna, som bo i Bolivia,

[1]) Ortnamn, egennamn, spanska och indianska ord äro här i regel skrifna efter spanskt uttal.

Argentina. Det betyder: där det finns arbete. Till sockerfabrikerna komma årligen tusentals indianer från argentinska Chaco och från Bolivia för att söka arbete. Dels till röjningar och gräfningar, dels för skörden använder man indianer. Denna vandring till Argentina har varit och är af största betydelse för att öppna de vildmarker, som i södra Bolivia bebos af indianer, på fredligt sätt för de hvite. Det är vida ifrån, som indianerna komma till »Bapurenda». Där ser man de propra och vakna chiriguano och chané, de lömska och framfusiga toba, de smutsiga och opålitliga mataco, de alltid glada och lata choroti. Några få tapiete och ashluslay[1]) hafva också varit där, fastän de uppträdt de förra som toba, de senare som choroti eller mataco. Märkligt nog lära äfven indianer ha gått till Argentina från delar af Chaco i södra Bolivia, där ännu ingen hvit varit. Bland dessa märkas chiriguanohöfdingen Cayuhuari. Denne höfding bor i Chaco allt sedan 1890, då han gjorde uppror mot de hvite.

En mycket stor del af indianerna företaga den långa resan till Argentina till fots, ty få äro de, som ha hästar. En del indianer få göra en vandring på öfver 500 km., innan de komma fram. Det är ju en bra promenad.

Orsaken, hvarför dessa indianer vandra, är att svårigheterna för dem att i sitt eget land förvärfva alla den hvite mannens härligheter, såsom knifvar, yxor och kläder, äro så stora. Där de hemma ha arbete, äro de i regel underbetalta och inom stora områden erbjudes för dem intet arbete alls.

Flera indianer ha sagt mig, att om arbete skulle erbjudas dem hemma, skulle de ej företaga denna vandring. Det är dock visst, att dessa resor till ett främmande underland i hög grad lockar dem. Jag var närvarande i en ashluslayby, då de första af denna stam, som varit vid fabrikerna, kommo hem igen. De mottogos med ovationer. Hela byn hade gått dem till mötes och under de gamla kvinnornas sång fördes de till sina hyddor, där de välkom-

[1]) Ashluslay: engelskt *sh*.

nades af sina små barn och hustrur. De hade så mycket märkvärdigt med sig, gamla gevär, uniformer, socker, tändstickor, krut, smällare, galonerade kepis, anelin m. m. Hur mycket skall det ej finnas att berätta om, när man kommer hem. Det bör vara minst lika underligt, som om en jordinnevånare kom hem från en resa till månen. Hur märkvärdigt skall det ej vara för de hemmavarande att få höra talas om järnvägarna, fabriksmaskinerna, de elektriska båglamporna, de kolossala hyddorna och allt annat nytt. De lockas äfven de att göra den besvärliga, långa vandringen och ännu vidsträcktare områden öppnas för den hvite mannen utan strid, utan svårigheter.

Tack vare dessa vandringar till Argentina sprides en stor massa verktyg, knifvar, vapen m. m., öfver hela El gran Chaco och indianernas ursprungliga kultur förändras. Många af dem lära sig under dessa färder något spanska, ty indianerna ha lätt för detta språk. De lära sig till och med ganska snart att tala rätt grammatikaliskt.

Till sockerfabrikerna komma mataco och choroti samt delvis äfven toba med kvinnor, ungar, hundar, bohag, smuts och ohyra och bygga där sina byar, alldeles som de bruka i Chaco. De högre stående chiriguano och chané medföra blott ett fåtal kvinnor och aldrig sina små barn, såvida de ej ämna stanna för alltid. Chiriguano och chané bo i tält eller i fabrikens ägare tillhöriga baracker.

Vid fabrikerna har jag sett indianerna arbeta, särskildt mataco och chiriguano. De förra anses bäst till att skörda sockerrören, de senare som gräfvare. Mataco och en del chiriguano betalas för betingsarbete. De bästa chiriguano äro dagsverkare och jämställas med de hvite arbetarne. I regel förtjäna chiriguano 1 à 1 $^{1}/_{2}$ peso, matacomännen 40 centavos och matacokvinnorna 20 centavos utom maten om dagen. Arbetstiden är för de senare ungefär åtta timmar, för de förra tio.

En del anteckningar har jag kunnat göra rörande indianernas flit. Chiriguano arbeta i regel alla dagar med un-

dantag af måndagen, då de sofva af sig söndagsruset. I San Lorenzo, ej långt från Esperanza, där jag hade tillfälle att samla en del statistiskt material, arbetade matacomännen i medeltal 12 1/2 och matacokvinnorna 11 1/2 dagar i månaden. Bästa resultatet visade en matacokvinna, som arbetat 125 dagar och en matacoman, som arbetat 110 af 127 möjliga. Höfdingarna och tolkarne arbetade minst.

När indianerna betalas, är det nödvändigt att se till, att de ej få ut all aflöning under arbetets gång, utan ha något innestående, tills de återvända hem, annars anse de sig lurade.

Dör en indian, till hvilken fabriken står i skuld, så begära mataco, choroti och toba ingenting. Inträffar detsamma bland chiriguano, fordrar höfdingen skuldens betalande genom honom till de efterlefvande. Orsaken till detta är möjligen den, att chiriguano, tack vare den långvariga beröringen med de hvite, bättre känna dessas arfsförhållanden.

Tyvärr göres ingenting för att civilisera de indianer, som komma till sockerfabrikerna. De demoraliseras där i allra högsta grad. Männen förfalla till dryckenskap, d. v. s. de lära sig dricka brännvin, i jämförelse med hvilket alla de inhemska dryckerna äro betydligt oskyldigare. Tack vare brännvinet och dåligt exempel från de hvite arbetarnes sida, dödas årligen ett stort antal indianer i slagsmål vid fabrikerna. Indiankvinnorna sälja sig åt de hvite. Könssjukdomar grassera bland de indianska arbetarne, af hvilka en del rent af besöka bordellerna, där de göra bekantskap med hvita kvinnor. En chiriguanohöfding Maringay, som aldrig varit i Argentina och om hvilken jag längre fram får tillfälle att tala ganska mycket, frågade mig en gång: »Säg mig, är det sant, att i Argentina finnas handelsbodar, där man får hvita kvinnor för 2, 3, 5 pesos allt efter beskaffenheten?» Maringay tyckte nog att det var underliga bodar de hvite hade.

En del chiriguanoindianer komma med sina familjer till sockerfabrikerna och återvända aldrig till sin hembygd

igen. Dessa indianers lif är detsamma, som de hvite arbetarnes. De lefva i en slags konservburkskultur och tillverka så godt som ingenting af sina gamla karaktäristiska saker.

1. **Matacoflicka. Esperanza.**

Hur sorgligt är icke deras lif, mycket uslare än hemma i byarna i eget land. I stället för de fina, målade lerkärlen utgöres deras husgeråd af tomma konservburkar, bleck-tallrikar o. d. Någon gång ser man äfven bland deras till-

hörigheter ett eller annat europeiskt nattkärl — som användes att ha mat i.

Ett riktigt ofog, som i stor skala bedrifves vid fabrikerna, är att gifva indianerna skjutvapen. Tack vare dessa föra de indianer, som varit där, segerrika krig med dem,

2. Hydda från Mataco-guisnay. Rio Pilcomayo.

som ännu blott ha pil och båge. Dessa skjutvapen komma en dag att kosta många hvite män lifvet, ty ett eller annat uppror komma indianerna i Chaco ännu säkert att göra. På argentinskt område har särskildt tobahöfdingen Taycolique systematiskt lagt an på att beväpna sitt folk med eldvapen. Han har redan kommit så långt, att han börjat öfvergifva de omoderna remingtongevären för att i stället

införa repetergevär. Taycolique har lärt sitt folk att skjuta. En dag passerade han med några af sina män förbi ett ställe, där några hvite höllo på att skjuta till måls. Taycolique utmanade dessa på målskjutning och hans tobaindianer togo priset.

I stort sett anser jag likväl, att det bästa sättet att lösa indianuppfostringsproblemet är att gifva indianerna väl betaldt arbete, hvilket de ha i dessa fabriker. Mycket borde samtidigt göras för att höja indianerna, lära dem läsa, skrifva och räkna samt skydda dem mot brännvin och prostitution. Industriskolor borde upprättas vid dessa fabriker, där indianerna lärde sig handtverk. Ett arbete såsom det, hvilket indianerna ha i vissa trakter, där de anse sig och verkligen äro orimligt uselt betalda, uppfostrar dem icke till flitiga och arbetsdugliga människor, utan tvärtom. Få de ordentlig ersättning och de se, att de tack vare sitt arbete få det bra, kunna fylla magen lättare, få hästar, verktyg och kläder, då känna de sig glada åt sitt arbete och arbetet gör dem godt och uppfostrar dem.

Calileguaberget.

Under min vistelse vid Esperanza sockerfabrik gjorde jag flera små exkursioner, däraf en något längre till det undersköna Calileguaberget, hvars icke sällan snöhöljda topp stolt blickar öfver urskogarna, där sockerfabriker och sågverk och små människokryp släpa och sträfva.

På urusla, små stigar klättrar vägen upp för detta berg. Den söker sig fram i bäckfårorna och på bergkammarna, upp genom urskogen och dess tysta, fuktvarma prakt, upp öfver trädgränsen, upp till jordgudinnan Pachamamas ödsliga, storslagna rike, där man ser långt öfver dalar, högslätter och fjäll och inte trängs med lianer och trädstammar och bland taggiga snår, såsom nere i dalen och urskogen.

Calileguaindianerna tala alla spanska. Detta är starkt uppblandadt med quichuaord, sålunda äro namnen på läke-

medel i regel på quichua. Man kan därför antaga att dessa indianers ursprungliga språk varit quichua. Calileguaindianerna bo uppe på fjällen i små fyrkantiga hyddor af sten eller soltorkade tegel med grästak. På takåsen står i regel ett kors. Det skyddar mot blixten, det vill säga, om det är välsignadt af en kristen präst, ty dessa bergsindianer äro alla sedan länge kristna. Detta hindrar naturligtvis inte, att de samtidigt tro på mycket annat, som rakt inte hör till den kristna religionen. Sålunda offra de ännu brännvin och coca åt Pachamama. När de gå öfver ett pass, lägga de ned en sten, för att de ej skola tröttna på vägen.

På Calilegua gjorde jag en intressant bekantskap. Det var en medelålders hygglig medicinman, som ganska öppenhjärtigt berättade mig åtskilligt. Mot benvärk skall man använda fett af uturunco, tapir eller björn. Uturunco är det mystiska djur, som anses vara en jaguar, som en gång varit människa. Uturuncos fett är gult. Allt ifrån Peru till Argentina känner man de underbara läkande egenskaperna hos detta djurs fett. Har man vidrört jorden på en viss plats, så kunna hand-, fot- eller knäleden svullna. Bäst är att sätta på det svullna stället jord från den plats, där man sjuknat. Äfven tunga af björn är bra. Under jordbäfning, som ofta förekommer på Calilegua, är det bäst att gå till begrafningsplatsen för att bedja. Om det haglar, är det bra att bränna palmblad, som man lagt i korsform, så skadas inte skörden.

Då en af mina följeslagare, en argentinsk gaucho blef sjuk på Calilegua, så fick vännen medicinmannen tillfälle att pröfva sin konst. Han gaf honom öl, beredt af majs, i hvilket han lade glödande kol. Gauchon blef frisk och fick betala ett ordentligt arfvode till den store läkaren.

Det är en stor likhet mellan hvad man ser här på Calilegua och hvad man finner hos quichua långt borta i Peru, tolf breddgrader därifrån. Ofantligt likformigt utbreder sig ännu quichuakulturen längs med Anderna, det är samma klädedräkt, samma egendomliga nålar för hopfästningen af kvinnoschalen, nästan samma keramik, samma cocatuggning,

samma mediciner, samma offer på bergspassen, samma slungor o. s. v. Denna stora likformighet är slående, när man tänker på motsatsen mellan fjällens bebyggare och urskogens. Efter ett par dagars ridt från Cuzco, det gamla inkarikets hufvudstad, mot urskogarna, så är man på vilda indianers område, indianer, som ha så godt som ingenting gemensamt med fjällens bebyggare. Här i nordligaste Argentina liksom i södra Bolivia är icke motsatsen fullt så skarp, men den är likväl mycket stor. De stammar, som jag här skall tala om och som bo endera på fjällens sista utlöpare mot slätten eller på densamma, ha bra litet gemensamt med quichua och deras ättlingar. Rida vi öfver fjällen direkt från Calilegua i Argentina till Cuzco, så möta vi som bekant icke mer än tvenne indianspråk, quichua och aymara. Följa vi urskogsvägarna och floderna, så lära vi känna minst ett tjugotal språk, innan vi öfver S:a Cruz de la Sierra, öfver Rio Mamoré och Rio Madre de Dios taga oss fram till inkas gamla hufvudstad.

Återkommen till fabrikerna från Calilegua, afslutade jag utrustningsarbetet och den 5 maj sutto vi i sadeln för att draga mot norr, mot Rio Pilcomayo. Några dagar senare gingo vi öfver Rio Bermejo och fortsatte längs med Andernas sista utlöpare. Det område, genom hvilket vi nu passerade, var dels bebodt af hvite, dels af mataco-vejos, hvilka äro fullständigt beroende af de förra. Allt, hvad jag kunde samla från dem, köpte jag upp; om kvällarna satt jag hos gubbarne och de berättade mig ett och annat. Dessa mataco ha en saga om en stor brand, som härjade världen. En fågel »miya» har röfvat majsfröna åt dem af en liten röd vildkatt »note», en liten svart och röd fågel »sipup» har röfvat frön af pumpa. Marsvinet »no-tek» har röfvat elden från en ond ande »tacuash», som gömde den och inte ville dela med sig af den åt mataco.

Mataco-vejos äro starkt påverkade af den mäktiga chiriguanokulturen, om hvilken jag får tillfälle att utförligt tala längre fram. Sålunda äro de de enda indianer i Chaco utom

Tafla 2. Calileguaberget.

chiriguano och chané, som någon gång begrafva sina döda i lerkärl.

Åt den döde bygga de långt borta i skogen ett särskildt hus med eldstad och bädd. Denne lägges på bädden, någon gång nedstoppad i ett lerkärl. Själf har jag aldrig sett ett sådant grafhus, men så ha indianerna beskrifvit dem för mig. När jag frågade efter dem, sade de att för närvarande fanns intet, som ej alldeles raserats. Kanske ville de ej visa mig sina grafvar. Under min resa 1902 drog jag också fram genom vejos område och gräfde den gången upp en vejosgraf. Kanske var den ej typisk. Under en vildsvinshud låg den döde nedgräfd i jorden med sin kalebass för vatten. Af hydda och bädd fanns ej ett spår. Kalebassen var tom. Vattnet hade den döde druckit ut, sade indianerna.

Ej så sällan arbeta mataco-vejos såsom tjänare åt chané, de indianer, som bo vid Rio Itiyuro. Att en chané däremot skulle tjäna åt en mataco vore otänkbart. En sådan klasskillnad mellan stammarna skola vi upprepade gånger få tillfälle att här omtala.

Den 18 maj voro vi framme i Yacuiba, en stor by på gränsen mellan Bolivia och Argentina. Det är numera ett ganska anständigt ställe, men förr var det ett farligt tillhåll för förbrytare, som rymt dit af fruktan för argentinska polisen.

Yacuiba har under en stor del af resan varit för mig en viktig stödjepunkt. En charmant fransman C. Holzer därstädes har gjort mig stora tjänster, i det han hjälpt mig med många svåra transporter af utrustning och samlingar.

Min första exkursion från Yacuiba gällde chanéindianerna vid Rio Itiyuro. Den skall jag skildra i ett annat sammanhang. Min andra var till Rio Pilcomayo och de indianer, som bo vid denna märkliga flod.

Här började min resa på allvar.

ANDRA KAPITLET.

Bland indianerna vid Rio Pilcomayo.

När jag tidigt på året 1902 återvände hem från Rio Pilcomayo, trodde jag knappast, att jag skulle komma dit igen. De vidriga, dagliga stoftstormarna gjorde vistelsen outhärdlig. I början af juni 1908 red jag likväl åter genom den stora skogen mellan Yacuiba och Crevaux till Rio Pilcomayo. Man glömmer så lätt svårigheterna på en resa. Efter någon tid finnas blott de glada stunderna kvar i minnets förrådskammare. Efter en höflighetsvisit hos matacoindianerna, gick jag vid Crevaux öfver Rio Pilcomayo och fortsatte genom ett område, bebodt af toba, till chorotiindianerna, hvilka ha många byar c:a 50 km. nedanför Crevaux. Här gästade jag framför allt chorotihöfdingen »Skogshönans» lilla by. Där hade jag riktigt trefligt; nästan naken, klädd i bara fjäderprydnader och glasögon, dansade jag om nätterna med indianer och indianskor på Rio Pilcomayos hvitglänsande sandstränder. När vi kände oss varma af dansen, tumlade vi om i flodens brusande vatten. Vi jagade, vi sjöngo, vi lekte, vi fiskade, vi rökte skift och hade aldrig ledsamt. Några besök gjorde jag 60 à 70 km. längre ned för floden hos ashluslayindianerna, som, lockade af mitt förråd af knifvar, nålar, tobak och granna dukar, bjödo mig att besöka dem i hjärtat af deras land.

Först öfver ett år senare i oktober 1909, då mina vägar åter förde mig från Yacuiba till Rio Pilcomayo, kunde jag antaga deras inbjudan. Det har synts mig lämpligt att skildra dessa bägge färder till Rio Pilcomayo i ett sammanhang.

Med fem man lämnade jag den 27 oktober 1909 den bolivianska militärposteringen vid Guachalla, tio mil nedanför Crevaux, följande Rio Pilcomayos nordöstra strand. Med mig följde en mestiz, Flores, som tolk. Han talade förträffligt choroti och förstod äfven något ashluslay. I åratal hade han lefvat bland indianerna och hade där ett flertal hustrur. Af de hvite vid Rio Pilcomayo har väl ingen lyckats att förstå indianlifvet som denne man. Han känner deras seder och bruk, han vet, hur man skall skicka sig vid en indianfest, han kan sjunga deras sånger, han dansar som en indian. Många chorotikvinnor ha gifvit sig åt de hvite. Flores är den enda hvite, som har ett barn med en sådan kvinna och chorotiindianerna anse honom höra till familjen. Han är deras vän och rådgifvare och mången gång har det varit han, som fört underhandlingarna mellan indianer och nybyggare. En förträffligare tolk kunde jag knappast få.

Vårt första nattläger efter Guachalla hade vi i en ashluslayby. När jag red in i byn, voro alla indianerna fulla. Under jubelrop förde de min mulåsna fram till festplatsen. »Elle is». »Den lilla papegojan är god», ropade indianerna. »Ashluslay is! is!! is!!! Toba häes! häes!! Ashluslay goda, toba dåliga», skränade »den lilla papegojan», ströende tobaksblad omkring sig. Man lyfte mig af mulåsnan, man omfamnade mig och man berusade mig med algaroboöl. Det var vildt, men det var intressant. Den natten sof jag utanför min bädd, under det att tre indianer snusade inrullade i mina filtar. Sämjan var god, men kommunismen var besvärlig.

Trots glädjen, trots vänskapen, trots ruset, trots gåfvorna kunde tolken ej förmå indianerna att föra oss in i hjärtat af deras land på de vägar, de ha, som gå rätt in i norra Chaco. Alla löften voro glömda. Där fanns inga människor, där fanns inte vatten på tre dagsmarscher sade en, inte på två, sade en annan, inte alls, sade en tredje. Möjligen var det sant, att det var ondt om vatten, ty vi voro i slutet af torrtiden. Jag beslöt därför att vänta och att

först efter de första regndagarna, som snart måste komma, göra ett försök att tränga in i det okända landet norr om Rio Pilcomayo.

Vi fortsatte därför längs med Rio Pilcomayo alltjämt följande den norra stranden, d. v. s. den bolivianska, där jag kände mig hemma. Först passerade vi genom mataco-guisnays land. Man hade berättat mig, att en af dessa indianer, som boddė på den argentinska sidan af floden, hade en skalp af en ashluslayindian. Tolken och Moberg skickades för att underhandla, laddade med bytesvaror af alla slag. Jag ville ej gå själf, då jag visste med mig, att jag ej, då det gällde ett så intressant etnografiskt föremål, förmådde att visa mig tillräckligt likgiltig och ointresserad. När de kommo till byn, var det stor fest och mataco voro fulla och skränade. Midt i byn på en i spiral barkad stång hängde skalpen, behängd med röda näsdukar och andra prydnader. Moberg och tolken låtsade om ingenting. Den förre blef bjuden på algaroboöl, som han drack, den senare fick först ingenting, ty han ansågs som choroti-vän och sålunda mataco-ovän. Sedan de suttit och pratat en stund, så låtsade tolken, som om han af en händelse fått syn på skalpen och frågade: »Hvad är det där för en trasa?» Ägaren började nu skryta öfver sina bragder och skalpen togs ned och synades. De sade honom, att hans bragder nu skulle bli kända långt, långt borta hos de hvite männen, hvilket naturligtvis smickrade honom. Efter mycket om och men fingo de byta sig till densamma. Först skulle dock de gamla gummorna sjunga och dansa med den.

Såsom Friederici[1]) visat, är det område i Sydamerika, från hvilket skalper äro kända, ej vidare betydande. Utom Chaco är det blott ett litet område i Guyana. Hufvudjägare äro däremot en stor del af Sydamerikas indianer. Det var den första skalp från Sydamerika, som hamnat i en samling.

[1]) G. Friederici: Skalpieren und ähnliche Kriegsgebräuche in Amerika. Braunschweig 1906.

Efter att hafva passerat flera stora matacobyar, en ashluslayby och en boliviansk militärpostering, kommo vi in på stora, obebodda områden, som anses osäkra på grund af toba-pilagaindianernas ströftåg. Dessa toba utmärkas, bland annat, genom att de liksom choroti och ashluslay ha stora träklossar i de genomborrade örsnibbarna. Hvad man särskildt fruktar under en marsch genom ett område, bebodt af fientligt stämda indianer, är att man under natten skall

3. Ashluslayfiskare. Rio Pilcomayo.

få sina riddjur stulna och bli till fots. Ungefär tjugofem svenska mil nedanför Guachalla kommo vi till bolivianska regeringens yttersta militärpostering, hvilken anlagts några månader innan jag företog min exkursion.

Intill militärposten och några mil från denna lågo stora byar bebodda af ashluslayindianer. Vi gästade höfdingen Toné i hans by. Denne har, när alla indianer äro samlade, c:a 1,000 innevånare. Midt på den stora, öppna platsen i byn slogo vi läger och gjorde oss riktigt hemmastadda. Vi hade kommit under en tid, då algarobofrukten var mogen och algaroboöl dracks i massor på festplatsen. Intressant

var att se det äkta indianska lif, som här erbjöd sig att studera och som jag längre fram får tillfälle att skildra. Vid flera tillfällen har jag varit hos indianer, som lefva oberoende af de hvite, men aldrig hos en så stor och mäktig stam.

Ashluslayindianerna lågo i krig med toba och kriget gick illa för dem. På allt sätt sökte de locka mig att taga parti för dem och med mina eldvapen bilda en god hjälptrupp. De gjorde mig vältaliga förespeglingar om, huru vi skulle skalpera männen, taga kvinnor och barn till fånga och stjäla massor af hästar. Det sista trodde de särskildt, den hvite mannen skulle gilla. Jag lofvade att hjälpa till med försvaret af deras byar, om de blefvo öfverfallna, medan vi voro där, men till anfall var jag ej angelägen att gå. Allt mer och mer pockade de likväl på alliansen, som tolken bakom min rygg uppmuntrade. Till slut återstod för mig ingenting annat än att följa indianerna i anfallskriget eller att draga mig ur spelet. Ett ögonblick var jag tveksam. Jag visste, att om jag förde ashluslay till seger, så var jag herre i deras land, men jag ryggade tillbaka för konsekvenserna. Det gällde att sätta sig i spetsen för ett infall på argentinskt område och det hade ju varit för galet, om det blifvit bekant. Vida ifrån kommo flera höfdingar för att öfvertala mig. Där kom den gamle Mayentén, en reslig man, omgifven af några af sina bästa krigare.

Jag begaf mig nu till den bolivianska militärposteringen och sökte förmå kommendanten att ingripa. Förgäfves sökte jag förklara för honom, att om han inte hjälpte ashluslay mot toba, så skulle han helt enkelt en vacker dag eller rättare natt bli nedgjord med alla sina soldater; hjälpte han dem, öppnade han det inre, ännu outforskade norra Chaco för sig och sitt land. Han borde komma ihåg, att han hade 150 km. till närmaste plats, där hvite funnos och de voro så få, att de ej kunde hjälpa honom. Han tvekade dock att anfalla en stam, som bodde i ett främmande land, fastän denna stam gjorde oupphörliga röfvartåg på bolivianskt område. Jag beslöt därför att återvända.

Efter långa underhandlingar och säkert tack vare många lögner lyckades min tolk förmå indianerna att gifva oss en vägvisare, som skulle föra oss på okända stigar genom det inre af norra Chaco.

Trakten omkring Tonés by består af öppna slätter, sumpmarker och parkliknande skogar af algaroboträd. Mycket hemsökt är trakten af jaguarer, som till och med förfölja riddjuren. Soldaterna hade fått flera af sina hästar och mulåsnor ihjälrifna och dock var militärposteringen som nämnt blott några månader gammal.

Få mil ofvanför Tonés by bildar Pilcomayo en fors. Det är det underligaste, jag någonsin sett i den vägen. Icke en klippa, icke den minsta sten hindrar vattnet, utan brusar det fram mellan hårda lerbankar. Ej långt nedanför detta fall upplöser sig Rio Pilcomayo i väldiga sumpmarker, de bekanta »Esteros del Padre Patiño», där oerhörda massor af vass hindrar farkosterna att komma fram. Tack vare dessa sumpmarker är denna flod, som annars kunde blifva så viktig för samförseln, ofarbar. Oerhörda massor af fisk finnas i Rio Pilcomayo och tusentals indianer hämta ur floden under en stor del af året sin viktigaste föda. I sumpmarkerna finnas egendomliga lungfiskar, »Lepidosiren».

Rio Pilcomayo är en märklig flod. När den lämnar bergen, för den med sig stenar och grus, men till det inre af Chaco för den bara slam. Under torrtiden för vinden detta slam vida omkring och vidriga äro de dagar, då stoftmassorna svepas öfver Chaco. Rio Pilcomayo har, sedan den lämnat bergen, ända till hjärtat af Chaco icke en enda biflod. Den har ofta ändrat sitt lopp och brutit sig nya vägar. När man aflägsnar sig från floden, finner man vattenfyllda rester af gamla flodbäddar, musselbankar och stora förrädiska jordhålor. Vid öfre Rio Pilcomayo förlora nybyggarne årligen många djur i dessa hålor, som kunna vara ända till tio meter djupa och förrädiskt nog, ibland äro täckta med ett tunnt, bräckligt tak. Dessa hålor synas mig vara bildade så, att de väldiga massor af träbråte, som floden fört med

sig och hopat, täckts af slammassorna och sedan förmultnat, när floden tagit sig ett nytt lopp. Under torrtiden härjas Chacos skogar och snår af väldiga eldar. I regel är det indianerna, som sätta eld på gräset och snåren för att lättare kunna finna de läckra jordråttor, som höra till delikatesserna på deras matsedel. I en chorotisaga berättas om dessa hålor och skogseldar.

För länge sedan härjades allt af en stor eld, som dödade alla choroti utom två, en man och en kvinna, som räddade sig i ett hål i jorden. När elden var öfver och allt var släckt, gräfde de sig ut. De hade ingen eld. Den svarta gamen hade fört en eldbrand till sitt bo, detta hade fattat eld och elden hade spridt sig ned i trädet och eld glödde ännu under stubben. Gamen gaf nu choroti af denna eld och sedan dess ha de eld. Från denna man och kvinna härstamma alla choroti.[1])

Chacos skogar äro mycket rika på vilda, ätbara frukter. Hela skogar finnas af algarobo[2]) och tusca[3]), hela snår af Chañar[4]). Den slingerväxt, som bär tasifrukten är mycket allmän. I vattenlösa trakter hämta indianerna vatten ur en rot, af de hvite liksom af chiriguano kallad sipoy.

Djurlifvet är ej vidare rikt. Af större vildt ser man mest råbockar och strutsar. Jaguarer äro som nämnt allmänna. Att döma af spåren äro tapirer och vildsvin ej ovanliga. Räfvar ser man äfven i mängd. Bältorna äro allmänna. Den egendomliga vindhundliknande hund[5]), som är känd från Chaco, är sällsynt. Fågellifvet i synnerhet i skogen är fattigt. Flodstränderna och sumpmarkerna lifvas

---

[1]) Ehrenreich (30—31) antager äfven att till sådana »Sindbrand-mythen» har stora pampasbränder gifvit upphof. Die Mythen and Legenden der Südamerikanischen Urvölker. Berlin 1905. Suppl. Zeitsch. für Ethn. En saga liknande denna är bekant från arowakerna i Guyana och från Yuracàre.

[2]) Prosopis alba.

[3]) Acacia aroma.

[4]) Gourliea decortitans.

[5]) Canis jubatus.

af en eller annan stork eller and. Ödlor, äfven de stora iguanaödlorna, kila under varma soldagar öfver allt omkring. Miltals äro slätterna öfversållade af jordråttornas, för ryttaren så besvärliga, hålor.

De vilda djuren erbjuda i Chaco icke mycken fara för den, som bär eldvapen. Jaguaren är indianernas fasa. Kort före, jag en gång kom till ett matacoläger, hade en jaguar släpat bort och dödat en indian från en eld, där han låg och sof jämte ett tjugotal kamrater. Giftiga ormar, äfven skallerormar, förekomma, men man ser dem sällan. I sjöarna kan man ej bada och det kan äfven vara farligt i floden. Det finnes knappast en indian vid Rio Pilcomayo, som ej har talrika ärr af palometafiskar [1]) [2]). Med sina knifhvassa tänder skära dessa ut stora köttstycken ur kroppen på dem, som äro nog oförsiktiga att bada, där de finnas. En gång skulle Moberg simma öfver Rio Pilcomayo. Det var under slutet af torrtiden och vattnet strömmade fram i en smal, djup ränna. Alldeles öfversköljd af blod kom han ur floden. En liten siluroidfisk hade i massa öfverfallit honom och tillfogat honom talrika djupa sår med sina hvassa, lancettformade fenor. För att skydda sig mot palometafiskens bett använda ashluslay, när de vada i sumpmarkerna, strumpor tätt knutna af caraguatásnören [3]).

Vackert är det ej i Chaco. Skogen tjusar ej ögat genom någon yppig grönska, palmskogarna och vassnåren trötta genom sin enformighet, sjöarna äro få och små. Rio Pilcomayo har här inga bifloder. Ingen kulle, intet berg finnes, hvarifrån man kan få utsikt öfver landet. I det inre af Chaco finnes icke ens en sten, knappast ett gruskorn. Af stoft och slam består marken öfverallt.

Regntiden börjar i november eller december och slutar i april eller maj. Gör man en resa till dessa trakter och tän-

---

[1]) Eric v. Rosen har publicerat en utmärkt fotografi af en choroti med ett ärr efter en sådan fisk. The Chorotes Indians in the Bolivian Chaco. Stockholm 1904. Taflan VI. [2]) Serrosalmo sp.

[3]) Caraguatá = Bromelia Serra.

ker blott följa Rio Pilcomayo, är torrtiden den bästa tiden att färdas. För att göra exkursioner inåt det vattenfattiga norra Chaco bör man välja början af regntiden.

Chaco är hälsosamt. Under vår vistelse vid Rio Pilcomayo sjuknade hvarken jag eller mina följeslagare och de hvite nybyggarne förefalla i regel ha god hälsa. Möjligt är, att personer med svagt bröst i längden fara illa af de vidriga stoftstormarna.

Vi togo nu afsked af våra vänner i Tonés by och lofvade att komma tillbaka. Hvem vet, när det sker? Kanske dansar jag än en gång med i ringdansen på den stora öppna platsen, kanske dricker jag mig ännu en gång glad af algaroboöl och skränar på festerna hos dessa mina ashluslayvänner. Bäst är det att kanske aldrig återvända. Dröjer jag någon tid, har nog äfven här så mycket förändrats och försämrats att ett nytt besök — blott blefve en stor missräkning.

Med vår vägvisare lämnade vi Rio Pilcomayo och begåfvo oss inåt norra Chaco. Jag hade väntat mig att finna föga bebodda trakter, men insåg snart mitt misstag. Vältrampade vägar förde i alla riktningar. Vägvisaren öfvergaf oss redan efter två dagar, men vi hade lyckan att finna annat ressällskap. Tvenne ashluslayindianer, hvilkas hustrur mördats och barn röfvats af toba, voro på väg till mataco-guisnay för att med dem som mellanhand underhandla om att mot gåfvor få utlösa sina barn ur fångenskapen. Vi slogo oss ihop.

När vi kommo till byarna, blefvo vi mottagna med gråt och veklagan. På detta sätt visade kvinnorna våra nya vänner sitt deltagande i deras sorg [1]). Öfverallt blefvo vi väl emottagna och fingo vi under de stormiga, regniga nätterna dela det sparsamma utrymmet i hyddorna och värma oss vid lägereldarna. Man inbjöd oss äfven ibland till de enkla

[1] En viss likhet syntes mig detta bruk ha med de hälsningsceremonier, som beskrifvas af äldre författare. Jämför Friederici: Der Tränengruss der Indianer. Globus Bd. LXXXIX N:r 2.

och oaptitliga måltiderna. Allt utvecklade sig bra och vi hade redan ridit en grad inåt Chaco på dessa okända, låga indianstigar, där man i regel fick ligga tätt nedtryckt bakom riddjurets hals, för att ej skrapas af grenarna. Man hade sagt mig att dessa trakter voro obebodda, ty det fanns intet vatten. Det var långt ifrån riktigt, fastän det ibland är långt mellan vattenställena. I regel är det vatten, som finnes, brunt och stinkande.

Som sagdt, allt gick bra, tills vi kommo till en höfding, som heter Chilán. När vi redo genom den täta skogen, som förde till hans by, prasslade det öfverallt i buskarna. Chilán hade lagt sina krigare på vakt, för att bereda oss ett varmt mottagande, om vi hade dåliga afsikter. Lugnt redo vi igenom den farliga skogen och rätt in i Chiláns by. Med ett argt utseende och sägande några mindre vänliga ord åt våra reskamrater tog gubben emot oss. Till vängåfva räckte jag honom en knif och han lade halft tvekande bort stridsklubban, han hade i handen.

Chilán måtte ha gifvit bestämda order till våra vägvisare, ty efter besöket hos honom började dessa att föra oss i riktning mot Rio Pilcomayo och ej mot norr, som vi önskade och som de förut tack vare löften om gåfvor lofvat. På egen hand kunde vi ej taga oss fram, då vi ej kände vattenställena. Vi voro redan nära floden, då vi en kväll kommo till ett ashluslayläger. Trött, som jag var, lade jag mig att sofva. Moberg tyckte det var egendomligt, att i lägret nästan var bara män, men slog bort sina misstankar och kröp lugnt in under myggnätet. Ungefär vid tvåtiden på natten vaknade tolken af att någon gaf en signal ifrån skogen. En af männen i lägret reste sig då tyst upp och gick bort och kom efter en stund tillbaka med en skara beväpnade män. Tolken lyssnade och hörde, huru de nykomna frågade, hvarför ashluslay ej dödade oss. Gjorde de så, så fingo de våra karabiner och kunde med framgång strida mot toba. Om vi blefvo dödade, skulle de andra hvite aldrig få veta, hvad som fanns i det inre af deras land.

De sade också att de önskade den ljuse mannens, d. v. s. Mobergs skalp, till sina fester. Mina vägvisare ville likväl icke vara med om öfverfallet. Dessa hvite äro våra vänner, sade de.

Tolken, som sakta väckte mina två andra följeslagare, tvenne bolivianska soldater, tilltalade nu de nykomna. Dessa fingo då brådt att gifva sig af. Förgäfves bad han dem stanna till morgonen. Af språket hade han dock hört, att det var mataco-indianer. Det var sålunda dessa af civilisationen halft fördärfvade indianer, som hade velat begå ett mord, som »vildarne» ej ville vara med om.

Kanske ha vi Onásh, så hette den man, som talat emot öfverfallet på oss, att tacka för att vi ej fått dela Crevaux's, Ibaretas och Boggianis öde.

Följande dag voro vi åter i mataco-guisnays land. Vi hade inte en matbit och regnet öste ned, så att vi voro både frusna och hungriga. Tält hade vi ej sedan länge med oss; det hade vi måst lämna för att skydda samlingarna. Vi redo in i en by och blefvo högst ovänligt mottagna. Ingenting fingo vi byta oss till, icke det minsta, och bestämdt vägrade de att låta oss söka skydd i hyddorna undan regnet. Ehuru inga hvite bo, där vi nu voro, så gå alla dessa mataco-indianer och söka arbete hos de hvite och känna mycket af civilisationens »välsignelser».

När vi sedan på natten sutto hungriga och fröso vid en eld, som det hällande regnet icke tillät oss att få fart på, då tänkte och sade vi fula saker, om de hvites inflytande på urskogens vildar och vi jämförde den ogästvänlighet, som vi mött hos mataco, med den vänlighet vi åtnjutit långt borta i skogarna hos indianer, som förut aldrig besökts af hvite.

Efter tvenne dagar voro vi vid en af de bolivianska militärposteringarne. Jag var den enda, som kom fram beriden. De andras djur hade tröttnat eller stupat på vägen.

De indianer, särskildt ashluslay och choroti, som jag under dessa ströftåg i Chaco lärt känna, skall jag här i de

följande kapitlen söka skildra. Då deras kultur är mycket likartad, anser jag mig kunna behandla dem i ett sammanhang.

Det är ej många författare, som förut skildrat choroti och ashluslay-indianernas seder och bruk. Bidrag till kännedomen om den sistnämnda stammen har lämnats af Herrmann [1], hvilken liksom toba kallar den sotegaraik. Eric von Rosen [2] har publicerat utmärkta fotografier från choroti.

Den förträfflige tysk-argentinske antropologen R. Lehmann-Nitsche [3]) har vid Esperanza sockerfabrik gjort viktiga studier öfver choroti och andra chacostammars fysiska antropologi. Han har valt den rätta platsen för dylika forskningar. Fabriken ligger som nämndt vid järnväg, så att man med största lätthet kan föra dit allehanda instrument. Utmärkt mörkrum finnes på stället för framkallning af plåtar o. s. v. Den, som intresserar sig för chacostammarnas fysiska antropologi, ber jag att få hänvisa till denna författares arbete.

Då chacostammarna tillhörande guaycuru-, mataco- och maskoi-grupperna i mycket ha en kultur likartad med choroti och ashluslay, så är den litteratur mycket stor, som här för jämförelser är af intresse.

I detta arbete är likväl ej rätta platsen för sådana jämförande forskningar. Här vill jag framför allt i första rummet gifva en bild af lifvet bland indianerna, såsom jag uppfattat det, lämnande sådana forskningar till specialuppsatser i facktidskrifter.

Den enda äldre författare, som omtalar choroti är Pedro Lozano. Han nämner dock blott namnet. Mycket möjligt är ju, att såväl choroti som ashluslay voro kända af de äldre författarna, men under andra namn än dem, som äro bekanta för oss.

Ashluslay kalla sig så själfva. Choroti kalla dem áshli, mataco kalla dem sówua eller sówuash, tapiete säga etéhua, toba sotegaraik. De hvita säga i regel tapiete och förväxla dem med en stam, som är närmare omtalad här nedan. Choroti kalla sig själfva yóshuahá, hvilket namn naturligtvis vore det riktigaste att använda. De känna dock

---

[1]) Herrmann: Die etnographischen Ergebnisse der Deutschen Pilcomayo Expedition. Zeitsch. für Etn. 1908.

[2]) Eric von Rosen: The Chorotes Indians in the Bolivian Chaco. Stockholm 1904.

[3]) R. Lehmann-Nitsche: Estudios Antropológicos sobre los Chiriguanos, Chorotes, Matacos y Tobas. Anales del Museo de La Plata. Tomo I. Buenos Aires 1908.

numera alla sitt chiriguanonamn choroti, som de hvite förspanska till chorote. Mataco kalla choroti mánúk eller mániúk.

Språkligt höra ashluslay och choroti nära ihop med mataco. Jag lämnar här ett kort utdrag af de ordlistor, jag samlat från dem, för att läsaren skall få se något af deras språk.

	Choroti.	Ashluslay.
Öga	táte	tósse (ss har hväsljud)
Tand	(n kiente	seuté
Skägg	(n)pótsi	posé
Öra	(n)kioté	(ditt) akféi, (mitt) ikféi
Tunga	pálnat	chácklitj
Näsa	natóve	anās, inās
Sol	kíle	fincóclay
Måne	huéla	huéla
Stjärna	catés	catīs
Eld	huat (éti)	itósh
Vatten	inyat	inăt
Jord	áshnâte	cotjât
God	es	is
Dålig	hāes	
Långt	tóshhue	tójke
Nära	hātóshhue	chásle
Fisk	siúsh	sajetj
Hund	aléna	núu
Hynda	alénaséshni	núuasésna
Salt	chuhóne	sifóni
Tobak	shushu	finóc
Majs	péāta	láutsitj
Mor	téte, máma	mimé
Dotter	yóse	yósi
Hus	huéte	huéte
Han, du	náca, téla	
Jag	yá (m)	
Nej	hā	am
Finns ej	náhipa	ámpa
Ja (svar)	hāe, téy	létj, hé
Kvinna	aséshnia	asésna
Hustru	tsémbla	chácfā
I morgon	káshlomata	slúmasi
Väg	náyi	náiss
Tobakspipa	kiti	finkoshi
Rio Pilcomayo	téuk, tehuóc	téhuoc

För föremål, som dessa indianer fått från de hvite, eller se de hvite använda, göra de egna ord och lära sig oftast ej de spanska benämningarna, t. ex.

Choroti.
Blyertspenna — bésnike.
Glasögon — ukíne.
Revolver — sēta.
Anteckningsbok — ésenick.
Stöfvel — sāti.
Klocka (för solen) — kílekíe.

Uttalet af chorotispråket, tyckte jag ej var särskildt svårt, ashluslay uttala däremot en del ord så, att det behöfs en viss tungakrobatik för att härma dem. Särskildt äro en del strup- och hväsljud svåra att återge.

Räkneorden. Ashluslay.
1 = huéshla.
2 = näpú.
3 = pú-shaná.
4 = it-chat-cúch (svårt halsljud).
5 = hué-shla-no-étj.
6 = hué-shla-yāma.
7 = näpú- »
8 = púshana- »
9 = it-chat-cúch-yāma.
10 = yāma képäa.
Jag meddelar äfven här några vanliga uttryck från chorotispråket.
Jag vill ej = hāhua.
Denna är min far = náca sínia.
Jag vill = sikéyi.
Vill du? = makéyi.
Han vill = náca kéyi. Äfven náca símehe.
Jag är här = yámpo.
Han är här = nácapo.
Vi äro här = póyata.
Han vill inte = náca hhā símehe.
Jag har sett = íwuin.
Jag har ej sett = hāwuin.
Har du sett = máhuénea.
Vänta = hatéma.
Många kvinnor = aséshnialó.
Mjuk majs = peáta-hā-tóc.
Hård majs = peáta-tóc.

Med skägg = pótsipu.
För foten = wuat fóshi.
Låtom oss gå = ná.
Jag går = yápe.
Går du = máläpe.
Skall du gå = má áki.
Jag har gått = hihóyi.
Jag har ej gått = hähóyi.
Jag går ej = häeyic.
Han har gått = nácáya.

Tafla 3. Chorotihöfdingen »Skogshönans» by.

TREDJE KAPITLET.

Bland indianer vid Rio Pilcomayo (forts).

Deras samhälle.

Vi äro alla bröder, sade en gång en chorotiindian till mig. I stort sedt bilda också choroti och ashluslay två familjer. De bo fördelade i ett betydligt antal byar af växlande storlek. Där finnas byar på helt få familjer och byar såsom ashluslayhöfdingen Mayenténs by, som hade c:a 1,000 innevånare. Byarna, eller rättare de platser, där byarna anläggas, ha namn. Sålunda kallades en chorotiby vuátsina = jordråtta, en annan hópla = gräsblomma, en tredje tónoclel = gammal pöl, en fjärde asnatelémi = hvit jord o. s. v.

Choroti och ashluslay äro ej fullt bofasta. De flytta, om också inte långt, ständigt. När jag sålunda år 1909 besökte deras land, fann jag högst få byar på samma platser som 1908. De flytta för fisket, de flytta för algarobon, de flytta för sina åkrar o. s. v. Under torrtiden flytta mycket indianer ut till Rio Pilcomayo, där de fiska. Under regntiden draga de sig åter inåt landet, där de i regel ha sina åkrar. Hela människomaterialet i choroti- och ashluslaysamhällena är synnerligen rörligt. Ibland dela familjerna på sig, ibland slå de sig ihop till stora grupper. Individerna, särskildt ungdomarna, flytta ständigt mellan byarna. De choroti- och ashluslaybyar, jag sett, ha legat dels i skogen, dels ute på slätten. Några chorotibyar lågo under torrtiden nere vid Pilcomayofloden på den låga, år-

ligen öfversvämmade stranden. I ingen chorotiby syntes mig hyddorna ordnade efter någon bestämd plan. I flera ashluslaybyar voro de däremot ordnade i grupper omkring ett slags torg, där männen med uteslutande af kvinnorna hade en gemensam mötesplats, hvilken endera helt enkelt låg i skuggan af ett stort träd eller skyddades af ett för ändamålet byggdt soltak.

Det är högst intressant att se, att vi här finna en mycket primitiv form af den från många indianstammar bekanta »klubblokal», där männen samlas och dit kvinnorna liksom här ej ha tillträde.

Platsen för byarna var tydligen öfverallt vald, så att man i närheten hade tillgång på fisk, vilda frukter eller sina åkrar, såvida det var skördetid. I det inre af norra Chaco är man vid byanläggningarna bunden af de få vattenställena, hvarför indianerna där äro mer bofasta än ute vid Rio Pilcomayo. Där äro också hyddorna betydligt bättre byggda än ute vid floden.

Mellan byarna föra en massa vägar, som i närheten af dessa upplösa sig nätformigt. Det är därför ofta svårt att följa indianernas stigar.

Hvarken choroti eller ashluslay ha någon gemensam höfding för hela stammen. De flesta byar ha sina höfdingar, men dessa äro oberoende af hvarandra. Hos ashluslay har jag sett höfdingar, som rå öfver flera byar. Höfdingarne ha inflytande i proportion med sina personliga egenskaper. De och deras hustrur arbeta alldeles som de andra indianerna. De ha inga tjänare, sådana äro okända bland dessa indianer. Höfdingen har ej någon hedersplats vid dryckeslagen, hans hydda intager ej någon särskild utvald plats i byn.

Han är en familjefader, som man respekterar, men som ej regerar.

I krig intager han kanske en ledande roll, utan att vara åtlydd af de andra, mer än de behaga. När en hvit man kommer till en indianby, tages han emot af höfdingen

och bruket fordrar, att denne skall ha en gåfva. Detta är likväl något, som synes mig uppfunnet på senare tider af de hvite själfva. Den hvite har behöft en bestämd person att underhandla med i byn och har därför tagit vara på höfdingeinstitutionen och utvecklat den.

Höfdingevärdigheten synes i regel gå från far till son. Är sonen minderårig, d. v. s. enligt indianskt begrepp, ej en äldre, gift man, när fadern dör, utöfvas den likväl interimistiskt af en äldre släkting. Ganska ofta, särskildt efter krig, då männen haft tillfälle att visa hvad de duga till, uppstå nya höfdingar.

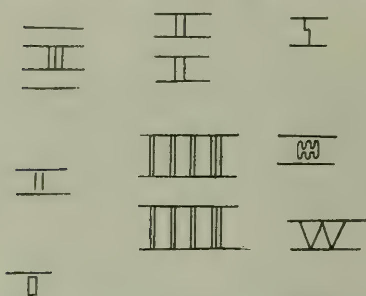
Bland ashluslayhöfdingar, som jag känt, märkas Toné, Mayentén, Mocpuké, Aslú, Mentisa och Chilán; bland choroti Attamo af ashluslaysläkt, Kara-Kara, Éstehua och Tula. De flesta af dessa voro gamla gubbar, som tydligen närmast regerade öfver barn, barnbarn, syskon och syskonsbarn.

Stor makt i byarna har tolken, när en sådan finnes. Han talar spanska och underhandlar med de hvite. Bland choroti finnas flera sådana spansktalande individer, bland ashluslay ej en enda.

Ett betydande inflytande har äfven medicinmännen. Man bjuder dem på mycket mat och behandlar dem sålunda väl. Aldrig har jag hört, att en medicinman samtidigt varit höfding.

Det finnes i choroti- och ashluslaybyarna ingen klassskillnad, liksom det icke finnes rika och fattiga. Är magen full, då är man rik, är magen tom, då är man fattig. Vi äro alla bröder, är grundtanken i samhällsbyggnaden hos dessa människor. De lefva i nästan fullständig kommunism. Skänker man en choroti- eller ashluslayindian två skjortor, skänker han säkert bort den ena och kanske den andra också. När en indian får ett bröd, delar han det i småbitar, så att det räcker åt alla. Jag glömmer aldrig en liten ashluslaygosse, som jag bjöd på socker. Den första biten åt han upp och fann det tydligen mycket godt,

den andra sög han på ett tag, tog den sedan ur munnen, för att mamma och syskonen också skulle få smaka. Får en choroti- eller ashluslayindian en rock, använder han den kanske en dag, följande dag har en annan den o. s. v. Aldrig röker en af dessa indianer sin pipa ensam. Den får gå från mun till mun. Mången gång har det händt mig, att en indian kommit och tagit pipan ur munnen på mig, blossat på den ett tag och sedan gifvit mig den tillbaka, ty så är bruket bland dem. En man, som fiskat mycket, delar med sig åt den, som ej haft så god tur.

4. Bomärken på mantlar från Ashluslay.

Det vore likväl ett misstag att tro att i indiansamhället, icke hvarje individ äger, hvad han tillverkar och brukar. Aldrig skulle det falla en indian in att byta bort en annans tillhörigheter. En man skulle aldrig gifva bort något, som tillhör hans hustru eller lilla barn, utan deras hörande.

Hvarje sak har sin ägare, men då ägaren är gifmild och betraktar alla af stammen som sina bröder, delar han frikostigt med sig åt de andra. Djuren hafva egendomsmärken. Fåren äro sålunda klippta i öronen på olika sätt för att angifva, hvem som är ägaren. Slaktas ett får, delas dock köttet åt alla. Hos ashluslay ha de väfda mantlarna märken, som angifva, hvem de tillhöra. Några sådana egendomsmärken äro härafbildade (bild 4). Då de äro ett slags namnteckningar, äro de högst intressanta. Möjligt är likväl att indianerna fått idén till dessa från de bomärken, med hvilka de hvite stämpla sin boskap. Talrika från de hvite stulna hästar med sådana märken har jag nämligen sett hos ashluslay.

Mantlarne ha som nämndt bomärken. Den, som har en stor, bra mantel, får likväl finna sig i att ej sofva ensam under densamma. I ashluslaybyarna brukade sålunda ett par

5. Ashluslaypappa med sin lilla gosse. Rio Pilcomayo.

indianer ofta om nätterna sofva i min bädd, tydligen tänkande som så: »Du hvite man har så stora täcken, att de räcka åt flera än dig.»

De skulle ha sett dessa mina indianvänner, huru de hvite hafva det hemma hos sig, huru den ena sofver i en praktfull säng och den andra ligger och fryser utan någonting att värma sig med. De hvite äro ju ej heller bröder.

Någon egendomsgemenskap finnes som sagdt ej hos dessa indianer, men tack vare den stora gifmildheten, försöker ingen tillskansa sig något på den andras bekostnad, utan delar tvärtom frikostigt med sig, af hvad han har, åt alla. Den ena dagen är han den, som gifver, den andra den, som tager gåfvor.

Jorden har ingen ägare, åkern äges af den, som odlar den och han har äfven rätt till den, när den ligger i träde. Det är så godt om jord, att där finnes rum för alla. Skulle befolkningen vara så stor, att det vore svårt att finna jord att odla, då vore det nog slut med den gemensamma äganderätten.

Det synes, som en viss laglöshet skulle råda i ett sådant samhälle som dessa indianers. Stöld är okändt, d. v. s. stöld från stammens egna medlemmar, ty där det råder en så utpräglad samhörighet, behöfver ingen stjäla. Ej heller tror jag att indianerna ljuga sinsemellan. Den hvite ljuger man för, man säger honom helt enkelt, hvad som kan anses vara till nytta för stammen. Man lurar honom, när det är lämpligt, och talar sanning för honom, när det inte kan skada. Beslår man en indian med osanning, tar han det ungefär på samma sätt som en hvit upptäckten af ett aprilnarri. Han skrattar och tycker det är lustigt. Blir man arg, tycker han tydligen, att man är dum.

Morden inskränka sig till barn- och föräldramord, men dessa äro från indiansk uppfattning inga brott. Det låter ju rysligt. Indianskan anser sig ha rätt till att fosterfördrifva och att döda ett nyfödt barn, när hon vill. Hon anser sig tydligen ha rätt till det lif, hon gifvit. Fosterfördrifningen sker genom mekanisk behandling i långt framskridet stadium [1]) och förekommer sålunda åtminstone hos choroti alltid i de fall, där ogifta kvinnor bli hafvande. De nyfödda barnen dödas, när modern öfvergifvits af fadern

[1]) Enligt Corrado, sid. 539, fosterfördrifver äfven de choroti närstående mataco genom mekanisk behandling, slag på buken. El Colegio Franciscano de Tarija. Quaracchi 1884.

och alltid, när de äro missbildade. Jag känner flera sådana barnamörderskor, som äro snälla och godhjärtade flickor. En sådan är t. ex. Ashlisi, en flicka, hvilken gjort roliga ritningar åt mig, af hvilka här längre fram tvenne äro återgifna. Vi tycka att ett sådant brott borde förråa en kvinna. Det är alldeles ett misstag, ty brottet förråar först, när det orsakar förakt från omgifningens sida.

När en indian dödar sin gamla blinda mor eller ofärdige far, så befriar han dem själfva från ett lif, som är dem en börda och sig själf från extra besvär i kampen för tillvaron. Att de bränna dem ibland lefvande, såsom min tolk Flores en gång sett choroti göra med en gammal kvinna, synes oss naturligtvis grymt. Möjligt är likväl, att de äfven ibland misstänka de gamla för häxeri. Den sedliga friheten är, såsom jag här nedan skall skildra, mycket stor. Otrohet och svartsjuka ordnas genom slagsmål mellan kvinnorna. Ett groft brott är äfven här förhäxeri. Tyvärr vet jag ej, hur det bestraffas.

I förhållande till andra bättre organiserade stammar äro sådana samhällen, som de choroti- och ashluslayindianerna bilda, ytterst svaga. Det hade jag utmärkt tillfälle att iakttaga under min vistelse hos de senare. Dessa lågo, som nämndt, i krig med toba, som under ledning af den energiske höfdingen Taycolique gjort flera öfverfall på deras område. Tack vare höfdingarnes maktlöshet och den ringa sammanhållningen, förmådde de ej organisera sig till ett gemensamt försvar mot fienden. De olika byarna förstodo ej att slå sig ihop, utan hvar och en gjorde, hvad han fann för godt. Det anarkistiska samhället hade ingen försvarskraft. När man väntade ett tobaanfall, skyndade många män ihop från olika håll för att taga upp kampen, men då all organisation saknades, var det likväl alltid blott en del af krigarne. De flesta höllo sig undan, rädda om sitt eget skinn.

Där fattades en man, som befallde och blef åtlydd.

Indianhemmet.

Såväl hos choroti som hos ashluslay finna vi den runda eller ovala chacohyddan, som är bekant från fotografier och reseberättelser. Allt efter årstiden är den byggd med mer eller mindre sorgfällighet. Den är ungefär 2 à 4 m. i diameter. För att skydda sig mot de kalla, sydliga vintervindarna äro de hyddor, som ligga på slätten, bättre byggda än de, som äro i skogen. Ofta äro flera hyddor byggda tillsammans, så att de bestå af flera rum med minst en familj i hvarje. Hyddorna äro gjorda af grenar, som äro nedstuckna i marken och böjda ihop i midten och täckta med gräs. Bindmaterial saknas nästan fullständigt. Inga hyddor äro klädda med jord eller lera. Ingången, som består af en liten sned gång (bild 2), såvida hyddan ligger på slätten, är ej riktad åt något visst väderstreck utan i regel inåt byn. Många hyddor ha flera ingångar. En del äro byggda så illa, att man kan gå in ungefär hvar som helst. Hos ashluslay har jag sett välbyggda hyddor, som voro öfver tre meter höga. Vanligt är dock att hyddan invändigt ej är fullt två meter och att ingången är ungefär en meter hög.

6. Koksjul från Choroti. Rio Pilcomayo.

Äfven en fyrkantig hyddtyp finnes hos dessa indianer. Det är kokskjulen (bild 6). Dessa ha platta tak täckta med gräs och användas att koka och bo i under dagarna och under varma nätter. På taken till dessa brukar man torka fisk. I ett par ashluslaybyar såg jag midt på den öppna platsen i byn flera sådana kokskjul, som voro oregelbundet hop-

byggda. Dessa till storleken här ganska ovanliga byggnader användas till soltält under dryckesfesterna.

Det är kvinnorna, som släpa ihop materialet till husbygget och som bygga hyddorna.

I sanning är det märkvärdigt att folkstammar, som t. ex. på väfnadstekniken kommit så långt som dessa indianer, som ha åkerbruk och boskapsskötsel, nöja sig med så usla hyddor. Under regniga nätter har jag sökt skydd i dem och riktigt fått se, hur indianerna ha det. Regnar det ordentligt, droppar det in öfverallt och människor och saker bli våta. Det är trångt om utrymmet i dessa små hyddor, där ofta flera familjer bo tillsammans, och under en sådan regnnatt, då alla ligga inne, kan inte hvar och en ligga utsträckt. Själf har jag små behof af bekvämlighet, men jag har dock aldrig tyckt om, när en person ligger tvärs öfver mina ben eller när ett lusigt hufvud också försöker att få rum på min hufvudgärd.

Dessa indianers bädd hela lifvet igenom är ett skinn eller hos ashluslay ibland en vassmatta till madrass, en träkubbe till hufvudgärd och är det kallt, en skinn- eller fårullsmantel till täcke.

Är det varmt, ligga de, såväl män som kvinnor, alldeles nakna och man ser allt möjligt, som vi civiliserade människor anse oanständigt. I regel ligga flera under samma filt, icke blott män, kvinnor och barn, utan äfven flera män. Detta bruk är så inrotadt hos indianerna, att bland mina bytesvaror gillades blott de filtar, som räckte till parsäng.

Utom människorna skola också i hvarje hydda få rum en mängd hundar, kattor, strutsungar etc. De höra till familjen.

När det är kallt och regnigt är eldstaden inne i hyddan, annars föredrager man i regel att koka utomhus. Elden hålles alltid brinnande. Gör man en mindre tur, tager man eld (en brand) med sig. Blott på längre vandringar begagnar man de bekanta elddonen, gnidpinnar af trä[1]).

[1]) Jämför v. Rosen, l. c. Pl. XIII.

I en pinne af ett mjukt trä borrar man med ett hårdare träslag, tills genom friktionen glödande trästoft uppkommer. Dessa elddon hålla likväl numera på att försvinna och att ersättas af flinta, stål och fnöske (här caraguatábast) samt af tändstickor, som tyvärr ej äro af svenskt utan af italienskt fabrikat.

Hvarje indian äger ej mera än hela familjen kan bära bort. Det mesta af detta är upphängdt i taket i hyddorna eller är instucket i väggarna. Några hänghyllor eller hängklykor ser man ej. Hvarje individ förvarar sina tillhörigheter för sig, mest i stora väskor af caraguatá eller af skinn. Mitt älsklingsgöra var att rota i dessa påsar. I dem är en enda röra af redskap, prydnader, läkemedel, frön, smuts och insekter.

Som sagdt, hvarje individ har sina påsar. En hustru förvarar sålunda sina saker afskilda från sin mans. Ett barn har också sin egen lilla påse.

I krukor tilltäppta med vax förvara de frön, som gömmas för sådden. I taket hänger ofta tobak och torkad frukt. I särskilda utbyggnader förvaras större kvantiteter af dessa konserver.

Byarna äro alltid bevakade af arga, men fega hundar, som gifva hals, om någon främling närmar sig byn. De dela indianens ovilja mot den hvite mannen.

Kommer man på besök i en chorotihydda, så bjuds man i regel en träkloss att sitta på. Hos ashluslay får man däremot ett skinn eller en vassmatta.

I allra tidigaste morgonstund börjar arbetet i dessa indianbyar. Kvinnorna börja sina hushållsgöromål, gå ut och samla frukt eller taga itu med något annat arbete, männen snida sina redskap, gå på jakt eller sofva de helt enkelt. Först när det blir varmt, gå de till sitt fiske. Är det mycket kallt, stannar man helst inne i den värmande hyddan, tills solen gått upp ordentligt. Under förmiddagen äro de flesta indianer och indianskor ute för att skaffa mat till hemmet. Framåt middagen börjar man komma hem, med hvad man lyckats

samla eller fånga. Har man haft tur, komma t. ex. fiskarena hem med rikligt byte, då blir det glädje i byarna. Barnen samlas under dagen på lekplatserna och roa sig af hjärtans lust eller följa de föräldrarna till deras arbete. Framåt kvällen samlas man kring den sköna, värmande lägerelden, det språkas om dagens händelser, planerna för morgondagen dryftas. Mest talar man om mat. På kvällen samlas ungdomen på dansplatsen. Under natten är det nästan aldrig riktigt tyst i dessa choroti- och ashluslaybyar. Där sjunges både af glädje och sorg, där kokas mat, där pratas, där har ungdomen kärleksmöten och det fnissas och skrattas.

Dessa indianer sofva inte sina sju à åtta timmar oafbrutet hvarje natt. De sofva ett par timmar, äta och prata en stund, sofva ett tag igen, äta ännu en gång o. s. v. I regel sofva de mycket mer på dagarna, än vi göra. Den hvite man, som lefver i en sådan indianby, lär sig snart systemet att sofva, när det passar honom bäst.

I indianhemmet är det trångt om utrymmet, men sämjan är god, aldrig hör man någon gräla, aldrig försöker den ena tillskansa sig fördelar på den andras bekostnad. När två hvite män slå läger och det finnes blott en liggplats, som är bra, så strida de om, hvem som skall ha den platsen. Ligga en hög indianer i en trång hydda, så dela de med jämnmod det sparsamma utrymmet. De äro ju alla bröder och systrar. Dessa »vildar» förstå, att man ej ens i småsaker bör tillskansa sig fördelar på andras bekostnad.

FJÄRDE KAPITLET.

Bland indianer vid Rio Pilcomayo (forts.)

Kampen för tillvaron.

7. Ashluslaykvinnor tuggande algarobofrukter.

De existensvillkor, under hvilka indianerna lefva vid Rio Pilcomayo, äro i stort sedt desamma för alla, där boende stammar, utom chiriguano. En del olikheter finnas dock.

Choroti och aschluslay lefva af fiske, insamling af vilda frukter och honung, åkerbruk samt af jakt och boskapsskötsel.

Af följande tabell se vi, hvad de förras hufvudföda är under årets olika månader.

8. Ashluslayindianer med spärrnät, Rio Pilcomayo.

Januari, Februari, Mars, April	åkerbruksprodukter.
April, Maj	fisk.
Juni, Juli	frukter af tusca och tasi.
Augusti, september,	torkad, konserverad frukt, råttor.
Oktober	frukter af chañar; tillfälligtvis fisk (Oktober–November)
November, December	frukter af algarobo
December	frukter af mistol[1]; åkerbruksprodukter.

Under maj och juni samt under november lefva choroti

[1]) Zizyphus Mistol, Griseb.

i öfverflöd. Då svälla magarna. Under augusti och september är det bristtid.

Ashluslay börja redan sin skörd i november. De ha antagligen mera sällan brist än choroti.

Alla Pilcomayoindianer äro ifriga fiskare och det är blott de indianer, som bo mycket aflägset från floden, som ej deltaga i detta. Fiskredskapen bestå hos choroti uteslutande af nät. Ashluslay använda äfven ett slags korgar. Af nät finnas tvenne typer, af hvilka vi här se bägge användas.

Skjutning af fisk med pil och båge, som är så vanligt bland de flesta af Sydamerikas indianer, har jag aldrig sett hos choroti eller ashluslay. Krokfiske är okändt, utom där det införts af de hvite.

Fiskarens utrustning består utom af näten af en klubba, med hvilken fisken dödas och en trånål (bild 9) med snöre, på hvilket fiskarna trädas upp. Nålen stickes genom fiskarnas ögon och snöret med de fångade fiskarna bindes om lifvet, så att de hänga bak som en svans.

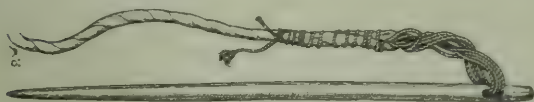
En fiskeutfärd med indianerna hör till de bästa nöjen, som bjuds på vid Rio Pilcomayo. När solen börjat värma, vandra indianerna, män och gossar, i väg med sina nät. Kvinnorna stanna hemma eller gå ut att söka vilda frukter. De gamla männen bära i regel spärrnäten, de unga dyknäten. När man kommit till floden, där man ämnar fiska, lägger man bort mantlar, prydnader och caraguatáväskor. Naken, eller klädd blott i ett bälte af läder, fiskar man.

Ett antal indianer bilda med sina spärrnät en kedja öfver floden (bild 8). De öfriga indianerna drifva därefter fisken mot denna kedja, under det att de själfva fiska med sina dyknät (bild 3).

Det går lifligt till vid fisket, ty det är inte ett arbete, det är ett nöje. Där dyker en med nätet före, för att efter en stund komma upp till vattenytan med en vacker fisk, som han slår ihjäl med sin klubba och sedan binder fast om lifvet med trånålen. Där ser man ett par fötter försvinna, där ser man flera, som under skrik och skämt dyka

om hvarandra uti en bukt af floden med ganska stillastående vatten, där fisken samlats.

Vid dessa fiskefärder får man riktigt tillfälle att beundra, huru vackert vuxna dessa

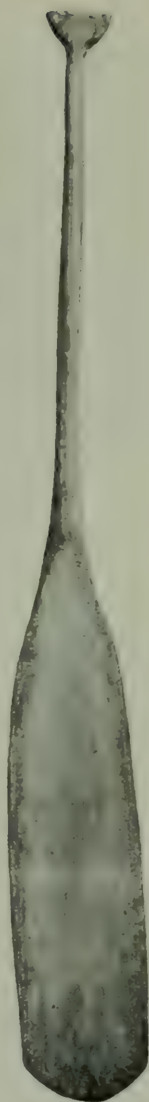
9. **Nål att träda upp fisk på. Ashluslay. 1/3.**

indianer äro. Man ser ingen, som är korpulent, ingen, som har öfverdrifvet stor mage. Alla äro de väl byggda.

När man är trött af fisket, så slår man sig ned på stranden, rastar och äter upp en del af fångsten. Resten bär man hem till byn till hustru och barn. Får man blott litet fisk, så har man så mycket ansvarskänsla, att man ej äter upp allt själf.

Choroti och ashluslay fiska utan kanoter. De ha inga farkoster. Det är simmande och dykande som uttrar, som de förfölja sitt byte.

Enligt den italienske forskningsresanden Boggiani [1]), ha däremot de ashluslay och choroti kulturellt närstående lengua i paraguayska Chaco mycket kanoter. Liksom choroti och aschluslay, ha hvarken toba, mataco eller chiriguano vid öfre Rio Pilcomayo farkoster. Det är likväl troligt att choroti och ashluslay förr haft kanoter. Därpå tyder deras spadars starkt paddellikande form (bild 10). Dessa ha kanske förr användts både som paddlar och spadar.

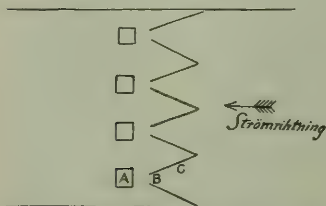

10. Spade. Ashluslay. u. 1/10

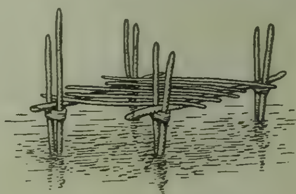
[1]) Boggiani. Compendio de Etnografia Paraguaya, s. 172. Asunción 1900.

11 a. Spärrning af Rio Pilcomayo med fiskande chorotiindian. Nätet, han använder, är ett dyknät.

11 b. Planritning af föregående.

11 c = A 11 b.

När det är ondt om fisk, spärra indianerna floden. En sådan spärrning är här afbildad (bild 11). På ställningen, på hvilken en chorotigubbe sitter med sitt nät, bruka indianerna ha eld för att värma sig och för att steka fisk. Med slam isolerar man elden från träställningen, så att denna ej brinner upp.

En annan fiskemetod, som är okänd bland dessa indianer, men som annars är bekant för många indianstammar, är att förgifta vattnet med vissa växter. Däremot brukar man hänga ut stora ruskor af en finbladig slingerväxt, af choroti kallad »nécac», hvilken fiskarna äta, och omkring

Tafla 4. Ashluslay, som äter fisk.

I öronen har han stora träklossar. Vänster armled är lindad till skydd mot bågsträngen.

hvilken de samla sig. Vanligt är att under torrtiden sätta ut löfruskor i floden, under hvilka fiskarna söka skugga och lätt kunna fångas med näten. Allt fiske, jag hittills talat om, drifves uteslutande af männen.

Hos ashluslay fiska kvinnorna med korgar. Med dessa i handen smyga de sig efter de tröga pansarsiluroider, som lefva i slammet i sumpmarkerna, och sätta hastigt ned dem

12. Chorotibarnen leka, att de spärra floden.

öfver fiskarna. När de fångat en fisk, plocka de upp den med handen genom korgens öfre öppning.

Af största betydelse för chacoindianerna är insamlingen af vilda frukter. Chaco är, som nämndt, synnerligen rikt på sådana och några såsom tusca, chañar och algarobo förekomma i så stor mängd, att de kunna föda tusentals människor.

Hvarje morgon ser man kvinnorna i byarna gå ut på fälten och i skogen för att samla allt, som är ätbart. De hafva med sig väldiga caraguatáväskor i hvilka de samla

frukter och rötter, gräfkäppar, om de ämna söka rötter, och långa krokar, om de ämna samla frukter, som sitta högt uppe i träden. Mannen ser man högst sällan samla frukt. När han gör det, är det uteslutande för att hjälpa hustrun ett tag. Utom frukter ätes äfven en del blad, rötter, rotstockar af caraguatá m. m. Vid tillvaratagandet af dessa sistnämnda, användas egendomliga gräfkäppar och träsågar.

De vilda fruktbestånden ha icke särskilda ägare. En indian gör dock inga ströftåg in på en främmande stams mark för att samla frukt.

Det är häpnadsväckande, huru dessa indianer känna alla skogens och fältets växter. En hvit man, som länge varit fången hos toba, har berättat mig, att en gång var det en förfärlig brist. Man försökte att koka och mala alla möjliga och omöjliga kvistar, rötter och blad för att få ur dem något matnyttigt.

Det är säkert under sådana bristtider, som människan kommit på en sådan idé, som att genom kokning och utpressning af saften tillgodogöra sig en giftig växt såsom mandiocan. Herrmann[1]) berättar huru ashluslay förstå att genom kokning göra en giftig frukt, af chiriguano kallad »Ihuahuasu», ätbar.

Vi böra äfven komma ihåg, att botanisterna icke gifvit människan en enda af de viktiga kulturväxterna. De ha alla redan varit kända af naturfolken.

Ashluslay och äfven choroti ha många, om också inte stora åkrar och lefva flera månader af året af deras produkter. Man kan likväl besöka flera choroti- och ashluslaybyar, utan att se enda åker, ty dessa ligga i regel ej nära hyddorna och ej nära floden[2]).

Åkrarna äro bristfälligt eller ej alls inhägnade. De äro

[1]) Herrmann, l. c. sid. 128.

[2]) Enligt Boggiani ha lengua också sina åkrar långt från floden. Compendio s. 165.

ofta men ej alltid dåligt rensade. Hos ashluslay har jag sett prydligt rensade åkrar med mandioca.

Hvad som är särskildt karaktäristiskt för dessa folks åkerbruk, är att de aldrig odla sammanhängande sträckor, utan en plätt här och en plätt där, allt efter som de funnit en lämplig, lättröjd bit.

Följande växter odlas af ashluslay och choroti:

Majs (i talrika varieteter).

Mandioca.

Zapallo (Cucurbita Pepo, Lin).

Vattenmelon.

Tobak.

Bomull (blott ashluslay).

Bönor (i flera varieteter).

Kalebassfrukt.

Sötpotatis (blott choroti).

Choroti och ashluslay använda spadar (bild 10) af hårdt trä, med hvilka de rensa sina åkrar. Dessa spadar ha, som nämndt, en egendomlig paddelliknande form. I regel äro de gjorda i ett stycke. Någon gång är bladet fastbundet vid skaftet. Det är männen, som rensa åkrarna. Sådd och skörd sker gemensamt af bägge könen. Det är dock alltid kvinnorna och barnen, som bära hem åkerbruksprodukterna, såvida de ej föra dem på häst eller åsnerygg. Tiden för sådden beräknas efter sjustjärnornas ställning i förhållande till horisonten. Årstiden beräknas äfven efter algarobofrukten och andra vilda frukters mognadstid. Mindre perioder räknas efter månen.

Den viktigaste, af de här odlade växterna, är majsen. Af märkligare kulturväxter, som kunna odlas här, äro bananerna okända.

Det är det mera omtänksamma, svagare könet, som bevarar frön från skörd till sådd. Under bristtid kan det vara ganska svårt att gömma utsädet för de hungriga magarna.

Jakten spelar hos de indianer, som bo vid floden, en

obetydlig roll. De ashluslay, hvilka bo aflägset från Rio Pilcomayo, äro däremot ifriga jägare, hvilket man kan se af rikedomen på skinn och ben af vilda djur i hyddorna.

De vapen, som användas vid jakten, äro framför allt pil och båge. Jag undrar, hvad en indian från nordöstra Bolivia, t. ex. en yuracáre eller gúarayú, skulle säga, om han fick se chacoindianernas pilar och bågar, se huru de äro illa gjorda och oftast sakna styrfjädrar. Han skulle säkert skratta åt eländet. Skulle han sedan utmana dem till målskjutning, så segrade han naturligtvis genast öfver choroti. Däremot skulle han kanske förvåna sig, med hvilken kläm och säkerhet ashluslay skjuta med dessa fula pilar. Äfven i Chaco finna vi pilar med trubbig klumspets för fågelskytte. Dessa spetsar äro ej runda såsom en del författare påstå, för att fåglarna skola dödas, utan att fjädrarna blodas, då de här aldrig brukas till de fåglar, af hvilka man använder sig af fjädrarna. Pilarna ha uteslutande klumpiga, trubbiga spetsar, därför att de ej skola fastna i trädens grenar och på så sätt gå förlorade. Skjuter man en fågel med en spetsig pil, går den lätt in i en gren och fastnar, så att det kan vara både svårt och besvärligt att taga ned den. Indianen söker nämligen, när han kan, alltid reda på de pilar, som förlorat sitt mål.

Vid vildsvinsjakt ställas svinen med hundarna, hvarefter de dödas med klubbor. Lerkulsbågen är vanlig hos ashluslay till fågelskytte. Hos choroti har jag blott sett den som leksak. Äfven slungor använda dessa indianer. Jag har dock aldrig sett dem brukas på jakt.

Chacoindianerna äro icke så ifriga jägare, som nästan alla indianer, jag känt från nordöstra Bolivia. Moberg hade många gånger tillfälle att förarga sig åtminstone öfver choroti bristande intresse för att gå på jakt, ty han hade ganska svårt att få sällskap, när han ville ut och jaga.

En riktig jägare lyser aldrig med lånta fjädrar. När en indian, som är verklig jägare, bär några tänder eller lysande fjädrar, så är det egna jakttroféer, med hvilka han

Tafla 5. Ashluslaygossar komma från åkern med majs.

stoltserar. En choroti pryder sig lika gärna med en hittad fjäder eller med fjädrar från en fågel, som en annan dödat. När vi skjutit t. ex. en stork, så delade indianerna fjädrarna sinsemellan, så att hvar och en fick ett par.

Åtskilliga amuletter användas af ashluslay vid jakten. Bär man på sig i den alltid oumbärliga caraguatáväskan ett hufvud af en sköldpadda, så kan man smyga sig på råbockarna, utan att de rusa i väg. Vid jakten på struts är det bra att ha med sig hudstycken, som man tagit från bröstet på strutsar som man dödat. Mycket vanligt är, att jakthyddor byggas på lämpliga ställen såsom vid vattendrag, dit djuren komma ned för att dricka, där strutsarna beta o. s. v. Man förstår sig äfven på att använda snaror.

Det är männen, som samla honung och vax. Det senare använda indianerna till sina pilar, till proppar, i lerkärl, till allehanda lagningar m. m.

För att de skola ha bättre tur att finna binas bon, sticka sig ashluslay öfver ögonen med en träsyl, så att blodet rinner. Detta att åderlåta sig är synnerligen vanligt. I hvarje choroti- och ashluslayindians väska finner man en hel mängd bensylar, med hvilka han sticker sig, när han är trött. En del indianer och äfven indianskor äro också alldeles skorpiga på armarna och benen, så mycket ha de stuckit sig. Det är ingenting ovanligt att finna en indian t. ex. efter en ansträngande fisk- eller jakttur ursinnigt sticka både armar och ben, så att blodet strömmar.

Alldeles oförstående står en indian inför ett skadskjutet djurs lidanden. Ingen bryr sig om att gifva det nådestöten, såvida det ej är nödvändigt, för att det ej skall springa bort.

Vi hvite behöfva ej därför förhäfva oss öfver de grymma indianerna, vi, som låta missbildade barn lefva och pinas, som lugnt äta i öfverflöd, när medmänniskorna i vårt eget samhälle svälta. Det gör däremot aldrig dessa indianer.

Af insekter har jag blott sett choroti och ashluslay använda till föda en stor skalbaggslarf, som de rostade.

Det är väl först under bristtiderna, som man äter alla möjliga kryp. Mycket väl känna de alla smådjur. De ha alla namn. När jag 1902 som zoolog besökte Chaco, så brukade chorotiindianerna samla åt mig. Visade jag dem ena dagen en insekt, som jag önskade flera exemplar af, så kunde jag vara säker på, att de följande dag kommo med massor af den. De kände igen hvarje litet djur liksom hvarje växt och visste, hvar de skulle sökas.

Boskapsskötseln är äfven en näring, som är af betydelse för dessa indianer. Choroti ha ganska mycket får och getter samt ett fåtal hästar. Mycket rikare på boskap än dessa äro ashluslay. I en af deras byar, höfdingen Tonés by, hvilken för tillfället hade c:a 400 innevånare, räknade jag c:a 200 kor, c:a 200 hästar, mulåsnor och åsnor, däraf mycket ston med föl samt öfver 500 får och getter. Utom dessa husdjur finnas höns och kattor samt en otalig massa hundar. I Tonés by fanns säkert ett par hundra hundar. Dessa indianer döda icke hundvalparna, utan låta dem fritt föröka sig. Alla dessa, ofta utsvultna hundar, äro därför en verklig plåga i byarna. De behandlas dock väl och bli ej slagna, fastän maten ej räcker till så många munnar. En gång såg jag en chorotikvinna, som diade sitt barn vid sitt ena bröst och en hundvalp vid det andra. När en af hundarna dör, blir han liksom indianernas hästar ordentligt begrafd och att gräfva ned en häst med träspade är säkert ett styft arbete. De hvite i Bolivia kasta däremot sina döda hundar och hästar på sopbacken för att låta gamarna göra dem den sista tjänsten till tack för god vakt och godt arbete.

Nästan säkert hör till djuruppsättningen i en chorotieller ashluslayby ett antal af skogens vilda djur. Dessa äro allas favoriter. Man ser storkar, nutrias, vildsvin, strutsar, räfvar m. m. I regel äro dessa hållna som sällskap, kanske mest för barnen. Dessa finna såsom våra barn en stor glädje i att binda strutsarna, vattna hästarna, mata hönsen o. s. v.

En gång bjöd jag i en ashluslayby en grann duk för en höna. En liten söt, c:a tio års flicka bytte gladeligen till sig duken. När hon fick se, att hönan blef slaktad, hvilket hon visst inte väntat sig, då började tårarna trilla och med ens rusade hon bort för att begråta sin vän. Det var hennes sällskap och den hade visst, visst inte varit ämnad till mat.

13. Chorotikvinna bär hem vatten. Rio Pilcomayo.

Indianerna i Chaco ha säkerligen sedan långt tillbaka haft den hvite mannens husdjur. En del stammar ha stått sedan mycket länge i beröring med de hvite. Andra längre in i Chaco boende ha sedan fått dessa djur, tack vare den inbördes handeln stammarna emellan. Af särskild betydelse äro här naturligtvis fåren, då indianskorna af ullen väfva en massa mantlar.

Inåt Chaco, från Rio Pilcomayo räknadt, är landet mycket vattenfattigt och under torrtiden är det ibland

svårt för indianerna att finna något alls att dricka. De gräfva därför brunnar. Sådana har jag hos ashluslay sett ända till fyra meter djupa [1]). En indians fordringar på vattnets beskaffenhet äro mycket små. Jag har sålunda sett ashluslaybyar ligga vid pölar med brungrönt, stinkande vatten, af hvilket alla dricka, utan att det tycktes

14. Ashluslaykvinna sållar algarobomjöl.

bekomma dem illa. Sannolikt finnas i de aflägsna trakter, där ashluslay bo, hvarken tyfoid- eller dysenteribakterier.

[1]) De ashluslay och choroti kulturellt närstående lengua gräfva enligt Hawtrey mycket djupa brunnar. »The wells were on rising ground in a sandy soil, about 15 or 20 feet deep, with a hole at the top only 2 feet by 2 feet 6 inches in diameter, and so made that a man could go down by foot holes on either side (as I myself went down to see how it was made), and a bucket and rope were used». *Seymour H. C. Hawtrey.* The Lengua Indians of the Paraguayan Chaco. J. A. Inst. Vol. XXXI. London 1901. Sid. 289.

För min del är jag öfvertygad om, att ifall jag t. ex. i Sverige druckit all den smuts, som jag inmundigat i Chaco, skulle jag nu ej vara bland de lefvandes antal. I Chaco har jag inte ens mått illa af all smörjan.

Hur man äter hos ashluslay och choroti.

Om jag vore bjuden på ashluslay- eller chorotimiddag och jag fick välja matsedel själf, så skulle jag gifvet begära fisk, stekt på glöden, serverad på gröna blad. Hade jag själf tillfälle att salta litet på den sedan, ty salt använda ashluslay och choroti sällan, så är den helt enkelt läcker. Ingen kan rosta fisk som en indian. Af fisken skulle jag sedan äta så mycket, att jag ej behöfde röra vid något annat, ty det kan vara hemska saker, som bjuds. Det finnes sådant, som icke den mest fanatiske etnograf förmår att sätta i sig. Själfva ingredienserna behöfva ej vara så dåliga, men snusket i tillagningen är oerhördt; sålunda tvättas aldrig några tarmar innan de kokas, utan de tömmas helt enkelt. Någon gång får likväl äfven tarminnehållet tjäna som grönsaker till köttet. Jordråttorna ätas sålunda med inälfvor och exkrement. De läggas hela i elden, där de svälla upp af värmen. Därefter stickes hål på magen, så att luften, bara luften, kommer ut. Ödlor ätas äfven med inälfvor och allt. Grodor, räfvar och i regel men ej alltid gamar räknas såsom odugliga till föda. Mycket vanligt är, att en del frukt t. ex. algarobo ätes på följande vis: Frukten bultas sönder och blandas med vatten i en stor kalebass. Omkring denna sätta sig flera personer, alltid af samma kön, ty kvinnor och män äta ej tillsammans. Hvar och en tar sig med näfven en bra tugga, som han suger på ett tag och sedan spottat tillbaka i det gemensamma fatet. Att det på något sätt är obehagligt att få andras spott i mun, är indianerna fullständigt obegripligt. Vill man vistas hos ashluslay och choroti en längre tid och försöka lefva deras lif, måste man också sätta sig öfver alla »fördomar», man kan ha

i den vägen och man blir verkligen snart obegripligt förhärdad.

Ashluslayindianerna äta honung med borstar af caraguatástammar, som de doppa i honungen, suga af, doppa igen, räcka till grannen o. s. v. Tänk om vi skulle äta med rakborstar, ty så se dessa ätverktyg ut (bild 15).

Riktiga maträtter, d. v. s. bestämda kombinationer af vissa ätbara saker, har jag ej sett hos dessa indianer. Man äter, hvad man har.

Bestämda måltider har jag ej heller kunnat iakttaga hos choroti och ashluslay. Vanligt är, att dessa indianer äfven äta på nätterna, när det finnes godt om mat.

15. Ätborste. Ashluslay. 1/2.

Till reskost på vandringar användes torkad fisk, majskakor, bollar af kokad chañarfrukt och bullar af algarobomjöl. De senare äro riktigt goda. Hur de tillagas är mig obekant, ty då jag alltid brukade äta dem under mina ströftåg med ashluslayindianerna, beslöt jag att aldrig utforska denna hemlighet, i tanke att jag skulle komma att afstå från de goda bullarna, när jag lärt känna densamma.

De omtänksamma kvinnorna arbeta, när det finnes mat i öfverflöd på att tillaga konserver. Frukt torkas i stora massor för att bevaras till de tider, då det är ondt om födan. Ibland draga de ut åtföljda af männen under flera dagar till aflägsna, fruktrika skogar, där de en tid slå sig ned under ifrigt arbete. När man ser en sådan »konservfabrik», kommer man ovillkorligen att tänka på likheten med våra nordiska kvinnors stora höstsyltning. Öfverallt ligga högar med rå frukt, kokad frukt, stekt frukt och torkad frukt. Af stort intresse äro de ugnar, som jag sett användas af ashluslay, för att rosta frukt i.

En sådan ugn är här bredvid beskrifven och afbildad (bild 16). Den är af samma typ som de ugnar tsirákuaindianerna

i norra Chaco använda. Sedan frukterna rostats, torkas de och kunna bevaras i många månader. Indiankvinnan är en liten omtänksam husmor.

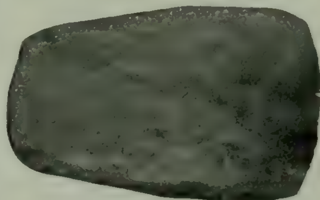
Detta förvånar kanske läsaren, som möjligen hört naturfolken beskrifvas, såsom om de blott lefde för dagen och aldrig tänkte på kommande bristtider.

16. Ugn, gräfd i jorden. Ashluslay.
a = jordyta, b = barkstycken, gräs m. m., c = gång, genom hvilken man blåser på glöder, d = glöd.

Maten koka indianskorna i enkla lergrytor. Man äter i regel ur skålar af kalebasser och med fingrarna eller en sked af en mussla eller en kalebass. Då kvinnorna ej alltid ha tillgång till en järnknif använda de ännu träknifvar (bild 17), med hvilka de fjälla och rensa fisken.

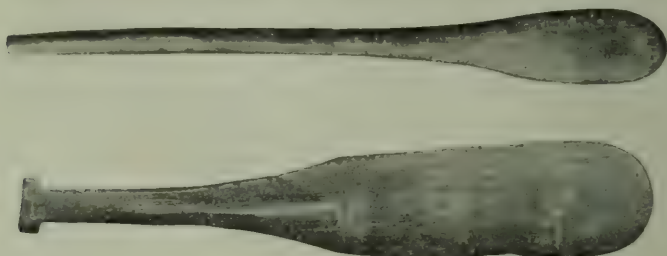
Mortlar af hårdt trä med stötar af samma material äro vanliga. Ashluslay använda äfven mortlar af ett helt annat högst märkvärdigt slag. De bestå af gropar i jorden, som man invändigt klädt med lera, som fått torka i solen. Naturligtvis blifva de frukter, som krossas i dessa mortlar, något jordblandade, men litet smuts mer eller mindre gör så litet till saken i det indianska köket.

17. Knif af trä. Ashluslay. Användes till att fjälla och rensa fisk. 1/2.

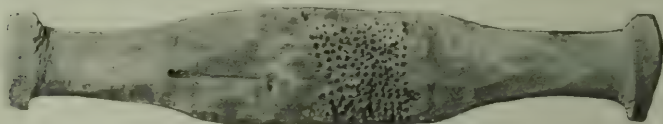
Korgar äro bland dessa indianer okända, äfvenså verkliga såll. När indianskorna vilja sålla t. ex. algarobomjöl (bild 14), använda de helt enkelt ett stycke af en caraguatáväska.

Orsaken till att chacoindianerna ej tillverka korgar kan knappast vara fullständig obekantskap om dem, ty direkt eller indirekt känna de till chiriguano, som ha sådana. Lämpligt material, d. v. s. palmblad finnas äfven rik tillgång på. I det stora hela ersätta dock caraguatákassarna full-

18. Knifvar af trä, att äta vattenmelon med. Ashluslay. 1/2.

ständigt alla korgar och äro därtill hållbarare och bekvämare att föra med sig på vandringar och att bevara i hyddorna, så att korgarna för dessa indianer äro fullständigt onödiga, till och med olämpliga.

19. »Rifjärn» af trä. Ashluslay. u. 1/4.

När det finnes öfverflöd på dryckjom, d. v. s. öl af algarobo, chañar eller majs, äta männen ej vidare mycket, ty ölet de dricka är starkt mättande och närande. Ölet är under dessa tider för dem både mat och dryck. Ofta är det rakt ingen tid att jaga och fiska för supningens skull.

Indianerna kämpa säkert ibland en hård kamp för att kunna tillfredsställa magens fordringar. När magen är full, är indianen glad och öfvermodig, då tumla barnen om

Tafla 6. Chorotimamma med sin lilla gosse och hans lekkamrat.

i yster lek, då dansar ungdomen hvarje kväll och har kärleksmöten i skogssnåren, da sitta gubbarne och dricka öl i väldiga kalebasser, röka, spotta och skryta öfver sina bragder och ha riktigt trefligt. När magen är tom, då är det tyst på lekplatsen, då är det ingen dans och inga kärleksmöten, intet öl och intet skryt.

När jag 1908 besökte chorotibyarna, då voro magarna utspända af fet fisk. Härlig fisk! Det var dans och fest.

Ett år senare kom jag tillbaka. Fy, hvad det var magert, tills chañar- och algarobofrukterna blefvo mogna. Då blef det åter glädje i byarna.

Finns det stekta fiskar och fiskfett eller stora kalebasser med algaroboöl, då är det godt att lefva för en indian vid Rio Pilcomayo.

FEMTE KAPITLET.

Bland indianer vid Rio Pilcomayo (forts.)

Indianbarnen.

Har choroti- eller ashluslaybarnet nog tur att födas af en gift kvinna och att ej komma allt för tätt efter ett syskon, får det lefva. Länge få barnen dia. Ofta har jag sett choroti- och ashluslaybarnen törstiga efter springleken, stående dia sin sittande moder.

Småbarnen äro allas glädje, i synnerhet ha gubbarne och gummorna dem kära. De agas aldrig, de höra aldrig hårda ord. Medan de äro små, tyrannisera de både föräldrar och far- och morföräldrar. När de blifva äldre och förståndigare, äro de tack vare denna uppfostran vänliga och uppmärksamma.

Är det nödvändigt kunna likväl äfven indianmammorna vara bestämda. En gång såg jag sålunda en chorotigosse, som fått en sandloppa i foten. Obekymrad af gossens skrik tog modern med en bennål ut den besvärliga och farliga insikten, under det att tvenne gummor höllo stadigt i pojken.

Ett utmärkt godt förhållande råder mellan föräldrarna och barnen liksom mellan syskonen. Hur mången gång har det icke händt mig, att någon af mina vänner bland de unga indianerna fört mig till en gammal gumma och rekommenderat henne till en skänk med det enkla ordet mamma.

Ofta ser man blinda och ofärdiga gamla gubbar och gummor i byarna, som underhållas af barnen. Hotas byn af

fiender, så sättas först af alla dessa gamlingar i säkerhet, så att de icke skola falla i fiendens händer, om de andra tvingas att söka sin räddning i flykten.

När dessa gamla blifva till allt för mycket besvär, händer det likväl, såsom jag redan omtalat, att man dödar dem.

20. Chorotigosse med boleadora.

Indianbarnet lär sig lifvet genom lek. När modern med sin lilla flicka på armen går att hämta vatten, så bär flickan en helt, helt liten kruka alldeles lika mammans. När modern fyller sin stora vattenkruka, fyller hon äfven sin lilla flickas. Flickan växer och krukan växer. Hon följer snart sin mamma till fots, bärande liksom henne sin kruka på hufvudet. När modern spinner tråd, så spinner hennes flicka

också på sin leksaksslända. Den lille gossen leker med sitt nät i byn. Han fångar löf, han fångar lerskärfvor. Ofta äro farfar och morfar lärare. När han blir större göra gubbarne ett större nät åt honom och han följer med på fisket i floden. I början får han icke så mycket. Han och

21. **Lillgossen leder sin blinde farfar »lite afsides». Ashluslay.**

nätet växa och gossen, som fiskade löf och lerskärfvor, fiskar stora siluroider, palometas och mycket annat godt. På samma sätt lära sig barnen allt annat, som de behöfva kunna. Indianbarnen lära sig lifvets allvar under lek.

Under muntra lekar tillbringa särskildt indiangossarne sin dag. Själf har jag många gånger lekt med dem och vi ha haft, inte minst jag, utomordentligt trefligt.

Vi försökte att lära indianpojkarne, hvad vi kunde

af lekar. Flickorna lekte nästan aldrig med oss. Moberg var cirkusdirektör och så lärde vi dem slå kullerbytta, hoppa bock, balansera stång och annat nyttigt. En konst kunde Moberg, som väckte stormande jubel. Det var att hjula. Det numret på programmet gillades af både gammal och ung, fastän ingen kunde göra det efter. Med röda näsdukar som pris anordnade vi kappspringning. Då kommo

22. Mamman går med barnen till floden. Choroti. Rio Pilcomayo.

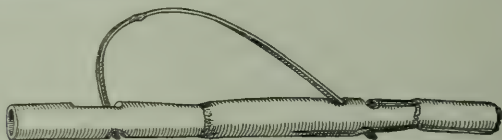
äfven flickorna med, men de sprungo alltid för sig och blandade sig ej med pojkarne.

Vårt goda förhållande till indianerna hade säkert till stor del sin grund däri, att vi ständigt lekte med barnen. Det tyckte indianpappor och indianmammor om och på så sätt fingo de förtroende för oss.

Slagsmål och hårda ord förekomma nästan aldrig mellan de lekande barnen. En enda gång har jag sett en indian-

gosse slå en annan. Det var i en ashluslayby. Att det var något högst ovanligt, fick jag ögonblickligen klart för mig, ty det blef stor uppståndelse i byn. I ett par timmar öste de respektive barnens föräldrar och släktingar ur sig otidigheter mot hvarandra. Isynnerhet voro de äldre damerna alldeles ursinniga. Det förekommer aldrig under spelet och leken stridigheter, om t. ex. bollen verkligen kommit till målet, bråk om fusk och dylikt. Här hade våra hvita barn mycket att lära af sina mörkhyade vänner.

De stora gossarne behandla aldrig de små illa. Någon gång springa de fatt dem och lägga ikull dem, men de slå dem ej. Lumpenhet, öfversitteri och elakhet ser man aldrig bland indianbarnen.

23. Leksaksbössa från chiriguano. Caipipendi. Liknande använde ashluslay och choroti. 1/6.

Gossar och flickor leka redan som helt små, hvar för sig. Lekar gemensamma för bägge könen har jag aldrig sett. De hafva också olika leksaker. Blott dansen för dem tillsammans. På dansbanan uppträda både gossar och flickor långt före den tid, då dansen hänger intimt ihop med könslifvet.

Alla barn af samma kön leka ej tillsammans, utan dela de upp sig liksom våra barn i åldersklasser. Bland gossarne kan man urskilja tre sådana. De gossar, som äro ungefär två till fyra år, deltaga ej i de stora gemensamma lekarna. De, som äro ungefär fyra till sju, bilda en annan grupp för sig, de från sju till tolf en tredje. De gossar, som äro öfver tolf år, hålla sig i regel till de äldre kavaljererna och deltaga i de stora bollspelen samt intressera sig redan lifligt för dans och flickor.

Invid eller inom en choroti- eller ashluslayby finnes alltid en öppen, tilltrampad plats, där man leker och dansar.

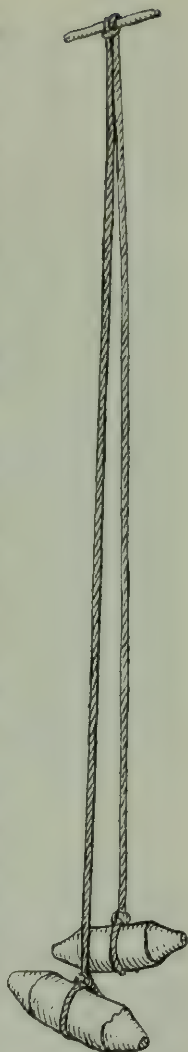
Härliga äro framförallt Pilcomayoflodens stora sandstränder att leka på. Där tumla barnen om i sanden.

Indianbarnens första leksaker äro såsom våra barns skallror. Af frukter, ben, bleckplåtar och annat göra indianmammorna skallror åt sina små. Den tiden leka de med sina mammor, som jollra och skämta med dem.

Indianbarnen lära sig lifvets allvar under lek, har jag redan sagt. De uppfostras genom lek. Liksom våra barn härma de stora, så härma indianbarnen äfven dem.

När ashluslayindianerna förde krig med toba, lektes också krig af gossarne i ashluslaybyarna. Pojkarne delade sig i två lag. Det ena föreställde ashluslay, det andra toba. Vapnen voro stycken af rör, med hvilka man knäppte fruktkärnor på hvarandra. Striderna fördes under rop och tjut. Gjordes en fånge, så skalperades han. Under det att någon eller några höll fången, låtsade en annan ta skalpen af honom.

Säkert hafva indianbarnen vid Rio Pilcomayo mången gång äfven lekt indianer och hvite. Under de vilda indianernas stridslekar går det likväl rakt inte vildt till. Råhet och elakhet, som är så vanligt bland den hvite mannens barn, är uteslutet bland dessa barn, hvilkas fäder äro verkliga skalpjägare.

24. Bolcadora. Ashluslay. u. 1/5.

En dag hade jag anordnat målskjutning med pil och båge i en ashluslayby. Följande dag anordnade gossarne i samma by äfven målskjutning med sina leksaksbössor. Dessa bössor, af hvilka en liknande är här afbildad (bild 23), äro vanliga bland

indianbarnen i Chaco såväl, vid Rio Pilcomayo som Rio Parapiti.

Åtminstone åt de små gossarne och flickorna är det föräldrar och andra äldre släktingar, som tillverka leksakerna. Farfar eller morfar knyter gossens leksaksnät, men lär honom också att knyta själf. Någon af de kvinnliga äldre

25. Chorotigossar knyta trådfigurer.

släktingarna forma de dockor, med hvilka flickorna leka. Att leka mor är här lika vanligt som bland våra flickor. De dockor, man finner i bruk bland indianbarnen i Chaco, äro utomordentligt roliga. Längre fram här i boken finna vi dem afbildade och beskrifna.

Gossarnes älsklingsleksak är den från pampasindianerna bekanta boleadoran (bild 24), som här aldrig användes af de fullvuxna. Med boleadora leka flera gossar tillsammans. De ställa upp sig i en rad. När en kastar sin boleadora, skola de andra söka att fånga den med sina. Säkerligen är

Tafla 7. Ashluslay-dansare.

denna leksaken kvarlefva från en tid, då boleadoran användes af ashluslay och choroti som vapen; kanske är den ett minne från en tid, då de lefde på pampas, ty boleadoran är ett vapen, som blott passar för slätten. I en matacosaga, som är återgifven här nedan, talas om en strid mellan olika fåglar, där chuñas [1]) hade slagits med boleadora. Mataco använda numera boleadoran icke ens som leksak. En annan leksak, som kanske också är ett minne från forna tider, äro de styltor, som jag sett ashluslay använda.

De små gossarne rulla ofta tunnband gjorda af vidjor. Ibland har jag sett dem leka med pinnar, som de kasta på följande sätt. De ställa upp sig i en rad, hvar och en med en pinne i hvardera handen. En kastar plötsligt en af sina pinnar. De andra söka att träffa den i samma ögonblick, som den faller på marken. Sällan ser man hvinaren som leksak. Som bekant åstadkommer den ett brummande ljud, när den hastigt svänges genom luften [2]).

Ett vanligt tidsfördrif för både gossar, flickor och fullvuxna är, att knyta trådfigurer, liknande dem, som äfven svenska barn bruka knyta (bild 25).

Flickorna leka ofta dans- och springlekar, sålunda har jag t. ex. bland ashluslayflickor sett, huru de ställa upp sig bredbenta i en lång rad, tätt efter hvarandra. Den sista kryper på alla fyra mellan benen på de andra. Efter henne kommer nästa flicka o. s. v. En annan lek, som jag äfven sett bland ashluslayflickorna, är att hoppa kråka. Flickorna sätta sig på huk i en ring och hoppa omkring smällande takten till en entonig sång på de nakna låren.

Vanligt är att gossarne spela boll. Ännu mer äro dock bollspelen ett nöje för ynglingar och män. Ja, det händer till och med ibland, att en och annan gubbe med ynglingasinnet i behåll deltager i spelen. Mest spelar man hemma i byn med sina egna kamrater, men ibland äfven med grannbyn och då gäller det både värdesaker och äran.

---

[1]) Dicholophus Burmeisteri.

[2]) Hvinaren består af en aflång träskifva, i hvilken man bundit ett snöre.

Choroti och ashluslay liksom äfven mataco känna blott till ett slag af bollspel. Det spelas med krokiga käppar, liknande våra hockeyklubbor och i regel med bollar af trä. Man delar sig i tvenne partier, som försvara hvar sitt mål. Dessa ligga vid större spel på hundra à tvåhundra meter från hvarandra. Den, som först lyckats att få in bollen i motståndarens mål, har vunnit. Gubbarne och barnen äro ibland målvaktare.

26. Matacoindianer spela boll. Rio Pilcomayo.

I vanliga fall spelar man icke boll om någonting, utan blott för att ha roligt. Ungherrarne, som äro de ifrigaste spelarne, fördrifva på detta sätt de långa dagarna, då de vänta på aftonens dans och kärlek.

Pris förekomma blott i täflingarna mellan byalagen. När jag anordnade ett bollspel, gick det alltid löst om tobak.

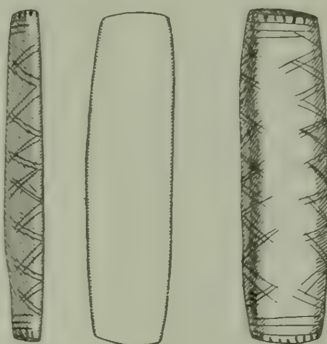
Tvistigheter förekomma aldrig under spelen och likväl slår man hvarandra ibland riktigt duktigt på smalbenen med klubborna. Ingen blir ond för så litet. Hos mataco har jag sett indianerna använda benskenor af vassrör för att skydda skenbenen mot klubbslagen.

Chacoindianerna spela äfven hasard.

Spelbrickorna äro fyra träpinnar (bild 27) eller stycken af vassrör, hvilka alltid ha en sida convex och den andra plan eller conkav. I spelet deltaga två, fyra, sex eller åtta personer. En utomstående är markör.

Bruket att spela hasard är mycket utbredt i Chaco. Liksom våra sportsmän och spelare använda mycket engelska termer, så använda också ibland indianerna internationella speltermer, som de lånat från andra stammar.

Hvad kan man vinna när man spelar med indianerna? Det vanligaste är väl, om man har tur, ett par gamla byxor, en gammal skjorta eller något dylikt, som indianerna erhållit af de hvite. Där de hvites inflytande är obetydligt, spelar man om halsbanden af snäckskalsskifvor.

27. Spelbrickor. Choroti. 1/1.

Ganska mycket har jag spelat med indianerna och alltid förlorat, tack vare att motståndarne fuskat så våldsamt. Anmärker man någontig om fusket, så skratta de. Skulle man bli arg, anse de sannolikt, att man är dum. Det är bara att förlora och lära.

Ej så sällan spela choroti och ashluslay på så sätt, att de markera med en hög pinnar. Slår man fyra, får man taga fyra pinnar o. s. v.

Lustigt är att se, huru indianerna räkna efter, hvem som fått mest pinnar. Hvar och en delar upp sina pinnar i högar på två och två. Den ena tager sedan bort en hög och den andra en motsvarande o. s. v., tills blott den ena har pinnar kvar. Detta sätt att subtrahera är naturligtvis mycket primitivt.

När man frågar en choroti eller ashluslay efter räkneorden, så är han oftast mycket tveksam, när han kommit

öfver tre. Orden finnas likväl för högre tal åtminstone till tio, men alla ha ej reda på dem. Indianen tecknar med fingrarna det tal, som han vill uttrycka. Tårna tagas inte till hjälp annat än för att säga många.

När indianbarnen lämnat leken bakom sig, då börjar det andra kapitlet i deras lif. Det, som är ägnadt åt könslifvet.

Efter leken kommer den fria kärleken.

Män och kvinnor.

Könslifvet har redan för indianbarn på sex, sju år inga hemligheter. De ha då redan sett allt. Könsumgänge mellan ej manbara barn lär likväl ej förekomma, liksom äfven flickorna vaktas af mödrarna före första menstruationen.

Hos ashluslay firas denna med dans. Omkring flickan, som står med öfvertäckt ansikte, dansa de äldre kvinnorna med käppar i händerna, vid hvilka de bundit skallror af djurklöfvar, under det att männen skramla takten med kalebasser fyllda med hårda frön. Något liknande bruk känner jag ej hos choroti.

Under följande menstruationer uppträda kvinnorna ogeneradt på balerna och anses ej på något sätt orena.

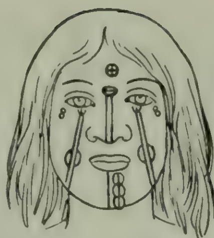
Örontrissorna, som bäras af alla choroti- och ashluslaymän och af en del af chorotikvinnorna, men ej af ashluslaykvinnorna, hafva ingenting att skaffa med manbarhetens inträffande. Ashluslay genomborra öronen på gossarne, när de äro tre till fyra år gamla, choroti vid sju till tio års ålder. Vid samma ålder genomborra också de senare flickornas öron.

Det är fadern, som med en kaktustagg sticker hål i örsnibbarna på sina barn.

Vid fem à sju års ålder börjar man att tatuera barnen. Bland choroti äro männen i regel och kvinnorna alltid tatuerade, bland ashluslay blott kvinnorna. Jag har här återgifvit några tatueringar och visat, huru man tatuerar så

a

b

c

d

e

f

g

h

i

28. Tatuering och ansiktsmålning. Choroti. Rio Pilcomayo. a = c:a 5 års flicka, b = c:a 7 års flicka, c = c:a 18 års kvinna, d = kvinna, e = kvinna, f = c:a 16 års flicka, g = man, h = flicka, hvars mor är choroti och far ashluslay, i = man. a—e blott tatuerade, f—i tatuerade och målade. Teckningen = tatuering. Laveringen = ansiktsmålning. Denna senare är i rödt.

a

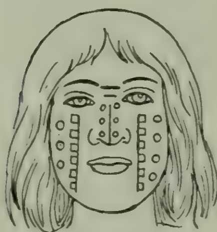

b

c

d

e

f

g

h

i

j

k

29. Tatuering och ansiktsmålning choroti, ashluslay och mataco. a = c:a 5 års flicka. b = typisk stamtatuering för ashluslaykvinnor. c—g = män, a—g = ashluslay. a och b tatuering, c—g = ansiktsmålning (sot eller grön färg erhållen af förf.), h = chorotiflicka, tatuerad i pannan och under ögonen, målad med röd färg och sot på kinderna, i = matacoman, Crevaux, tatuerad. j—k = choroti. j = man, k = kvinna. Teckningen = tatuering, laveringen = ansiktsmålning.

30. Chorotigumma, som tatuerat författaren.

småningom, börjande hos choroti med pannmärket, hos ashluslay med strecken på hakan. I choroti tatuering förekommer en viss variation i ornamenten, hos ashluslay är tatueringen ett typiskt, konstant stammärke, i hvilket blott antalet streck på hakan kan variera.

Det är nästan alltid en äldre kvinna, som tatuerar.

Af den här bredvid porträtterade gumman har jag låtit tatuera ett pannmärke på min arm. Det gick till på följande vis: I flata handen lagade gumman till svart färg af kol och

31. Ashluslayman.

spott. Med detta målade hon med en liten pinne en figur på min arm, i hvilken hon sedan stack ilsket med några kaktustaggar. När det var färdigt, spottade hon på såret och gned med näfven in saliven i mitt blod.

Moberg är numera också tatuerad på chorotivis. Jag

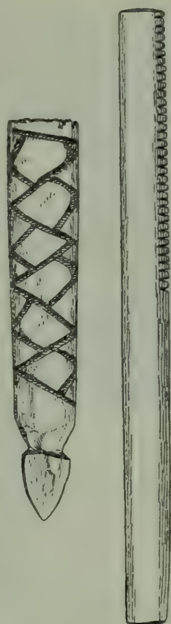
tror, han har på sin kropp en profkarta af alla möjliga tatueringsfigurer, som de yngsta och vackraste indianflickorna prydt honom med.

Efter den första menstruationen hafva flickorna sin fullständiga frihet och skynda sig snart att begagna sig af densamma.

Det är på dansbanan, som ungdomen träffas.

I de större byarna såväl hos choroti som ashluslay är det dans hvarje regnfri kväll, d. v. s. om magen icke är tom. Denna dans är ungdomens hela lif, omkring den rör sig allt deras intresse. Det är för den, de måla och smycka sig.

Flera timmar före balen börja ungherrarne tänka på toiletten. Med yttersta omsorg kammas först håret, pannluggen och öronluggarna ordnas. Ögonbrynen och ögonhåren ryckas bort, liksom hvarje skäggstrå, som skulle våga sig fram på hakan eller öfverläppen. Håret under armarna och omkring könsdelarna aflägsnas äfven.

32. Stämplar för ansiktsmålning. Ashluslay. 1/2

Därefter målas ansiktet. Förr måste man anlita andras hjälp vid detta viktiga arbete. Sedan den hvite mannen infört spegeln, kan man måla sig själf, glädjande sig åt effekten af hvarje röd, gul eller svart linie. Tack vare denna utmärkta uppfinning äro de unga indianerna nog lyckliga att i långa stunder kunna sitta i andäktig beundran af sin egen skönhet. Den röda färgen får man af fröna af en buske, Bixa orellana, som erhålles genom byteshandel med chiriguano. Den gula beredes genom att tugga en rot och användes sällan. Den svarta beredes helt enkelt af sot och saliv.

Det är icke ovanligt, att man trycker ornamenten i ansiktet med stämplar (bild 32). Dessa måste betraktas

som primitiva former af de stämplar för mångdubbling af ornament, som hos yuracáreindianerna och särskildt hos stammarna i norra Sydamerika äro vanliga och försedda med invecklade ornament. Den allra enklaste stämpel, som jag sett, iakttog jag en tsirakuakvinna använda, om hvilken jag skall få tillfälle att tala här nedan. Hon sotade först hela insidan af handen, hvarefter hon ritade ett ornament i sotet. Genom att trycka handen mot kinderna och benen målade hon sig med det negativa ornamentet till det, hon ritat upp. Sedan man målat sig, ordnas halsbanden af snäckskalsskifvor och fjäderprydnaderna. Man pröfvar effekten af halsbanden, virade på olika sätt, man gläder sig åt de svajande fjäderprydnaderna, man putsar örontrissorna.

33. Chorotielegant.

Såvida det ej är kallt, är den unga choroti- eller ashluslayeleganten nog förståndig att på balen ej pryda sig med de från de hvite direkt eller indirekt erhållna gamla skjortorna och byxorna, som börja att öfversvämma Chaco. Det är hufvudsakligen de äldre männen, som börja att antaga den europeiska dräkten eller rättare delar af densamma, ty sällan är en choroti och ännu mindre en ashluslay så rik, att han äger en fullständig kostym. Har han en rock, har han troligen inga byxor eller tvärtom.

Den vanliga klädedräkten, som mannen använder, är ett läderbälte och en fårullsmantel, som draperas på alla möjliga olika sätt (se bilderna). På fötterna bära de ibland läder-

sandaler. Någon gång ha de en rem spänd omkring bröstet. Om pannan ha männen band af alla möjliga slag och någon gång, när han skall vara riktigt fin, en mössa besatt

34. Ashluslay med en mössa besatt med snäckskalsskifvor.

med snäckskalsskifvor. Andra prydnader finnas af tänder, halm, hår, glaspärlor, fiskfjäll m. m.

Den unge indianen försöker att uppträda på balerna så elegant, så originellt målad och prydd som möjligt. Hvarje dag målar han sig på olika sätt och ordnar sina prydnader

olika. Han håller sig dock alltid inom de gränser, som betingas af modet, och det är rakt inte lätt att lansera ett nytt mod bland dessa människor. Sålunda gillades aldrig en af mig uppfunnen ansiktsmålning. En glaspärletyp, som var dem främmande, tyckte de ej om. Lyckades man få en af de ledande eleganterna att bära den, att göra den modern, så skulle snart alla ha af densamma. Ett par gånger har jag liksom Moberg likväl lyckats att på balerna lansera nya mod. Särskildt Moberg brukade på dessa uppträda målad, klädd och smyckad som indian, täflande om de brunhyade flickornas gunst. Ett hufvud högre än de andra dansade han med choroti på Rio Pilcomayos sandstränder och med ashluslay på torgen i deras byar. Ej så sällan såg man en smidig indianska dansa bakom den ståtlige, blonde svensken, hållande sina händer på hans nakna rygg.

I motsats till negrerna styra aldrig dessa indianer ut sig i alla möjliga, eller rättare omöjliga, granna färgsammansättningar. Därtill ha de ju godt tillfälle, när de hvite komma till dem med granna tyger som bytesvaror. Indianer och indianskor ha i regel smak. Tack vare för mycket beberöring med civilisationen försvinner äfven den. Det finnes också inga, som styra ut sig i så skrikande färger som civiliserade indianskor och mestizkvinnor. Choroti och ashluslayindianerna tycka likväl om granna färger. Mest gillas rödt. När man vid en byteshandel lägger fram buntar af band i olika färger, gå de röda först åt. Röda näsdukar äro omtyckta. Svart tycka de i regel också om. Vissa saker, såsom t. ex. knappar till halsband, önskas hvita, men detta är helt enkelt därför, att de snäckskalspärlor, de använda, ha samma färg.

I min anteckningsbok målade jag de olika grundfärgerna och flera af deras nyanser, för att se huru många färger, de kunde skilja på.

Choroti kallade rödt, skärt och brunt och ljusviolett för »chaté», gult och gulbrunt för »máhahi», blått och grönt för

»la-sá-se», svart, mörkviolett och mörkgrått för »cho-hua-hí-ni», hvitt och ljusgrått för »la-ma-hí-ni».

Ashluslay kallade skärt och rödt för »yúk», gult och hvitt för »kóshiash», svart för »ya-cút», blått = svart, grönt ibland = svart och ibland = gult, violett = svart, brunt ibland = svart, ibland = rödt. Choroti ha sålunda namn för fem färger, men ashluslay ej för mer än tre. Samma individ står ofta tveksam om en färgs namn. Han nämner ett namn, tittar efter en gång till, ångrar sig och säger ett annat. Af de bifogade fotografierna se vi en del af de talrika olika pryd-nader, som choroti och ashluslaymännen bära. Någon gång ser man dem äfven pryda sig med blommor. Ashluslay binda ofta ihop håret fram till en tofs midt i pannan (bild 34). Choroti vira någon gång ihop det ganska långa håret i nacken med ett band till en stångpiska. De fjädrar, som choroti och ashluslay bära i pannbandet, bruka vara utskurna med ett eller flera hak som ornament.

35. Ung chorotiman i hvardagslag.

När herrarne bli äldre, stadgade, gifta män, så pryda de sig ej mera för balerna utan blott till krigen Det är inte utan, att dessa äldre herrar ofta i hög rad negligera sin toalett och äro mycket snuskiga.

Kvinnornas dräkt utgöres af ett skynke om höfterna. Det anlägges redan vid tre à fyra års ålder. De yngre ogifta chorotiflickorna bruka numera mycket den af de hvite införda tipoyen, hvilket plagg här ursprungligen kommit från chiriguano. Det skyler öfverkroppen för de

kristnas lystna ögon. En indianflicka, som bara bär ett skynke om höfterna, ger sig i regel icke åt de hvite. De som däremot bära den »anständiga dräkten» äro alla prostituerade. Om man undantager de chorotiflickor, som äro väninnor till de hvite, så bära flickorna här mycket litet prydnader. Ett eller annat enkelt halsband, ett pannband flätadt af blad, armband af råbocksskinn, några ringar af ödleskinn, det är allt. Kvinnorna bära aldrig fjädrar. Däremot äro de som nämndt mera tatuerade än männen och det är ej ovanligt, att de äro målade.

Det skynke, chorotikvinnorna bära om höfterna, är af hemväfdt ulltyg. Ashluslaykvinnorna bära ett liknande skynke af råbocksläder. Dessa senare ha ej sällan varma mantlar hopsydda af nutria eller fårskinn, hvilka äro af samma typ som dem, vi känna från Patagoniens och Eldslandets indianer.

Såväl choroti som ashluslaykvinnorna aflägsna håren under armarna och på könsdelarna.

Man måste erkänna att indianerna äro aktsamma om sina prydnader. Fjädrarna förvaras i fodral af rör, snäckskalsskifvorna trädas ofta upp på nya snören. De stoppa hålen på sina kläder. Det finnes de äldre kvinnor, hvars skynken bestå af idel stoppar. Ibland, när man tycker att hålen äro för stora att stoppa, nöjer man sig med att kanta dem. De akta äfven sina kläder och de sämsta paltorna användas vid arbetet, såvida det finnes ombyte, hvilket är sällsynt. Aldrig har jag sett ashluslay tvätta sina kläder och choroti blott där de lärt det af de hvite.

Bada för att bada göra väl dessa indianer blott, när det är riktigt varmt. Fisket tvingar likväl männen att vistas mycket i vattnet. Barnen leka äfven ofta i vattnet och hålla sig på så sätt rena. De små-små barnen tvättas af mödrarna, när de gå till floden.

Kliar det i hufvudet, räcker man det till en anförvant eller bekant, som äter det rent. Moberg och jag, vi hade också lus ibland, när vi bott i indianhyddorna. Våra

indianvänner voro dock alltid vänliga, när så behöfdes, att äta ut dem.

Chorotiflickorna har jag ofta sett smörja in sin kropp med fiskfett, hvilket gifver dem en obehaglig lukt. Själfva äro de säkert af annan åsikt. De tycka att vi hvite ha en vidrig lukt af ko.

Männens elegans kommer indianflickorna aldrig upp till. De kunna likväl glädja sig åt, att det väl är i främsta rummet för dem, som »skapelsens herrar» använda flera timmar af sin dag till toiletten.

Som nämndt, det är omkring dansen, de unga männens och de unga kvinnornas hela intresse rör sig. När solen gått ned, börjas det.

Männen dansa i ring eller på ett led sjungande takten t. ex.: Táe-a-sa-lé, Táe-a-sa-lé.

Allt efter sångens takt dansas långsamt eller hastigt. Musik är okändt på dessa baler. Sångerna, som sjungas, äro oöfversättliga refränger, som ofta äro internationella, d. v. s. brukas af flera stammar.

Bakom männen dansa flickorna.

Hos chorotiindianerna är det flickan, som tager initiativet till kärleksäfventyren. Hon för helt enkelt bort från balen den ungherre, som hon önskar till sin älskare för den natten.

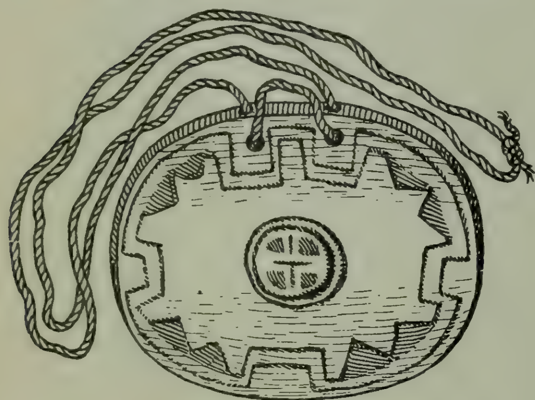
Det var ståtligt att se dessa danser, när månen eller ett bål af pampasgräs lyste på kropparna. Ända till hundra män har jag sett dansa i samma ring. Ibland dansade de helt sakta, stundom i svindlande fart, så att dammet yrde och allt, hvad man såg, var ett virrvarr af kroppar och svajande strutsplymer.

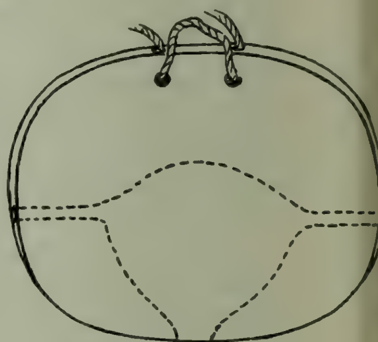
Af sång och skratt genljöd dansbanan.

De försigkomna flickorna dansade bakom sina älskare, de yngsta smögo sig då och då fram för att dansa med ett tag bakom en välbildad manskropp, för att sedan hastigt försvinna bland buskar och snår, lystna men rädda.

Nästan alltid voro männen fler än kvinnorna och lycklig den man, som blef bortförd och förförd.

Musik är som nämndt okändt vid dessa baler. Nästan hvarje dansande indian bär visserligen en hvisselpipa (bild 36), men de hvissla ej takten till dansen. Man ser också mycket få musikinstrument hos dessa indianer. Af strängade instrument förekommer blott musikbågen af den typ, som vi känna från araukanierna[1]). Flöjterna äro synnerligen dåliga och möjligen rent af imitationer från chiriguano. Den

a. b.

36. a. Hvisselpipa, Choroti. 1/1.
b. Genomskärning af densamma.

särskildt från chiriguano bekanta sererehvisselpipan i hvilken man hvisslar på samma sätt som uti en nyckel, har jag här blott sett såsom en sällsynthet hos ashluslay. Af trummor känner man blott den primitiva lerkärlstrumman (bild 57). Denna består af en vanlig lergryta, halffylld med vatten, öfver hvilken man spändt ett skinn. Till trumpinne användes en träpinne och man använder alltid blott en dylik.

Äfven midt på dagen kan det falla någon varmblodig chorotiflicka in att uppträda som förförerska. Ur mitt läger drog sålunda en gång en sådan flicka i väg till skogen med en lyckostrålande ashluslay, obekymrad om alla skämt

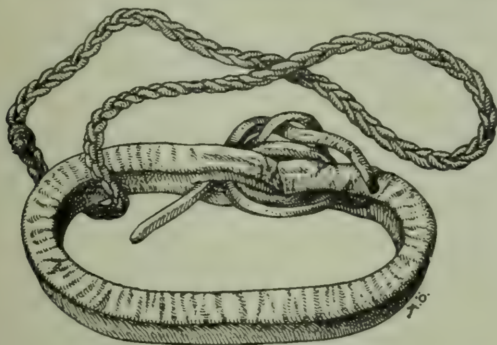
[1]) Lehmann—Nitsche. Patagonische Gesänge und Musikbogen. Anthropos, Bd. III 1908. Se äfven längre fram i denna bok.

Tafla 8. Dansande Ashluslaymän.

samma anmärkningar. Det är inte ovanligt, att flickorna i chorotibyarna bygga sig litet afsides från byn en särskild hydda, där de ta emot herrbesök.

Männen synas ej bry sig mycket om flickornas utseende. För att få reda på deras smak, har jag ofta frågat dem, hvilken flicka de tyckte vara vackrast. Med indianens vanliga takt svarade de alltid undvikande. Männen slåss aldrig om flickorna. Svartsjukan härjar däremot bland kvinnorna. Med boxhandskar af tapirhud (bild 37) eller annat hårdt material och i värsta fall med bensylar kämpa de om en åtrådd

37. Boxhandske. Ashluslay. 1/2.

man. Det synes mig, som vore det mera ansiktets än kroppens skönhet, som tilltalar indiankvinnan. Bland chorotimännen iakttog jag särskildt två, som syntes vara kvinnornas gunstlingar. Enligt mina begrepp sågo de mycket bra ut. Dessa herrar voro alltid illa klösta på händerna och i ansiktet. Det var minnen af ömt kärleksgnabb. En choroti- eller ashluslayflicka kysser aldrig sin älskade, hon klöser och spottar honom i ansiktet. Chorotikvinnan söker efter första menstruationen ut en man, som är hennes älskare under några månader, sedan byter hon och lefver några år gladeligen. Till slut väljer hon ut åt sig en följeslagare för hela lifvet och blir en trogen och mycket arbetsam hustru.

Bland ashluslay äro förhållandena lika fria som bland choroti, de synas mig dock ännu primitivare. Efter dansen gå flickorna och gossarna hvar för sig. De förra lägga sig utanför hyddorna, där de turvis besökas af de senare. Den s. k. skamkänslan synes vara föga utvecklad, flera par ligga tillsammans, och åskådare äro ej ovanliga. Äfven dessa flickor blifva snälla och bra hustrur, sedan den fria kärlekens period är öfver.

Choroti- liksom troligen äfven ashluslayflickorna ha ej barn före de gifta sig. Detta ordnas som nämndt genom fosterfördrifning och barnamord.

Läsaren af ofvanstående tycker sannolikt, att »moralen» bland mina Pilcomayovänner står mycket lågt. Jag vill dock framhålla, att trots den fullständigt fria kärleken bland ungdomen äro choroti och ashluslay sunda, kraftiga människor och dessa kvinnor, som alla flugit från blomma till blomma, föda, när de bilda hem, välskapade, friska barn. Tack vare de af de hvite införda könssjukdomarna, komma likväl dessa stammar att degenereras och gå under. Den fria kärleken är för dessa människor något alldeles naturligt; att det ligger något orätt i detta s. k. omoraliska lif är indianerna liksom indianskorna fullkomligt obekant. Vi skola icke tro att dessa flickor, som byta älskare hvar och hvarannan natt, på något sätt äro sämre, än om de vore orörda. De äro snälla och arbetsamma och bli, som sagdt, dugliga hustrur och goda mödrar. Det lif, de föra, är för dem liksom för deras föräldrar och andra anförvanter något alldeles naturligt.

Det är chorotikvinnan, som väljer ut sin följeslagare för lifvet. Liksom hon varit förförerskan i kärleksäfventyren, så tar hon äfven initiativet till den fasta förbindelse, i hvilken hon ämnar föda barn. Huru förhållandet i detta afseende är hos ashluslay, är mig obekant.

I regel tager chorotikvinnan sin man utom byn, men äfven giftermål mellan individer i samma by förekomma. Giftermål mellan choroti och ashluslay äro ej ovanliga på

gränsområdet mellan de bägge stammarna liksom äfven mellan mataco-notén och choroti och mataco-guisnay och ashluslay. I äktenskap mellan ashluslay och choroti följa flickorna kvinnornas, gossarne männens tatuering.

Chorotimannen flyttar, när han ingår äktenskap, till sin hustrus by och bor där åtminstone en tid.

Månggifte synes mig vara okändt såväl hos choroti som ashluslay. Syskon- och kusingifte är förbjudet. Hustrun är i regel några år yngre än mannen. Blott en gång hörde jag här talas om ett upplöst äktenskap. Det var min chorotivän, Nyato, hvars hustru kort förut hade begifvit sig till sockerfabrikerna i Argentina med en annan man. Nyato var helt melankolisk, men han var dock redan omgift.

En del reseskildrare [1]) utmåla den gifta kvinnans ställning hos indianerna såsom mycket beklagansvärd. Detta beror säkert i de flesta fall på ytlig observation. Man har sett mannen, bärande blott sina vapen, åtföljd af hustrun, lastad med hela bohaget, företaga långa vandringar, och man har upprörts öfver kvinnans orättvisa behandling. Detta är likväl alldeles naturligt och rättvist. Mannen bär vapnen och ingen annan börda för att vara beredd att försvara de sina och för att jaga, om tillfälle erbjuder sig. Det är nog riktigt, att choroti- och ashluslaykvinnorna få arbeta hårdt, men de behandlas ej illa. Männen hjälpa dem i mycket. Många af de verktyg, kvinnorna använda, tillverka männen åt dem. De äga alla de redskap, kläder etc., de använda och männen respektera deras äganderätt. När mannen gör en bytesaffär, tages kvinnan ofta till råds.

En gång hade jag sålunda gjort upp med en chorotiindian om att mot en skogsknif få byta mig till en matacoskalp, som han hade. Affären var redan klar, då gumman hans kom och lade sig emellan. Hon förbjöd helt en-

---

[1]) En riktig uppfattning af kvinnans ställning i det indianska samhället har Koch-Grünberg i sin utmärkta skildring af indianlifvet vid Rio Negro. Zwei Jahre unter den Indianern. Berlin 1909.

kelt bytet. Till slut bjöd jag en häst för skalpen, men det hjälpte inte. Gumman var envis och gubben »stod under sandalen». Man kunde verkligen tycka, att mannen borde ensam fått bestämma öfver den krigstrofé, han förvärfvat.

Kvinnan representerar det arbetsamma elementet inom stammen, men hon är ingen slaf. Fullt frivilligt arbetar hon flitigt för sin familjs underhåll.

I de stora dryckeslagen deltaga, såsom jag längre fram skall tala om, chiriguanokvinnorna såväl som männen. De senare intaga dock hedersplatsen. Choroti- och ashluslaymännen dricka upp allting själfva. Hos alla dessa indianer äta ej kvinnor och män tillsammans. Det är också viktigt att komma ihåg, hvad vi lärt rörande de olika stammarnas könslif. Chorotikvinnan väljer sig sin följeslagare genom lifvet, hos chiriguano tar männen initiativet. Chorotikvinnan väljer sig en man för att arbeta för honom och med honom, under det att chiriguanokvinnan arbetar gemensamt med mannen för hemmet. När en chorotiflicka gifter sig, är hon redan något passerad. Chiriguanoindianen tar en orörd flicka till hustru. För chorotikvinnan börjas med giftermålet den tredje perioden af hennes lif, arbetsperioden, chiriguanokvinnan har, när hon gifter sig, ännu sin ungdom kvar och kan ännu behaga sin man. Vi se sålunda att kvinnans ställning är bättre, där männen fria, än där hon friar själf.

De gifta kvinnorna deltaga aldrig i dansen och de gifta männen högst sällan. När de senare dansa, så är det i främmande byar och kanske, utan att frun vet om'et. Den gifta kvinnan bedrager i regel icke sin man, på mannens trohet kan hon likväl icke lita för mycket. Har han en älskarinna och hustrun får tag i henne, då blir det slagsmål och ofta ett blodigt sådant.

Indiankvinnan föder lätt och återgår snart, ofta efter en dag sedan hon födt, till sitt arbete. Någon äldre kvinna utför barnmorskans roll. Hos choroti förekommer liksom hos många andra indianstammar det bruket, att fadern till barnet ligger i barnsäng och håller diet.

Choroti ha i regel blott två à fyra barn, ashluslay synes mig ha något flera. Tvillingar har jag aldrig sett hos indianerna. Ingen af dessa indiankvinnor skaffar sig ett nytt barn, förrän det föregående kan springa omkring och ej är henne till allt för mycket besvär. För dessa indianer, som företaga vidsträckta flyttningar, duger det ej, att hvarje kvinna har mer än ett barn, som ständigt behöfver bäras. Två à trebarnssystemet är därför här ett sundt och naturligt bruk.

Barnen få i regel först namn, när de äro nog gamla att lystra till dem. Några chorotinamn har jag antecknat, t. ex. för män yóselianéc (den, som dödar räf), hótenic (mataco), éstiáhua (charata, en hönsfågel) och för kvinnor häku (icke söt), kósoki (med utslag), aséshnialo (mycket kvinnor).

Kvinnan representerar här, har jag sagt, det flitigaste elementet i samhället. På hennes lott kommer framför allt det mesta af arbetet inom byn. Det är hos dessa indianer kvinnan, som utför nästan allt arbete, som erfordrar konstskicklighet och tålamod. Hon binder de stilfulla väskorna af caraguatáfibrer (bild 48), väfver (bild 52) och gör lerkärl (bild 54), allt sådant, som erfordrar verklig yrkesskicklighet. Blott i träarbetet visar mannen prof på arbetsskicklighet. Mannen har här tagit hand om den industri, till hvilken fordras de skärande verktyg, han förr fick från de djur, han dödade under jakten och fisket, liksom han nu är i besittning af de ofta få knifvar af järn, som finnas inom stammen, och som han erhållit af de hvite. Det är inte ovanligt att se i aflägsna byar i Chaco, att kvinnorna lefva i »träålder» och använda verktyg af hårdt trä, under det männen ha knifvar af järn.

De brynstenar, man ser i indianernas ägo i det inre Chaco, äro alla långväga ifrån och ha säkert kommit in i Chaco genom handeln stammarna emellan. Under forna tider voro nog stenarna dyrbara och stenredskapen sällsynta. Kanske ha de aldrig haft stenverktyg. Någon sten-

yxa har jag ej sett i byarna och aldrig hört att någon dylik blifvit funnen hos choroti eller ashluslay. Mycket rik tillgång har man däremot på hårda träslag och ben, af hvilka redskap kunna göras. Ännu ser man också, såsom nämndt, särskildt hos ashluslay många sådana primitiva verktyg och redskap i bruk (bild 17). Träredskapen äro nästan alla af palo santo[1][2], ett mycket hårdt, tungt och välluktande träslag. För att tillverka dessa redskap söker man ut stycken af lämplig form och storlek på platser, där skogen brunnit ned och mycket torkadt trä ligger på marken. Enligt uppgift af en gammal ashluslayhöfding, Mentisa, bearbetades träredskapen förr med trä, musselskal och eld. Stenredskap kände han ej till. Mortlarna bränna ashluslay ännu ut. Utom primitiva redskap af trä, ser man äfven sådana af tänder, ben och musselskal.

Fattigdomen på stenar är hos ashluslay så stor, att det är mycket vanligt att få se dem slipa sina, från de hvite erhållna knifvar, på bladen af träspadarna. Därför är också oftast ena sidan af spadarna alldeles glattpolerad.

I detta primitiva samhälle är arbetsfördelningen mellan könen ytterst strängt genomförd. Det kan aldrig komma på fråga, att en man t. ex. skulle forma ett lerkärl, eller en kvinna tälja en spade. Det vore helt enkelt oerhördt. Hvart kön tillverkar likväl icke allt, hvad det använder. Männens mantlar och väskor äro sålunda tillverkade af kvinnorna, under det att de träverktyg, kvinnorna bruka, som nämndt snidas af männen.

---

[1]) Bulnesia Sarmienti.

[2]) Tack vare fattigdomen på stenredskap vore det säkert högst otacksamt att studera arkeologiskt ett folk, som icke lämnat efter sig mer på sina boplatser än chacofolken. Några få krukskärfvor, snäckskal och bensylar var allt, hvad man kunde finna. Mycket få saker lägga de ned i grafvarna. De folk, som stått på samma ståndpunkt och lefvat under liknande förhållanden som chacofolken, kunna vi aldrig hoppas att genom arkeologiska forskningar lära närmare känna.

Arbetsfördelningen mellan män och kvinnor.

	Män	Kvinnor
Fiske	+	+[1])
Jakt	+	
Insamling af honung	+	
Åkerbruk (rensning af åkern)	+	
Sådd	+	+
Skörd	+	+
Matlagning	+[2])	+
Vedbäring		+
Beredning af rusdrycker	+[3])	+
Lerkärlstillverkning		+
Träarbeten	+	
Tillv. af väskor af caraguatá		+

	Män	Kvinnor
Nätbindning	+	
Mattbindning		+[4])
Fjäderarbete	+	
Läderarbete	+	+
Vapentillverkning	+	
Snidande af kalebasser	+	
Husbygge		+
Väfning, bandflätning		+
Insamling af vilda frukter		+
Boskapsskötsel	+	+
Syning	+	+

Ashluslay- och chorotistammarna äro socialt likställda så tillvida, att en chorotiflicka kan ha ett kärleksförhållande till en ashluslayman och en ashluslaykvinna till en chorotiman. Annorlunda är förhållandet mellan t. ex. choroti och chiriguano. Mycket vanligt är, att chiriguanoindianer ha tillfälliga förbindelser med chorotiflickor, när de träffas på en gemensam arbetsplats; att en chiriguanska skulle gifva sig åt en chorotiindian, är däremot otänkbart. Chiriguano se ned på de andra chacostammarna och dessa beundra i sin tur chiriguano. Mellan stammarna här råder sålunda en stor social skillnad.

Liksom hos flera andra folkstammar, där den fria kärleken florerar, har denna institution hos choroti och andra

[1]) Med korgar hos ashluslay.

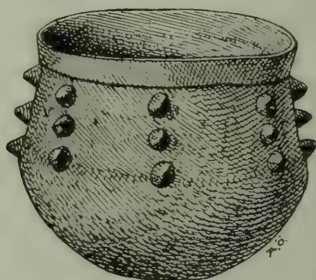
[2]) Rostning af födan.

[3]) Blott jäsningen.

[4]) Förekommer blott hos ashluslay.

chacostammar utvecklats till prostitution, när stammen kommit i beröring med de hvite. Sålunda skicka de, i detta afseende choroti moraliskt likstående toba, grupper af unga flickor till Argentina under ledning af någon äldre kvinna. Mataco sade öppet, att de, som förtjänade allra bäst vid fabrikerna, voro de unga flickorna. Chorotiflickorna sålde sig åt de hvite för c:a 50 centavos eller 4 alnar tyg. De bolivianska soldaterna fingo dem för ett bröd. De yngsta flickorna höllo sig i regel uteslutande till sina indianpojkar och blandade sig föga med de hvite. De gifta kvinnorna hade aldrig några förbindelser med de hvite. Hos ashluslay hade inte fördärfvet ännu 1909 lyckats få insteg.

Äldre, ogifta kvinnor har jag ej hört talas om bland chacoindianerna. Däremot förevisades mig hos choroti såsom en stor märkvärdighet en man, som aldrig haft en kvinna.

38. Lerkärl. Ashluslay. 1/3.

Tafla 9. Chorotikvinna går hem till byn med vilda frukter och ved, som hon samlat.

SJÄTTE KAPITLET.

Bland indianer vid Rio Pilcomayo (forts.).

Dryckeslif.

Man skulle nästan kunna säga, att lifvet för choroti- och ashluslaymannen har tre stadier, som äro ägnade åt leken, kärleken och dryckenskapen. Det är nog sant, att mannen också måste ägna något af sin tid åt att försörja sin familj, men hvad som intresserar honom mest som äldre, det är dryckeslagen. Det är kvinnorna, som bereda rusdryckerna; därpå lägga de ned en utomordentlig flit. Hela dagen sträfva de att samla de frukter, af hvilka dessa beredas, att mala dem, koka dem o. s. v. och likväl äro de fullständigt uteslutna från festerna. Det enda, som mannen befattar sig med, är jäsningen. Den är föremål för en rent af religiös omsorg.

Rusdrycker beredas af tusca, algarobo, chañar, vattenmelon och majs. Dessa har jag pröfvat utom den af vattenmelon. De äro ganska oskyldiga med undantag af den, som beredes af algarobo, som tack vare fruktens stora sockerhalt är synnerligen alkoholrik. Under november och december månader, då algarobofrukten är mogen, är det också vilda fyllor i choroti- och ashluslaybyarna, dagliga orgier, i hvilka den arme etnografen tvingas att deltaga, såvida han önskar stå på god fot med indianerna.

Tuscaöl beredes, så att frukten males, hvarefter vatten tillsättes, och det hela får jäsa i en smutsig hud eller i stora kalebasser. En natt har jag varit med om att jäsa tuscaöl

i en chorotiby. Detta började med, att två män i männens klubbhus sutto och sjöngo på hvar sin sida om elden, vändande ryggarna åt hvarandra och skramlande takten med kalebasskallrorna. Något senare fortsatte man omkring huden, i hvilken man höll på att jäsa ölet. En man och en yng-

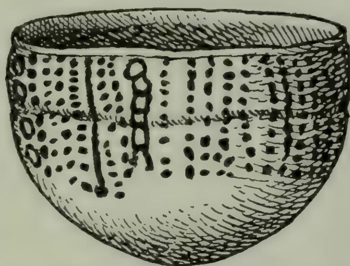
39. Ashluslay med en kalebass algaroboöl.

ling sjöngo, ackompagnerade af en skramla, vändande ansiktena mot månen. Här och där skränade och skramlade andra män. Därefter kom lerkärlstrumman fram och ställdes på en halmring. Med entoniga slag ackompagnerade man sången. Midt på natten afbröts den, och man sprang ned till floden och fiskade med ganska godt resultat. Fisken

rostades och förtärdes. Sedan nattsexan afätits, tog sången åter vid och fortsattes med en trumma och fyra skramlor. Sångerna syntes mig blott vara refränger, såsom: Höö, höö, höö, höö, höö, la e la, höö, la e la, ... höö, höö, höö, la e la. Man sjöng först sakta, sedan plötsligt stigande och så åter fallande. Flera skränade unisont. När en grupp hvilade sig, så tog en annan vid. På morgonen fiskades åter och till frukosten dracks det med så mycket omsorg tillagade tuscaölet, hvilket sedan det silats genom en lortig väska, serverades i kalebasskålar. Choroti anse att de genom sången påskynda jäsandet.

Tuscaölet har en syrlig uppfriskande smak, men äcklig lukt.

Chañarfrukterna kokas, hvarefter hela soppan får jäsa.

40. »Bål» från en Ashluslayby. 1/12

Algarobofrukterna malas och värmas i vatten, hvarefter de liksom föregående få jäsa i stora smutsiga kalebasser eller väldiga trätrag af flaskträdet[1]). Ashluslay har jag sett bereda jäst på så sätt, att de tugga en del af den malda algarobon, som sedan spottas till det öfriga. Chañarölet har en söt syrlig, något äcklig smak, algaroboölet är godt. Det har en söt, något sammandragande smak. När det fått jäsa för länge, är det starkt rusande. Majsöl har jag ej sett här beredas. Det är synnerligen bekant från en mängd indianstammar i Sydamerika. Det har en uppfriskande, behaglig smak.

Hos ashluslay har jag deltagit i åtskilliga stora och hos choroti i en del mindre dryckeslag. Det har varit intressant, men det har behöfts åtskillig självföfvervinnelse, för att stå ut. I byarna finnes i regel en plats, som är ägnad åt drickandet. Vid middagstiden samlas där männen, hvar och en

[1]) Chorisia.

kommer med sin sittmatta och sin två eller tre liters kalebasskal. Kvinnorna bära fram väldiga kalebasser med öl. Detta slås ibland upp i ett stort lerkärl (bild 40), från hvilket man sedan serverar. På en fest hos gubben Aslú bjöds algaroboölet omkring i ett äkta europeiskt nattkärl, af välkänd form. Med händerna fiska gubbarne upp smolk ur ölet och sila det sedan mellan de lortiga fingrarna.

Gästen, isynnerhet om han har olyckan att vara omtyckt, behandlas mycket väl. Han får en sittmatta och en två- à treliters kalebass. När han sätter sig, vifta alla med flata handen åt honom och han får lof att göra efter. Det är en hälsning. Sedan gäller det att dricka, ty här gäller det »botten upp», annars är man ohöflig. När man utan att kasta upp lyckats få i sig sin liter, då börjar viftandet igen. De närsittande gubbarne stryka en nu en efter annan om munnen med sina mer än smutsiga fingrar. Det är höjden af vänlighet. Måste man efter allt detta springa bort ett tag, får man för all del inte glömma att vifta med handen åt sina grannar och säga »paa», ty då är man synnerligen oartig. Det värsta är, att man måste komma tillbaka, att man måste hålla ut till festen är öfver, tills värdarne äro fulla och skräna, hålla tal, spotta i bålen och ha riktigt trefligt. Utan att torka pipskaftet måste man lugnt röka skift med gamla, smutsiga, dräglande gubbar.

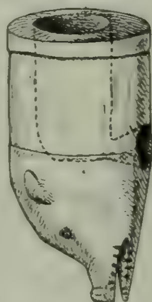
När gubbarne riktigt kommit i stämning, ha de målat mig svart i ansiktet med sot och spott. Mina ögonbryn och ögonhår ha de velat rycka ut, de ha hånat mig för mitt långa, fula skägg, mina öron ha de velat borra hål i.

Under dessa dryckesfester, då alla äro fulla, har jag aldrig hört ett hårdt ord yttras, icke märkt att det minsta lilla gräl uppstått. När indianen är full af sitt hembryggda öl, är han icke treflig, men han blir icke oförskämd, han hör till den typ af fulla, som vilja omfamna alla, hvars vänlighet blir obehagligt öfverdrifven. Han blir modig och skränar om krigsbragder. Fälttågsplaner dryftas, som äro glömda, när ruset är öfver. Han sjunger och är glad.

Vill man vinna dessa indianers hjärtan, så måste man försöka att lefva deras lif, äta och dricka allt, man blir bjuden på, dansa och sjunga med dem, låta spotta sig i ansiktet och gå klädd som dem.

Man måste äfven, liksom när man är bland hvita människor, uppträda taktfullt och hänsynsfullt liksom indianerna själfva. Många gånger har jag sett exempel på indianernas taktfulla uppträdande. Efter ett stort fiskafänge, som en del ashluslay och choroti haft gemensamt, kom jag förbi med några choroti. Af indianerna bytte jag mig till två slag af fiskar, ett tredje fingo mina följeslagare som gåfva. Jag frågade genom tolken mina vänner, hvilket slag af fisk var bäst, på hvilken fråga de ej ville svara, tydligen för att ej såra gifvaren, som skänkt en mindre god fisk.

Brännvinet är ännu okändt hos ashluslay och mycket sällan få äfven choroti tillfälle att dricka sådant. Men det kommer väl, det drager nog så småningom de hvite försorg om. På argentinska sidan af Rio Pilcomayo finnes det redan godt om eldvatten och ett utsökt patrask af hvite. De bolivianer, som trängt ned för Rio Pilcomayo, äro däremot i regel hyggligt folk.

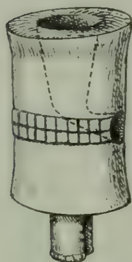
41. Piphufvud. Ashluslay.

Tobaksrökning.

Man säger ju, att ingen mur är så hög, att inte en åsna lastad med guld kan komma öfver densamma. Med en åsna lastad med tobak kan man i Chaco gå fram nästan öfver allt, äfven i trakter där guld skulle anses värdelöst. Delar man ut litet tobak i byarna, blir man väl emottagen, kan byta till sig mat och allt, hvad man behöfver. Ett stort tobaksförråd är det kreditiv, som hvar och en, som vill resa bland Chacos indianer, måste ha med sig. Indianerna äro passionerade för tobak i så hög grad att en gammal, för-

därfvad, hvit tobaksrökare måste förvåna sig. Mataco-guisnay vid Rio Pilcomayo bjödo mig sålunda sina knifvar, sina oumbärliga knifvar, för litet tobak. I hvarje indianby i Chaco, dit jag kommit, har jag också delat ut rikligt med tobak och på så sätt lagt en säker grund till vänskap.

Det är förvånansvärdt, att indianerna äro så ifriga efter tobak, när de själfva odla sådan. Man behöfver likväl blott pröfva deras tobak för att förstå, att de hellre röka den hvite mannens, ty den, de själfva ha, är smaklös och dålig. De förstå tydligen ej att bevara densamma, utan låta den multna, så att den ser ut som kompost. Chacoindianerna vilja ha stark tobak. De äro alla piprökare, och man ser i Chaco en stor rikedom på piptyper.

42. Piphufvud. Ashluslay. 1/2.

Kvinnorna röka i regel ej. Ett undantag göra dock de chorotiflickor, som lefvat mycket med hvite. Skänker man en kvinna tobak, så ger hon, hvad hon fått, åt någon man. Gossarne äro, när de komma åt tobak, stora rökare. Ofta ses pojkar på fyra à fem år blossa med välbehag.

Indianerna röka, såsom jag redan omtalat, alltid skift, d. v. s. pipan går från mun till mun. Hvar och en tar sig ett par kraftiga lungbloss och så sändes pipan vidare till nästa man. Många gånger har det, som nämndt, händt mig, att en indian tagit pipan eller cigarretten ur mun på mig, sugit på den ett tag och stuckit den till mig igen. Man blir så van vid detta bruk, att man rent af blir generad, när man är knusslig och röker ensam. Oftast brukade jag, när jag blossat litet på min pipa, räcka den till en indian, för att sedan få den tillbaka utrökt, sedan den gått laget rundt. Choroti i Chaco blanda ofta upp tobaken med spån af en synnerligen välluktande bark, som gifver en pikant smak åt röken. Denna bark få de från de choroti, som bo vid Caiza, nära Andernas sista utlöpare mot Chaco.

Isynnerhet äro indianerna angelägna om, att tobak skall

finnas på dryckesfesterna. Det är lika nödvändigt som cigarrer till punschen och kaffet för manga svenskar. När man vandrar med dessa indianer, måste man äfven finna sig i, att hvar och hvarannan timme skall rast göras och en pipa rökas. Detta är sa viktigt, att man icke kan göra det gaende, utan sittande i lugn och ro skall man njuta af den härliga röken.

43. Piphufvud. Ashluslay. 1/4.

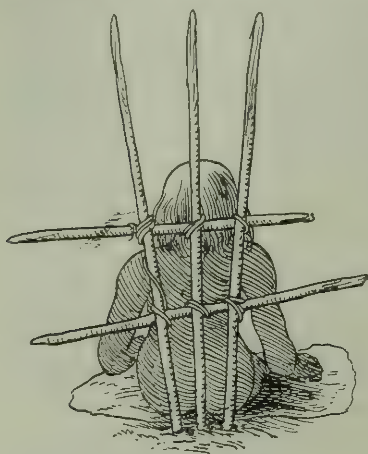
Hvar och en, som reser i Chaco, vill jag därför gifva det rådet, tag sa mycket tobak med er, som ni anser er behöfva till skänker och bytesvaror — och sedan lika mycket till — då reser ni allt efter förhållandena lika bra som en, hvilken i den civiliserade världen reser med en börs, späckad med guld.

Medicinmän, religiösa föreställningar.

Efter de stora dryckesfesterna bli indianerna ej sällan sjuka. Någon har lagt något af hans egna hår eller exkrement, i hvad han druckit. Han har blifvit förhäxad. Medicinmännen tillkallas då för att häfva förhäxningen. För att inte bli förhäxad, bör man framför allt akta sig, när man är i en främmande by, att lata någon se, hvar man gör sina behof. Man riskerar annars att få äta upp litet däraf och det lär inte vara bra.

Flera gånger har jag i byarna sett medicinmännen i utöfvande af sitt yrke. En dag hos choroti, då jag kände mig litet ruskig, kallade jag pa en af dessa herrar till mitt läger. Föregifvande en svår smärta i nedre delen af bröstet, frågade jag honom, om han inte ville bota mig. Han lofvade komma på kvällen. Tillsammans med en kollega infann han sig i mörkningen. De fordrade att få vara ensamma med mig. Moberg och Andersson kördes ut och vakter utställdes, för att ingen obehörig skulle komma in i hyddan.

Först fick jag kläda af mig naken och lägga mig ned. Därefter ströko de mig öfver bröstet, sidorna och magen, och sedan spottade de på mig. Efter detta, började de blåsa på mig, och sedan lade de sig ned och sögo hårdt på mitt bröst särskildt på den punkt, som jag klagat att värkte. När de sugit en stund, vände de sig bort och började låtsas att kräkas. Hvad de sålunda kräktes upp, visade de mig ej, men det såg ut, när de krossade det mellan fingrarna, som om de klämt sönder maskar. Det hela räckte väl närmare en timme, och när jag åter fick kläda på mig, var jag full af stora, röda sugmärken. De värda herrarne underhöllo under hela botandet ett lifligt samtal, som jag ej förstod. Af mimiken kunde jag dock begripa att det var en konsultation. I arfvode lämnade jag den ena läkaren en skjorta och den andre ett par åtsittande kalsonger.

44. Sjukstol. Ashluslay.

Tidigt följande dag samlade sig en massa smutsiga gubbar i mitt läger och frågade efter mitt välbefinnande. Det var tydligen choroti hela medicinska fakultet. Jag förklarade, att jag var fullt botad och mina chorotiläkare logo egenkärt och belåtet, alldeles såsom många af deras civiliserade kolleger skulle ha gjort vid ett liknande tillfälle.

En gång sjuknade sonen till en gammal inflytelserik chorotihöfding af ashluslaysläkt och inte mindre än sju läkare tillkallades. Det var tydligen framstående män af bägge stammarna, af hvilka några kommit vida ifrån. Det ansågs vara ett svårt fall. Troligen var det kolik. Ett får slaktades och stora högar af mat lades framför de värda

herrarne. Höfligheten fordrar tydligen, att läkarne skola äta hela tiden, då de ej utöfva sitt yrke. Flera gånger gick jag och satte mig bland dem, delade ut tobak och fick sålunda se, huru de botade mannen. När de inte höllo på med att äta, så sögo, spottade och blåste de på honom. Ibland sögo de alla sju på en gång under en entonig sång. Ett par gånger steg en upp, visade upp någonting med en viktig min, gick sedan afsides och gräfde ned detsamma. Jag passade på och bad att få se, hvad det var och läkaren — trollkarlen — räckte mig några hårstrån.

När denne indian botades, sutto både barn och kvinnor omkring medicinmännen, och det var inför denna beundrande allmänhet, som de värda herrarne visade upp, hvad de lyckats suga ut ur den sjukes kropp.

Till den sjuke hade man gjort en hvilstol, som vi se här på teckningen (bild 44). Den bestod af tre i marken stuckna stänger, hopbundna med tvärslåar. Man kan gärna säga, att den var enkel. I denna stol eller rättare mot detta stöd satt den sjuke, för att få omväxling i hvilställningen.

Äfven alldeles nyfödda små barn har jag sett botas genom utsugning. En del hvite tillkalla äfven medicinmännen och dessa berättade om, huru de botat dem, sedan de misslyckats med alla möjliga mediciner, som de köpt för dyra pengar. Jag tänkte också, att de indianska medicinmännens läkarkonst kunde vara lika bra som elektrisk olja, Welliams piller, det undergörande saltet och andra nordamerikanska humbugsmediciner, hvilka här massvis säljas af de hvite.

I detta sammanhang skall jag också berätta om, hur jag sett en sjuk kvinna botas hos de choroti och ashluslay kulturellt närstående matacoindianerna.

En natt besökte jag några matacoindianer, som hade sitt läger utanför sockerfabriken Esperanza i Argentina, dit de kommit för att söka arbete. De hade lofvat, att jag skulle få vara närvarande vid en af deras danser. Danslokalen var den öppna platsen mellan hyddorna. Belys-

ningen var en af mig medförd liten lykta. Dräkterna voro hos de hvite köpta kläder samt bjällror och skramlor. I händerna hade de sex dansarna käppar. Märkvärdigt nog hade en del af dem hängt en duk öfver ansiktet (motsvarande dansmask?) Först stodo alla utom en stilla. Denne dansade omkring under tjutande ä, ä, ä, jä, jä, jä, lä, lä... Sedan sprungo tre af dem i gåsmarsch i cirkel och så under tjut i flera öglor. Därefter kom en sjuk kvinna fram och de dansade omkring henne tjutande och med böjda knän, trampande med fötterna upp och ned. Ur kvinnan plockade en af dem fram sex kolade, svarta pinnar, af hvilka han tog en från ryggen och en under kjolen. Dessa kastade han ett stycke ifrån sig på marken, där jag plockade reda på dem. Tolken sade mig att dessa, som voro orsaken till sjukdomen, hade de tagit ur hennes kropp. Därefter fortsattes dansen på samma sätt en längre stund.

Enligt hvad den bolivianska guvernören i Chaco, d:r L. Trigo, berättat mig, förhäxa mataco på följande sätt: De samla stycken af exkrement, urin, saliv, hår, nagelbitar af den fiende, de önska förhäxa. Allt detta stoppa de in i munnen på en groda och sy noga ihop grodans mun, näsborrar, öron och andra öppningar. Därefter hänges grodan nära en eldstad, där den sväller upp och dör. Samma vidriga öde kommer att träffa den, som skall förhäxas, under liknande kval kommer den att dö. Förhäxningen kan blott häfvas af en medicinman, som har större kraft än den, som förhäxat.

Äfven när någon af deras hundar dö, tro indianerna att de blifvit förhäxade. En hvit man hade sålunda dödat några matacohundar med stryknin och då mataco sågo den ena hunden efter den andra plötsligt bli sjuk och dö, fruktade de mycket denne hvite, som de trodde hade förhäxat deras hundar.

Choroti och ashluslay liksom äfven de här omnämnda mataco använda äfven ett stort antal olika örter som läke-

medel. Dessa ordineras ej af trollkarlarne, utan äro bekanta för stammens alla medlemmar.

Dessa växters latinska namn känner jag ej. Jag återger här några, med deras benämningar på chorotispråket:

toshsaia — kokas och hufvudet badas därmed, när man är sjuk;

läkiole — kokas och elakartade sår tvättas därmed;

làcosoki — användes med föregående;

lashhuätis — kokas och drickes för magsmärtor;

lahuóle — torkas och lägges i en ihålig, värkande tand;

lésini cósoki — males och blötes, hvarefter det stoppas i ett värkande öra.

När någon blifvit ormbiten, låta mataco menstruation drypa i såret. Medlet lär i Argentina äfven användas af de hvite. Choroti använda askan af vissa örter till elakartade sår, chancre o. d. Märkligt nog syntes de bota chancre, så att de sällan fingo buboner.

Af den engelske läkaren d:r Paterson, vid den i början af denna bok omtalade sockerfabriken, fingo indianerna det betyget att vara i motsats till de argentinska mestizerna synnerligen tålmodiga, när det gällde att uthärda smärta.

Själf har jag äfven någon gång under min vistelse bland indianerna fuskat i läkarens yrke, men snart har jag tröttnat därpå. Det är omöjligt att förmå en indian att under längre tid sköta sig. Det skall vara bra med detsamma, annars duger inte läkemedlet. Morfin, cocain och opium äro de enda medel, de gilla. De, som i sockerfabrikerna gjort bekantskap med vaccinen mot kopporna, vilja gärna ha de tre undergörande märkena på armen.

Jag har aldrig sett en choroti eller ashluslay dö, men jag har däremot (1902) gräft upp några af de förra. Detta har skett med släktingarnas medgifvande. Genom en liten gåfva till hvarje anförvant lät detta sig ordna. Märkligt nog hände det mig ett par gånger hos de choroti närstående mataco, att släktingarna voro närvarande vid upp-

gräfningen och togo saken alldeles naturligt, utan att på något sätt visa fruktan.

Grafgods träffade jag högst obetydligt. Det enda, den döde fått med sig, var en väska med en pryl, en sked eller någon annan småsak samt någon gång en skål, som innehållit vatten.

Hvad dessa indianer tro om människornas öde efter döden, vet jag ej mycket om. Andarna gå en tid omkring i husen och skogen. Mataco sade, att deras döde ej voro farliga. Däremot söka de kristnas döde gärna att skrämma nattvandrare. De vandra sålunda äfven omkring i skog och mark. Mataco kalla andarna »aút». De säga att de försvinna så småningom. Choroti kalla dem »amóxi». En mataco-indian har på min begäran ritat af en sådan ande, hvilket porträtt jag återgifver här. Punkterna omkring hans kropp äro kläder (bild 45).

45. 1/1.

När mannen eller någon annan anförvant dör, skära ashluslay- och chorotikvinnorna med palometafiskens skarpa tänder af sig håret och bränna upp detsamma. Männen göra ej en liknande uppoffring för sin hustru eller för någon annan. När man bor i en ashluslay- eller chorotiby, så hör man särskildt på morgnarna nästan ständigt högljudd veklagan och sång. Det är de döda, som begråtas. Vi äro alla bröder och systrar, säga indianerna. Vi sörja gemensamt. Var säker på, att en riktig mor sörjer djupt sitt döda barn, vare sig hon sitter i ett stenhus i Europa eller i en liten grästäckt hydda vid Pilcomayoflodens strand, liksom barnet sörjer sin bortgångna mor, som sträfvat och arbetat för detsamma. Det göres hos ashluslay och choroti mycket oväsen med sorgen, men där finnes, därom är jag öfvertygad, äfven mycken verklig känsla. Yrkesgråterskor förekomma ej hos dessa indianer.

Ganska litet har det lyckats mig få reda på ashluslay och choroti religiösa föreställningar. De tro, som nämndt, på ett lif efter detta. Någon stor, allsmäktig gud är dem

främmande; likväl synes detta begrepp börja komma in. Dessa indianer få på arbetsfälten af chiriguano höra om den religion, om hvilken de katolska missionärerna tala, och så meddela de vidare, hvad de hört. På så sätt sprids dunkla begrepp om kristendomen äfven utanför missionärernas direkta verkningsområde. Den mängd af öfvernaturliga, mäktiga varelser, som omtalas i chané och chiriguanosagorna, som vi längre fram skola göra bekantskap med, återfinna vi ej i dessa indianers berättelser. Allt, hvad som omtalas, är ett par mystiska djur. I en sjö ej långt från Guachalla vid Rio Pilcomayo bor sålunda en liten varelse, af choroti kallad »kiáliki», som ser ut som en människa, men är alldeles svart. När äldre personer närma sig sjön, gör han dem ingenting. Barn röfvar han däremot. Kanske är han indianbarnens »sotare».

En annan Choroti berättelse lyder sålunda: I en sjö fanns en orm, som var tjock som mellan två utsträckta armar. Denne slukade en choroti, men denne dödade ormen genom att sticka honom i hjärtat och gräfde sig ut. Utaf hettan i ormens mage blef han alldeles röd och hade intet hår på hufvudet. När han kom hem, kände hans hustru ej igen honom. Han berättade då, huru han slukats af ormen. Ett mystiskt djur är det som äter på månen, när det är månförmörkelse. Detta kallar choroti »sóoli» och ashluslay »sutlásh». En meteor förebådar dödsfall.

I det föregående har jag återgifvet en chorotisaga om världsbranden och eldrofvet. Det är den enda kulturmyt, jag har från dessa indianer.

Såsom jag redan nämnt, har jag däremot från de choroti kulturellt närstående mataco samlat en del sagor eller kulturmyter, som jag här skall återgifva. De äro berättade af matacoindianen Na-yás från Rio Bermejo och öfversatta af Chetsin af samma stam.

Sagor berättade af matacoindianen Na-yás.

Eldrofvet. [1])

Det berättas, att jaguaren bevakade elden, innan mataco hade eld. Det berättas, att man gått att fiska. Alla mataco hade gått att fiska, och det berättas att marsvinet gatt att besöka jaguarerna, tagande en fisk med sig. Det berättas, att han ville gå fram till elden. Det berättas, att jaguaren vaktade elden och icke ville gifva en liten brand. Det berättas, att marsvinet tagit med sig af elden gömd. Jaguarerna frågade honom, hvad han hade med sig. Han sade, att han inte hade någonting. Det berättas, att han begifvit sig af. När fiskarena kommo, hade marsvinet gjort upp en stor eld och stekt fiskarna på ett ögonblick. När fiskarena lämnat elden, hade gräset börjat brinna. Det berättas, att jaguarerna kommit springande, när de sågo branden, och att de hade tagit vatten med sig för att släcka. När fiskarena återkommo, gjorde de åter upp eld af bränder, de medfört. Sedan hade de åter gått, och sedan dess har elden inte slocknat. Nu fattas icke eld för mataco.

Kvinnan, som gifte sig med hundarna.

En kvinna hade en son och en dotter. Sonen gifte sig med dottern [2]) och modern gifte sig med hundarna och försvann. Med hundarna hade hon fem barn. Dessa gjorde en röjning och sådde pumpa. När dottern var ute i skogen, kom hon till röjningen och ville byta till sig pumpa mot prydnader. De svarade, att de voro af samma stam och ej ville byta pumpa mot prydnader, utan de skänkte henne pumpa(zapallo).

[1]) Alla öfverskrifterna på sagorna äro uppfunna af mig för att ungefär angifva innehållet.

[2]) Egendomligt är att i indiansagorna omtalas, såsom vi skola se, ej sällan syskongiften, fastän sådana aldrig numera förekomma hos indianerna. Vi skola här längre ned göra bekantskap med ett par liknande fall. Det är väl knappast tänkbart, att dessa sagor skulle gå så långt tillbaka, att de härleda sig från en tid, då syskongifte var tillåtet.

Den stora branden.

För länge sedan brann allting, hela Chaco brann. Mataco räddade sig bland den höga säfven på flodstranden. Där stannade de mycket länge. När de kommo ut var allt afbrändt. Där fanns ingen quebracho, ingen algarobo, ingen enda stock. Först trodde de ej, att det var samma land, men då de efter en tid sågo, att där började växa samma örter som på platser, där man bränt, förstodo de, att det var samma land.

Majsrofvet.

Kulbältan[3] vaktade majsfröna. Ett vildsvin hade trängt in i kulbältornas åker och då dessa ej ville ge vildsvinen majs att så, så stal vildsvinet majs och kulbältorna dödade vildsvinet.

Chunans[1]) *son.*

Kara-kara[2]) och chuñas hade slagits med de svarta gamarna och flamingos. Kara-karafåglarna hade slagits med pil, chuñas med boleadora, de svarta gamarna och flamingos med pil. De svarta gamarna och flamingos hade fått stryk. De svarta gamarna hade kommit undan utan hud på hufvudet och flamingos utan hud på benen. Ingen kara-kara eller chuña hade blifvit sårad.

En chuña hade velat gifta sig, men kvinnorna ville inte ha honom, ty han hade så smala, svarta ben. Det berättas, att han lämnat en hög med sperma på marken.

Chuñas kvinnor hade gått att söka frukter och hade hittat sperman. En hade ätit upp densamma och ville inte ge åt de andra. Det berättas, att hon efter tre dagar var hafvande och efter två dagar till, hade hon födt och ännu visste ingen, hvem som hade gjort kvinnan hafvande. Efter två dagar var gossen stor och ingen visste, hvem som var hans pappa. Det berättas, att många kommit för att se gossen. Det berättas, att han inte ville taga emot leksaks-

---

[1]) Se sid. 65.
[2]) Polyborus vulgaris.
[3]) Tolypeutes conurus.

bage och pil af kara-karafaglarna eller af någon annan. De försökte gifva honom pil och leksaksbage, men han ville inte taga emot. Chuñan hade kommit för att bjuda honom leksaksbage och pil och gossen tog emot dem. De visste nu, hvem som var hans far.

När mataco och de kristna delade världen.

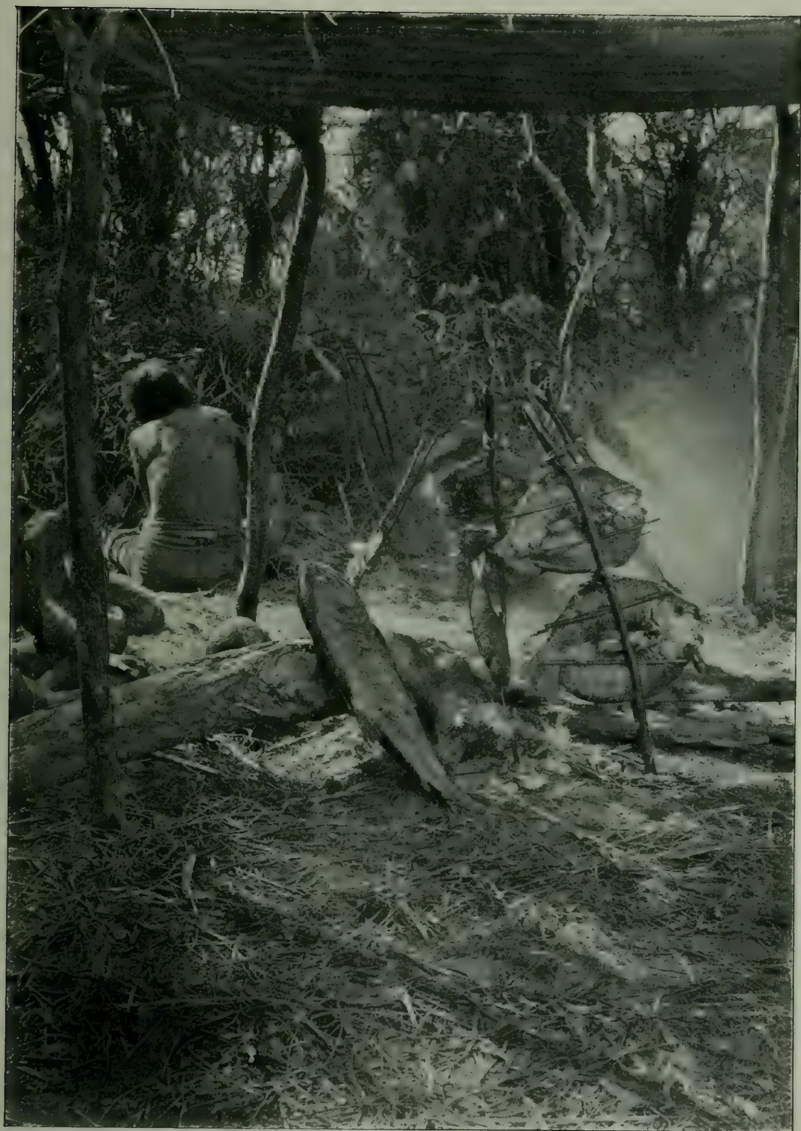
För mycket länge sedan fanns det inga kristna, utan alla både matacoindianernas och de kristnas förfäder lefde i ett hus. I detta fanns allting. Där fanns yxor, där fanns verktyg, där fanns hästar, där fanns boskap, där fanns vackra kläder för kvinnorna. De kristnas förfäder togo med sig yxor, verktyg, hästar, boskap och vackra kläder åt kvinnorna och gingo bort, lämnande blott lerkrukor, hundar och annat af det sämsta åt mataco. Därför ha nu de kristna yxor verktyg, hästar, boskap, vackra kläder åt sina kvinnor och mataco äro fattiga och ha blott lerkrukor, caraguatáväskor och hundar.

Denna moderna saga har här en stor utbredning. Sålunda känner jag den äfven från Rio Parapiti, där den berättats mig af chané i något olika form.

Räfven och tjuren.

Det berättas, att räfven sprungit fatt tjuren. Det berättas, att han burit eld framför tjuren. Det berättas, att han sagt, att han skulle skära stenarna af tjuren. Återigen hade han gjort upp eld och hade följt efter tjuren, sägande att han skulle skära stenarna af honom. Återigen hade han följt efter honom och gjort upp eld. Tjuren hade till slut tröttnat, men han hade inte skurit någonting af honom. Det berättas, att han sagt: »Hvarför skall jag följa honom, jag vill inte skära af honom något», och han hade lämnat räfvarna förargade. Räfvarna hade gråtit, då de voro hungriga. De gingo att söka tusca och algarobo.

Denna saga är nästan obegriplig. Med att skära stenarna menas väl döda. Sagan bör vara ganska modern.

Tafla 10. Matacoindianer rosta »palometas» och andra fiskar.
Crevaux. Rio Pilcomayo.

Ehrenreich har framhållit, huru sagor innehållande främmande element vandrat in i Sydamerika, kommande från Nordamerika. Boas och Bogoras ha förut visat sammanhanget mellan de nordamerikanska och de nordasiatiska sagorna.

Af de här anförda sagorna från mataco är det särskildt en, hvilken från den synpunkten är af intresse. Det är den om chuñans son. Den egendomliga afvelsen liksom sättet för utforskandet af faderskapet öfverensstämmer särskildt med osttupi-variationen [1]) af denna saga. Äfven där ansågs den som far, af hvilken gossen mottog pil och båge.

Ehrenreich [2]) har visat huru denna saga, särskildt den peruanska variationen, på ett synnerligen märkligt sätt öfverensstämmer med en af Bastian upptecknad saga från Siam.

Möjligen visar förekomsten af denna saga hos mataco oss den väg, den vandrat från Peru till osttupi i Brasilien. Huru den kommit från Siam till Peru, är en fråga, som Ehrenreich lämnar öppen. Det kommer väl att bli en hård nöt att knäcka för framtida etnologer.

Skulle det vara något, som särskildt skulle locka mig tillbaka till Rio Pilcomayo, så vore det studiet af dessa indianers religiösa föreställningar. Där finnes mycket, som de ej velat meddela mig. Hvad är sålunda hela den mystiska sången vid tuscaölets beredning, som jag ofvan beskrifvit, annat än religiösa ceremonier. Ibland om nätterna har jag i hyddorna hört sång vid skramlornas takt. Då jag gått för att få vara med, har allt blifvit tyst igen. I all vänlighet har man kört ut mig. Hvarför sätta de så stort värde på den usla lertrumman, ett med vatten halffylldt lerkärl, öfver hvilket man spännt ett skinn, om den inte vore helig? Mataco vilja ej ge bort trumman, ty då dör någon. Liksom v. Rosen har jag lyckats att från choroti få en dylik trumma, från mataco är det omöjligt. Det synes mig som om det religiösa spelade en större roll hos den inbundne mataco-

---

[1]) Ehrenreich: Die Mythen etc., sid. 62.

[2]) » » » » 94.

indianen[1]) än hos den glade, sorglöse chorotiindianen. Vill man studera dessa indianers religion, måste man stanna mycket länge hos dem och därtill gifva upp all tanke på att göra en expedition, som skall hemföra stora samlingar. Längre fram i denna bok kommer jag att skildra en annan högre indianstams religiösa begrepp, som jag anser mig förstå. Hur intressant hade det inte varit att kunna göra jämförelser med de lägre stående.

[1] Pelleschi ger oss en ganska god inblick i en del af matacoindianernas religiösa föreställningar. Eight months in the gran Chaco, London 1886.

SJUNDE KAPITLET.

Bland indianer vid Rio Pilcomayo (forts.).

Konst och industri.

Det finnes ett litet ord, som chorotiindianen ständigt använder, det är és. Ashluslay säga is. Det betyder god, frisk, bra och vacker. När vi bedöma dessa människors industri och primitiva konst, få vi inte heller underskatta dess betydelse. Han eller rättare hon, ty det är i regel kvinnan, som är den, som har någon konstskicklighet, vill att, hvad hon tillverkar, skall vara és. Hon är stolt när det är riktigt és. Hon småler af belåtenhet, när hon får höra, att t. o. m. en hvit man säger és om hennes alster. Idéerna till ett ornament får hon sedan på olika sätt. Lerkärlstillverkningens teknik har gifvit henne idén att låta rullarna, af hvilka hon byggt upp lerkärlet, på en del af detsamma stå kvar som ornament (bild 46). Hon smyckar kärlet genom att göra de fingerintryck, hon sett i den mjuka leran, regelbundna. Genom att variera trådarnas antal lyckas hon binda allt mer och mer invecklade ornament på de väskor, hon tillverkar af caraguatábasten, en industri i hvilken hon hunnit synnerligen långt. Hon lyckas göra väskorna allt mer och mer és. Främmande ornament på föremål, som kommit till stammen genom handel med andra stammar, gifva henne nya idéer. Hvad jag velat säga med detta är, att vi ej få underskatta den glädje, som äfven naturfolken ha af att göra eller besitta vackra, ornamenterade saker.

När våra småbarn leka, får ofta fantasien fylla ut detaljerna på en leksak. En träkloss kan vara ett lokomotiv,

en annan en lastvagn. Hvad som inte finnes i verkligheten, finnes i minnet af de mera detaljerade lokomotiv och vagnar, som barnet sett. På samma sätt kan en sådan »hattsvamp», som vi här se afbildad, (bild 47,3) föreställa en mulåsna. Naturbarnets fantasi fyller ut, hvad som fattas. Betrakta vi äfven bredvidstående figurer, se vi, huru den ena detaljen efter den andra fått falla bort, tills fyrfotadjuret står där enbent och för den oinvigde oigenkännligt. Dessa egendomliga djur har jag fått af chorotimammor, som modellerat dem för sina små.

46. Lerkärl, på hvilket rullarna, af hvilket det är uppbyggdt, stå kvar som ornament. 1/4. Från mataco-vejos. Liknande ser man äfven hos choroti.

Här äro äfven afbildade några dockor från choroti, som äfven kunna behöfva en förklaring för att kunna förstås. Formen har till ytterlighet förenklats, samtidigt som man försett dem med en upplysande, förklarande detalj. De ha inga armar eller ben och rudimentära hufvuden, men en noggrant utförd tatuering, hvilken visserligen skall sitta i ansiktet och ej på hela kroppen, såsom här på dockorna. Detta betyder ej så mycket. Hvad som har varit viktigt är, att den öfverhufvud kommit med. Det är alldeles detsamma som, när bororóindianen ritade K. v. d. Steinens[2]) mustascher i pannan. De skulle vara med i den beskrifning, som naturmänniskan med sin teckning gaf på denne hvite man. Inte på alla dockor har man utfört tatueringen ordentligt, äfven den förenklas så småningom till blott och bart ett ornament.

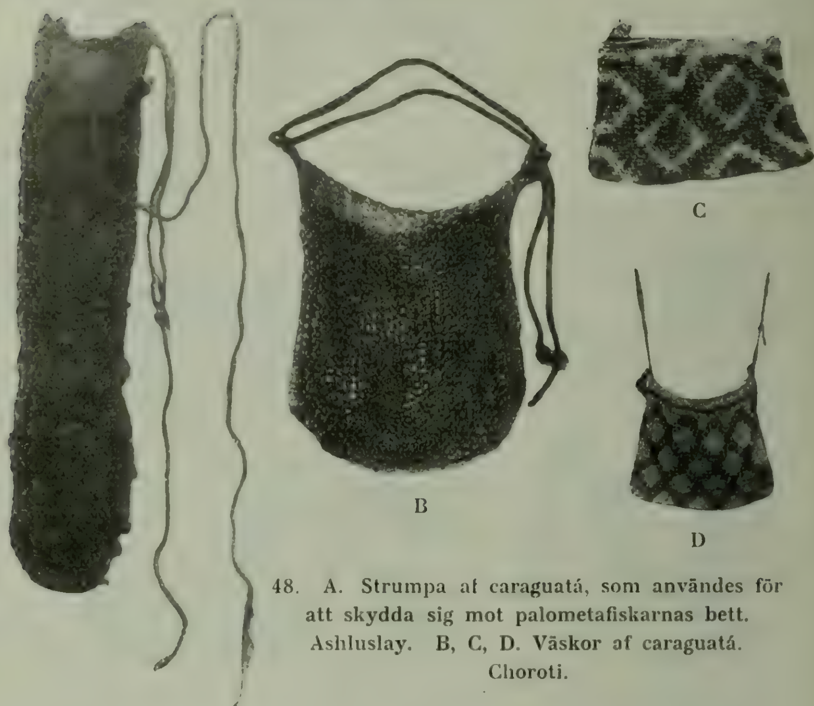
[1]) Något utförligare har jag skrifvit om dessa dockor i Ymer. 1910 H. 2.

[2]) K. v. d. Steinen: Unter den Naturvölkern Zentral-Brasiliens. Berlin 1894.

47. Dockor, af hvilka alla utom 4 äro från choroti, 4 äro från tapiete. u. 1/2.

1 = mulåsna.
2 = »
3 = »
4 = kvinna.
5 = » A = hufvud; B = panntatuering; C = nästatuering; D = kindens tatuering; E = öga; F = haktatuering.
6 = Ansiktstatuering. Chorotikvinna, Rio Pilcomayo.
7 = Kvinna. A = hår; B = kindens tatuering; C = kvinnobröst; D = öga; G = hår; E = haktatuering; F = panntauering.
8 a = man. A = panntatuering; B = tatuering under ögonen; C = hufvud med hår.
8 b = tatuering på föregående figur A = panntatuering; B och C tatueringen under ögonen.
9 = Ansiktstatuering. Chorotiman. Rio Pilcomayo.
10 = Man. A = panntatuering; B = nästatuering; C = hufvud.
11 = Kvinna med en liten gosse. A = rudiment af tatuering.
12 = Kvinna, som på chorotivis bär en liten flicka.
13 = Kvinna. A = kindens tatuering; B = panntatuering; C = hår.
14 = Samma figur som 13 sedd från sidan. A = kindens tatuering; C = hår.
15 = Kvinna. A = hufvud; B = kindens tatuering; C = nästatuering: D = ögon.
16 = Kvinna. A = nästatuering; B = rudiment af kindens tatuering.
17 = Kvinna. A = rudiment af tatuering.
18 Kvinna. A = rudiment af tatuering; B = ögon.

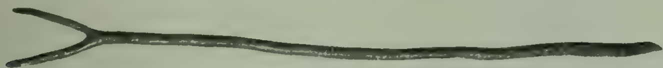
48. A. Strumpa af caraguatá, som användes för att skydda sig mot palometafiskarnas bett. Ashluslay. B, C, D. Väskor af caraguatá. Choroti.

Chacoindianerna ha en industri, i hvilken de äro utomordentligt framstående. Det är tillverkningen af väskor och skjortor af bladfibrerna af caraguatá (tafl. 16).

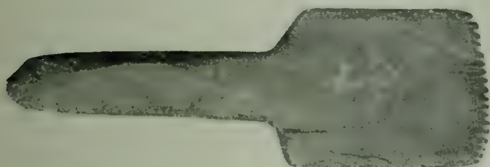
Den, som vandrat i Chacos torrskogar, minnes säkert för alltid caraguatáväxten, med sina krokiga taggar, minnes hur svårt han haft att taga sig fram, där marken varit tätt bevuxen med denna så nyttiga och så obehagliga växt, minnes hur han på den rifvit sönder både kläder och eget skinn.

Det är kvinnorna, som tillvarataga caraguatáfibrerna. Jag skall redogöra för, huru jag sett detta arbete utföras hos ashluslay. De bästa fibrerna erhållas af en liten varietet. Först gräfves växten upp med en gräfstock (bild 49). Härefter sågas stammen och bladen af med en träsåg (bild 50) på så sätt, att sågen sättes in mellan stortån och nästa tå

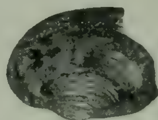
och växtens stam rifves mot sågen. Detta arbete sker ute i skogen. Bladen bäras sedan hem, där bastfibrerna afskrapas med ett musselskal (bild 51) eller med en träknif (bild 17). Sedan dessa fibrer buntats och fått torka, så tvinnar man tråd. Därvid användes intet annat redskap än händerna. Man snor tråden mot låret, som gnidits in med aska. Den tvinnade tråden samlas i stora buntar och användes sedan till talrika ändamål. En del af tråden färgas ljusare brun med tusca och mörkare brun med algarobillo [1]).

49. Gräfstock. u. 1/15. Ashluslay.

50. Såg af hårdt trä. 1/8. Ashluslay.

51. Skrapa af mussel-skal. 1/8. Ashluslay.

Utom af caraguatá fläta choroti och ashluslay rep af människohår. Det är uteslutande kvinnorna, som få släppa till materialet till detta.

Ashluslay- och äfven chorotikvinnorna äro skickliga väfverskor. Det är likväl blott de förra, som förstå sig på att väfva vackra ornament (bild 53).

Hos choroti har jag sett en synnerligen primitiv och intressant väfmetod. Väfstolen bestod af en kvinnas kropp. Bandet, hon väfde, var fäst vid hennes stortå, handen använde hon att slå till med. Hon väfde sålunda bandet, utan något som helst annat redskap än sina egna extremiteter.

Materialet, af hvilket kvinnorna väfva, är alltid fårull. Det är troligt, att de förr väfde af caraguatá eller af bomull. Denna

---

[1]) **Acacia moniliformis.**

52. Väfstol. Ashluslay.

sistnämnda växt odlas ännu af ashluslay. I annat fall måste väfkonsten ha införts här, först sedan dessa indianer fått fåren af de hvite.

Kvinnorna här äro ganska skickliga krukmakerskor. Lerkärlen tillverkas efter bland indianerna vanlig metod genom uppbyggning af lerrullar (bild 54).

Leran blandas alltid först med sönderstött, brändt krukgods, för att kärlen icke skola spricka sönder i bränningen. Till att släta kärlen med användes ett musselskal, en frukt eller ett redskap af trä (bild 56). Choroti ha ej malade lerkärl. Sådana ser man däremot hos ashluslay (bild 59). »Färgen» består af en grönsvart kåda af ett träd kalladt »palo santo», som man värmer och stryker på kärlet, sedan detta för öfrigt

Tafla 11. Chorotikvinnor bära hem vilda frukter i sina caraguatáväskor.

är färdigt. Får ett lerkärl en spricka, så lagar man detsamma med kåda. Det blir då åter vattentätt, men kan ej användas som kokkärl. Mycket troligt är, att lagningen är det primitiva, och att man från den kommit på idén att måla kärlen. Af lerkärlen äro vattenkrukorna (bild. 13 och 58) synnerligen karaktäristiska för chacoindianerna. Det är hos ashluslay, som man finner den egendomligaste keramiken (bild 59).

Arbeten i skinn utföras af såväl män som kvinnor. Det är likväl blott männen, som bereda skinnen. Garfning

53. Liten mantel, väfd af ashluslay.

är här okändt, däremot förstår man att mjuka upp skinnet genom att skära fina skåror härs och tvärs på undersidan. Man gör äfven skinnet böjligt genom att draga det genom en klufven käpp.

Ashluslay använda mycket mera skinn än choroti.

I hjärtat af Chaco se vi som nämndt talrikt hos ashluslay, toba-pilaga och mataco-guisnay de skinnmantlar, som särskildt äro bekanta från Patagonien och Eldslandet, men ej från det öfriga Sydamerika. De användas i Chaco blott af kvinnorna, under det att männen bruka de lättare, väfda mantlarna. Vi kunna lätt tänka oss, huru fordom chaco-

indianerna, alla, både män och kvinnor, använde skinnmantlar, liksom de dem i flera afseenden kulturellt närstående patagonierna. När de fingo färet af de hvite, började de väfva mantlar och skynken af ull. Dessa brukades först blott af männen, tills de hos choroti och andra fullständigt utträngde

54. Chorotikvinna, som bygger ett lerkärl.

skinnmantlarna, under det att de hos ashluslay fortfarande användas af kvinnorna.

Såsom vanligt hos dessa indianer är det här kvinnorna, som nöja sig med det äldre och sämre. De representera det konservativa elementet i samhället. Såsom vi hvite män inte ogärna se, att våra kvinnor äro stilfullt klädda, så tycka

indianskorna om att styra ut sina män i grant ornamenterade mantlar, fastän det nog kostar dem mycket arbete.

Korgarbeten äro som nämndt fullständigt okända. Ashluslaykvinnorna binda sittmattor af en vass, på spanska kallad totora.

55. Krukmakerska. Choroti.

Männens förnämsta industri är träsnideri. De tillverka rökpipor, hvisselpipor, stämplar, de träverktyg, jag omtalat i det föregående m. m. Det är också dessa, som skära till och ornamentera kalebasserna. Dessa användas att ha öl i, till skålar att äta på, till askar att förvara småsaker o. s. v. Ganska ofta äro de prydda med liniära, ristade eller

inbrända ornament, som äro illa gjorda, men som indianerna påstodo vara »es» (vackra), men inte betyda något.

Hos mataco-vejos har jag likväl fått några förklaringar på liknande figurer, som visa att de inte alltid äro så meningslösa (bild 62). Kanske äro de det aldrig? Med mycken omsorg laga indianerna en kalebass, när den blifvit sprucken. De sy ihop den med caraguatáfibrer och täta sedan med vax. Få saker satte choroti och ashluslay så stort värde på som de riktigt stora kalebasserna (bild 39). Aldrig voro indianerna och jag af så olika åsikter om värdet af föremålen, när vi skulle göra en bytesaffär, som när det gällde dessa. En stor kalebass ansågs sålunda mycket mera värd än ett lerkärl af motsvarande storlek. Mycket allmänna äro kalebassaskarna af den bild 61 afbildade typen. Locken på dessa lära skäras ut medan frukterna ännu hänga på plantorna och ej äro fullt mogna

56. Redskap af trä, som användas vid lerkärltillverkningen. 1/3. Ashluslay. Liknande bruka choroti.

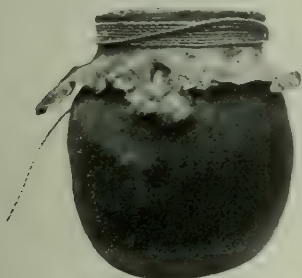
Fjäderarbeten äro hos dessa indianer inga prof på utvecklad konstskicklighet. De fjädrar, som choroti och ashluslay bära i pannbandet, äro ofta hakformigt utskurna (bild 68). Dessa hak synas mig ej ha betydelse annat än som ornament. Själfva förklara de dem blott vara vackra

Indianen som tecknare.

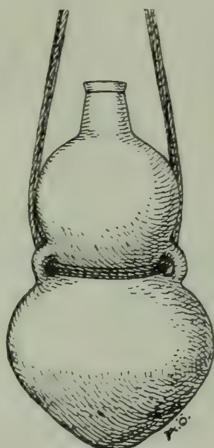
Från choroti, ashluslay och mataco har jag samlat en del teckningar, som dessa utfört i min anteckningsbok. Det är samma beskrifvande teckningar, som vi genom Karl

v. d. Steinen, Koch-Grünberg m. fl. lärt känna från Sydamerikas indianer.

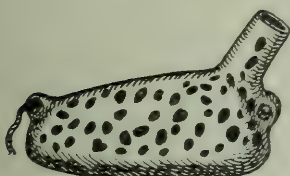
Ganska vanligt var att bland choroti och ashluslay finna dem, som icke förstodo alls att rita, utan stod på det stadium som tyskarne kalla »kritzeln», d. v. s. samma stadium som våra barn vid två à tre års ålder (bild 63). Sågo de sedan andra rita, så imiterade de och tecknade sedan bättre.

57. Trumma af lerkärl. 1/5. (Kokgryta). Choroti.

58. Vattenkruka. 1/6. Ashluslay.

59 a. Ölkrus. 1/6. Ashluslay.

Barn tecknade här ibland bättre än de äldre. Sålunda har jag flera jämförelsevis bra teckningar, gjorda af en c:a 7-års ashluslaygosse (bild 65).

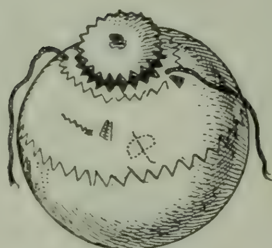
Ytterst lätt taga indianerna intryck af ens egna teckningar, hvarför man bör undvika att själf teckna i en by, där man ämnar samla sådana. Sålunda brukade jag i min anteckningsbok hastigt rita upp ansikten, i hvilka jag ritade in tatueringar och ansiktsmålningar. Jämföra vi de två teckningarna bild 64 A och B, så är den första utförd 1908

utan att tecknerskan, en chorotiflicka, Ashlisi, tagit intryck af dessa mina teckningar, i den andra B, ritad 1909, imiterar hon redan mig.

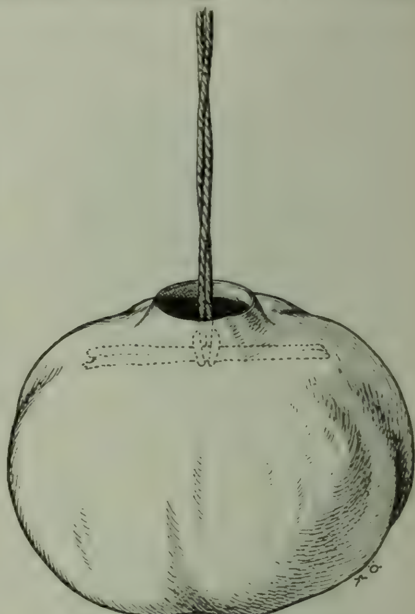
Till de allra primitivaste teckningarna brukade indianerna gifva högst egendomliga förklaringar. Att den bild

59 b. Ölkrus. Ashluslay. 1/6.

61. Kalebass. Ashluslay. 1/4.

60. Kalebass. Choroti. 1/3.

63 återgifna teckningen skall föreställa en kvinna, som skördar majs, antager jag, att inte någon af mina läsare kan förstå. Våra små barn se också ofta på sina teckningar mycket, som vi äldre ej äro nog fantasirika att begripa.

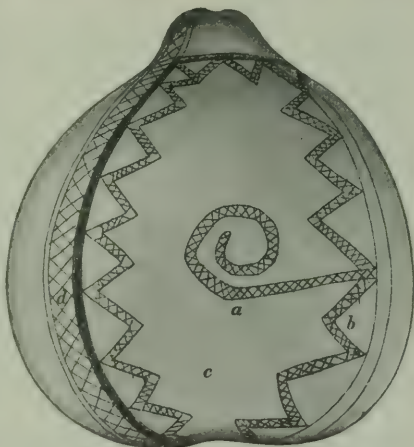
Den bild 65 afbildade kvinnan visar oss barnaoskulden hos indianerna.

ÅTTONDE KAPITLET.

Bland indianer vid Rio Pilcomayo (forts.).

Krig och fred.

När jag år 1908 besökte choroti och ashluslay, var förhållandet mellan dessa bägge och mataco synnerligen spändt. Choroti och toba voro ej heller vänner. I hvilket förhållande ashluslay stodo till toba, vet jag ej, då jag det året ej besökte de trakter, där dessa stammar gränsa till hvarandra.

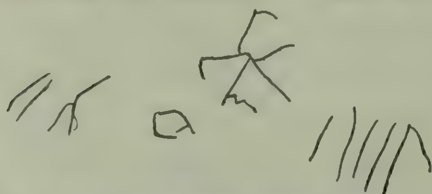

62. Kalebasskål. Mataco-Vejos. 1/4.
a = struts,
b = väg.
c = pampa, slätt.
d = skog.

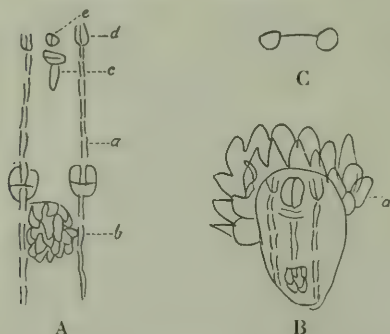
År 1909 var det utrikespolitiska läget förändradt. Choroti och ashluslay hade slutit fred med mataco. Med toba lågo däremot ashluslay i en förbittrad fejd.

Orsaken till krigen mellan dessa stammar är vanligen fisket samt begär efter plundring. En stam stänger af floden, så att fisken icke kan komma upp till den andras fiskeplatser. Denna söker då att rifva ned stängslen, någon af stammen blir dödad eller dödas någon på motsidan, hvarefter kriget är i full gång.

Bägge stammarna draga sig nu tillbaka, så att en obebodd zon uppstår emellan dem. Kriget föres sedan genom öfverfall och förräderi. Några stora ordnade bataljer synas sällan levereras, och i regel äro de, som dödas, högst få.

63. Kvinna, som samlar majs. Tecknad af matacokvinna. Esperanza. 1/1.

64. Teckningar gjorda af chorotiflickan Ashlisi. 1/2.

A = kvinna.
e = panntatuering.
c = nästatuering.
d = tatuering under ögonen.
a = kindbenstatuering.
b = haktatuering.
B = kvinna. a = hår.
C = Erland Nordenskiöld, d. v. s. hans glasögon.

En hvit man har berättat mig följande historia om ett slag mellan choroti och mataco, som nog är ganska karaktäristisk, om också något skarfvad.

I närheten af hans nybygge hade två betydande grupper slagits en hel dag. Det hade skjutits en massa skott, ty en del af indianerna hade eldvapen. På aftonen kom en choroti flyende förbi hans hus.

»Hur har det gått?» hade han frågat.

»Illa», svarade denne.

»Hur många har då dödats?»

»Ingen».

»Då ha ni väl många sårade?»

»Ingen», var svaret.

Man hade tydligen först slagits utom skotthåll. När mataco till slut med stor tapperhet gått litet närmare, hade choroti sprungit.

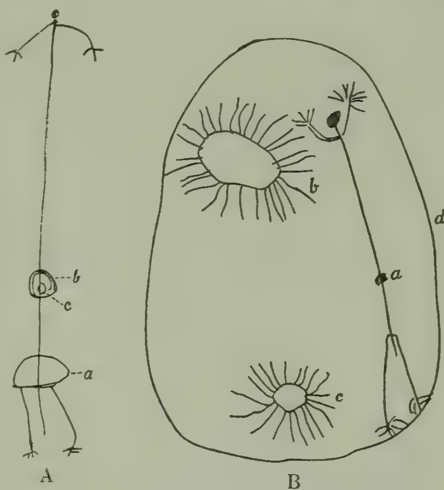
Det är dock visst inte alla strider, som äro så oblodiga.

Tafla 12. Ashluslaykrigare.

I den strid mellan ashluslay och toba, som jag omtalat i början af denna bok, dödades tio ashluslay och en toba. Denne senare var en spejare, som skickats i förväg för att rekognosera. Man använder sig nämligen i krigen talrikt af spejare för att utforska fiendens ställning.

De bästa krigarne lära de äldre männen och gubbarne vara. Ungdomarna hålla sig gärna bakom. På lämpligt afstånd från byarna äro ställningar för utkiksposter byggda. Vid vägkorsningar angifva på visst sätt lagda kvistar o. d. för vännerna, hvilken väg de böra taga.

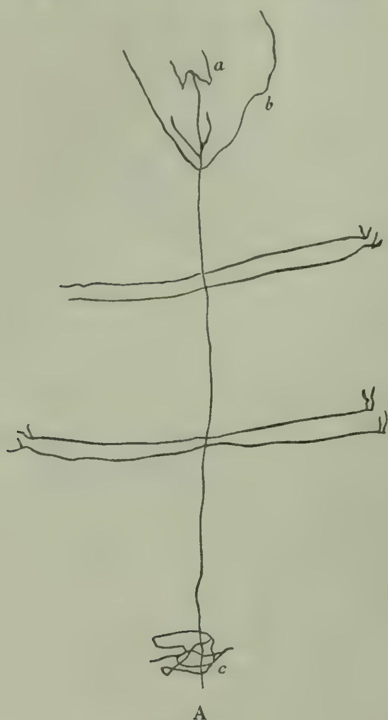

65. Teckningar gjorda af ashluslay-gosse. 1/2.
A = kvinna.
a = klädnad.
b = vulva.
c = clitoris.
Tecknad af 7 års gosse.
B = ashluslay till häst.
a = man (den svarta punkten midt på kroppen är nafveln)
d = häst.
b = svans.
c = tänder.
Tecknad af samma gosse som föregående.

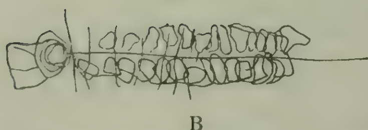
En viktig nyhet sprids genom ilbud från by till by. Flera dagar innan jag kom till den yttersta bolivianska militärposteringen vid Rio Pilcomayo, kommo indianerna till chefen för denna och sade: »Elle (den lilla papegojan) kommer». De berättade äfven, huru många man papegojan hade med sig och allt möjligt annat, som han ej förstod, då han ej hade någon tolk och ej visste att jag, d. v. s. papegojan, skulle komma.

Såväl choroti som ashluslay som äfven toba och

mataco skalpera sina dödade fiender. En skalp af en toba-pilaga, som jag efter mycken underhandling bytt mig till af en ashluslay, är här afbildad (bild 70). Dessa skalper hänga, när det är vackert väder, utanför hyddorna, fastbundna vid lansarna, till segrarens ära. Vid dryckesfesterna spela de en stor roll. Byalag, som ej äro så lyckliga, att någon af deras män tagit en skalp, få låna en sådan från en grannby till sina fester.

A

B

66. Teckningar gjorda af c:a 20-årig ashluslayman. 1/2.
A = ko.
a = tänder.
b = horn.
c = svans.
B = jaguar.

När indianerna draga ut i strid, ställa de först till en hejdundrande dryckesfest, där de måla sig kolsvarta och smycka sig med fjäderprydnader, magpansar af tjockt skinn, jackor och mössor af jaguarhud m. m.

Ashluslay uppföra riktiga krigsspel, riktiga fältmanövrer, där man öfvar sig eller rättare roar sig. De, som föreställa fienden, få alltid stryk. Höfdingarne äro, som nämndt, befälhafvare i krigen. Disciplin finnes ingen.

Vapnen i striderna äro pil och båge och klubbor. Genom att linda vänstra handleden skyddar man sig mot bågsträngen (tafl. 4). En del

af ashluslay, som äro beridna, använda lansar. Mataco använda någon gång brandpilar, med hvilka de sätta eld på fiendens byar.

67. **Ashluslaykrigare.**

Ashluslays värsta fiende är tobahöfdingen Taycolique, om hvilken jag förut berättat, att han systematiskt beväpnat sitt folk med eldvapen. Jag frågade en gång doktor

L. Trigo, som i fem år varit guvernör i bolivianska Chaco och som i denna egenskap haft synnerligen mycket att göra med indianerna, om han bland dem träffat någon betydande, ledande personlighet, någon »stor man». Han svarade, att den ende var Taycolique.

Det sägs bland indianerna, att denna höfding sökt ställa till ett allmänt indianskt uppror mot de hvite. Han har haft hemliga konferenser med chiriguanohöfdingen Mande-

68. **Fjäderprydnad.** $^1/_4$. **Bärcs i pannbandet. Ashluslay.**

pora och chanéhöfdingen Vocapoy. Detta var under inflytande af ryktena om ett förestående krig mellan Argentina och Bolivia år 1909.

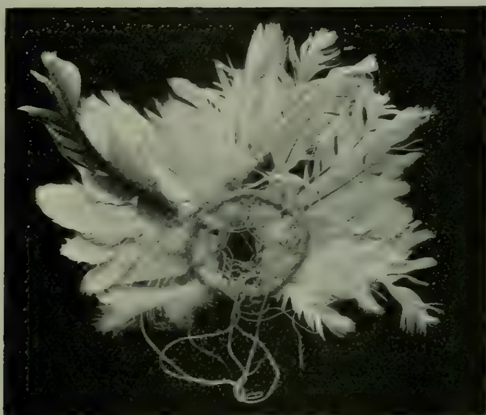
Fred mellan två stammar slutes så, att till de i striderna dödades anhöriga utbetalas får, hästar och andra gåfvor. Bägge stammarna, äfven segrarne, betala blodskuld till hvarandra. Freden slutes sålunda egentligen mellan individen och ej mellan stammarna. När alla individer i stammarna ha sina mellanhafvanden uppgjorda, så upphör kriget. Min tolk Manuel Flores, om hvilken jag talat

Tafla 13. Ashluslayman i magpansar.

i det föregående, har på detta sätt ordnat blodskuldsutbetalningarna mellan mataco och choroti 1908, hvarefter de lefde i fred, om också i en beväpnad fred. Sina fångna barn sökte ashluslay midt under kriget återköpa af toba mot hästar. Några mataco-guisnay, som lefde blandade med toba och syntes iakttaga en egendomlig neutral ställning, tjänade såsom mellanhand.

En del krig i Chaco äro säkert äfven utrotningskrig, som icke upphöra förrän den ena stammen blir

69. Fjäderprydnad. u. 1/5. Bäres på hufvudet. Ashluslay.

underkufvad eller utvandrar. Ett sådant krig är säkert det mellan tapiete (yanaygua) och tsirakuaindianerna, om hvilket jag får tillfälle att tala i slutet af denna bok.

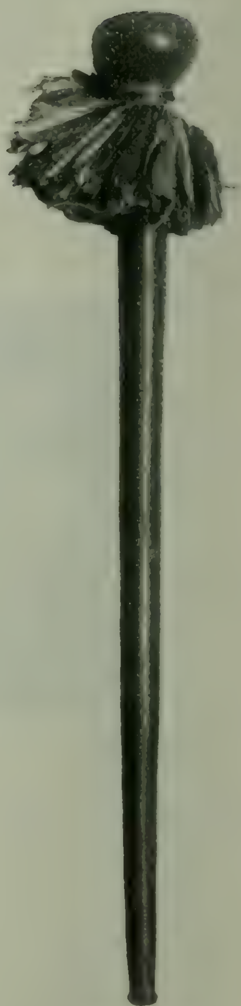
Tack vare krigen förändras mycket stammarnas utbredningsområden. På så sätt kan man förklara, huru Campos[1]) 1883 funnit stammarna boende alldeles olika mot hvad de bodde 1908 och 1909. Kommer kriget mellan toba och ashluslay att fortsätta, är det troligt, att de förra tränga fullständigt bort de senare från floden. Det är äfven högst

---

[1]) Campos: Expedition Boliviana de 1883. Buenos Aires—La Plata 1888.

70. Skalp af tobapilaga. 1/4. Ashluslay.

71. Stridsklubba. u. 1/5. Ashluslay.

viktigt för toba att eröfra den bolivianska sidan af Rio Pilcomayo, då argentinarne allt mer och mer söka att tvinga dem till underkastelse.

En strid om floden och fisket har nog i alla tider försiggått här. De starkare stammarna ha bemäktigat sig matkällan Rio Pilcomayo och trängt de svagare inåt norra Chaco, trakter, hvilka ännu äro outforskade och där vi troligen skulle kunna finna rester af stammar, som ännu ej äro bekanta ens till namnet.

Handel.

Äfven fredlig förbindelse finnes mellan stammarna. Vid Rio Parapiti har jag sålunda af tapieteindianerna, som där kallas yanaygua, bytt mig till runda, genomborrade, små skifvor af snäckskal. Dessa erhålla dem af ashluslay, som få dem från en mig okänd stam af ashluslay kallad manslé (möjligen = lengua), som synes bo nära Rio Paraguay och äfven ha god tillgång på järn, särskildt grytor och vagnsaxlar. Manslé lära gå på vägar genom norra Chaco, som ej följa Rio Pilcomayo, ända till chorotiområdet. De föra med sig järn och snäcksskalskifvor och byta till sig djur och mantlar af skinn och ull. Man ser choroti, som ha halsband af dessa små snäckskalsskifvor, som äro ända till tio à tjugo meter långa (se bild 33).

Gör man för öfrigt en samling af föremål, t. ex. hos choroti, så skall man visst inte tro, att allt, man får, är tillverkadt på stället. Redskap, väfnader, väskor af caraguatá o. s. v. bytas i stor skala stammarna emellan. Från Chiriguano få choroti den röda färgen, urucu. För ett litet stycke af denna betala choroti en varm och stor mantel af ull. Af choroti byta i sin tur ashluslay till sig denna eftersökta färg.

Äfven i paraguayska Chaco är urucu en handelsvara. Enligt Boggiani [1]) erhålla chamacoco-indianerna den dyrbara färgen från caduvei. Domenico del Campana [2]) omtalar, huru

[1]) Boggiani: Compendió de Etnografia Paraguaya moderna. Revista del Inst. Paraguayo 1900.

[2]) Domenico del Campana: Notizie intorno ai Ciriguani. Arch. per L'Anthr. e la Etn. Firenze 1902. Sid. 61.

chiriguano tillverka urucu, för afsalu till trakter, där denna buske ej växer.

I Eric von Rosens vackra samling från de choroti, som bodde nära Caiza ej långt från Andernas sista bergkam mot Chaco, finnes en ornamenterad väfnad, som bör vara erhållen genom handel från de långt därifrån boende ashluslay.

Järnet har länge varit en viktig handelsvara i Chaco. Såväl ashluslay som choroti ha enligt egen uppgift först fått detsamma från öster, d. v. s. från Paraguay. Den stam, som vid Rio Pilcomayo sannolikt längst lefvat, utan någon kännedom om järnet, har varit choroti, fastän de nu mera ha mycket mera verktyg af detta material än ashluslay.

Jag har en gång sett en handelsresande i järn. Det var en choroti, som var på väg till det inre af ashluslay område, med allehanda skrotbitar, spikar m. m. Att döma af hans underhaltiga lager var efterfrågan på varan säkert stor.

Af mycket stor betydelse är handeln med torkad fisk. Choroti liksom äfven mataco, toba och tapiete föra sådan fisk till chanéindianerna vid Rio Itiyuro och till chiriguano. Denna byta de ut mot majs. Äfvenså händer det, att chané och chiriguano föra majs till stammarna vid Rio Pilcomayo, där de göra uppköp af fisk. Man mäter majsen i stora lerkärl, »yambuy» och i kalebasser. Måtten äro naturligtvis ungefärliga.

Vanlig är äfven handeln med fibrer af caraguatá, då denna växt, som är så viktig för indianerna till nät, snören, väskor etc., ej förekommer öfverallt.

Mina bytesvaror spriddes genom indianernas handel sinsemellan vida omkring. I en chorotiby hade jag bytt bort flera granna skjortor. När jag några dagar senare kom längre ned för floden, voro mina grant lysande skjortor det första, jag såg i byarna. De hade redan bytt ägare. I ashluslaybyarna var det inte ovanligt, att en indian bytte till

sig hundratals stora synålar. Det är högst troligt, att dessa grosshandlare i synålar sedan använda dem som bytesvaror med indianer, som bo i det inre af Chaco.

En annan handel är den med hästar, får m. m. Ibland äro dessa hästar stulna och det är synnerligen svårt för de hvite att kräfva tillbaka en stulen häst, sedan den ett par gånger om bytt ägare. Indianerna förstå det orätta i att stjäla, men ej i att köpa tjufgods.

72. Ashluslaydansare på besök hos choroti. Flickorna, som synas till höger äro choroti.

Denna handel stammarna emellan är naturligtvis af stor betydelse för förmedlandet af allehanda kulturinflytelser. För etnografen är den synnerligen förarglig, då den förmedlar de hvites ombildande inflytande till indianer, som ej varit i direkt förbindelse med några af främlingarna.

Af intresse är att iakttaga, huru indianerna vid byteshandel värdesätta sina tillhörigheter. Dyrbarast äro t. ex. hos choroti halsbanden, filtarna, de mycket stora caraguatáväskorna, näten, kalebasserna och urucufärgen. Choroti och

ashluslay ha en fullt naturlig uppfattning af, att det, som kostar dem mest arbete, bör ersättas med de begärligaste bytesvarorna, såsom tyger, knifvar o. d. För halsbanden betala de själfva får och dessa värdera de synnerligen högt. Att de ej känna det inbördes värdet af de bytesvaror, man bjuder dem, är naturligt. De billiga synålarna värdera de sålunda för högt. När jag enligt indianernas åsikt öfverbetalat något slag af föremål, så spred sig genast ryktet därom och liknande erbjöds mig öfverallt. Att minska priset på ett slag af föremål, därför att tillgången därpå var stor, var för indianerna obegripligt och därför svårt. Nästan omöjligt var det att byta till sig vissa föremål, därför att dessa ansågs oumbärliga. Mycket stora caraguatáväskor släppte de sålunda ej ifrån sig, såvida de ej hade flera exemplar, då de nödvändigt behöfde dem för insamling af vilda frukter.

Utom i El gran Chaco, har man i Bolivia ej mycket tillfälle att studera handeln mellan stammarna. I öfriga delar af östra Bolivia finnas visserligen ännu mycket primitiva indianer, men de äro nästan öfverallt trängda till de otillgängligaste skogarna och de olika stammarna bo isolerade från hvarandra.

Besök i främmande byar.

Då två stammar lefva vänskapligt med hvarandra, är det vanligt, att ungdomen kommer och dansar på den andras dansbanor. Många nätter har jag varit på en dansplats, där såväl choroti- som ashluslayungdom samlades. Aldrig hörde jag där ett gräl mellan ungdomarna från de olika stammarna, ännu mindre var jag vittne till något slagsmål. Flickorna från de olika stammarna lära dock slåss ganska grundligt ibland.

När en indian kommer till en främmande by, så fordrar höfligheten, att han skall sjunga hela den första natten vid takten af en kalebasskallra. Följande chorotisång sjunges vid sådana tillfällen:

anám, anám, tá ayén skíales, átashlé ayén sikiáles, lâm sis, hähuin néä húäsis, ta lám sis yám, po hayéne sítyusis, sis, hälea huäsis, nä lámes.

Det betyder ungefär: Jag har kommit, jag har kommit, för att se mina bröder. Jag har kommit långtifrån för att se mina barn. Nu äro de bra. De skola icke se fienderna. Nu äro de bra, tillsammans med mig. Jag har kommit för att se mina bröder. Fienderna skola icke döda dem. Här äro de bra.

Min tolk, som kände indianernas seder och bruk, sjöng också hela den första natten, vi voro i ashluslayhöfdingen Tonés by, denna sång. Sådan uppmärksamhet från de hvites sida sätta indianerna värde på. Det anse de belefvadt.

Förhållandet till de hvite.

Alla choroti, som lefva utmed Rio Pilcomayo, stå sedan några år tillbaka i liflig beröring med de hvite, hvilka bebo hela deras område. Några få mil från floden lefva de dock fullständigt oberoende och de trakter, de där bebo, äro outforskade. Ashluslay upptäcktes först 1883 af Campos och besöktes sedan 1906 af Trigo, som åtföljdes af Herrmann. Inom deras egentliga område vid floden ligger numera en boliviansk militärpostering. Såsom den första hvite har jag utforskat en del af deras »Hinterland», som af alla de vägar, jag såg under min exkursion (se kartan) och af de upplysningar, jag fick af indianerna, syntes synnerligen vidsträckt.

I Bolivia har jag aldrig sett indianer behandlas så väl af de hvite som vid Rio Pilcomayo. Detta är en enda persons förtjänst nämligen d:r L. Trigos, en man, som förstått att vinna både indianer och indianskors sympati, som alltid behandlat dem som vänner och kamrater, som uppträdt ej såsom hög guvernör, utan såsom en varmhjärtad och fint bildad, förstående människa.

D:r Trigo har någon enda gång straffat dem, ty när den

hvite mannen trängt in på indianernas område, måste det komma till konflikter, men ännu flera gånger har han låtit indianerna gå ostraffade, där de hvite nybyggarne energiskt yrkat på exemplarisk bestraffning.

Trigo har eröfrat ett stort område i Chaco med tobak, filtar, granna tyger o. d. Han har ej användt kulor och krut annat än i yttersta nödfall.

När en främling kommer till en indianby, dröjer det något innan indianerna visa sin verkliga karaktär. I början förefalla de därför mycket mera inbundna, än de i verkligheten äro. När nyfikenheten och misstänksamheten är öfver, äro indianerna åter sig själfva. Byn genljuder hela dagen af glada skämt, man leker, dansar och har roligt.

Någon gång kunna indianerna vara alldeles uppsluppna och vilda i sina glädjeutbrott. Jag minns sålunda en natt i chorotihöfdingen Skogshönans by. Målad och naken, klädd i fjädrar och halsband, dansade jag med mina vänner, under det att höfdingens näst äldsta son spelade »Elle's» roll i stanleyhjälm, glasögon och ulster, bjudande öfverallt på tobak. Indianerna vredo sig af skratt. Roligt hade vi tillsammans den natten och många andra också.

Indianerna här äro mycket lättstötta, men när det gäller småsaker, går oviljan lätt öfver. Svårt är att bedöma, om de äro långsinta i allvarliga saker, men det tror jag likväl, att de äro. De äro mycket egenkära. Ett litet smicker taga de i regel väl upp och en anmärkning mycket illa. När jag sålunda en gång sade åt en chorotiflicka, att hon blifvit ful, därför att hon ryckt bort ögonhåren, blef hon mycket förargad på mig. En artighet rörande en klädsam fjäderprydnad eller dylikt togo choroti särdeles väl upp. Ett roligt sätt att reta chorotiflickorna var att berätta om, huru vackra flickor, man sett hos ashluslay.

Föga kan man lita på dessa indianers löften. Ena dagen lofva de t. ex. att följa med på en exkursion, andra dagen bryta de ogeneradt öfverenskommelsen.

I regel ha särskildt choroti synts mig otacksamma. Så

Tafla 14. Ashluslayfiskare gå öfver Rio Pilcomayo.

hade t. ex. en choroti flera dagar varit gäst i mitt läger och fått rikligt med undfägnad. Kort därefter kom jag på besök i hans by. Indianen var ej hemma, utan ute på fiske. När han kom hem lastad med fisk, tänkte jag, han skulle skänka mig en fisk, men jag misstog mig storligen på tacksamhet. Jag fick ingenting. I stället begärde han tobak och en hatt af mig.

Liknande har jag varit med om flera gånger och det har ibland gjort mig förstämd. Detta har dock varit dumt. Jag borde ha förstatt, att från indianernas synpunkt är den man, som äger ett par mulåsnor lastade med tyger, knifvar, nålar, glaspärlor m. m., så kolossalt rik, att han inte bör begära någon gåfva af de fattiga indianerna.

Sinsemellan äro de ju så gifmilda, att de gifva bort, hvad de själfva skulle behöfva. Hur mången gång har det inte händt, att då jag bjudit en hungrig indian på en tallrik mat, han delat den med alla och själf blifvit utan. De af de hvite oberörda ashluslay voro mycket gästfriare än choroti och skänkte mig ständigt fisk, majs, algarobo m. m.

När vi kommo till en ashluslayby, som aldrig besökts af hvite, fordrade indianerna inga gåfvor. Annorlunda är det beklagligen i de byar, där indianerna äro vana att gå till fabrikerna i Argentina. De anse helt enkelt, att det är självklart, att de åtminstone skola bjudas på tobak. Det synes mig nästan, som om indianerna i vissa trakter uppfatta denna tobaksutdelning såsom en skatt, hvilken den passerande hvite är skyldig att erlägga.

Af de hvite beskylles indianerna för oärlighet. Det kan inte heller förnekas, att de stjäla en del boskap och att ashluslay för ett par år sedan lagt sig till med åttio hästar genom stöld, att de skörda en del majs, som nybyggarna så o. s. v.

Min erfarenhet är dock att indianerna äro ganska ärliga. Från sina vänner stjäl man nämligen ej. Det hände nog ibland att någon t. ex. utan lof lånade mina byxor,

min stanleyhjelm eller mina skor, men det var bara för att sprätta en stund och inte för att stjäla.

Säkert är äfven, att de hvite beskylla indianerna för en del stölder, som de sinsemellan bega. Jag var sålunda en gang vid en liten nybyggaregard vid Rio Picomayo. Ägaren

73. Ashluslayfiskare. Rio Pilcomayo.

hade blifvit sjuk och rest bort. Af en tillfällighet fick jag se, huru de hvite tjänarne gingo in i hans förrådskammare, där de stulo socker, konserver och tyg. En ung chorotiindian inbjöds af dem att dela rofvet. Med ett föraktligt småleende gick han ifrån dem.

När stölden blef upptäckt, så var det naturligvis det

förbannade indianska packet eller rättare »esos indios c—s», som varit framme igen.

Att indianerna ibland stjäla och slakta en ko, när magen är tom, skall man icke förundra sig öfver. Det skulle äfven en hvit göra under liknande omständigheter.

De hvite taga från indianerna landet bit för bit, de tvinga dem att odla långt ifrån floden, där ingen boskap finnes i närheten och detta utan att gifva indianerna arbete. När indianerna förlora sitt land till de hvite, är det billigt, att dessa gifva dem arbete, så att de kunna förtjäna till mat, verktyg, kläder m. m., ty en gång i beröring med de hvites civilisation få indianerna nya fordringar på lifvet.

Till min ärlighet hade indianerna ett mycket stort förtroende. När jag sålunda var några dagar vid Guachalla militärpostering, brukade ashluslay och däribland många, som jag knappast kände, förvara sina tillhörigheter hos mig. Blott med tolken Manuel Flores och d:r Trigo delade jag detta förtroende.

Trots deras fel äro choroti- och ashluslayindianerna mig mycket sympatiska. Deras opålitlighet, otacksamhet och lögnaktighet skrifver jag till stor del på de hvites konto, ty dessa fula sidor tyckas mig mest komma fram vid beröringen med inkräktarna.

Sådana generella omdömen, som jag här gifvit om en hel mängd människors karaktär, blifva naturligtvis alltid något sväfvande. Det gäller här som bland civiliserade människor, att individerna äro så olika. Den ene är tyst och inbunden, den andre går skrattande genom lifvet. Den ene är ytterst fåfäng och den andre är ganska likgiltig för att göra sig gällande. Helst skulle jag vilja skildra hvarje individ särskildt, som jag närmare lärt känna, men i regel har jag varit allt för kort tid med dem för att våga mig in på individualpsykologien.

Ofantligt lyckligt vore, om d:r Trigos kloka indianpolitik komme att fortsättas i Chaco. Det är inte skyddslagar, som indianerna behöfva, utan varmhjärtade och energiska

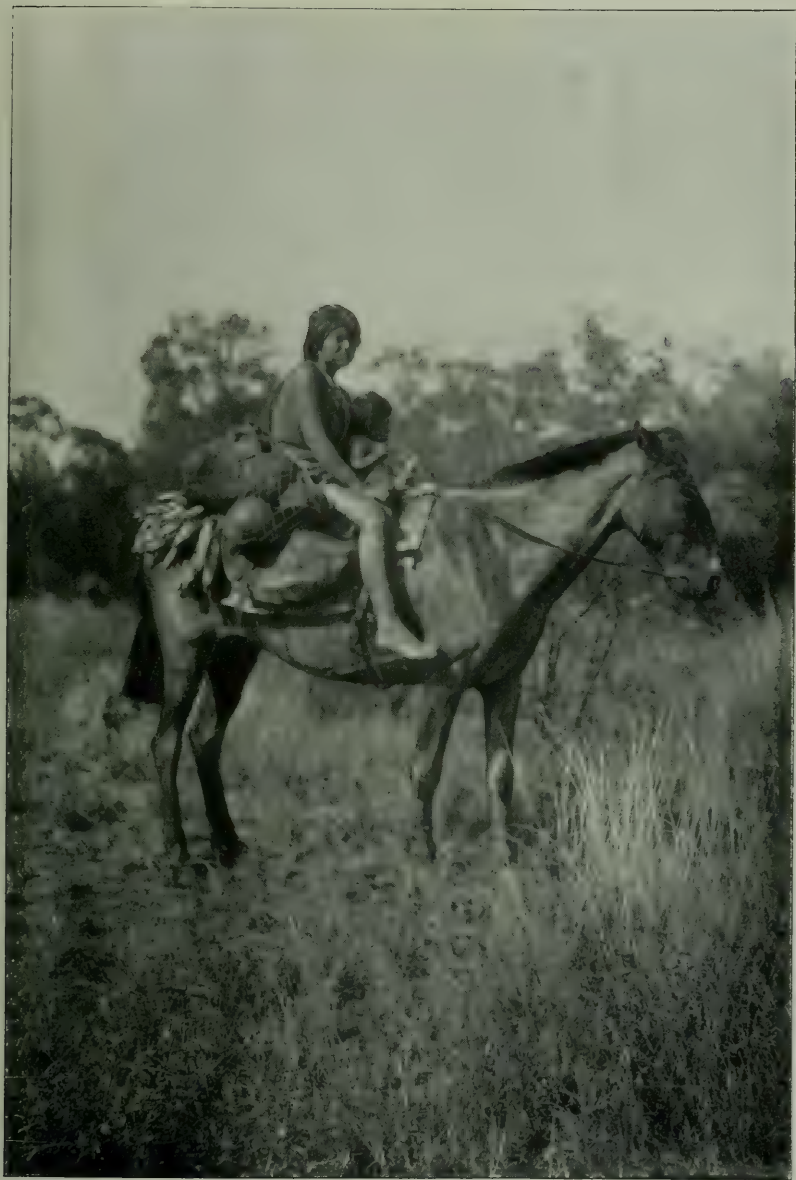
män, som skipa rättvisa med klokhet och tålamod, framför allt tålamod.

Till sist ett par gissningar. D:r Trigo ansåg att choroti äro c:a 4,000. Jag tror ej denna siffra är mycket öfverdrifven, äfven om man beräknar, att talrika choroti lefva inåt norra Chaco.

Hur många äro ashluslay? Moberg och författaren har varit i tjuguen byar, af hvilka flera voro mycket folkrika. Beräkna vi, att hvarje by i medeltal har 200 innevånare, så få vi 4,200 indianer. Troligen finnes det minst lika många byar, som vi ej besökt. En hel del har jag hört talas om i det inre af Chaco. Det skulle därför icke förvåna mig om ashluslaystammen räknade nära 10,000 individ. Det är naturligtvis bara en gissning. Af kartan se vi likväl, att denna stam har en vidsträckt utbredning.

Jag lämnar nu choroti och ashluslay. I facktidskrifterna skall jag återkomma till deras konst och industri, som jag här blott flyktigt berört.

Det finnes säkerligen icke något af den siste mohikanens poesi i mina skildringar, det är icke indianböckernas hjältar jag här dragit fram, det är helt enkelt ganska vanliga människor. De yngsta älska lek, de unga kärlek, de gamla mat, dryck och tobak. De kämpa såsom andra sin kamp för tillvaron, en kamp, som ofta säkert är hård. Bättre än vi förstå de att hålla ihop, att hjälpa hvarandra. Därför tycker jag om dem — och jag vore glad, om äfven läsaren fattat en smula sympati för dem.

Tafla 15. Ashluslaykvinna på vandring. Hästen är stulen från de hvita.

NIONDE KAPITLET.

Chané- och chiriguanoindianernas land.

Liksom jag sökt att gifva en bild af choroti- och ashluslayindianernas lif, skall jag också söka skildra chané-

74. Vocapoys by vid Rio Itiyuro.

och chiriguanoindianerna och mina olika besök hos dem. Dessa indianer stå betydligt högre än Chacos »vildar». Numera lefva de till allra största delen beroende af de hvite och deras gamla, egenartade kultur försvinner allt mer och mer.

En ganska betydande del af chiriguano äro äfven numera kristna. Sedan öfver tre hundra år ha först jesuiterna

75. Chanéindian. Rio Itiyuro.

och sedan franciskanerna med växlande framgång sökt att omvända dem till den allena saliggörande kyrkans tro. Bland chiriguano finnes äfven fortfarande flera missionsstationer, bland chané däremot ingen.

I chané och chiriguano lära vi känna människor med en viss kultur, ganska olika de indianer vi läst om i de

76. Chanéindian. Rio Parapiti.

föregående kapitlen. Af intresse är naturligtvis jämförelser mellan de tvenne kulturtyper, vi här möta i Chaco.

Hvad som kanske mest kommer att förvåna läsaren, är att tvenne primitiva kulturer kunna bestå bredvid hvarandra

och säkerligen ha bestått i århundraden utan att utjämnas, utan att lära mer af hvarandra. Detta fastän det här ej finnes några naturliga gränser.

I maj 1908 besökte jag som nämndt chanéhöfdingen Vocapoy vid Rio Itiyuro i Argentina nära bolivianska gränsen. Denna är en af de floder, som förgäfves söka sig igenom Chacos vildmarker. Den rinner upp på Andernas yttersta, urskogsklädda vågor och försvinner i Chacos torrskogar.

Vocapoy låg i tvist med de hvite, som inkräktat hans land och icke kunde gilla hans uppfattning, att de voro hans arrendatorer. Han bad mig om råd, huru han skulle kunna få de hvite att erkänna indianernas rätt till landet. Jag rådde honom att vända sig till de hvites store höfding, republikens president, och så tog jag anställning som indianernas landtmätare. Med indianerna ströfvade jag öfver deras område och gjorde en liten kartskiss, som Vocapoy skulle föra med sig till presidenten. Riktigt gillade indianen ej min skiss, utan ritade de också en karta öfver landet. Tyvärr vet jag ej, om Vocapoy sedan företog sig den långa resan till den store höfdingens by. Tack vare landtmäteriet vann jag indianernas förtroende.

När jag i slutet af juli 1908 lämnade choroti och ashluslay, begaf jag mig öfver Yacuiba till San Francisco vid Rio Pilcomayo. San Francisco har varit en missionsstation, som franciskanerna haft bland chiriguano, hvilken numera är sekulariserad. Ej långt därifrån bo tapieteindianerna, hos hvilka jag tillbringade en vecka i augusti 1908.

Från San Francisco begaf jag mig öfver Tarairi och Tihuïpa till Machareti. Dessa tre äro missionsstationer.

I Tihuïpa öppnade jag för några dagar en riktig liten diversehandel. Indianer och indianskor, i synnerhet de senare, trängdes vid min disk. Det var en underlig bod. Kom en indianska dit med pengar för att köpa, blef hon artigt afvisad af bodbetjänten, kom hon däremot med ett vackert gammalt lerkärl, blef hon den lyckliga ägarinnan af granna, eldröda band, örhängen med riktiga »diamanter», ringar

med »safirer» eller annat vackert, som hon sedan kunde skryta med vid nästa dryckesfest.

I dessa missionsstationer finnes alltid två byar, en för hedningarna och en för de kristna. För min del trifdes jag alltid bäst i den förra och detta inte blott därför, att där fanns mera vackra, gamla föremål att samla, utan äfven därför, att man där var vänligare, taktfullare och finare i sitt uppträdande. Missionsbarnen voro påflugna och fräcka.

Vid Machareti är en stor dalgång, i hvilken rinner en liten bäck, som antagligen efter ett häftigt, tropiskt regn sväller upp till en brusande flod och förlorar sig i Chacos ödemarker. Helt nära missionen lämnar den de vackert sönderskurna bergen, där öfverallt små petroleumkällor sippra fram i klippornas springor. Den flyter sedan genom ett kulllandskap, som småningom öfvergår till Chacos väldiga slättområde. Vegetationen i dessa trakter är ej vidare yppig. Skogen, där sådan finnes, är späd, låg, snårig och enformig. Åkrarna synas ge rikligt med skördar och torkan synes sällan vara allt för svår. Ofta härjas dessa trakter af väldiga gräshoppssvärmar. Såsom stora, rödbruna moln har jag sett dessa skadedjur lägra sig öfver skogarna.

Från Machareti fortsatte vi öfver Itatiqui, en ganska intressant chiriguanoby i en vattenfattig trakt, till Rio Parapiti.

Denna kommer från Pomabamba och Sauzes, från quichuaindianernas fjäll. När den lämnar dessa, är den under regntiden en brusande flod, som öfversvämmar sina bräddar. Under torrtiden för den föga vatten. Rio Parapiti slutar äfven den i Chaco. Under regntiden förlorar den sig i moras, under torrtiden försvinner den i den fina sanden. Det är därför tomt skryt af Rio Parapiti, när den på kartorna stoltserar med att vara Amazonflodens sydligaste biflod. Skogarna längs med Rio Parapiti bestå mest af buskar och låga, finbladiga träd, caraguatá och kaktéer.

Under torrtiden formar vinden stora dyner längs med flodens stränder. Sedan den lämnat bergen, har den ingen

biflod. Rio Parapiti är mycket bred men aldrig djup. Under den torraste tiden är dess bädd förvandlad till en sandöken, där vinden leker med den fina flodsanden. När det stormar, så piskar sanden fram öfver flodbottnen. Vill man öfver en sådan dag, händer det, att man går torrskodd, men man måste akta ögonen.

Rio Parapiti är fiskrik, men fiskarna äro helt, helt små. Stränderna äro ganska fruktbara, men då de öfversvämmas under regntiden, gå åkrarna lätt förlorade. Under torrtiden händer det, att allt förstöres af den brännande torkan. Äfven gräshopporna härja dessa trakter och lämna en dålig ersättning, för hvad de förstöra, i sina egna oaptitliga kroppar.

Vid Rio Parapiti bo allra längst uppe på fjällen quichuaindianer, därefter komma chiriguano, sedan nära floden tapiete, äfven kallade yanaygua, därefter chané och till sist i de okända ödemarkerna tsirakuaindianer.

Mitt första besök vid Rio Parapiti gällde padre Carmelo, som där hade en liten missionsstation bland chiriguano. Jag tyckte riktigt om den munken, han hade en så förtroendeväckande vänlighet. Han hör till de missionärer, som behöfvas här ute, människor, som vilja och kunna uppoffra sig för andra, som visa alla en lika stor vänskap.

Jag fortsatte nu längs med Rio Parapiti till Isiporenda på flodens norra strand. Midt emot Isiporenda bo tapiete. Ett besök, som jag gjort hos dem, skall jag skildra längre fram.

Vid Isiporenda träffade jag de första chané eller tapuy, som de här kallas. Jag besökte sedan ett flertal af deras byar. Särskildt gjorde jag bekantskap med några af deras sagoberättare, af hvilka Batirayu, den siste store höfdingen Aringuis brorson, blef min gode vän.

Från nedre Rio Parapiti begaf jag mig öfver Charagua, en by nästan uteslutande bebodd af hvite, till Caipipendidalen, där jag gästade chiriguanohöfdingen Taruiri.

Man kan förundra sig öfver, att någon människa vill bo i denna skoglösa dal, där man blott finner ett salt- och

lortsmakande, vatten, men i Caipipendidalen behöfver man ej dricka vatten, ty där ger majsen så härliga skördar att det aldrig är brist på majsöl. Caipipendidalens innevånare äro rika och när det är brist i andra trakter, då komma indianerna vida ifrån till dessa stamfränder för att byta bort sina dyrbarheter mot majs.

Det är också en härlig dal för samlaren. Silfversmycken, silfverskålar, fint snidade musikinstrument och mycket annat rart funno vi i detta etnografens paradis. Stenyxor, ruiner, graffält från olika folk, visa att Caipipendidalen länge varit högt skattad af indianerna.

Djupt har vattnet skurit sig ner i denna dal. Under regntiden regnar det väl äfven där.

Från Caipipendi återvände jag öfver bergen till Charagua genom en dal märklig för sina heta källor och sin skönhet för att sedan fortsätta längs med Anderna i riktning mot S:a Cruz de la Sierra.

Det var i oktober 1908. Ej fullt ett år senare, i juli 1909, besökte jag åter Chaco efter vidsträckta färder på floderna, långt bort till Brasiliens gräns. I en annan bok kommer jag att skildra dessa färder på stora segelbara floder och genom urskogar, öfverväldigande genom sin yppighet och grönska.

Det var, som sagdt, i juli 1909, som jag återvände från S:a Cruz de la Sierra till Chaco. Närmast ställde jag då färden öfver Rio Grande till Rio Parapiti för att framför allt åter gästa min vän Batirayu.

Rio Grande är Amazonflodens sydligaste biflod. Den kommer från Andernas högsta fjäll och rinner förbi Sucre, hvilken stad länge täflat med La Paz om att vara Bolivias hufvudstad. När den lämnar fjällen, är den en brusande, mäktig flod. Längre ned har den ett högst obeständigt lopp, som är ganska litet kändt. Norr om S:a Cruz de la Sierra upptar Rio Grande, Rio Piray och förenar sig slutligen med Rio Mamoré. Några få chiriguano bo vid denna flod,

äfven vilda tsirakua och siriono ströfva omkring i urskogarna vid densamma.

Mellan Rio Grande och Rio Parapiti är ett högst vattenfattigt område till stor del täckt af alldeles ogenomträngliga snår och låg buskskog, full af caraguata och kaktéer. Här och där är denna enformiga, dystra vegetation afbruten af kullar och grässlätter.

Utom de vilda tsirakuaindianerna, som göra dessa snår osäkra, finnes där en annan märkvärdighet, nämligen guanacos (auchenia). Det är ganska märkligt att i dessa, ofta af torkan förbrända snår, finna ett sådant djur som guanacon, hvilken man blott tänkt sig i samband med Andernas kalla högslätter eller Patagoniens ofta frostbitna pampas. Det vore intressant att kunna afgöra om denna den tropiska urskogens guanaco verkligen är densamma, som den man känner från kallare trakter. Intelligenta hvite, med hvilka jag talat om saken och som sett bägge, anse likväl, att det är samma art.

Återkommen till Rio Parapiti sökte jag upp Batirayu, med hvilken jag redan 1908 blifvit intimt bekant och som talade utmärkt spanska.

Ingen indian, som jag känt, har jag kommit så nära som Batirayu. Han förstod att det var af intresse för hans stam, som jag samlade de gamla minnena. Batirayu sökte göra sitt bästa för att förklara för mig sin stams religiösa begrepp. Om aftonen sutto vi i hans stuga vid en cigarrett och han berättade om gamla tider, om trollkarlarne, om höfdingarne, om gudarne. Ibland kom en gammal höfding Bóyra äfven dit och så fick jag höra många trefliga chanésagor. Långt in på nätterna sutto vi och pratade vid ett flämtande ljus, som jag brukade medföra för att kunna göra anteckningar.

Det vore ett stort misstag att tro att samtalen med dessa män blott var ett intressant studium. Jag hade synnerligen trefligt med dessa fina, taktfulla ja! hvarför inte »bildade» människor. Det var en ren vederkvickelse, när man kom-

mit från de ofta platta, innehållslösa hvite. Batirayu är också en ovanlig man, ett ämne till en stor man, som blifvit dömd till overksamhet.

Batirayu är chanéindian. Dessa indianer tala numera samma språk som chiriguano, nämligen guarani. Det mesta af deras seder och bruk öfverensstämmer också med chiriguano, af hvilka de troligen varit underkufvade. Till sitt ursprung äro de likväl arowaker och äro sålunda de sydligast boende af denna grupp, som har och har haft en vidsträckt utbredning i Sydamerika och på Antillerna.

När jag här skildrar chané och chiriguano i ett sammanhang, är det därför, att deras materiella kultur är så likartad.

Jag har likväl alltid angifvit, hos hvilken stam jag gjort den eller den iakttagelsen; detta gäller särskildt det religiösa, där chané åtminstone vid Rio Parapiti synes ha bibehållit många gamla föreställningar, som äro okända för chiriguano.

Batirayu berättade mig, att det ännu fanns bland chané några, som kunde en del ord af stammens gamla språk. Särskildt vid dryckesfesterna, när de voro fulla, brukade de göra sig viktiga genom att tala sins emellan det gamla chanéspråket, som annars hade karaktär af ett hemligt språk.

I sällskap med Batirayu begaf jag mig till den by »Huirapembe», där de indianer skulle finnas, som bäst kunde chané. Det var inte lätt att få någon att yppa hemligheten. Det var egentligen blott de yngre, som visste allra minst, som ville meddela mig något. [1]) En gammal gumma, som ansågs kunna utmärkt chané, sade att hon först i dödsriket

---

[1])	Chané.	Chiriguano.	Mojo.
vatten	úné	y	une
majs	sopóro	ahuáti	seponi
eld	yucu	táta	yucu
hund	tamúco	yaúmba	tamucu
chicha (god)	liqui	cángui	itico
råtta	cóvo	angúya	cozo.

skulle undervisa mig. Då indianerna på denna lyckliga plats inte besväras af de hvite, inte ens etnografer, så var gummans löfte mindre vänligt.

En mängd uttryck använda chané af sitt gamla språk, som äro skällsord, t. ex. karitimisóyti, som de öfversatte med son af en h—a, barágue på guarani. Invit till coitus kalla de pocóne. Äfven sånger finnas i behåll på deras gamla språk t. ex. siparakinánoyé, siparakinánoyé, siparakinánoyé, tonéya, tonéya, tonéya. De förklarade sig ej kunna öfversätta dem.

77. Lerkärl, tillverkadt af chiriguanohöfdingen Maringays hustru. Ivu. 1/6.

Från Rio Parapiti besökte jag åter chiriguanohöfdingen Taruiri i Caipipendidalen, där jag sökte att köpa upp så mycket jag kunde af gamla smycken och andra dyrbarheter. Utom Taruiri gästade jag äfven en annan höfding Yumbay, en gammal hedersman, som alltid brukade omfamna mig och sedan slå sig för sitt bröst och säga: »Jag är Yumbay». »Ja, den store, mäktige Yumbay», inföll jag, hvilket smickrade den afsigkomne stackaren.

Från Caipipendidalen fortsatte jag öfver Pipi till missionen vid Ivu. Denna ligger i en torr, ödslig, vattenfattig trakt, nära några mäktiga berg, där det borde vara hemskt att bo. Då kopporna härjade våldsamt i trakten, sökte fader Bernardino med framgång att hindra sjukdomens intåg i missionen genom att vaccinera alla indianer på platsen. Fader Bernardino är en verklig oegennyttig människa, en verklig missionär. Tack vare vaccinen dog ingen i Ivu i kopporna, under det att bland de hvite, några få mil från missionen, den hemska sjukdomen härjade fruktansvärdt. Det var nästan rätt åt dem. När någon dött i kopporna

lades liket på ett bord prydt med pappersblommor och krucifix. Omkring detta söpo de andra svinen sig fulla och drucko obligos [1]), tills det var deras tur att ligga på bordet. Bara i byn Cuevo dogo på kort tid sextio personer af två hundra. Jag har varit och besökt de 140. De voro lika glada som alltid. Brännvin och öl gick åt i massa.

Fader Bernardino fick aldrig äran af sitt verk. Det fick medicinmannen, som förhäxat sjukdomen, så att den ej skulle komma till Ivu. Äfven de hvite nybyggarna skickade ibland efter medicinmannen, för att han skulle fördrifva sjukdomen. De trodde inte heller på vaccinen.

78. Lerkärl, tillverkadt af chiriguanohöfdingen Maringays hustru. u. 1/7.

Med Ivu som utgångspunkt gjorde jag en exkursion till Iguembedalen för att besöka chiriguanohöfdingen Maringay. Det var en treflig ridt uppför höga bergkammar och ned i djupa dalar genom ett ofta storslaget landskap, härligt i färg. Dessa dalar äro fattiga på skog. Blott där det är en riktigt skyddad klyfta, i hvilken en vattenbäck sipprar fram, är vegetationen yppig.

Med den gamle Maringay blef jag snart helt god vän. Gubben var konservativ, höll styft på gamla seder och ansåg att indianerna, samtidigt som de lefde på god fot med de hvite, borde bevara sina gamla seder och bruk oförändrade. Hans by var utomordentligt intressant och synnerligen rik på gamla, vackra saker. Den keramik, man där såg, hörde till det allra bästa, jag sett hos dessa indianer (bild 77 o. 78).

---

[1]) När en person dricker obligo med någon, måste denne dricka i botten.

Från Maringay återvände jag öfver S:a Rosa missionsstation till Ivu. Den förstnämnda har ett underbart läge. Liksom en gammal borg är den byggd på en trång kulle. Nedanför denna ligga långa rader af de gråbruna chiriguanohyddorna, omgifna af låg skog med mimosacéer, kaktéer, små algarobos och andra finbladiga träd. Denna skog är sällan så tät, att man ej lätt kan komma fram utan skogsknifven. När jag var i S:a Rosa, var det torrtid och allt förbrändt. Regnet trollar säkert äfven här fram grönska ur den torra marken. Det händer dock, att regnet uteblir så länge, att indianerna ej få någon majs och det betyder — hunger.

Från S:a Rosa ser man vida ut öfver bergen och Boyuovis stora slätt, öfver det land som varit chiriguano fosterland, där de vid Curuyuqui kämpat sin sista strid mot de kristna, som anse sig ha rätt att bestjäla alla svagare folk.

Efter exkursionen till Maringay lämnade jag chiriguano och chané land och gjorde mitt andra besök hos choroti och ashluslay, en färd, som jag redan har skildrat.

Det område, som chiriguano- och chanéindianerna bebo, är verkligen vidsträckt. Det har en växlande natur allt ifrån yppiga urskogar till ytterligt vattenfattiga, vegetationsarma dalar och slätter. Delvis är det ganska bergigt, men chiriguano och chané äro inga bergsfolk. De hålla sig nere i dalarna och klättra ej upp på toppar och högslätter såsom quichuaindianerna.

Djurlifvet i dessa trakter är fattigt, mycket fattigt skulle man kunna säga. Ett jägarfolk skulle aldrig kunna bo där. En eller annan råbock, något vildsvin, några få strutsar är allt man ser af storvildt. Fågellifvet är äfven fattigt. Sjöarna äro ytterst få och ej större än, att vi i Europa skulle kalla dem pölar. Vid Rio Parapiti ser man ganska talrikt hvita hägrar[1]) berömda för sina dyrbara fjädrar. Af skogsfåglarna lämna blott hönsen »pavas»[2]) något bidrag till

---

[1]) Ardea.

[2]) Penelope.

grytan. En eller annan stornäbbad »tucan»[1]) ser man ibland. Feta dufvor, gödda med majs, lefva ofta i massor i indianernas åkrar. I Rio Pilcomayo är fisket rikt, i småfloderna äro fiskarna små och dåliga. De indianer, som bebo dessa trakter, måste vara åkerbrukare och majsodlare äro de i allra högsta grad. Majs, det är för dem mat, dryck, gjädje, allt!

Några äfventyr har jag ej att berätta från dessa indianer. Hvem som helst kan utan svårighet resa bland dem. Etnografens största sorg är, att han inte kan samla allt gammalt och intressant, han ser där. Det är så svårt att föra med sig allt.

Ännu finnes i Chacos vildmarker en chiriguanohöfding Cayuhuari, i hvars by ingen hvit man varit. Den skall ligga vid en stor sjö. Där beta stora hjordar af hästar och kor och majsladorna äro alltid fulla. Där äro indianerna rika, ty där finnas inga hvite. Så berättas det åtminstone.

Cayuhuari, som bor i Chaco allt sedan upproret 1890 har en hvit, röfvad kvinna till sonhustru. Man säger att han jämte toba besökt sockerfabrikerna i norra Argentina. Han hade sin sonhustru med sig. Ägarne af fabriken erbjödo sig att rädda henne från indianerna. »Jag vill ej lämna dem», sade hon. »Där borta hos dem har jag mina barn». Det svaret hedrar henne.

Chiriguanoindianernas seder och bruk ha skildrats af flera författare[2]), af hvilka de flesta varit missionärer, så att vi veta mycket mer om dem än om choroti och ashluslay.

En del, af hvad jag här berättar om dessa indianer, är icke nytt, om också sedt i ny belysning. Åtskilligt, särskildt hvad beträffar det religiösa, är likväl olika missionärernas skildringar. Hvad jag samlat i den vägen är från chané och missionärerna känna bäst chiriguano.

---

[1]) Rhamphastus.

[2]) Den allra mesta litteraturen finna vi citerad af Domenico del Campana: Notizie etc. l. c.

Hvad jag finner osympatiskt i en del af missionärernas skildringar från indianerna är, att de synas sträfva efter att måla ut deras fel i allt för mörka färger, för att deras »civilisatoriska arbete» skall verka så betydande som möjligt. Det synes mig, som missionärerna ej förmådde skildra indianernas religion objektivt.

När jag läst om, huru missionärerna skildra sin egen eröfring af chiriguanoindianernas land, så har jag ej tyckt om, att blott höra talas om de förras mod och de senares grymhet. Jag förnekar ej, att missionärerna varit tappra, men jag beundrar ännu mer chiriguanoindianernas frihetskärlek och mod. Har det varit allt för svårt för munkarna, ha nästan alltid soldater kommit dem till hjälp. Det är inte bara tack vare »kärlekens religion», utan tack vare kulor och krut, som indianerna underkastat sig missionärerna. Vägen till den allena saliggörande kyrkan har ej sällan varit dränkt i blod.

TIONDE KAPITLET.

Från chané- och chiriguanoindianernas land.

Indianen som geograf.

Finns det en enda beboelig plats på den sydamerikanska kontinenten, som icke upptäckts af indianerna?

Denna fråga vågar jag besvara med nej. På Andernas högsta fjäll finna vi indianer, i norra Chacos torra snårskogar finnas indianer, i de djupa urskogarna i östra Bolivia bo och ströfva indianer omkring, de ogästvänliga öarna omkring Eldslandet bebos af indianer, på pampas i Argentina hafva många indianer fordom lefvat.

Hvilken kolossal tid ha icke dessa människor behöft för att upptäcka hvarje bäck, hvarje pöl, hvarje klippa, hvarje skogsdunge på den sydamerikanska kontinenten. I fyra hundra år har den hvite mannen med alla sina stora hjälpmedel sökt att utforska Sydamerika, dock återstår för honom mycket mera, än man vanligen tror. Han känner i det inre Sydamerika alla de större floderna och stråkvägarna, men ofantliga äro ännu de områden, där aldrig en hvit man satt sin fot. Indianerna känna eller hafva åtminstone känt hvarje vrå.

Den tid, som åtgått för att upptäcka denna kontinent och anpassa sig till växlande klimat, växlande växtvärld och djurvärld har säkert varit mycket, mycket lång. Det visar också de hundratal af indianspråk, som äro kända från Sydamerika.

Det område, hvarje indian i regel känner till, är ej stort, men de känna det väl. Jag har, såsom jag redan här har

skildrat, gjort med ashluslayindianerna en vandring i skogarna på c:a 250 km. Det var i deras eget land och de kände det fullständigt. Enstaka individer af indianerna känna äfven, tack vare handeln, något af vänskapliga grannstammars land.

Ständigt har jag frågat indianerna, hvilka stammar de hört talas om och bedt dem räkna upp dem. Detta gjorde de gärna, men de stammar de misstänkte, att jag inte kände till förut, låtsade de inte om. Onödigtvis ville de icke utvidga den hvite mannens kunskaper om landet. Detta är orsaken till, att det ofta är ytterst svårt att bland indianerna få en vägvisare. Den, som för den hvite mannen till en by, som han icke känner till förut, är en usel förrädare, hvars lif bör tagas. Choroti uppgifva alltid, att i det inre af deras land, från Rio Pilcomayo räknadt, där ännu ingen hvit varit, finnes inga människor. Ashluslayindianerna blefvo högst förvånade, när jag för dem beskref tsirakuaindianernas karaktäristiska tillhörigheter och nämnde för dem om yanaygua. Att den hvite mannen kände till dessa stammar, var för dem högeligen svårbegripligt.

Mycket vidsträckta äro icke indianernas kunskaper om den kontinent de bebo. Sålunda känna inga indianer söder om S:a Cruz de la Sierra dem, som bo norr om denna stad. Rio Paraguay är märkligt nog bekant för chanéindianerna. Stammarna där kände de ej. Där skulle bo, sade de, en stor höfding. De frågade mig, om jag var denne höfdings utsände, om han hade skickat mig, för att samla alla minnen från gamla tider, för att de ej skulle förfaras, utan bevaras hos honom. Det var den store höfdingen i Paraguay, en gammal sagoberättare åsyftade, när han till mig höll ett afskedstal, som började sålunda: »Nu kan du hälsa din store höfding, att du sett oss och vår fattigdom . . .»

Indianernas orienteringsförmåga är mycket omtalad. Säkert är, att indianen har en mycket uppdrifven

iakttagelseförmåga i naturen, men hans orienteringsförmåga är ej så märkvärdig. Med gúarayúindianerna i östra Bolivia har jag vandrat c:a 200 km. i djup, stor skog, som de ej kände, där vi ofta fingo hugga oss fram steg för steg med skogsknifvarna. De förde mig, då solen ej var synlig för moln, ofta fullständigt vilse, hvilket jag förstod af min kompass. För en hvit man, som direkt från stadslifvet kastas in i vildmarken, är indianens förtroende med naturen märkvärdigt. När man själf blir van vid detta lif, ser man på saken annorlunda.

Afståndet från en plats till en annan angifva alla indianer genom att visa, huru mycket solen bör hinna flytta sig, tills man kommer fram. Är det långt, säger indianen, huru många gånger man måste göra nattläger, innan man är framme. Lång eller kort väg äro ju hos oss på olika håll så olika begrepp. Hvad vi i staden kalla långt, kalla vi ofta på landet nära. För indianen äro i regel vägar långa, som för den hvite mannen synes korta. Urskogens indianer sakna den marschförmåga, vi finna hos fjällindianerna.

Hvarje kulle, hvarje slätt, hvarje däld har indianen gifvit namn. Chané sade, att för länge sedan, när allt folket var på stränderna af Parapitifloden och fiskade, så kom en stor ande (añatunpa) till häst och gaf de olika ställena namn. Denna flod skall heta Parapiti, (där det dödas), detta ställe Amboró o. s. v., sade añatunpa. Bland namnen på chanébyarna märkas Húirayúasa (fåglar mötas), Aguaráti (hvit räf), Aguarátimi (liten hvit räf), Yóvi (grönt vatten), Ouivarénda (där det finnes chuchio[1]), o. s. v. Denna sistnämda växt, hvars blomstänglar så många indianstammar i Sydamerika använda till pilskaft, är numera utrotad af boskapen vid Rio Parapiti. Chané, som fordom gjorde sina pilar af chuchio, odla nu ett slags vass, som de liksom andra chacoindianer använda till pilskaft. Andra orter äro uppkallade

---

[1]) Arundo saccharoides.

efter höfdingar såsom Tamachindi, Tamané och Corópa. En by kalla de Yahuanau. Där var fordom ett träsk, på hvars stränder små svarta varelser (yahuanau) brukade sola sig. En del chanéortnamn äro oöfversättliga, ett känner jag, som är oanständigt. Säkert är, att de indianska ortsnamnen ofta äro mycket gamla, då de hänsyfta på växter, sjöar eller

79. Chiriguanogubbe med stor läppknapp. Tihuïpa.

träsk, som ej mera existera. I Caipipendidalen vid Parapiti finnes en by, som heter Tapiirenda. Dalen bebos numera uteslutande af chiriguano och ingen af dessa minns, att där lefvat några tapii (chané), såsom ortnamnet anger.

De högre stående indianernas ortsnamn bevaras af de hvite, äfven sedan de blifvit herrar i landet. Sålunda ha nästan alla af dem bebodda orter inom chiriguanoområdet guaraninamn såsom t. ex. Charagua (namn på af vattnet egendomligt utskurna klippor), Carandaiti (där det växer palm). De lägre stammarnas ortnamn bevaras däremot ej af de hvite. Sålunda känner icke någon hvit till mataco-

och chorotinamnen på olika platser vid Rio Pilcomayo. De hvites nybyggen kallas där efter helgon, bolivianska statsmän och upptäcktsresande. Blir en sådan stam som t. ex. choroti utrotad, så lefver intet af dess språk kvar i ortnamnen. Detta är viktigt att komma ihåg för ortnamnsforskare.

Tack vare förbindelsen med de hvite utvidgas indianernas geografiska kunskaper mycket. De gå allt längre vägar för att söka arbete och få se mycket land, om hvilket de förut icke haft en aning.

Indianen som historiker.

Skulle vi söka att skrifva choroti och ashluslay historia, kunde vi ej gå långt tillbaka i tiden. Först under de sista årtiondet se vi dem närmare omtalade i litteraturen. Chiriguano känna vi däremot redan från deras strider med den store härskaren, Inca Yupanqui, från tiden före Amerikas upptäckt. Om hans försök att eröfra deras land berättar Garcilasso de la Vega[1]). Hans beskrifning af chiriguano såsom en ytterst lågt stående, människoätande ras är säkerligen grundad på hans egen fantasi. I bergsdalarna finnes ännu en tradition bevarad om dessa strider.

Under den spanska tiden har chiriguano område eröfrats steg för steg, fastän de tappert försvarat sig under århundraden. Så sent som 1890 gjorde en del af dem ett sista uppror, men besegrades som nämndt i slaget vid Curuyuqui på Boyuovis slätt. Omkring femtusen indianer hade samlats där och kämpade en hel dag med de hvite den ojämna striden mot eldvapnen. Man hade börjat på morgonen och på kvällen, när det mörknade, var striden ännu oafgjord. Situationen var högst obehaglig för de hvite, då deras ammunition var nästan slut. Indianernas moraliska mod var dock tyvärr brutet. Under natten lämnade de i tysthet sina förskansningar.

---

[1]) Garcilasso de la Vega: The Royal Commentaries of the Yncas. Vol. I—II. Hakluyt Society. London 1869 och 1871.

Ett mycket viktigt kapitel i dessa indianers historia är äfven missionärernas långvariga och ihärdiga arbete att på relativt fredligt sätt eröfra indianernas land. Detta finnes utförligt behandladt i litteraturen.

Det är dock inte dessa indianers historia såsom vi känna den genom litteraturen, jag här skall tala om, utan om indianen som historiker.

När man talar med indianerna, är det icke mycket de veta om sin egen historia, deras tradition går ej långt tillbaka i tiden. Chané vid Rio Parapiti berättade mig, att de först bodde vid öfre Rio Parapiti [1]) hvarifrån de fördrefvos af en stor höfding. En del stannade, där de nu bo, andra begåfvo sig genom Chaco till Rio Paraguay, hvilken flod som nämndt ej är okänd för dessa indianer. Vid Rio Paraguay finnes också arowaker.

Först bodde chiriguano vid nedre Rio Parapiti, hvarifrån chané fördrefvo dem. Detta är möjligen »officiell historia», ty snarare är det chiriguano, som jagat ut chané från de bördiga dalarna vid öfre Rio Parapiti.

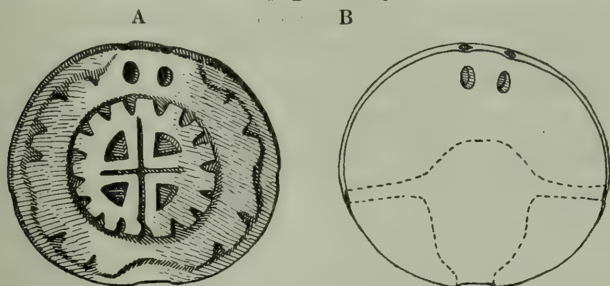
Batirayu berättade mig, hvad han visste om chané-indianernas vid Rio Parapiti historia. Den siste store höfdingen var Batirayus farbror, Aringui. Denna förde mycket indianer af sin stam för att arbeta i Argentina. Hans företrädare var Yambáe. Före honom innehades höfdingevärdigheten af Ochoapi. Under hans tid började de hvite tränga in i landet. Denne höfding skildras såsom en märklig man, som sökte att införa de hvites seder och bruk bland sina indianer. Bekant är Ochoapi för sina vidsträckta resor och för att hafva förföljt trollkarlarne. Han lär ha varit i Buenos Aires. Före denne innehades höfdingevärdigheten af Chótchori. Under dennes tid hade de hvite ännu icke kommit till nedre Rio Parapiti. Här tager

---

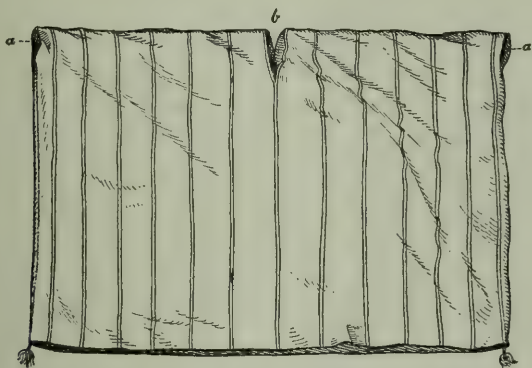
[1]) Detta bekräftas af Viedma: Descripcion geografica y estadistica de la Provincia de Santa Cruz de la Sierra. Coleccion Pedro de Angelis. Buenos Aires 1836. Tom. III, sid. 180—181.

traditionen slut. De här nämnda höfdingarna voro af en släkt, men regentlängden går ej från far till son.

Från Chané vid Rio Itiyuro skulle jag också kunna berätta litet historia, men jag vill ej trötta med för mycket

80 a. Hvisselpipa. »Huiramimbi». Tihuïpa. b. visar a i genomskärning. 2/3.

81. Festdräkt för man. »Tirucumbai». Chané. Rio Parapiti. 1/22.
b = öppning för hufvudet, a = armhål.

namn. Äfven där går ej traditionen långt tillbaka i tiden, tre generationer, det är allt.

I dessa indianers sagor, af hvilka jag här längre fram återgifvit flera, få vi ej veta något om dessa folks historia. Inga historiska händelser synas där vara ombildade till sagor. De ha helt andra motiv.

Det är verkligen ganska märkligt, att hos dessa indianstammar, deras historia glömmes, namnen på deras höfdingar glöm-

mas under det att sagorna säkerligen, om också i förändrad form, århundranden bevarats från generation till generation. För sagornas höga ålder talar framför allt deras stora geografiska utbredning.

Sagans gestalter och deras upplefvelser tilltala fantasien och kommas ihåg och beskrifvas för andra. De historiska personligheterna och händelserna glömmer man.

Söker man i chané- och chiriguanohemmet, ser man bevarade många saker, som numera äro ur bruk, men hvilka de vörda som minnen från forna tider och ofta inte vilja göra sig af med. Vackra, runda hvisselpipor, »huiramimbi», (bild 80) ser man sålunda, som säkert gått i arf från generation till generation. De användes förr vid krigstågen. Gubben Maringay hade allt möjligt i behåll från den gamla tiden. Det beredde mig ett stort nöje att rota i gubbens gömmor. Gärna skulle jag velat köpa något af honom, men jag var smått generad att bjuda pengar för hans minnen.

Instuckna i väggen fann jag en bunt vackra, alldeles nedrökta, gamla pilspetsar. »Skulle du inte vilja sälja mig dem», sade jag tveksamt till min gamle vän. »Du skall få tre till skänks», sade Maringay. Efter den afsnoppningen, lät jag honom bevara sina kära saker.

En gång red jag från Vocapoys by för att söka upp en chanégubbe, som hade en vacker, gammal dräkt. Efter någon tvekan visade han mig den. Han hade den omsorgsfullt inlagd i ett annat tyg. Liksom en entusiastisk museiman tager fram en gammal klenod vecklade han ömt upp den. Man såg riktigt, hur kär den var honom. Sälja den ville han inte, fastän jag bjöd honom ett mycket högt pris.

Detta att älska de gamla minnena — det visar att dessa indianer ha en viss kultur. Detta gäller dock blott de gamla männen, de unga äro ej mera så, de sälja allt utan tvekan. Hvad bry de sig om en nött, gammal festdräkt, om de i stället kunna få en röd, fladdrande halsduk och byxor med rock. Det är pantalongernas segertåg öfver världen, som äfven nått dessa dalar och slätter.

Chiriguano och chané föra numera inga riktiga krig med andra indianstammar. Det händer likväl någon gång att chané vid Rio Parapiti göra tillfälliga ströftåg mot tsirakuaindianerna. Ashluslay påstodo äfven, efter hvad min tolk berättat mig, att tobahöfdingen Taycolique hade åtskilliga chiriguano med sig, när han 1909 gjorde ett infall på deras område.

Batirayu berättade, att chané fordom förde hem hufvuden af dödade fiender, som sattes upp på torgen i byarna vid festerna.

82. Lerkärl från Chané. 1/4.
Rio Parapiti.

ELFTE KAPITLET.

Från chané- och chiriguanoindianernas land. (forts.)

Hvardagslifvet i chané- och chiriguanobyarna.

I regel har jag trifts riktigt bra i chané- och chiriguanobyarna. Lifvet i dessa byar är ganska likartadt. Skildrar man en, har man så godt som skildrat dem alla.

Liksom alla öfriga indianer, jag här besökt söder om S:a Cruz de la Sierra i Bolivia, lefva dessa indianer i byalag. Några af dessa byar äro rätt stora och bebos af ett par hundra personer. Ofta ligga många byar helt nära hvarandra. Hyddorna ligga i regel ordnade omkring ett torg, där man ibland planterat flaskträd, som under regntiden gifva skydd. Torgen tjäna till samlings- och lekplats. Hyddorna äro fyrkantiga i motsats till choroti- och ashluslayhyddorna, som äro runda och ha i regel dörren, som är riktad inåt byn, på gafveln. De äro byggda af rör eller träribbor och med tak af gräs. Ej så sällan äro de rappade med jord.

Allt mer och mer förändra likväl chané och chiriguano sina hyddor under inflytande af de hvite och det finnes redan många indianer, som bygga dem identiska med deras.

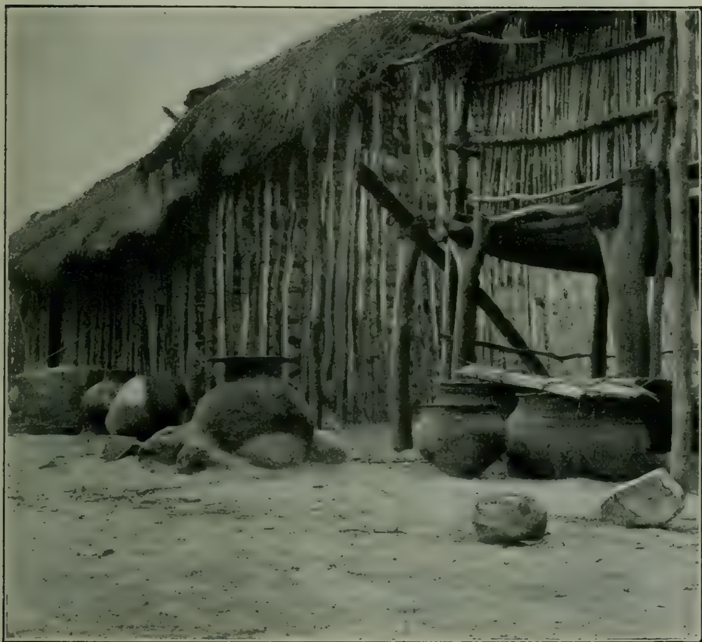
Sin ursprungliga indianska form ha inga hyddor här. De äkta chiriguanohyddorna (de ursprungliga chanéhyddorna känner man ej) voro mycket stora, ända till hundra personer bodde i samma hus, och hela byn bestod blott af några få, stora hyddor [1]). Dessa motsvara tydligen de stora familjehus,

---

[1]) Annua de la Compañia de Jesus. — Tucuman y Perú — 1596. Relaciones geográficas de Indias. Madrid 1885. Tomo II Sid. CIV.

som äro bekanta från Brasilien och som jag i Bolivia blott sett hos chacobo, en panostam vid Lago Rojo-Aguado.

Redan på Viedmas[1]) tid under slutet af 1700-talet synas de dock ha öfvergifvit den ursprungliga hustypen och byggt sig smärre hyddor.

83. Eldstad för majsölskoket. Chanéby. Rio Itiyuro. Till höger på bilden synas stora kärl, i hvilka majsölet får jäsa. Huset är jordrappat.

I många byar hör till hvarje hydda en eller ett par majslador (bild 84 a), där majs, pumpor o. d. förvaras. Dessa lador äro byggda på pålar och äro kanske ett minne från en tid, då chiriguano och chané eller någondera bodde i sumpiga trakter. Till hvarje lada hör i regel en stege (bild 84 b). Någon gång äro ladorna sammanbyggda med bonings-

[1]) Viedma: l. c.

huset till ett tvåvåningshus. Sådana hyddor har jag sett nära Machareti och vid Yatavéri ej långt från Ivu. Ej så sällan stå ladorna ute i åkrarna långt från boningshusen.

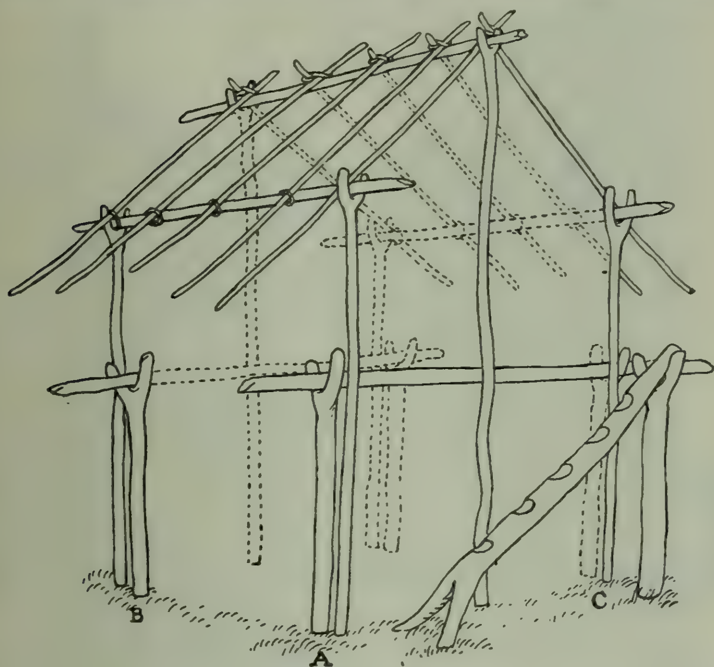
84 a. Majslada. Chané. Rio Itiyuro.

Det är snyggt och fint i dessa byar. Hyddor och torg sopas dagligen och soporna brännas. Chané och chiriguano tycka om, att ha det fint omkring sig.

Utrymmet i hyddorna är icke dåligt. I regel bor i hvarje hus blott en familj, som äfven någon gång består, utom af öfriga familjemedlemmar, af döttrarnas män, hvilka under förlofningen och i början af äktenskapet bo hos svärmodern. Utanför hyddan är den stora eldstaden (bild 83), där majsölet kokas och äfven ibland maten. Inne i hyddan är

äfven en eldstad, där man kokar och dit man kryper för att värma sig under kalla nätter och dagar.

Många nätter har jag sofvit i dessa hyddor. De äro i regel fria från ohyra, hvilket man icke kan säga om alla andra indianers bostäder eller om de hvites hus. Bädden

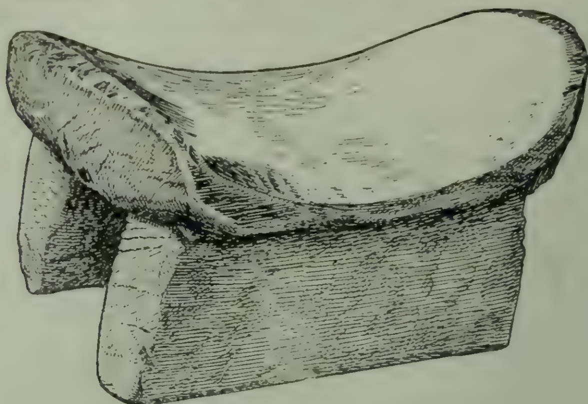

84 b. Bild, som visar konstruktionen af föregående.

består endera af en säng af ett slags bamburör eller ligger man på golfvet på en vassmatta eller en hud. Hängmattor ser man äfven i hyddorna, men de äro inte mycket allmänna. I det tropiska Sydamerika har hängmattan sitt hemland, men den försvinner mot söder och på fjällen, ty där är det för kallt att använda den.

Här och där ser man en eller annan i trä skuren sittpall (bild 85) af en form, som vi särskildt känna till från de brasilianska indianerna.

Längs väggarna i hyddan stå alltid massor af lerkärl af alla dimensioner. Där äro de, som äro så stora, att en man skulle kunna krypa in i dem. Där äro grytor, där äro rostskålar, där äro fina målade kärl, som komma fram

85. Sittpall. Chiriguano. Tarairi $^1/_5$.

86. Krok att hänga upp saker på. Chiriguano. u. $^1/_6$.

vid festerna och där är skattkrukan, i hvilken mor förvarar alla familjens dyrbarheter och minnen. I den ligger, om huset är »förmöget», kläder, smycken, skålar af silfver och halsband af turkos och crysolit och mycket annat smått och godt.

I hyddans tak hänga på krokar och hänghyllor kläder och matvaror, medicin och annat. Där förvara också männen sina pilar och bågar, sina trummor o. d I lianslingor bruka majskolfvar vara upphängda.

Det är hemtrefligt i chané- och chiriguanohyddan isynnerhet en kväll, då alla krypa intill den sköna, värmande

elden och språklådan öppnas, då gubbarne berätta sagor, då mammorna lägga ungarne, då unga par sitta afsides och smekas.

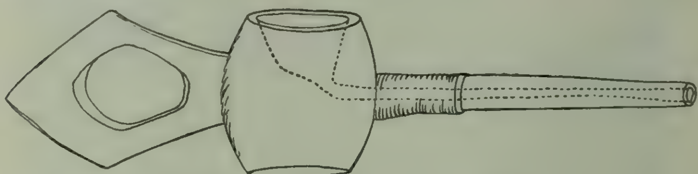

87. Chanékvinna. Rio Parapiti. Hon bär i bärnätet en vattenkruka.

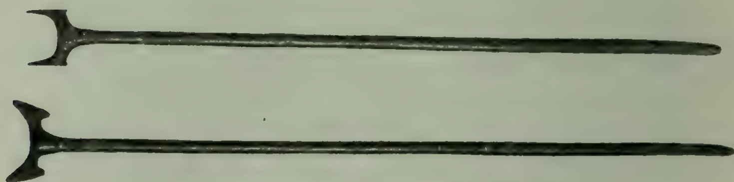
Ganska tidigt är det tyst i byarna. Det snattras inte hela natten, som i en choroti- eller ashluslayby. Ungherrarne och de ogifta unga flickorna springa inte omkring för att ligga hos hvarandra. De sedesamma chané- och

chiriguanoflickorna vaktas af sina mammor, gå inte ut på någon odygd och taga inte emot herrbesök. Det förekommer inga nattsexor som hos choroti eller ashluslay. Man sofver nämligen om nätterna i dessa byar, d. v. s. om man inte arbetar med majsölbrygden till någon fest.

Mycket tidigt om morgonen väckes man i nästan alla byar af klagosånger. Där är alltid någon, som förlorat någon släkting, som högljudt begråter densamma. Har någon nyss dödt, är det hemskt i byarna för den, som är morgonsömnig.

88. Tobakspipa. Chiriguano. Caipipendi. $^1/_2$.

89. Spadskaft. Chiriguano. c:a $^1/_{15}$.

I den allra första morgongryningen stiga kvinnorna upp, något senare männen och dagsarbetet börjas. Det första kvinnorna göra är, att de gå och hämta vatten och taga sig ett bad, ett riktigt uppfriskande bad.

Vattenkrukorna bära de på olika sätt. Vid Rio Itiyuro bära chanékvinnorna dem på axeln, vid Rio Parapiti i ett bärnät (bild 87). Det senare bruket är äfven det vanligaste bland chiriguano. På hufvudet bära blott de kvinnor krukorna, som lefva med de hvite och som antagit deras seder och bruk.

Arbetsfördelningen mellan könen.

Liksom hos choroti- och ashluslayindianerna ha i regel äfven här hvarje kön sitt bestämda arbete, såsom vi se af nedanstående tabell:

Tabell, som visar arbetsfördelningen mellan män och kvinnor hos chané och chiriguano.

	Män	Kvinnor		Män	Kvinnor
Fiske	+	+[1]	Mattflätning	+	
Jakt	+		Hängmattebindning		+
Åkerbruk, röjning	+		Läderarbeten	+	
sådd	+	+	Vapentillverkning	+	
skörd	+	+	Sirning af kalebasser	+	
Matlagning	[2]	+	Husbygge	+	[4]
Vedbärning	+	+[3]	Väfning	+[5]	+
Vattenbärning		+	Spinning af tråd		+
Beredning af rusdrycker		+	Bandflätning		+
Insamling af vilda frukter och rötter		+	Boskapsskötsel	+	+
Lerkärlstillverkning		+	Syning	+	+
Träarbeten	+		Korgarbeten	+	
Nätbindning	+		Dagsverken åt de hvite	+	+[6]
Repflätning	+				

[1]) Kvinnorna fiska i regel på grundt, männen på djupt vatten.

[2]) Deltaga någon gång i beredandet af jaktbytet.

[3]) Hos chané vid Rio Parapiti.

[4]) Vid Rio Parapiti samlade chanékvinnorna materialet till taket, d. v. s. långt gräs.

[5]) Blott hos Maringay.

[6]) Obetydligt, egentligen blott vid Rio Parapiti.

Jämför man denna tabell med den sid. 87, skall man finna att den tunga vedbärningen och husbygget hos de högre stående chané och chiriguano nästan öfverflyttats från kvinnorna till männen. Märkligt är, huru vissa industrier, t. ex. lerkärlstillverkningen, till hvilken primitiv indianstam man än kommer, är kvinnoarbete. På samma sätt siras kalebasserna öfverallt af männen, liksom de utföra allt arbete i trä. Att här äfven kvinnorna fiska, beror därpå, att en del af dessa indianer lefva vid vattenfattiga floder, där man blott fiskar småfisk och där fiskarenas mod och styrka ej sättes på några prof.

Näringar.

Fiske och jakt spela för chané och chiriguano ingen betydande roll. De äro såsom jag förut framhållit åkerbrukare, framför allt majsodlare. Af majs lefva dessa indianer så uteslutande, att all annan föda spelar för dem en mycket underordnad roll. Ett undantag göra de chané, som bo vid Rio Parapiti, hvilka odla mera sötpotatis än majs, som i deras land ger utmärkt skörd.

Följande växter odlas af chané och chiriguano:
Sötpotatis
Majs.
Zapallo (Cucurbita pepo Lin).
Kalebassfrukter.
Bönor i flera variationer.
Bomull.
Urucu.
Tobak.
Tuna (t. ex. vid Yatavéri). Opuntia.
Hirsch.
Mandioca (sällsynt).
Vassrör till pilskaft (vid Rio Parapiti).

Hvarken vanlig potatis eller bananplantor har jag sett i dessa indianers odlingar. Sötpotatisen är, enligt Batirayus uppgift, införd i sen tid från de hvite. Tobaksodlingen är obetydlig. Chané och chiriguano äro ej några stora

rökare. Mest röka de cigarretter i majsblad, sällan pipa (bild 88). Hos dem behöfver man aldrig röka skift.

Det är ganska anmärkningsvärdt, huru olika indianstammar äro begifna på tobak. Aymara och quichua, som tugga coca, röka mycket sällan. De tycka ej, att det är godt. Ej heller chacobo och atsahuaca, tvenne stammar, som jag under mina resor lärt känna, rökte. När jag bjöd en chacobo en cigarrett, så drog han ett par bloss, satte röken i halsen och slängde sedan bort densamma. Chacobo odla likväl tobak. De använda den uteslutande som läkemedel. När en chacobo fått en »boro», en fluglarv, »Dermatomya», under huden, så täcker han fluglarvens ingång med tobakspulver, hvarefter han efter några timmar kan klämma ut larven död. Choroti och ashluslay äro passionerade rökare. Hos dem är det en af lifvets högsta njutningar. Dessa motsatser äro ganska egendomliga.

Chiriguano och chané ha vidsträckta odlingar, hvilka i motsats till choroti och ashluslay röjningar i vildmarken äro väl skötta Fordom använde man spadar af hårdt trä med vackra skaft (bild 89). Nu äro dessa ur bruk, och järnspadar ha kommit i bruk öfverallt. Åkrarna ligga ej sällan långt ifrån byarna, såsom t. ex. i Caipipendidalen. Detta beror därpå, att tillgång till vatten ej finnes hela året om, där åkrarna äro anlagda.

Skörden förvaras som nämndt i lador, som äro byggda på pålar (bild 84) för att skydda den i någon mån för råttor, fukt etc. Dessa lador ser man öfverallt utom hos chané vid Rio Parapiti.

Åkrarna äro väl inhägnade, med snårformigt byggda staket, som ofta äro mycket svåra att taga sig öfver. Gödsling af åkrarna förekommer ej. Däremot låter man en utarmad åker ligga i träde.

Tiden för sådden bestämmes efter sjustjärnornas, »ychu», ställning. När dessa gå upp öfver horisonten mycket tidigt på morgonen är det såningstid. Viktigt är det att ha sådt, när regntiden börjar.

Det är männen, som röja och så. Vid skörden hjälpa alla, både män, kvinnor och barn till. Hos chané i Itiyurodalen sådde männen majsen, d. v. s. de skötte de större odlingarna, under det att kvinnorna voro trädgårdsmästare och odlade pumpor, bönor o. d.

Chané och chiriguano äro inga stora jägare. Kanske jagade man mera förr. Deras jaktvapen äro pil och båge. Till vildsvinsjakt användes klubbor, till strutsjakt användes förr boleadoran, »churima» (se sid. 63). Snaror och fågelnät förekomma äfven. Jägaren brukade förr bära en dräkt af läder, tillskuren efter europeiskt snitt och tydligen imiterad efter spanjorerna [1]). Denna fick ej hänga i huset. Förr fick ej heller hos chané vid Rio Parapiti kött kokas i huset, utan detta skulle ske ett stycke från detsamma. Pojkarne äro naturligtvis stora småfågelsjägare. De använda någon gång liksom äfven männen lerkulsbågar.

Man har jakthundar, som särskildt passa för vildsvinsjakt. I en chanéby vid Rio Itiyuro såg jag, huru man målat alla hundar med ett rödt kors på hufvudet. Detta var för att de ej skulle bli bitna af en galen hund, som huserade i närheten. Det var verkligen ganska lustigt att se dessa hedniska chané med korstecknet skydda sina hundar mot rabies.

Batirayu berättade, att när chanémännen gå på jakt, få de ej sofva natten förut hos sina hustrur.

Fisket drifves något olika i de olika floderna.

I Rio Itiyuro fiskas nästan uteslutande af kvinnorna och barnen. Där finnes också bara småfisk. Jag såg där tre fiskemetoder. Mete, fiske med kalebass och fiske genom att dämma upp dammar. Krokarna vid metet äro böjda nålar, som man fått från de hvite. Flöte och sänke användas ej.

Fiske med kalebass tillgår på följande sätt. I strömmen stickes ned i botten flera löfruskor, som ge skugga och framför hvar och en af dessa ställes en kalebass (bild 90) med sur malen majs i (affall från ölbrygden). Fisken

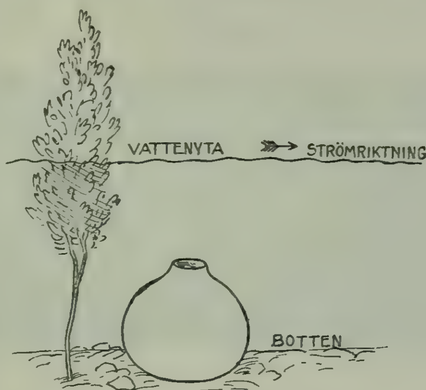
---

[1]) Redan Viedma omtalar denna dräkt, sid. 181.

samlar sig i kalebasserna, som då och då vittjas af kvinnorna. Dessa smyga sig fram till kalebassen, sätta handen hastigt för mynningen och lyfta upp densamma, hvarefter de tömma innehållet i gropar på flodstranden.

Ett annat sätt att fiska, som brukas mycket i nämnda flod, är att dämma upp aflånga dammar i sanden, i hvilka fisken samlas. Fisken fångas, sedan man tömt ut vattnet ur dammarna. Ibland låter man dammen sluta i en backränna, som sluttar ned i en håf, ur hvilken fisken ej kan komma ut.

Allt det fiske jag sett i Rio Itiyuro, skedde under solvarma dagar under torrtiden.

90. Fiske med kalebass. Rio Itiyuro.

I öfre Rio Pilcomayo fiska chiriguano med krokar erhållna af de hvite, med nät liknande choroti dyknät, fastän mindre, och genom att skjuta fisk med pil och båge, en konst som mig veterligen är okänd för de indianer, som bo längre ned för floden. De pilar, som användas till fiske, ha två eller flera spetsar.

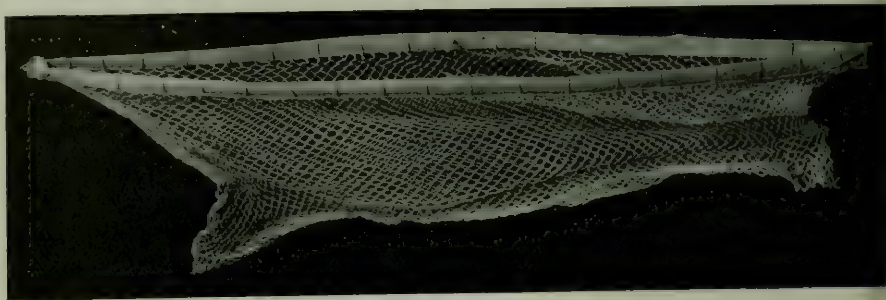
I Rio Parapiti såg jag chané och chiriguano fiska med nät af en typ, som vi se här afbildad (bild 91). Vid fiskskytte använda chiriguano där pilar med många, fina spetsar.

I dessa sistnämnda floder är det alltid männen, som fiska på djupare vatten med nät och med pil och båge, under det att kvinnorna nöja sig med att fånga småfisk i uppdämningar, där floden är halftorr.

Ej så sällan företaga indianerna långa färder för att fiska. Sålunda bruka chané någon gång under torrtiden besöka de sumpmarker, »madrejones», i hvilka Rio Parapiti förlorar sig.

Det är märkvärdigt att folk, som fiska så mycket som indianerna, känna till så få slag af fiskredskap. I min skildring af choroti och ashluslay gjorde vi redan bekantskap med denna fattigdom.

Moberg och författaren tyckte en gång vid Rio Pilcomayo, att vi skulle lära chorotiindianerna något af vår erfarenhet i fiske och så tillverkade vi en ryssja, som vi voro mycket stolta öfver och som sattes ut i förvissning, att den på morgonen skulle vara full af fisk. Bråte af allt möjligt slag var allt, hvad vi fångade. Det var inte utan, att indianerna grinade en smula åt oss.

91. Nät. Chiriguano. Rio Parapiti. c:a 1/12.

Orsaken till fattigdomen på fiskredskap är inte brist på idéer hos indianerna, utan en annan. Det är helt enkelt mycket få fiskmetoder, som passa i dessa vatten. Ställa ut ett nät öfver natten kan man ej göra, ty kommer det en palometafisk i nätet, så skär den sig genast lös med sina kvifhvassa tänder. Krokfiske tröttnar man också snart på, där det finnes af detta slags fiskar, ty de bita af krokarna lika lätt som refvarna, om de ej äro af särdeles godt material. I dessa tropiska vatten multna äfven fiskredskapen fortare än hos oss, och det är därför ej lämpligt att ställa ut dem i vattnet öfver en hel natt.

Chiriguano och chané ha inga farkoster. De äro däremot utomordentliga vadare, och det är ingen lätt sak att vada i floderna här under regntiden. Har man en af dessa

indianer till hjälp, kommer man dock öfver, så vidt det är möjligt.

Såsom en egendomlighet kan jag berätta, att jag under hela min resa aldrig sett en infödd hvit eller mestiz fiska. Det är inte fint att äta färsk fisk i Bolivia. Vid Rio Pilcomayo åto officerarne på militärposteringarna nästan aldrig den läckra, färska, laxliknande fisken från floden, utan föredrogo lax i burk från Alaska. Då denna är ganska ålderstigen när den kommer till Bolivia, så smakar den otäckt. Krokfiske är också den enda fiskemetod, de hvite lärt indianerna.

Chiriguano och chané ha af husdjur blott hundar, som de ej fått genom de hvite. Dessa hundar synas mig numera mycket uppblandade med främmande blod. De ha alltid namn, t. ex. tirupotchi (gammal klädnad), chapikáyu (gula ögonbryn). I regel ha chiriguano och chané mindre hästar, åsnor, kor, får och getter än choroti och ashluslay. Höns och svin ha de däremot mera Någon gång ser man äfven ankor, pärlhöns och kalkoner. I vissa trakter, såsom t. ex. i Caipipendidalen, där indianerna äro rika, ha de likväl mycket boskap. Hvad de hafva, söka tyvärr de hvite på allt sätt att lura af dem. Det är sålunda inte ovanligt, att en hvit man eller käring kommer med några kaggar alkohol till en by och lämnar den med ett par af indianernas bästa kor. De hvite bli rikare och indianerna fattigare.

Menageriet af tämda djur från skogen, som man ser i de mera primitiva indianernas byar, finnes ej hos dessa indianer. En och annan papegoja, som talar litet guarani, är likväl ej ovanligt att finna i hyddorna.

Matlagning.

Det snusk, som möter en i matlagning och ätning hos choroti och ashluslay, finner man ej hos chané och chiriguano. Födan är däremot sorgligt enformig. Det är majs i alla möjliga former, kokt majs, rostad majs, majsbröd bakade i askan, majsmjölvälling och ångkokt majsmjöl. Det sistnämnda tillagas i en här afbildad apparat (bild 92).

Kött kokas med majs till soppa eller rostas. Det sköljes alltid väl, innan det lägges i grytan. Fisken rostas öfver elden i klykor eller i majsblad. De små fiskar jag sett tilllagas på detta sätt, rensades först vid ätningen. Har man mycket fisk, torkas en del för framtida behof.

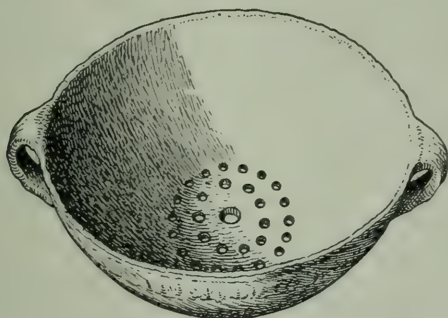
92 a. Ångkokningsapparat. Chané. Rio Itiyuro.

Äfven en del vilda växter ätes, särskildt under bristtider. Till maten användes salt, som numera köpes från de hvite. Förr hämtade man det från bergsaltbrottet vid San Luis på vägen från staden Tarija till Chaco eller beredde man salt ur salthaltig jord, »yukiu». I en skål med

vatten lades den saltmängda jorden. Denna fick sjunka till botten och det salta vattnet användes.

Kvinnor och män äta hvar för sig. I hemmet går det i regel så till, att först äta männen och sedan kvinnorna och barnen. Indianerna vilja ha matro. Det är därför högst oartigt att tilltala dem under denna viktiga sysselsättning.

De äta, hvad jag sett, ej ur den gemensamma grytan, utan hvar och en på sin skål. Efter måltiden skölja de mun och tvätta händerna, i det att de spotta ut sköljvattnet öfver fingrarna.

92 b. Det öfre lerkärlet. Det här afbildade exemplaret är från Mataco-Vejos, som af chané lärt sig använda dylika. 1/4.

Det syntes mig, som om här skulle iakttagas verkliga måltider, af hvilka den första intages på morgonen, den andra midt på dagen och den sista i solnedgången.

Har man öfverflöd på mat i ett hus, bjuder man äfven i grannhusen. Man visar en besökande indian stor gästfrihet. Han behöfver ej gå bort, utan att få majsöl eller mat. I chanéhyddorna vid Rio Parapiti satte indianerna alltid fram en skål sötpotatis åt mig, när jag kom in på besök.

Chané äta ej åsna, mulåsna, häst, hund, räf, gamar och apor. Däremot anses puma och jaguar matnyttiga.

När kvinnorna i byarna ej koka mat, brygga öl eller sköta sina små, äro de dock alltid flitiga. Åtminstone de

äldre bland dem ser man aldrig sysslolösa. De spinna, de göra lerkärl, de väfva. Jag har lärt mig beundra dessa kvinnor, beundra deras kärleksfulla omsorg om barnen, deras flit och deras omtanke om hemmet, deras konstfärdighet och deras smak.

Männen lata sig däremot ganska grundligt. De ta i ett tag ibland, men så låta de också ofta arbetet vara för att dricka majsöl. Dryckesfesterna, som jag skall skildra härnedan, tycka nog både männen och kvinnorna om, men det är de senare, som ha det mesta besväret med anordningarna.

Spel.

Någon gång ser man männen spela. Det vanligaste spelet är numera taba, som spelas med språngbenet af en ko och som dessa indianer lärt sig i sockerfabrikerna. Äfven tärningsspel är inte ovanligt, att de numera känna till. Reglerna för detta spel tyckes vara deras egna, eller rättare eget uppkok på de hvites.

◫	◫	= −2
⊠	⊠	= 5
▢	▢	= −2
▥	▥	= 6
⍂	⍂	= 3
⊡	⊡	= −4
⊠	▥	= 1
▢	◫	= −3

93. Spelregler för »daro». Chiriguano. Tihuïpa.

»Daro», såsom chiriguano efter spanskan kalla tärningsspelet, spelas af två personer med af dem själfva tillverkade tärningar. I Tihuïpa antecknade jag följande regler för detta spel (bild 93).

Alla öfriga kombinationer äro = 0. Den, som först har tio streck, vinner. Strecken markeras på marken.

Af egna hasardspel ha de två slag. Det ena är detsamma, som vi lärt känna å sid. 67, från choroti och ashluslay. Chiriguano kalla detta spel »chúcaráy», chané »chunquánti»[1]).

Det andra spelet, som är bekant för både chiriguano och chané, har jag ej sett hos andra indianer. Det kallas tsúcareta och spelas med en hög pinnar, som på ena sidan äro konvexa och på den andra plana eller konkava (bild 95).

Först lägges en pinne (máma) ut, så att den pekar mot den, som skall kasta (bild 96). Vi antaga, att den lagts så,

---

[1]) Jämför Erland Nordenskiöld: Zeitsch. für Ethn. 1910, H. 3 o. 4.

Tafla 16. Caraguatá. Växt, som af indianerna i Chaco användes på flerfaldiga sätt.

att den konvexa sidan är uppåt. Falla två eller flera pinnar i kors öfver hvarandra med den konvexa sidan uppåt och utan att ofvanpå beröras af någon pinne med den plana sidan uppåt, så tillfalla dessa den kastande. Hade máma lagts så, att den plana sidan lagts uppåt, hade blott de, som med den plana sidan uppåt bildat kors, räknats.

94. Chanégossar vid Rio Itiyuro, som spela chunquanti.

Man slår hvarannan gång och hvar och en lägger ut máma godtyckligt. Den, som fått mest pinnar, har vunnit.

När man blott har fyra pinnar kvar, lägges ingen máma ut, utan man kommer öfverens, om de konvexa eller plana (konkava) skola gillas.

Någon gång ser man kvinnorna spela ett kägelspel, af chiriguano i Tihuïpa kalladt »itarapóa» och af chané vid Rio Parapiti »tocoróre».

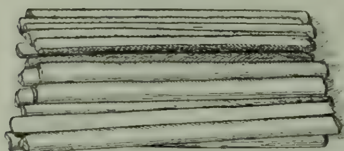
I Tihuïpa spelade man på följande vis. Man lade upp två rader af majskorn, två och två på hvarandra såsom

käglor på fyra à fem fots afstånd. Två spelade växelvis, i det att de försökte att slå ned den andres majskäglor med ett klot af sten. Den, som först slagit ned alla den andres majskäglor, hade vunnit.

Vid Rio Parapiti spelade man med tre käglor på hvardera sidan. Afståndet mellan de bägge spelandes käglor var en famn. Hvarje kägla bestod af en affröad majskolf och skulle afståndet mellan dessa vara ett handspann (det större[1]). Bollen, man använde, var af bränd lera och ihålig, med små skramlande bollar inuti (bild 99).

Indianbarnens lif.

Till skildringen af lifvet i byarna hör också att tala om barnen. Barnen leka, men hjälpa också de stora. De uppfostras såsom choroti- och ashluslaybarnen. I glad frihet tillbringa de sitt lif, utan stryk och utan hårda ord.

95. Pinnar till tshúcaretaspelet. ²/₉.

Chiriguano- och chanébarnen ha flera lekar och leksaker, hvilka man aldrig ser de hvites barn använda i Bolivia, och som synas mig alla vara äkta indianska.

Indianbarnen spela först och främst de spel, jag redan omtalat från de äldre. Af spelen från choroti och ashluslay känna de det hockeyliknande bollspelet, som chiriguano kalla »táca». Hos chané har jag ej sett det spelas. Som mål bruka de använda gropar och någon gång slå de äfven bollen med rackets. Det är här ett gosspel. Ett utomordentligt vackert och svårt spel är »tóki», som jag sett spelas af gossarne hos chané vid Rio Parapiti. Det spelas af två, fyra, sex eller flera personer i två lag. Bollen, som är af massivt gummi, kastas först upp i luften af en af de spelande, som sedan studsar den med hufvudet till motsidan, där den åter skall stötas tillbaka med hufvudet. Det är förbjudet att

[1]) Längsta möjliga afståndet mellan tummen och lillfingret.

vidröra bollen med handen. Det parti, som fem eller tio gånger allt efter öfverenskommelse förfelat bollen, har förlorat.

Tókispelet omtalas i en af chanéindianernas sagor (se sid. 240). I denna saga se vi, huru svårt chané förr hade att få tag i gummi till bollarna, som måste komma vida

96. Màma lägges ut. Tshúcaretaspelet. Tihuïpa. Chiriguano.

ifrån, då gummi ej finnes i Chaco. Numera få de gummibollarna från S:a Cruz de la Sierra. Jag har blott sett »tóki» spelas af gossarne. Fordom spelades det icke blott af männen, utan äfven af gudarna. Tókispelet är särskildt bekant från chiquitosindianerna [1]).

Äfven d'Orbigny [2]) talar om detta vackra spel från

[1]) Erbauliche und angenehme Geschichten. Wien 1729, sid. 55.

[2]) d'Orbigny: Voyage. Partie Historique Tome 2. Sid. 594—595.

Chiquitos. Vid Rio Guaporé har jag sett det spelas af chiquitanotalande gummiarbetare, hvilka voro mycket skickliga i att taga bollen med hufvudet. Äfven låga bollar, som kommo tätt intill marken, uppfångade de på samma sätt, liggande på magen.

Spel med gummibollar tyckas ganska sent ha blifvit

97. Pinnarne kastas. Tshúcaretaspelet.

bekanta för spaniorerna. Detta framgår af den förvåning, med hvilken Gumilla [1]) omtalar dem. Märkvärdig är, säger han, bollen liksom sättet att spela med den. Bollen är stor och tillverkad af en trädsaft, som de kalla caucho, hvilken vid en lätt stöt studsar så högt, som en man är lång.

Gumilla berättar att indianerna vid Orinoco spelade med

---

[1]) Gumilla: El Orinoco Ilustrado, Madrid 1745, sid. 190.

höger axel. Träffade bollen någon annan kroppsdel, förlorade den spelande en poäng. Han beundrade mycket deras spel, då de tio, tolf, ja flera gånger kastade bollen på detta sätt af och an, utan att den vidrörde marken.

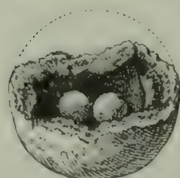
Ett annat trefligt spel är »sóuki», som jag sett spelas af chanégossar vid Rio Parapiti (bild 102). Det spelas af två gossar med majskolfspilar. Först kastar den ene gossen sin pil i marken,

98. De spelande se efter, huru pinnarne fallit.

sedan den andre, som söker att komma så nära som möjligt. Kommer han ett handspann (det större) eller närmare ifrån motståndarens pil, så vinner han en poäng, d. v. s. får ett streck på marken. Den, som först har sex poäng, då den andre har ingen, har vunnit. Hvar och en spelar med ända till tre pilar. Poängen räknas så, att blott, hvad den ene har mer än den andre, är giltigt.

»Huirahuahua» är ett spel (bild 103), som blott spelas af de mindre chanégossarne vid Rio Parapiti. Det spelas af två gossar med hvar sin pinne. Den ene kastar sin pinne, så att spetsen slår i marken och den studsar så långt som möjligt. Sedan kastar den andre. Den, som kastat längst, får ett streck på marken. Den, som först har åtta streck, när den andre står på noll, har vunnit.

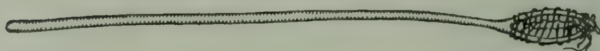

99. Itudelad boll till tocorórespelet. 1/2. Chané. Rio Parapiti.

»Parama»-spelet har jag sett spelas af chiriguano i Caipipendidalen. Det spelas af två. En knapp eller något dylikt lägges på en sten som mål, hvarefter man kastar med runda brickor af krukskärfvor. Knappen skall slås ned, och den som kommit närmast densamma, har vunnit ett streck. Spelet fortsättes till den ene har fem eller flera streck allt efter öfverenskommelse.

100. Spelkäpp. 1/16. Tihuïpa. Chiriguano.

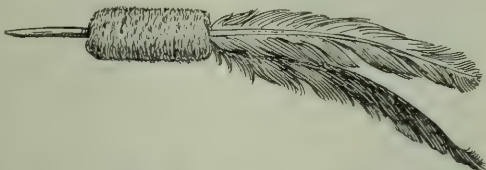
101. Racket. 1/16. Tihuïpa. Chiriguano.

Chané- och chiriguanobarnen ha äfven flera leksaker, hvilka äro här afbildade (bild 104—105). Af dessa är »moumou» (bild 104) märklig. Med den åstadkommes, om tråden först tvinnas och sedan spännes, ett surrande ljud.

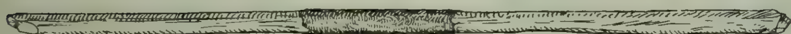
Nu har jag säkerligen riktigt tråkat ut mina läsare med indianska spel och leksaker. Kanske har jag stannat för länge vid detta ämne, som mycket intresserat mig under resan,

då det blifvit så litet studeradt i Sydamerika. Liksom hos choroti och ashluslay har jag gärna lekt och spelat med gossarne. Det har varit ett sätt att komma indianerna in på lifvet, att vinna förtroende.

Liksom choroti- och ashluslaybarnen ha barnen hos chané och chiriguano sällan ledsamt, liksom dessa äro de snälla och goda barn. Det är oftast riktigt muntert på lekplatserna i byarna. Detta gäller hedningarna. De barn, som råkat i munkarnes våld, se dystra och inbundna ut, de ha börjat få smaka på det, som lärs den hvite mannens barn, uppfostran och begynnande civilisation. »Du skall....» »Du skall icke....»

102. Majskolfspil. 1/3. »Sóuki». Chané. Rio Parapiti.

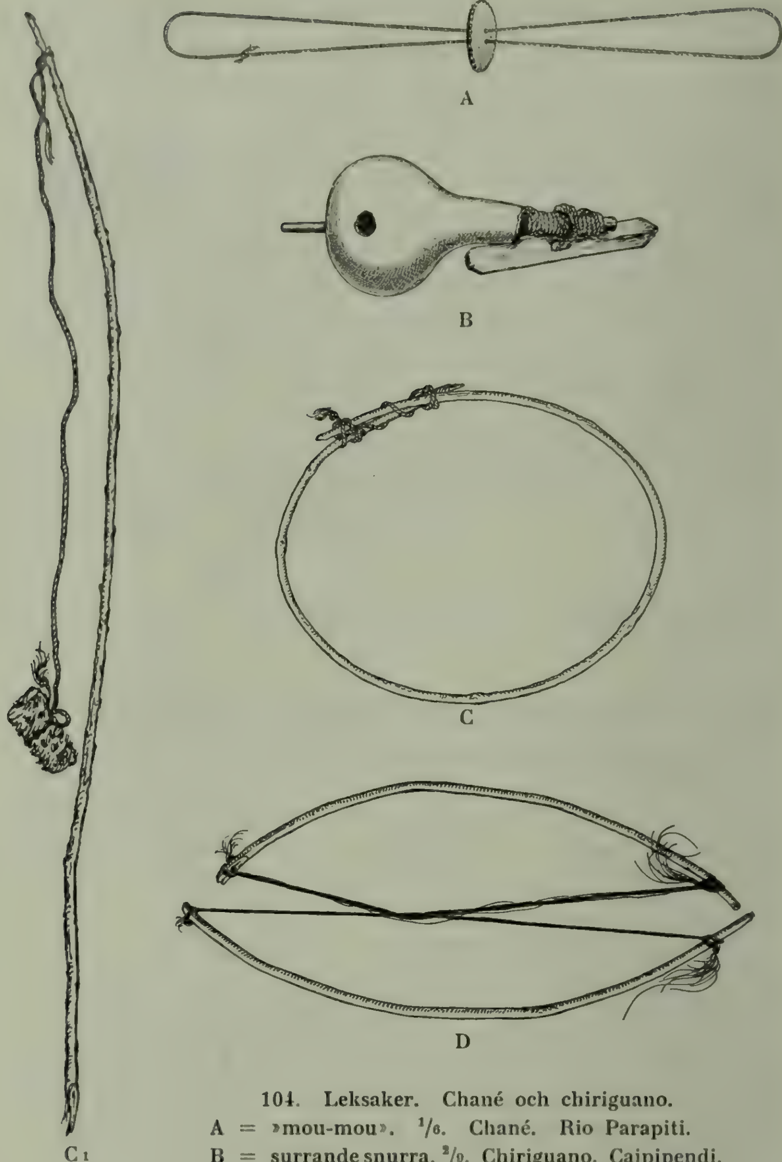

103. Pinne till Huirahuahuaspelet. 1/3. Chané. Rio Parapiti.

Spelen och leksakerna äro af stort intresse ur antropogeografisk synpunkt. Ett flertal af dessa återfinna vi ej utanför Chaco och närgränsande trakter i Sydamerika. Däremot finna vi dem i Nordamerika.

På grund däraf har jag dragit den slutsatsen [1]) att spelen och leksakerna äro reliker från en tid, då det kulturella utbytet mellan Nord- och Sydamerika var större än nu eller rättare spår af en kulturström, som utgående från norr gått ända ned i Argentina. En märklig likhet råder äfven mellan de typer af tobakspipor, som man finner i sydligaste Sydamerika och i Nordamerika. Den trefotskeramik, jag funnit

[1]) Se äfven Erland Nordenskiöld: Zeitschrift für Etnologi, 1910 H. 3 u. 4.

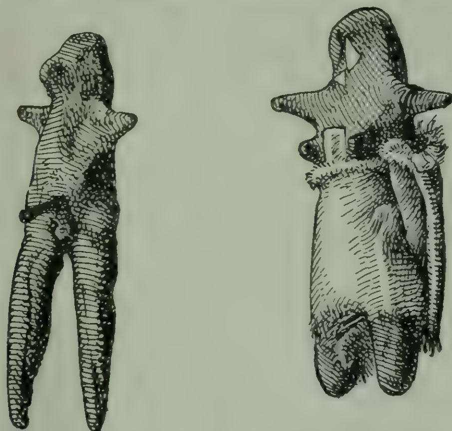

104. Leksaker. Chané och chiriguano.
A = »mou-mou». 1/6. Chané. Rio Parapiti.
B = surrande snurra. 2/9. Chiriguano. Caipipendi.
C = tunnband med piskac 1. Chané. Rio Itiyuro.
D = musikbåge. 1/4. Chané. Rio Parapiti.

vid mina gräfningar i östra Bolivia, i Mojos, tyder äfven på inflytande från norr.

Hvardagsdräkten.

I de byar, där de hvites inflytande ej trängt ut de gamla dräkterna, bära chané- och chiriguanokvinnorna ett säckformigt plagg, »tiru» (bild 106). Detta kan bäras på olika sätt, såsom vi se på fotografierna. Förr tycktes tirun ej ha haft den form, den nu har. Viedma[1]) säger att chiriguano-

105. Dockor af vax. 1/1. Chané. Rio Parapiti.

kvinnorna blott hade ett stycke tyg om höfterna. Det är säkert under inflytande af de »moraliska» kristne, som dräkten utvecklat sig till att bli mera »anständig»

Af inhemska prydnader ser man halsband af turkos- och crysolitpärlor och af svarta frön.

Enligt egen uppgift finna indianerna stenpärlorna i jorden, där det finnes gamla boplatser och grafvar. Mestizerna i Tarijadalen, som finna ganska mycket af dessa pärlor i sina åkrar, sälja dem dyrt till chiriguano och chané. Förr betalades ett halsband af dessa pärlor med en häst.

---

[1]) Viedma, l. c. sid. 181.

Håret bära chané- och chiriguanokvinnorna halflångt, benadt midt i pannan och någon gång hopbundet med ett band i nacken eller om hufvudet.

106. Chanékvinna från Rio Parapiti, klädd i »tiru».

Männen bära numera alla den europeiska dräkten. I arbetet ser man dem likväl ej sällan uppträda blott i ett stycke tyg, som skyddar könsdelarna. Hos chané vid Rio Parapiti voro mantlar liknande dem, vi lärt känna från choroti och ashluslay ganska vanliga. De äldre männen, samt äfven de yngre i chiriguanobyarna vid öfre Rio Pilcomayo,

bära håret långt, viradt kring hufvudet och sammanhållet af ett i regel rödt eller blått band. Framtill är håret klippt, så att de ha pannlugg och en lugg framom hvardera örat. Allt mer och mer börjar det dock bli vanligt att männen kortklippa håret för att bli lika fina som de hvite. På fötterna bära de, såvidt de vandra i stenig eller taggig mark, liksom kvinnorna sandaler.

107. Ansiktsmålning. Chiriguano. Itapenbia. Rödfärg. A och B = män. C och D = kvinnor.

Dessa indianer måla sig ej mycket i hvardagslag. Ibland ser man en eller annan kvinna rödmåla sig i ansiktet. De hvite påstå, att det betyder, att hon är giftaslysten eller lysten efter sin man, om hon är gift. Jag vågar likväl ej säga, att detta är sant. Ett eller annat rödt streck i ansiktet måla kvinnorna dit äfven i hvardagslag eller klistra de helt enkelt en blomma på hvardera kinden. Männen måla sig äfven någon gång röda i ansiktet och på kroppen. Såsom en stor sällsynthet har jag sett ett par chiriguanokvinnor, som voro

tatuerade på armen (bild 108). I Caipipendidalen hade chiriguanokvinnorna det afskyvärda bruket att svärta sina annars sunda och hvita tänder. Viedma omtalar att chiriguanomännen brukade måla sina tänder blå.

Renlighet.

Chané och chiriguano äro synnerligen renliga. De börja som nämndt morgonen med ett bad, hvarefter de ofta bada flera gånger under dagens lopp. Denna renlighet är märkvärdig hos stammar, som ofta bo, där det är särdeles ondt om vatten såsom t. ex. i Caipipendidalen. Bad kunna de där aldrig taga under torrtiden, men i stället tvätta åtminstone kvinnorna hvarje morgon kroppen riktigt grundligt.

108. Tatuerad kvinnoarm. Chiriguano. Itapenbia.

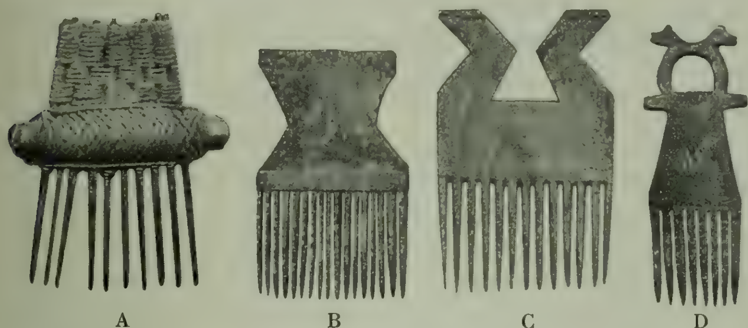
Den motsats, som här finnes i de olika stammarnas renlighetsbegär, synes mig kunna förklaras genom deras vandringar. Choroti, ashluslay och mataco, hvilka ännu delvis kläda sig i skinnmantlar liksom eldsländarne och patagonierna, synas mig ha invandrat i Chaco från de kalla pampas i söder, där det varit ruskigt och otrefligt att tvätta sig. Chiriguano och chané komma från norr, från de fuktvarma urskogarna, från de stora floderna, där det alltid varit svalkande och skönt att bada. När de nu lefva under samma klimatiska förhållanden, så ha de förra bevarat sin smuts och de senare sin renlighet.

Im Thurn[1]) berättar att indianerna i Guiana bada genast efter maten, utan att det bekommer dem illa. Detsamma har jag ofta iakttagit här.

---

[1]) Im Thurn: Among the indians of Guiana. London 1883.

Hufvudet champonera chiriguano och en del chané med fröna af »nyántéra», hvilka de mala. Till samma ändamål använda chané vid Rio Parapiti barken af roten af mistol, »yúag». Äfven naglarna, inte minst tånaglarna skötas med omsorg. Till att kamma ut håret bruka de kammar skurna i trä eller hopbundna af rörspjelor.

109. Kammar att kamma ut håret med, ej att fästa i håret. 1/3. A från Chané. B, C, D från chiriguano.

Sitt tarf göra chané och chiriguano aldrig helt nära hyddorna. Särskilda afträden har jag likväl aldrig sett hos några indianer och inte hos många hvite i Bolivia heller.

Chiriguano och chané akta mycket sina kläder. De hålla dem rena och laga dem, när så behöfves. Hvarje kön tvättar och lagar själf sina saker. Mannen syr här fullt lika bra som kvinnan.

Jag har här talat om alldagslifvet hos dessa indianer. Här nedan skall jag skildra de viktigaste händelserna i deras lif, deras samhälle, deras fester och deras industri m. m. för att till sist öfvergå till saga och religion.

TOLFTE KAPITLET.

Ur chané- och chiriguanoindianernas lif (forts.)

Från moderlifvet till grafven.

Strängt arbeta chané- och chiriguanokvinnorna äfven under hafvandeskapet, ända tills de skola föda. I Vocapoys by var en hafvande kvinna, hvilken jag skänkte en dufva, som jag skjutit. Vocapoy upplyste mig då helt upprörd, att en hafvande kvinna ej får äta dufva. När chané- eller chiriguanobarnet kommer till världen, förorsakar det bestämdt icke mycken smärta åt sin mor. Dessa kvinnor äro friska och föda lätt såsom alla indiankvinnor, som föra ett sundt lefnadssätt och som aldrig burit åtsittande kläder. De ligga ej heller i barnsäng, det får ungens pappa göra i stället. Återigen möta vi detta egendomliga bruk, »couvade», som är bekant från så många indianstammar. Flera dagar skall mannen ligga och hålla diet. Hos chané vid Rio Parapiti får han de första dagarna blott äta kokt majs och mjölvälling samt sedan äfven sötpotatis. I flera dagar får han ej äta kött. Äter han t. ex. kött af get, så skall han dö bräkande som en sådan. Chiriguanoindianen Taco berättade mig, att han fått sin stora mage, därför att han ej iakttagit detta viktiga bruk. »Fem dagar borde jag ha legat och hållit diet», sade han.

Bruket af couvade har, som bekant, en mycket stor utbredning i Sydamerika. Hos de stammar, jag lärt känna, förekommer det med säkerhet utom hos chiriguano och chané hos choroti, gúarayú och chacobo. K. v. d. Steinen [1]), som

---

[1]) K. v. d. Steinen: Unter den Naturvölkern Zentralbrasiliens. Berlin 1894.

utförligt talar om detta bruk från Rio Xingu, säger, att det troligen är bekant för alla brasilianska stammar. Det synes däremot, som om bruket af couvade vore okändt från quichua och aymara, d. v. s. från fjällkulturen i Bolivia och Peru. Detta är en af de många viktiga motsatser, som finnas mellan fjällens och urskogens indianer.

Gúarayúindianerna i nordöstra Bolivia sade mig, att om en man går på jakt, strax efter sedan hustrun födt, och t. ex. skjuter en papegoja, så kan han döda sitt barn. Under första dagarna af lifvet följer nämligen barnets själ fadern.

Mycket sällan födas hos chané och chiriguano barn före äktenskapet. Jag tror, kanske misstager jag mig, att dessa indianers kvinnor i regel äro kyska, innan de gifta sig. Vid Rio Itiyuro fanns bland c:a 500 chané blott ett barn, som var födt af en ogift kvinna. Vanskapta barn födas mycket sällan. Sålunda finnas, efter hvad jag sett och efter hvad Batirayu uppgifvit, i hela Parapitidalen bland 1,500 à 2,000 chané ingen blindfödd, ingen vindögd, ingen idiot och blott en med vanskapta extremiteter samt fyra döfstumma. Starkt stammande indianer har jag ej observerat.

Jag vet ej, om de vanskapta barnen vanligen dödas äfven hos dessa indianer, men det är troligt. Ej heller vet jag, om fosterfördrifning förekommer. Säkert är, att dessa sunda kvinnor sällan föda barn, som ej äro välskapta. I Parapitidalen fanns likväl, som nämndt, en gosse med vanskapta extremiteter. Ena höftbenet var alldeles för kort och den ena armen var äfven förkrympt. Denne behandlades med synnerlig vänlighet af alla och man uttryckte högljudt sitt gillande, då jag gaf honom några små gafvor.

När barnet börjar gå, får det ett namn. Detta gifver ej fadern eller modern utan deras föräldrar. Hos chané vid Rio Parapiti har jag antecknat några namn. Är det en gosse, kallas han t. ex. yatéurembi (läpp af fästing), huásucaca (guanaco), tátunambi (bältöra), yánducúpe (struts-

rygg), vacainyáca (kohufvud), aguárachivi, (räfurin), derésa paravéte (dina fattiga ögon). Är det en flicka t. ex. árasaypoti (guayavablomma[1]). En hel del namn äro oöfversättliga. Till detta namn kommer ej sällan ett öknamn. Chanéhöfdingen Boyra (boy-orm) kallade sålunda yúruhuasu, hvilket betyder stormun. Gubben Boyra var också en storpratare, som var mycket svag för allt, som var lite oanständigt.

Ovanligt länge får barnet äfven här dia och i regel dröjer det flera år, innan modern åter föder. Kanske fosterfördrifver hon också litet såsom chorotikvinnorna, för att familjen ej skall bli för betungande.

I missionsstationen i Ivu sökte jag göra upp litet statistik öfver antalet öfverlefvande barn i 127 chiriguanoäktenskap och fann då, att i 10 äktenskap var det intet barn, i 27 ett, i 35 två, i 29 tre, i 13 fyra, i 9 fem och i 4 sex. Dessa siffror äro dock ganska osäkra. De visa likväl, att man här har ett slags tvåbarnssystem såsom hos många andra indianstammar.

Corrado[2]) påstår med bestämdhet att barnamord förekomma bland chiriguano. Det göra de äfven i förtviflade fall hos oss, hvarför det exempel, Corrado anför, inte har något att betyda. Frågan är den: förekomma barnamord och fosterfördrifning såsom en af stammen accepterad institution såsom hos choroti?

Chané- och chiriguanobarnen uppfostras som nämndt äfven de i frihet. Under lek tillbringas barndomsåren. Småningom börja barnen hjälpa till med litet af hvarje, såsom att bära vatten och ved, binda husdjuren, fiska o. s. v. Flickorna lära sig af modern att spinna, väfva, göra lerkärl, koka majsöl m. m. De lära allt genom imitation. Gossarne förfölja småfåglarna omkring byn och lära sig på så sätt att handtera vapnen. Barnen följa föräldrarna till fisket och åkern. Gossen följer fadern på jakt och känner sig

---

[1]) Psidium guayava.

[2]) Corrado: El Colegio Fransciscano De Tarija y sus misiones Quaracci 1884. S. 526—527.

Tafla 17. Palmskog, nära Rio Pilcomayo.

riktigt stolt och duktig, när han får knoga hem det »gemensamma» jaktbytet. Barnen se och lära. Det är roligt att hjälpa far och mor.

110. Chanégosse. Rio Parapiti. Han har pilar med klumpspetsar i handen.

Huru olika är ej barnauppfostran i missionerna, hvilken är grundad på spioneri och angifvelse.

Moderlösa barn antagas af släktingarna. Ej sällan ser man äfven här äldre tanter smeka andras barn.

Då flickan får sin första menstruation, sättes hon in i en afbalkning i hyddan, i ett slags skåp. Hennes hår kortklippes och hon får först komma ut, när det växt halflångt. Atföljd af modern får hon gå ut och göra det nödvändigaste, bada etc. Mellan första och andra menstruationen skall flickan hålla diet. Hon får äta kokt majs och mjöl. Detta bruk kallas af chané »yimundia».

I en chanéby, Aguaráti, såg jag en flicka, som satt i ett sådant skåp. Hon satt och spann. Jag tittade in i skåpet, hvilket visst var mycket illa gjordt, ty samma dag försvann både flickan och hennes skåp.

P. Chomé [1]) berättar redan om detta bruk hos chiriguano. Han säger, att indianerna tro, att det är en orm, som stuckit flickan.

När flickan kommit ut ur denna fångenskap, är hon färdig att gifta sig.

När chanégossen var ungefär tio à tolf år, genomborrade en särskildt däri förfaren man hans underläpp. I hålet stacks en liten träpinne.

Gossen fick ligga en dag. Hans farfar kom och ref djupa sår på hela hans kropp, för att han skulle blifva modig i strid och en god jägare. På morgonen, medan vattnet ännu var riktigt kallt, förde han honom att bada, för att han skulle bli en riktig man.

Under en dag fick fadern icke äta, för att gossen icke skulle bli pratsjuk. Detta visar att dessa indianer ej tycka om pratsjuka människor.

När gossen blef äldre, bytte han ut träpinnen mot en större och när han blef man, kunde han stoltsera med en stor knapp, »tembeta» i underläppen (bild 79). Denna skulle vara af trä, i hvilket turkos- eller crysolitbitar voro insatta med vax. Bland chané och de flesta chiriguano ha numera blott de gamla tembeta. Hos chiriguanohöfdingen Maringay, som vördar gamla seder, där

[1]) P. Chomé, sid. 320. Samma pater talar äfven om bruket af couvade hos dessa indianer, sid. 321. Lettres édifiantes. T. XXIV.

borras hål i underläppen på alla gossar. Maringay hör till de gamla, som säga föraktligt: Den »ava», den man, som ej bär tembeta, han ser ut som en »cuña», en kvinna. Att kalla män för kvinnor, det är att skymfa på chiriguanovis. Dessa, som äro »ava», säga om chané, som bruka ha små tembeta, »cuñareta», kvinnor.

Numera tillverkas de flesta tembeta af de hvite i bergstrakterna af tenn och glasbitar. Bland dem, som tillverkat sådana, märkes italienaren Pablo Piotti. Hans verk ha till och med kommit öfver till europeiska muséer, utan att någonsin ha varit i en indianhaka. Fordom hade chiriguano äfven tembetas af genomskinligt harts [1]).

När chiriguano- eller chanégossen vill gifta sig, skickar han till flickans föräldrar allt möjligt jaktbyte. Vocapoy berättade mig att utanför deras hus, lägger han ved. Användes veden, betyder det samtycke. Finner han veden orörd, är han afvisad. Har han haft lycka med veden, anhåller han om flickan hos hennes moder. Denna svarar då, att hon icke kan veta, om han blir en bra man, som kan skaffa mat åt sin hustru. För att visa detta får han tjäna ungefär ett år hos den blifvande svärmodern. Äktenskapet är sålunda här ett slags köp.

På samma sätt som chané- och chiriguanomännen fria i våra dagar, friade de för två hundra år sedan [2]).

Natten före bröllopet sofver gossen med sin flicka. Detta firas med dryckesfest utan andra ceremonier än mycket majsölsdrickning. De nygifta lyckönskas. I regel bo de unga fortfarande en tid kvar i svärmoderns hus.

Det synes mig som om äktenskapen i regel äro lyckliga. I chanéhöfdingen Vocapoys by hade jag tillfälle att iakttaga flera nygifta par. Smekmånadens lycka syntes mig oförställd, och de unga hustrurna arbetade sträfsamt för sina män. Hos indianerna som andra folk finnas dock kvinnor af olika karaktär. Där voro de, som hela dagen arbetade

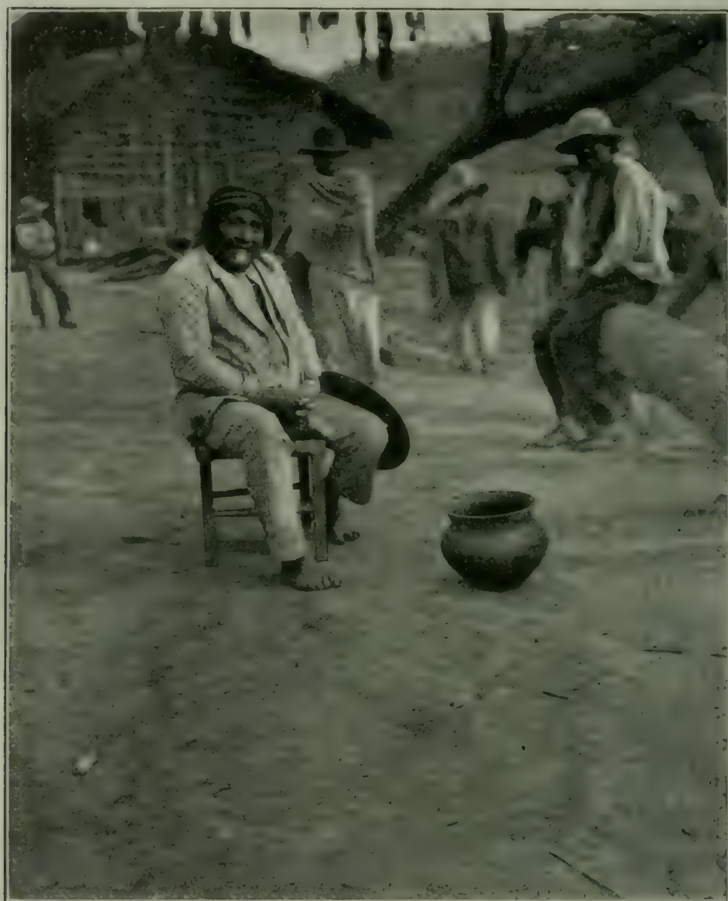
---

[1]) P. Chomé: Lettres édifiantes. T. XXIV, sid. 317.

[2]) P. Chomé. l. c. sid. 319.

för sina hem och andra som syntes mig mera vara för att roa sig.

Syskongifte är förbjudet. Kusiner få däremot gifta sig

111. Chiriguanohöfdingen Mandepora.

(åtminstone hos chané). Detta är däremot, som nämndt, ej tillatet hos choroti liksom ej heller hos mataco.

Bland chané och chiriguano finnas de, som ha flera hustrur. Detta gäller inte ungdomarna, utan de äldre, sär-

skildt höfdingarne. Yocapoy har fyra hustrur, utplanterade i olika byar. Taco påstås ha sju, Maringay har två, som bo tillsammans. Gubben Mandepora (bild 111), lär också ha ett flertal. Dessa äldre, höga herrar öfvergifva ofta sina hustrur och skaffar sig nya, unga och vackra.

Utom i dessa fall synes skillnaden i ålder mellan makarna i regel ej vara mera än några få år.

Talar man med missionärerna om de sedliga förhållandena bland indianerna, särskildt chiriguano, måla de dem i svarta färger. De kristna indianernas sedliga vandel misstänker jag också vara ganska dålig, men i de dalar, där den hvite mannen ej fördärfvat indianerna, har jag aldrig sett att allmän kärlek skulle förekomma såsom hos choroti. Typisk för gamla goda seder är Maringays by och där syntes råda en sedlig stränghet, som jag ej någonstädes sett maken till. I dessa rent hedniska byar hände det aldrig, att någon af expeditionens medlemmar blef bjuden en flicka, hvilket däremot förekom på missionsstationerna.

Följande omdöme gifver jesuiten Pater Ignace Chomé om chiriguano i ett bref af 1735[1]), från en tid då de ännu voro ganska oberörda af de hvites civilisation, ett omdöme, som jag här vill ordagrant återge.

»Ce qui m'a fort surpris, c'est que dans la licence où ils vivent, je n'ai jamais remarqué qu'il échappât à aucun homme la moindre action indécente à l'egard des femmes, & jamais je n'ai oui sortir de leur bouche aucune parole tant soit peu déshonnête».

Äktenskapen hos chiriguano skildrar likväl denne jesuitpater såsom mycket lösliga.

Med giftermålet börjar för dessa indianer lifvet på allvar. Det består af arbete och majsölsdrickning. Om arbetet har jag redan berättat något, här längre fram skall jag skildra deras dryckesfester.

Indianen och indianskans lif går fortare än de hvites.

---

1) Chomé l. c. sid. 318.

I regel är det mycket svårt att riktigt bedöma en indians ålder, då man icke har några bestämda tal att hålla sig till. Maringay berättade mig, att han var den äldsta af sin stam. Ingen jämnårig till honom lefde mer. De hvite sade, att Maringay var öfver hundra år. Detta är dock öfverdrifvet. Såsom nygift, 16 à 20 års yngling, besökte Marin-

112 Gammal gumma. Chané. Rio Itiyuro. Hennes barnbarn voro ungefär 18 år och yngre.

gay presidenten Belzu i Sucre. Denne regerade mellan 1848 och 1855, hvarför den hundraåriga Maringay tydligen ej är mer än ungefär 80 år. En åttioårig indian är sålunda den äldsta af sin stam. Bland indianerna ser man nästan alltid att den, som har fullvuxna barnbarn, är mycket bräcklig och gammal och står på grafvens rand. Indianer och indianskor utvecklas fort, men de åldras också fort. Vid c:a 50 år är indianen en gubbe, vid 70 en s. k. hundra-

åring. Im Thurn[1]) anser äfven, att indianerna ej bli gamla. Han tror, att de sällan bli mer än 40 à 50 år.

Maringays hår var lätt gråsprängdt. Nästan hvitgulhåriga indianer och indianskor finnas, men de äro sällsynta (bild 112). En skallig indian har jag aldrig sett. Såsom äldre blifva deras ansikten starkt fårade. Ej sällan bli de blinda på gamla dagar, däremot mindre ofta döfva.

Hos choroti och ashluslay äro ibland de gamla riktigt afskyvärda att skåda, smutsiga, utmärglade och surögda bruka de vara. Så äro de ej hos chiriguano och chané. Dessa indianer förstå att åldras vackert, och äfven de gamla hålla sig rena och fina.

Blir chané- eller chiriguanoindianen svårt sjuk, tillkallas såsom hos andra indianer medicinmannen.

Chiriguano och chané skilja på två slag af medicinmän, som de kalla »ipáye» eller »ipáyepótchi». De förra äro goda och häfva förhäxning, de senare kunna både häfva förhäxning och förhäxa.

På skämt frågade jag en gång en chiriguano, om fader Bernardino i Ivu var »ipáye» eller »ipáyepótchi». Artigt nog svarade indianen »ipáye». Missionärens ställning bland indianerna är medicinmannens, han öfvertager dennes makt och inflytande.

I det föregående talade jag om, huru de hvite i trakten af Ivu tillkallade en indiansk medicinman för att drifva bort kopporna. Det händer också, att de tro, att de blifvit förhäxade af indianerna. En nybyggare, Gutierrez, hade piskat en indian. Denne förhäxade honom så att han blef sjuk. Det lät som en grodas kväkande i hans mage.

Genom rökning söka medicinmännen reda på förhäxaren. Huru därvid tillgår, har jag ej sett. Förhäxaren dödas, om han eller hon blir upptäckt.

Här nedan skall jag äfven tala om medicinmännens förbindelse med de stora andarna.

---

[1]) Im Thurn l. c. sid. 190.

I medicinmannens uppträdande och metod synes icke råda någon olikhet hos choroti och ashluslay och hos chané och chiriguano. Det är samma utsugning af främmande genom förhäxning i kroppen inkomna föremål. Hos de senare äro medicinmännen mera hemlighetsfulla än hos de förra. Kanske har beröringen med de hvite gjort, att de själfva börja tvifla på sin konst.

En olikhet råder däremot i de vanliga läkemedlen. De förstnämnda indianstammarna hämta i regel sina läkemedel ur växtriket. Man kokar dekokter på vissa örter. Chané och chiriguano använda däremot utom vissa örter animala läkemedel. Sålunda använda chané vid Rio Itiyuro fett af häger för bölder, vildsvinsfett för feber, jaguarfett för benvärk och tucannäbb för kvinnoblödningar. Chané vid Rio Parapiti brukade fett af struts mot bröstvärk, af iguanaödla mot conjunctivitis, af höna mot allt, af majsöl mot förkylning. Fetten har jag uteslutande sett användas till utvärtes bruk.

Märklig är chanéindianen som aseptiker. Sålunda har jag flerfaldiga gånger sett dem sköta sår efter en högst modern metod, nämligen med kokt vatten. Det är annat än, när de hvite använda svinexkrement och färsk urin af människa med salt för samma ändamål. Orsaken till, att dessa indianer förstå sig på en så modern metod, är säkerligen deras stora renlighet. De äro vana att ständigt tvätta sig. Att de kommit på idén att koka vattnet, beror troligen därpå, att de velat döda makroskopiska djur i detsamma. Till att ombinda såren använda chané ibland friska blad.

Skulle, trots medicinmannens ansträngningar, förhäxningen ej kunna häfvas och chané- eller chiriguanoindianen dör, så begrafver man honom eller henne i ett stort lerkärl under hyddan. Innan den döende är riktigt död eller strax efter döden vikes denne ihop, så att knäna komma upp under hakan och armarna läggas i kors öfver bröstet. Vid Rio Parapiti har i många år lefvat en chanéindian, som en

gång varit hopviken, men som räddades af en hvit man, innan han blef nedstoppad i grafurnan. Den döde sättes påklädd i kärlet med en vattenkalebass i knäet. Vattnet

113. Chiriguanograf. Caipipendi.

skall den döde ha med sig, när han går omkring på bergen, sade chanéhöfdingen Vocapoy åt mig. Kärlet nedgräfves i hyddan, och öfver detsamma stjälpes ett annat kärl som lock.

Vid Tatarenda nära Yacuiba hörde jag, att man efter en begrafning bränt ned hyddan. Detta är dock ej det vanliga. Däremot brukar man rymma ut hyddan en tid efter begrafningen för att sedan åter flytta dit. Så gjorde man t. ex. i en chanéby vid Rio Itiyuro, i hvilken jag varit strax efter en begrafning.

Det är de stora majsölskärlen (bild 113), som användas till likkistor. Vid brist på lerkärl händer det äfven, att man begrafver på annat sätt. I en chanéby, Copéri, vid Rio Parapiti begrafde man sålunda, kort före jag kom dit, ett barn i en hud under hyddan.

På sina döda släktingars grafvar framlefva dessa indianer sitt lif, och ofta är det så fullt i hyddan, att efterbegrafning i gamla krukor blir nödvändig.

»Den kristne släpar bort sina döda långt från hemmet. Vi indianer, som hysa större kärlek för dem, vi bevara dem i våra hem». Det var ungefär, hvad Vocapoy sade mig en gång, när vi talade om hans stams egendomliga begrafningssätt.

Blir en chiriguano dödad af en jaguar, begrafves han med hufvudet nedåt, för att han ej skall gå igen såsom ett sådant djur. Denna föreställning om jaguaren, som varit människa, är särskildt utbredd bland quichua, där detta märkliga djur, som nämndt, kallas uturunco (jämför sid. 11). Tjuter räfven om natten nära byn, kommer någon att dö.

När mannen dör, skall hustrun kortklippa håret. Har hon tyckt mycket om honom, gör hon det två gånger. Först när håret växt långt igen, gifter hon om sig. Dör hennes far eller mor, skär hon håret kort, dör hennes barn, bror eller svåger, skär hon af det halflångt. Med långt hår menas, att det rör vid axlarna. Min fråga, om äfven männen skära af håret vid sorg, möttes med skratt. De nöja sig med att nagga af något af det allra längsta. Männen få ej gifta om sig förrän ungefär ett år efter hustruns död.

När kvinnan har sorg, bär hon inga af sina prydnader. När jag var hos Maringay, hade hans sonhustru förlorat sitt

lilla barn. Under det att de andra kvinnorna i byn buro talrika halsband, bar hon icke en enda prydnad. Hon deltog ej heller i några fester.

De indianer, som missionärerna kristna, tycka inte alltid om, att de måste begrafva sina döda på kyrkogården. De vilja åtminstone gärna, att den döde skall få vatten med sig i grafven.

Man lämnar icke så lätt gamla, nedärfda föreställningar för att byta ut dem mot nya.

TRETTONDE KAPITLET.

Ur chané- och chiriguanoindianernas lif (forts.).

Fula ord, homosexualitet, självmord, skamkänsla m. m.

I de hvites språk finnes som bekant ett antal ord, som äro förbjudna att använda i hyggligt sällskap. Vissa kroppsdelar kunna personer af samma kön blott nämna med latinska namn, under det att personer af olika kön i regel ej alls tala med hvarandra om dem. Ett ord kan anses fult, under det att ett annat ord på samma föremål kan användas när som helst. Orsaken hvarför ett ord är förbjudet, är säkerligen ofta svår att utröna.

K. v. d. Steinen [1]) och Koch-Grünberg [2]) ha framhållit, att bland indianerna vid Xingu och Rio Negro tala äfven kvinnorna alldeles öppet om könsdelarna såsom något alldeles naturligt. På samma sätt är det hos de indianer, som jag lärt känna. När jag frågade efter ord, som rörde de allra intimaste saker, så lämnade äfven kvinnorna, ja de unga flickorna, på det allra naturligaste sätt upplysning därom.

Det finnes likväl äfven här ord, som äro förbjudna. Sådana ord äro hos choroti »ametché», som är ett skymford och »ictivähi», som betyder homosexuellt könsumgänge och »huéle», som betyder onani och »tévi» hos chané och chiriguano, som ha samma betydelse som ictivähi. Det onaturliga i könslifvet är äfven här så skamligt, att det ej är passande att tala därom.

[1]) K. v. d. Steinen: l. c. sid. 65.

[2]) Koch-Grünberg: l. c. Band I. sid. 133.

Det finnes äfven indianer, som aldrig vilja tala om dylika ämnen. Så beskaffad var t. ex. en chiriguano, som jag hade med mig under min första exkursion nedför Rio Parapiti. Han låtsade till och med, som om han aldrig hört talas om dylikt. När jag frågade honom, om homosexualiteten hos hans landsmän, så ställde han sig dum och sade ungefär: »Bruka de hvite sådant?»

Bland indianerna finnes likväl äfven såsom hos oss dem, som äro alldeles särskildt roade af att draga mycket mustiga historier. Sådan var chanégubben Bóyra, han som hade öknamnet yúruhuasu, stormun. Ju värre saker han berättade, ju roligare hade gubben Bóyra. Ibland berättade han så, att till och med min vän Batirayu, som brukade tolka för mig, hvad han sade, blef riktigt generad. Chiriguanogubben Yambási var en annan, som kunde berätta om alla möjliga svinerier.

Bóyra berättade om, huru räfguden, Aguaratunpa och iguanaödlan, Téyuhuasu stodo i ett homosexuellt förhållande till hvarandra. Bóyras berättelse var så utomordentligt realistisk, att jag omöjligt kan återge den här. Han berättade äfven om, huru räfven gifte sig med en skogshöna [1]) »Kése Kése», som också var en man.

Aguara (räfven) kom en gång till skogshönans hydda.

»Hur står det till broder?» sade räfven.

»Bra, kom och sätt dig broder», sade skogshönan.

Räfven satte sig. Skogshönan hade mycket jordråttor »augúyatúto» upphängda, som han dödat.

»Vill du äta jordråtta?» sade skogshönan.

»Ja», sade räfven och åt en. Han begärde sedan en till, en till o. s. v.

Till slut bad han att få taga hem två till sina barn. Skogshönan gaf honom dem. Räfven, som inte hade några barn, åt upp dem också.

»Har du kvinna?» sade räfven.

---

[1]) Penelope.

»Nej, jag bor här med min syster», sade skogshönan.

Räfven gick därefter sin väg. När han kommit till en växt »supua», hängde han upp sin penis och tog ned en frukt och satte den, där penis suttit. Supua ser nämligen ut som en vulva. Räfven tog sedan ut tembetan och täppte till hålet. Han kom sedan till ett hus, där några kvinnor bodde.

»Vilja ni byta med mig tiru (kvinnodräkt), halsband och hårband mot en häst?» sade räfven.

»Hvar har du din häst?» sade kvinnorna.

»Den skall jag komma med i morgon», sade räfven. Han fick då tiru, halsband och hårband, hvilket han allt satte på sig och begaf sig en annan väg till skogshönans hus. När han kom dit, var ingen hemma. Han satte sig i hängmattan. Efter en stund kom skogshönan hem.

»Hvarifrån kommer du?» sade skogshönan.

»Från min far», svarade räfven. Räfven kokade nu två jordråttor och åt upp dem. Sedan kokade han två till och åt upp dem. Sedan kokade han två till och åt upp dem.

På kvällen frågade räfven skogshönans syster: »Hvar skall du ligga?» »Här», sade hon.

»Då lägger jag mig där bredvid dig», sade räfven. Ett stycke därifrån lade sig skogshönan. När systern somnat, sträckte räfven ut handen och tog i skogshönans hand. Denna kom nu och lade sig bredvid räfven.

»Är du gift?» sade skogshönan.

»Nej, min mamma har inte velat gifta bort mig», svarade räfven . . . . .[1])

Räfven sof nu två nätter hos skogshönan och blef hafvande. Efter en tid födde räfven.

En dag kommo där några fåglar förbi. »Gif mig båge och pil, skall jag skjuta», sade räfven. »Inte kan du skjuta, som inte är man», sade skogshönan.

»Jag är man», sade räfven och tog bågen och pilarna

[1]) Utlämnadt såsom öfver måttan realistiskt.

och gick sin väg. När han kom till »supua» tog han ned sin penis och satte den på sig igen.

Det har berättats mig om en chanéindian från Yacundai vid Rio Parapiti, som brukade drifva omkring i främmande byar såsom snyltgäst. Till slut tröttnade indianerna på detta, och när han en gång var riktigt full, skändade några chiriguanoindianer i Caipipendidalen honom. Han begaf sig efter denna skymf till nedre Rio Parapiti. När man där fick reda på, hvad som hade händt honom i Caipipendi, hängde han sig förtviflad öfver skammen.

Märkligt nog anses det bland indianerna ej för någon skam att vara den aktiva i ett homosexuellt förhållande, däremot föraktas den passiva djupt. Han betraktas som kvinna. Detta är orsaken till att en del hänsynslöse hvite straffa oförbätterliga indianer — med lavemang. En sådan kränkt indian försvinner för alltid. Det anses att han begår självmord. Medelst »tévi» straffar en chané sin hustru för otrohet och öfvergifver henne sedan. Chanépojkar har jag sett leka »tévi».

Enligt Westermarck[1]) är homosexualiteten mycket utbredd bland Amerikas indianer. Uppfattningen, att det är skamligt, är visst inte alltid så utpräglad, som hos de här omtalta indianerna.

Onani har jag ej hört talas om hos chané och chiriguano. Det lär däremot bedrifvas hos choroti af de män, som förbigås af kvinnorna vid dansen.

Perversiteter i förhållande mellan män och kvinnor, hvilket var vanligt i det gamla Peru, synes ej förekomma här. Primitiv däggdjurställning vid coitus lär vara vanlig hos chacostammarna.

Mataco gaf mig en rot, som de använde som afrodisiacum.

Förhållandet mellan människor och djur är i indianernas

---

[1]) Westermarck: Ursprung und Entwickelung der Moralbegriffe. Band II. Leipzig 1909.

sagor så intimt sammanflätadt, att man icke alltid kan afgöra, när man menar det ena eller det andra. De sagor, som

114. Ung chanékvinna blottar öfverkroppen för att fotograferas. Rio Parapiti.

skildra kärleksförhållanden mellan människor och djur, äro inga skildringar af bestialitet, som synes vara okändt hos dessa indianer.

Skamkänslan är hos dessa folk ganska olika utvecklad.

Tafla 18. Chanékvinna med barn. Rio Itiyuro.

Den synes mig vara mycket beroende af klädedräkten. Inga af de indianer eller indianskor, jag här talat om, anse, såvida de ej äro alldeles fördärfvade eller civiliserade, det opassande att visa öfverkroppen. Chiriguano- och chanékvinnorna äro mycket blygare än choroti och ashluslay för att visa könsdelarna. De senare ville likväl högst ogärna kläda af sig alldeles nakna för att fotograferas. De förra vågade jag ej ens föreslå något sådant.

När man satt vid elden i hyddan om kvällen och var bekant med familjen, syntes de likväl alla ganska ogenerade. Choroti och ashluslaymännen äro mycket oblyga. Männen bland chiriguano och chané däremot mindre. Det är mycket vanligt att chiriguano- och chanékvinnorna kasta vatten stående, konverserande i ett sällskap, låtande urinen rinna nedför benen, hvilket kan synas vara mindre snyggt. Männen gå däremot afsides för att uträtta detta behof.

Könsakten försiggår som nämndt hos ashluslay ofta i närvaro af åskådare. På chorotidanserna måste man i mörkret akta sig för att ej snafva öfver de älskande paren. Något sådant ser man aldrig hos chiriguano eller chané. Då många ligga i samma hydda, ser man likväl äfven hos dem mycket, som alltid måste ses, när man har inneboendesystem. Det är inte minst därför, som könslifvet icke ens för de små barnen har några hemligheter.

Tydligt är, att samlifvet med de hvite ökar skamkänslan. Indianskorna blifva till och med generade för att visa brösten. Moralen minskas, samtidigt som skamkänslan tilltar.

Detta borde kanske alla de tänka på, som sy kläder åt små nakna hednabarn.

Många af mina läsare tycka kanske, att detta kapitel i min bok ej borde ha varit med. Det synes mig likväl riktigt att tala något om afvikelserna på det könsliga området. Det bidrager till förståelsen af de människor, som jag här skildrar. Naturligtvis har jag ej här kunnat tala om all

den realism, som mången gång kommit fram under pratet vid lägerelden.[1])

När det gäller den naturliga sidan af könslifvet, tänka och se indianerna lifvet så olika mot hvad vi i regel göra. Allt det fördärf, som finnes i det civiliserade samhället, möta vi ej hos dessa människor, men åtskilligt finnes redan där. Hvad särskildt homosexualiteten beträffar, visar som bekant förhållandena hos naturfolken, att orsaken till detta onda ligger mycket djupare än i vår öfvercivilisation.

---

[1]) När våra dagliga tidningar, hvilka väl äro afsedda för allmänheten, tala om hvad som helst, så behöfver man ju ej i en reseskildring vara alltför pryd.

FJORTONDE KAPITLET.

Ur chané- och chiriguanoindianernas lif (forts.).

Höfdingar och lagar.

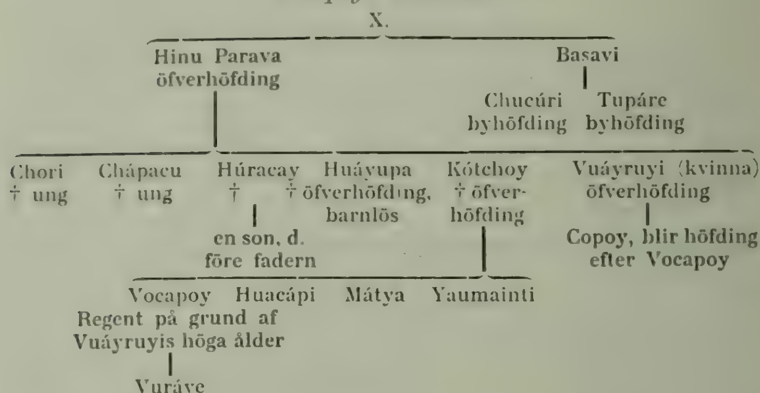
Höfdingarne hos chané och chiriguano hafva en helt annan ställning än hos ashluslay och choroti. De hafva en betydande makt. Bland höfdingarne märkas de stora höfdingarne, som rå öfver flera byar och byhöfdingarne, som blott rå öfver en by eller en del af en sådan. Af stora höfdingar, som jag känt, märkas gumman Vuáyruyi, hvilken är höfding öfver chanébyarne vid Rio Itiyuro, Taruiri som rår öfver större delen af Caipipendidalen, Mandepora (bild 111), hvilken fordom haft betydande makt i och omkring Machareti och Maringay i Iguembedalen.

Numera bära höfdingarne inga andra värdighetstecken än silfverbeslagna käppar. Enligt Corrado buro de fordom en stor hårtofs på hufvudet »yattira», samt gröna stenar, som hängde vid öronen. Vid festerna och danserna hade de rättighet till att bruka »yandugua», en stång prydd med ett väldigt knippe strutsfjädrar och »iguirape», en med egendomliga figurer snidad staf. Af dessa har jag blott lyckats förvärfva yandugua. De öfriga har jag ej ens sett.

Höfdingevärdigheten synes i regel vara ärftlig. Dock fordras duglighet och förmåga att lägga sina ord väl för att bli höfding.

Vocapoy meddelade mig sitt stamträd, hvilket jag här återger, då det är ganska lärorikt och jag vågar tro, att det kan intressera läsaren att studera ett indianskt stamträd.

Vocapoys stamträd.

Vi finna sålunda att den egentliga öfverhöfdingen vid Rio Itiyuro är en kvinna. Jag har besökt gumman Vuáyruyi. Med stor värdighet tog hon emot mig, liggande i sin hängmatta. Då gumman är gammal och svag, är det Vocapoy, som regerar och söker, så godt han kan, skydda de sina mot de hvite, som fullständigt lagt beslag på deras land. Jag frågade Vocapoy, hvarför Vuáyruyi, som är en kvinna, blifvit höfding. »Hennes fader Hinu Parawa lärde henne tala», sade Vocapoy. Det anses sålunda af dessa indianer högst viktigt att ha ordet i sin makt för att kunna regera. Dessa människor kunna skatta klokheten mer än styrkan. Ingen blir höfding, utan att vara en äldre man. Vuáyruyis man var ej höfding, utan blott »prinsen-gemålen». Byhöfdingarne tillhöra också Hinu-Paravas släkt.

Taruiri är ej heller den riktiga öfverhöfdingen utan representerar han en yngre släkting, som anses oduglig, på grund af att han ständigt är berusad. Taruiri härskar i Caipipendidalen, där hans område ännu är fritt, men väl snart kommer att inkräktas af de hvite. I Ivu finnes en chiriguanohöfding, som äfven är medicinman. Det är det enda exempel, som jag här känner på teokrati.

Höfdingefamiljerna bilda bland chiriguano och chané

ett slags aristokrati. Flera gånger har jag hört indianer skryta öfver sina fina släktförbindelser. En chiriguano, hvilken en längre tid åtföljde mig som tolk, var ytterst angelägen att pränta i mig, att han var släkt med de mest omtalade öfverhöfdingarne.

Liksom författaren till denna bok brukar presenteras som son till Adolf Nordenskiöld, så brukade indianerna på liknande sätt föreställa sina »store mäns» söner.

Till och med litet fusk i anträdet har jag en gång kommit på. Det var en chané, som påstod sig härstamma direkt från den store Hinu Parava, hvilket icke lär ha varit sant.

Vill man finna vackra saker från gamla tider hos dessa indianer, skall man främst söka hos höfdingefamiljerna. De bevara de gamla klenoderna.

Allt mer och mer börja de hvite myndigheterna att utnämna höfdingar. Man kan sålunda i en trakt finna en höfding, som stödes af de hvite och en legitim.

Höfdingarne ha stor makt och bli alltid, hvad jag sett, åtlydda, detta i motsats till förhållandena hos choroti och ashluslay. De äga jorden (åtminstone i vissa trakter), men icke för egen räkning, utan åt stammen. Behöfver man bärare i en chané- eller chiriguanoby, får man dem af höfdingarne och man ser ej indianerna vägra att utföra, hvad höfdingen befaller.

På samma gång som höfdingen har stort inflytande, arbetar han på samma sätt som de öfriga indianerna. Vocapoy t. ex. släpade själf hem den tunga veden till majsölskoket och hans hustru fick koka och sopa som de andra kvinnorna. Tack vare exemplet från de hvite ha dock numera några af de mest civiliserade och rika indianerna såsom Taco tjänare ur sin egen stam, men detta är ej ursprungligt.

Det är däremot, såsom jag på annat håll framhållit, ej ovanligt, att mataco-vejos och tapiete arbeta åt chiriguano och chané.

När vi i Vocapoys by kommo hem från jakten och delade med oss af vårt byte åt höfdingen, tog hans hustru emot allt. Därefter såg jag henne gå omkring i husen och bjuda grannarna på hvad hon fått.

Man kan här icke tala om fattiga och rika i samma by, om också en början finnes till ett adelsstånd. Fattiga eller rika byar finnas däremot. Enstaka jämförelsevis rika indianer finnas, men det är sådana som Taco, hvilka lefva såsom de hvite.

Höfdingen är domare och var förr härförare.

Vocapoy sade mig, att dråp straffas så, att dråparen dömes att arbeta ända till ett halft år åt den dödades familj. En tjuf får ända till femtio spöslag och skickas till en annan by, för att han ej skall bli dödad. Enligt Vocapoy är höfdingens förnämsta uppgift såsom domare att förhindra blodshämnd genom att sända bort förbrytare, så att de ej blifva mördade. Han påstod att fader-, moder- och barnamord voro okända i hans trakt.

Enligt Batirayu, hvilkens uppgifter äro mera tillförlitliga än Vocapoys, sysselsatte sig öfverhöfdingen bland chané vid Rio Parapiti icke med andra brott än mord, förförande af annans hustru och förhäxning. Mord med förgiftad chicha »bád-dyási» förekom förr bland chané. Mördarne och förhäxarne brändes. Den, som förförde en annans hustru, beröfvades alla sina ägodelar. För öfrigt ordnades stöld, och andra brott genom duell. Om någon hade stulit, så kallade den förorättade liksom äfven tjufven ihop sina släktingar och man stred på den öppna platsen i byn.

Allt mer och mer gripa de hvites myndigheter äfven in i indianernas rättsförhållanden.

I krig med andra stammar förde höfdingen befälet, liksom de gjort i de uppror indianerna företagit mot de hvite.

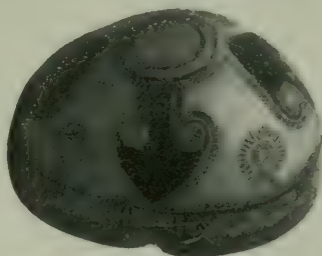
Enligt Vocapoy äger höfdingen jorden åt stammen. Batirayu sade, att äganderätten till jorden ordnas så, att

hvar och en odlar, där han finner för godt. Jord, som redan odlats, anses ha ägare, äfven då den i åratal legat i träde. Sålunda går äfven åker i träde i arf.

Arfven inskränkas för öfrigt betydligt därigenom, att de döda taga med sig en del af sina dyrbarheter i grafven.

Liksom bland ashluslay och choroti är också äganderätten här väl utbildad och kvinnorna äga äfven, hvad de bruka och tillverka. Liksom hos de nämnda stammarna är äfven här gifmildheten mycket stor, om den också, tack vare »civilisationen» och missionen, är mindre utpräglad.

Chiriguanosamhället, vi känna ej det ursprungliga chanésamhället, har haft en mycket fastare organisation än samhället hos choroti och ashluslay. Chiriguano har varit ett eröfrande folk, som troligen underkufvat chané och som modigt och med framgång kämpat mot inkas och som länge motstått de hvites invasion. Hade höfdingarne ej varit många utan en, hade säkert mångdubbelt flera hvites lif kräfts för att eröfra chiriguanolandet, än som nu behöfts. Tyvärr ha under de hvites strider med indianerna, nästan alltid några höfdingar kämpat på fiendens sida mot sin egen stam. Under det sista upproret, som afgjordes genom striden vid Curuyuqui, hade de hvite en hjälptrupp på ett par tusen indianer, tillsammans med hvilka de bekämpade deras stamfränder.

115. Kalebass. Chiriguano. Itapenbia. u. 1/6.

Liksom allt annat i indianernas lif förändrar sig, när de hvite eröfrat deras land, så omvandlas också de sociala förhållandena. När Vocapoy, Maringay, Mandepora och några till ligga i lerkärlen under hyddorna, då är det slut, då ha dessa indianer inga andra lagar än de hvites, inga andra myndigheter än deras fogdar. Bland chané vid Rio Parapiti finnes som nämndt ingen öfverhöfding mer.

Batirayu har blifvit erbjuden denna värdighet, men han vill ej vara de hvites dräng, därtill är han för stolt. »Det är icke som i gamla tider», sade Batirayu till denne underlige hvite, som sökte indianernas vänskap och förståelse.

FEMTONDE KAPITLET.

Dryckesfesterna hos chané och chiriguano.

Berättar en chané eller chiriguano en saga, börjar den ofta så här: »För länge sedan var en stor dryckesfest». Berättar han någonting, som händt, om en släktings sjukdom eller dyligt, säger han: »Det var före eller efter den festen». Det är också vid dessa fester, som man ser och hör det mesta, som finns kvar af dessa indianers gamla kultur. Då komma de vackraste lerkärlen fram, då ser man dräkter från forna tider, då tagas stensmyckena fram ur skattkrukan.

En husmor här hemma är stolt, när hon kan bjuda sina gäster på vackert duktyg och vackert porslin. Så tänka också chané- och chiriguanokvinnorna. Vid festen vill hvarje kvinna att i hennes hus skall majsölet bäras fram i vackrare lerkärl än hos grannkvinnorna och serveras i kalebasser, som äro elegantare sirade, än någon annan har.

Därför tänka kvinnorna innan hvarje fest på att tillverka lerkärl och männen på att sira kalebasser. Det är också en märklig samling af lerkärl man ser i chané- och chiriguanobyarna. I synnerhet en del kvinnor förstå att måla dessa med utmärkt skicklighet och elegans. Man ser nästan aldrig tre krukor, som äro fullkomligt lika. Hvar och en söker att uppträda vid festen med något originellt, att måla något nytt och vackert. När det gäller den lineära ornamentiken, förstår man att variera de gamla ornamenten, men man förstår inte eller vill inte göra sig fri från dem och bryta nya banor. Indianskan är

konservativ i sin konst, och det är blott, när hon tager sina motiv direkt ur naturen och målar djur, som hon förmår att göra sig fri från förebilderna från mors och

116. Chanéflickor stöta majs i en mortel. Rio Parapiti.

mormors dagar. Det är långt ifrån alla kvinnor i byarna, som äro konstnärinnor. Där finnas de, som naturen gifvit konstens gåfva jämte riktiga klåpare. Hvem kan måla lerkärl såsom chiriguanohöfdingen Maringays ena hustru? De

äro vida berömda i dalarna och alla försöka att byta sig till hennes verk. Inte minst jag har jag beundrat hennes säkra, smakfulla konst. Chanéhöfdingen Vocapoys hustru (tafl. 19) är ej heller någon klåpare.

Där indianerna äro rika, d. v. s. ha stora majsskördar, är keramiken vacker. Där man är fattig och kampen för tillvaron är hård, har man icke mycken tid öfver till konstnärligt arbete. Det måste vara glädje och fest, för att konsten skall trifvas i indianhemmet.

117. Majsölet kokas. Chané. Rio Itiyuro.

Den yngre generationen, fruktar jag, kommer att föredraga tyskt porslin och emaljerade kärl och så kommer äfven chiriguano- och chanékonsten att höra till det myckna vackra och fina, som försvinner för den hvite mannens brutala civilisation. I många byar måste man redan leta bland skräpet i hyddhörnen för att finna kärl, som äro målade med säker hand och med naturlig smak. Det värsta är dock, när de hvite börja tycka om indianernas lerkärl. Då blir det masstillverkning. Åt de hvite duger hvad som helst, åt dem behöfver det hvarken vara vackert eller välgjordt. De önska icke det smakfulla och enkla, utan det

granna och besynnerliga, »curiosidades», såsom kreolen säger. Det är detta besynnerliga, som våra muséer måste akta sig för, då det ger en oriktig föreställning om det rent indianska.

Det är kvinnorna, som brygga ölet till festen. Detta skall vara af majs (helst gul eller hvit sådan) och det är blott hos de fattiga chané vid Rio Parapiti, som man ofta får nöja sig med sötpotatisöl. Finnes algarobo, brygges äfven öl af denna frukt. »Det är godt och rusar så behagligt», säger indianen.

När majsskörden är rik, då är det glädje i byarna, då finns det mat och dryck i hemmen. När majsskörden slår fel, då är det ingen glädje, utan magarna äro tomma och festplatsen är tyst. När ladorna äro fulla af majs, är indianen stolt och öfvermodig och struntar i de hvite och i förtryck och sorger. När ladan är tom, då är han undergifven och dyster.

Sedan majsen burits af kvinnorna från ladorna och männen knogat hem ved och kvinnorna vatten, börjar brygden. Först males majsen i stora mortlar. Natt och dag hör man, huru de flitiga kvinnorna stöta i dem. Den stötta majsen sållas och blandas sedan med vatten i väldiga lerkärl, där den får koka. Därefter tages en del ut och tuggas och blandas väl med spott. Detta hälles sedan till det öfriga, som sedan det silats får jäsa i stora öppna kärl vid svag värme. Med stora spadar af trä (bild 118 a) eller med skaftade skulderblad (bild 118 b) rör man om i grytorna. Det är hvarje kvinnas stolthet att brygga godt öl, »cangui», och att brygga mycket. De äro också rastlöst flitiga. Hela dagen ser man dem arbeta, och äfven på natten syssla de med sina kok och sin malning. Ingen familj får undandraga sig att bereda cangui.

Det synes eder kanske snuskigt det där med spotten. I början tyckte jag det också, men snart blef jag så förhärdad, att jag tyckte mer om cangui beredt på indianvis

med spottjäst, än mera civiliseradt tilllagad sådan, såsom de hvite bruka.

Kännare, inte blott indianer, lära vara af samma åsikt som jag. Viktigt är dock att cangui serveras kallt, ljumt är det äckligt. Det är, om det stått länge, något rusande, dock ej såsom algaroboöl.

Det går helt ceremoniöst till vid canguidrickningen. Främst sitta männen på bänkar och pallar (bild 85) och bakom dem kvinnorna på marken. De äldre damerna få de bästa platserna. Värdinnan bär fram cangui i sina finaste lerkärl »yambuy» och ställer dem framför gästerna (bild 77 o. 78). Den som får ett kärl med cangui framför sig, måste servera. Detta gäller äfven höfdingarne. Till och med jag har serverat på indianbjudningar. Det är ej ovanligt att männen servera kvinnorna och tvärtom. Man fyller upp cangui i sirade kalebasser, som man i tur och ordning bjuder omkring. Hvar och en är skyldig att dricka i botten. Den, som vägrar, är oartig och obildad. Det är ej passande att servera sig själf. Vill man vara artig mot den, som serverar, dricker man först ut sin skål, fyller den sedan själf och bjuder den serverande. Dricker man allt, man blir bjuden på, då blir man indianernas vän. Vägrar man, fatta indianerna misstroende till en. En gammal chanégubbe sade också en gång till mig: »Du är en hygglig kristen, redan på morgonen dricker du majsöl med oss». När Moberg kom hem från jakten, lastad med byte, då

118. Grytspadar. Chiriguano.
A = Tihuipa. 1/8.
B = Caipipendi. 1/6.

trängdes de unga och vackra kvinnorna omkring den lyckliga jägaren för att lyckönska honom med en kalebass majsöl. Hvad var skogens besvärligheter mot drickandets, ty den kvinna, hvars skål han lämnat orörd, den glömde icke oförrätten. Det kan äfven här vara farligt att dricka cangui, om man har fiender, ty hvem vet, om icke någon blandat i ölet af ens egna exkrement eller hår, så att man blir förhäxad och dör. Sådant händer i dessa byar.

Vid festerna komma ofta drag af indianhumorn fram. Ett skämt är t. ex. att låtsas bjuda omkring cangui i en upp- och nedvänd kalebass, ett annat är, att bedja någon spela flöjt på ett missbildadt rör.

Numera användas blott dansmasker af chiriguano och chané under karnevalen, de kristnas stora fyllerifest. De, jag sett, äro skurna af flaskträdet och ha form af människoansikten (bild 119).

Mycket olika åsikter råder bland indianerna, huruvida maskerna här äro ursprungligt indianska eller ej. Vocapoy sade, att idén till dem ursprungligen kommit från de hvite. Batirayu påstod sig däremot som gosse vid Rio Parapiti hos chané ha sett masker olika de nuvarande, som brukades vid flera större fester. Han ansåg att maskerna varit använda af chané, innan de hvite kommo in i landet. Man hade då äfven skallror af frukter omkring benen och fjäderprydnader af papegojfjädrar på hufvudet.

Chiriguano och chané förstöra alltid maskerna efter karnevalen. Endera brännas de eller kastas de i floden. Chané kalla maskerna »añañya».

Märkligt är, huru stor roll karnevalen numera spelar som fest bland indianerna. Detta beror säkert därpå, att då sprids genom de hvite massor af brännvin och i regel få de indianer, som arbeta åt dem, några dagars ledighet.

Till festerna komma ofta gäster vida ifrån. Där uppträda alla i sina finaste kläder och smycken, nymålade och fint kammade. Det mesta af det gamla i dräkt

och smycken har dock redan försvunnit. Kvinnor i hemväfda dräkter med halsband af crysolit och turkos ser man dock ännu. Silfverdiademet och silfvernålarna, som höra till festdräkten, har jag dock aldrig sett i bruk. Männens blå dräkter (bild 81) med bröstsmycke af silfver ser man mången gång gömda i hyddorna hos de gamla, men till festerna användas de ej. Hos chané i Itiyurodalen har jag sett indianerna dansa vid en canguifest. Omkring en »yambuy» med cangui stodo några af de gamla männen två och två sjungande en entonig sång, trampande takten med fötterna. Kvinnorna gingo långsamt i takt till sången ett kvarts hvarf utanför männens krets af och an.

Hos chané och chiriguano tränger den hvite mannens dräkt ut allt gammalt och vackert, och af mina många gamla höfdingevänner bland dessa indianer är det blott Maringay, som ännu föraktar de hvites lump.

Brännvinet tränger allt mera in hos dessa indianer och de ceremoniösa, godmodiga majsölsfesterna förvandlas till råa fyllor.

Jag glömmer aldrig en natt i Vocapoys by. Männen hade gått till de kristna för att dricka brännvin. När de kommo tillbaka, föllo hårda ord och knifvarna kommo fram. Brännvinet hade kräft blodsoffer, om inte de modiga kvinnorna med bränder från majsölskoket kastat sig mellan de stridande männen, för att, sedan de skiljt dem åt, föra bort dem under lugnande smekningar.

119. Dansmask. Chiriguano. Yacuiba. u. 1/6.

SEXTONDE KAPITLET.

Ur chané- och chiriguanoindianernas lif (forts.).

Konst och industri.

Chiriguano och chané äro stammar, hvilkas konstindustri står ganska högt. Besöker man en af de hvite nybyggarnes hyddor i dessa trakter, skall man icke finna mycket alster af inhemsk industri, icke mycket af egen kultur. Jag vet rakt ingenting, som dessa människor kunna, som kan täfla med indianernas keramik och väfnadsteknik. Säkert är, att ju mera indianerna »civiliseras», ju mindre förmå de konstindustrielt. Af de hvite lära de icke mycket annat än att tillverka brännvin och att supa upp detsamma. Den indianska konstindustrien här försvinner så småningom, ju mera indianerna komma i beröring med de hvite, den ombildas däremot ej mycket. Den förblir till stor del rent indiansk ända till sin slutliga undergång. En industri är dock numera i händerna på de hvite, det är metallindustrien. De silfversmycken t. ex., chiriguano och chané använda, tillverkas af smeder i byarna i bergstrakterna. Den halfhvite eller quichuaindianska befolkning, vi finna i fjällen väster om chiriguano- och chanéindianernas land, är ganska konstskicklig. Särskildt står där väfnadstekniken högt. Från väster hafva chiriguano och chané säkerligen lärt sig åtskilligt.

Sålunda finna vi den för chiriguano karaktäristiska serérehvisselpipan (bild 120) i samlingar från Perus kust [1]; nålen att fästa kvinnodräkten med (bild 130) är till formen typiskt peruansk, likaså hårutdragaren af silfver, af hvilken jag dock ej har något exemplar. Mannens festdräkt (bild

1 Serére förekomma fortfarande hos lengua, ashluslay, chiriguano, chané, churápa och yuracáre.

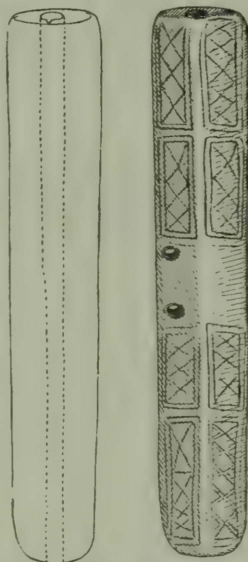

Tafla 19. Chanéhöfdingen Vocapoys hustru målar ett lerkärl.
Rio Itiyuro.

81) synes mig också ha peruanskt snitt. Möjligt är dock, att inflytandet från Peru först efter spaniorernas eröfring af högslätten gjort sig gällande bland chiriguano.

Boman [1]) har visat att chiriguano eller rättare gúaranistammen, till hvilken dessa indianer höra, förr utbredt sig mycket längre mot söder än nu. Han har där funnit de för dem så karaktäristiska grafurnorna.

Chanéindianernas materiella kultur i Itiyurodalen skiljer sig icke mycket från chiriguano kultur i allmänhet. De chané, som bo mera afskiljda vid Rio Parapiti, ha däremot en fullt själfständig keramik (bild 82), som vi ej återfinna hos chiriguano. Jämföra vi för öfrigt industrialstren hos chané och chiriguano, finna vi icke större olikheter, än vi finna i de olika chiriguanobyarna.

120. Scérérehvisselpipa. Chiriguano. 1/4.

Gör man en samling lerkärl t. ex. i Iguembedalen och en annan i Caipipendidalen, hvilka bägge dalar bebos af chiriguano, kan man inte undgå att finna, att ehuru keramiken är till ornamentik och form starkt besläktad, den äfven lokalt varierar. Om den induvidiella varationen har jag redan talat (sid. 218).

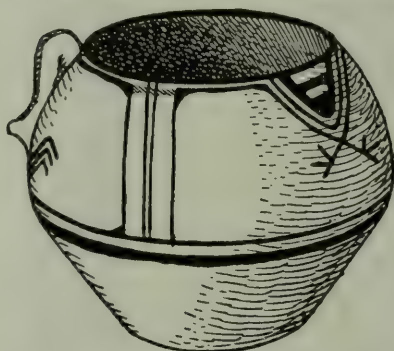
Af de olika industrierna står hos chiriguano och chané särskildt keramiken högt (se bilderna). De äro äfven skickliga väfvare och sirare af kalebasser. Korgtillverkning förekommer, men mest i norra delen af deras område. Fjäderarbeten tillverkas icke numera. Af caraguatábast tillverkas blott rep och fisknät och vid Rio Parapiti hängmattor och bärnät. De för chacostammarna så karaktäristiska väskorna

---

[1]) Boman: Antiquités de la Région Andine. Tome 1—2. Paris 1908.

af detta material tillverka aldrig chiriguano eller chané, men förvärfva dem däremot ibland genom handeln stammarna emellan.

Hos chané vid Rio Itiyuro har jag följt kruktillverkningen. Leran males och blandas med sönderstött, brändt krukgods, för att kärlen ej skola gå sönder i bränningen. Lerkärlen byggas upp på vanligt indiansätt af rullar. Till att släta dem användes ett musselskal eller en majskolf utan frön, samt en smal bambupinne. Majskolfven ger paralella, fina ripor[1]). Bambupinnen användes äfven vid tillverkningen att mäta med för att få riktiga proportioner. Därefter torkas kärlen en dag i skuggan, innan de brännas. I regel har man blott ett eller par kärl samtidigt under arbete.

121. Lerkärl. Chiriguano. Caipipendidalen. 1/4.

De gröfre kärlen liksom alla kokkärl ornamenteras blott med fingerintryck och pålagda lerslingor. De finare kärlen målar man (se tafl. 19). Med en pensel af agutihår[2]) målas ornamenten i hvitt, rödt, mörkbrunt och svart. Den hvita färgen är en jordart (kaolin), de öfriga beredes af skiffer och sandsten. Man målar på fri hand och ornamenten komponeras ur minnet och ej efter modell. Ved, majskolfvar och koexkrement samlas omkring kärlet. Bränslet antändes och det får brinna med kraftig eld ungefär en kvarts timme eller något längre, om lerkärlet är stort (bild 122).

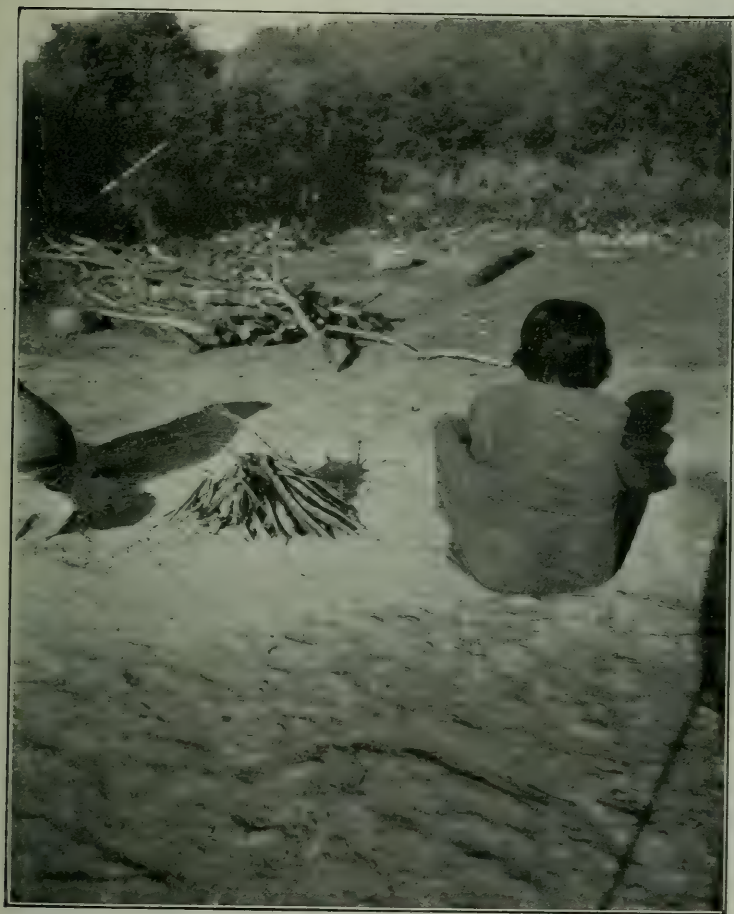
Såvida kärlet är måladt, fernissas det med kåda, »tara-

---

[1]) Af liknande ripor på lerkärl, som man finner vid arkeologiska gräfningar, kan man se, att de, som tillverkat lerkärlen, haft majs. Detta har jag observerat t. ex. på lerkärl från Quatro Ojos i Quebrada del Toro i norra Argentina

[2]) Dasyprocta.

viruti», som samlas från en mimosacé och med kåda af palo santo (se sid 86). Det förra ger en gul glans, det senare ser ut som grönsvart glasyr.

122. Bränning af lerkärl. Chané. Rio Itiyuro.

När man tillverkar en gryta, döper man den, innan den hunnit kallna, för att vattnet i den skall koka fort.

I Maringays by målade man en del kärl med en bland-

ning af urucu eller annan färg och ett växtfett. Hur detta senare beredes, har jag ej varit i tillfälle att se.

Chiriguano- och chanékvinnorna äro skickliga väfverskor. Materialet i de indianska väfnaderna är i regel bomull samt någon gång äfven fårull.

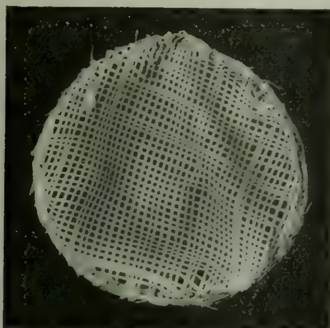
123. Väfstol. Chiriguano. Tihuīpa.

Då massor af tyger införas till indianerna genom de hvite, försvinna allt mer och mer de inhemska väfnaderna. Hos chané i Itiyurodalen såg jag sålunda inga väfstolar och voro inhemska väfnader mycket sällsynta.

I regel äro alla väfnader från dessa indianer utan ornament, eller ha de högst enkla sådana. Flickorna i missionerna läras af munkarne att brodera allehanda blommor, såsom rosor, violer o. d. Detta göra de utmärkt väl. Karaktäristiskt nog fortsätta indianskorna, sedan de lämnat syskolan aldrig med dessa ornament. Riktigare vore, om missionärerna

förstodo att lära indianbarnen ornament, som ansluta sig till deras fantasilif. De skulle då få se, att resultatet af deras arbete blefve ett helt annat.

Några chanékvinnor hade för ett par generationer sedan lärt sig väfva en del ornament af en quichuakvinna, och fortfarande ser man dessa på åtskilliga chanéväfnader. De voro stiliserade djur och människor. Växtornamentiken gör föga intryck på indianskorna. Djur- och människofigurerna tilltala deras fantasi och de lära dem vidare till sina barn.

124. Såll. Chané. Rio Parapiti. u. 1/8.

125. Korg. Chiriguano. Caipipendi. u. 1/6.

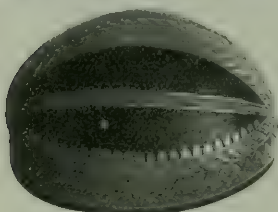
Chiriguano- och chanémännen äro skickliga att sira kalebasser (bild 126). De snida äfven vackra hvisselpipor (bild 120). De förstå att garfva läder, hvilket de troligen lärt af de hvite.

Af plastiska framställningar af djur och människofigurer ser man ej mycket hos dessa indianer. Lerkärlen ha någon gång djurform. Chanékvinnorna vid Rio Paripiti formade klumpiga, små dockor af vax åt barnen (bild 105). På några af lerkärlen äro djurfigurer målade. Ett kärl från Rio Itiyuro har jag bytt mig till, som är prydt med trädfigurer. Någon gång ser man lerkärl i form af frukter.

Teckningar föreställande människor och djur har jag sett på väggarna i några chanéhyddor och på ett par chiriguanokalebasser från Caipipendidalen.

Af korgarbetena äro sållen så omtyckta af de hvite, att de spridas genom handeln långt utom chiriguano- och chané-området. För öfrigt tillverka chané och chiriguano ej mycket korgar. Massor af korgarbeten hos indianerna finna vi först, där de parbladiga palmerna börja, och detta är vid S:a Cruz de la Sierra.

När vi göra en samling från chiriguano och chané, få vi inte glömma, att de, tack vare handeln stammarne emellan, få mycket saker från mataco, toba, choroti och tapiete; i annat fall få vi en fullständigt oriktigt uppfattning af den stora skillnaden mellan de här nämnda chacostammarnes och chiriguano och chané, materiella kultur.

126. Sirad kalebasskål. Chiriguano. Yacuiba. u. 1/5.

Vi böra bl. a. erinra oss följande, när vi jämföra chiriguano och chané materiella kultur med choroti och ashluslay, som vi äfven här beskrifvit. Chiriguano och chané göra korgarbeten — choroti och ashluslay aldrig. De förra förstå att måla lerkärlen före bränningen — hvilket är obekant för de senare. Chiriguano och chané tillverka aldrig väskor af caraguatá o. s. v. Jämföra vi för öfrigt samtliga arbetsalster från chané och chiriguano med dem från ashluslay och choroti, skola vi finna, att det allra mesta är fullständigt olika. Vissa saker såsom serére- (bild 120) och huiramimbihvisselpiporna (bild. 36 o. 38) ha chacoindianerna sannolikt lärt sig att tillverka af chiriguano, men detta är jämförelsevis obetydligt.

Vi se här, huru tvenne kulturer kunna existera, hundratals år helt nära hvarandra, utan att utjämnas.

Följer man Rio Pilcomayo nedför fjällen, möta vi först quichuakulturen, så kommer chiriguano och chané och så den chaquensiska kulturen, som ganska likartad omfattar mataco, toba, choroti, ashluslay samt lengua m. fl. stammar i Chaco Paraguay. Dessa tre kulturer äro fullständigt olika.

SJUTTONDE KAPITLET.

Ur chané- och chiriguanoindianernas lif (forts.).

Saga och religion.

Det var en gång en gammal indiangubbe, som om kvällarna brukade sitta vid elden i hyddan och berätta om gamla dagar, om djur, människor och gudar. Lyssnande samlade sig ungdomen omkring honom. Gubben berättade och berättade. Med mun, ögon, händer och fötter berättade han.

En efter annan af de unga lämnade likväl snart lyssnarekretsen och gick att sofva. Till slut satt gubben ensam kvar vid den slocknande elden och berättade för sig själf om räfgudens och bältagudens äfventyr.

Denne gubbe står för mig som representanten för gamla traditioner, för en kultur, som försvinner. De unga höra på en stund. Snart tröttna de. De ha nya intressen. De ha börjat dansa med i den stora dans, som kallas den kristna civilisationen, där det mest dansas kring guldkalfven.

Jag har också suttit som lyssnare och låtit tolka för mig sagorna. Det är inte utan, att gubbarne tyckt om mig, för att jag har visat så stort intresse för deras gamla minnen. När jag nu återger dem, hoppas jag, att läsaren har öfverseende både med mig och mina gamla vänner, med mig, därför att jag inte kan berätta dem lika bra som gubbarne och med gubbarne, därför att de tycka om allt, som är litet frivolt.

Sagorna gifva oss en inblick i indianernas föreställningar om lifvet efter detta och om gudarne. Dels genom dem,

dels genom de förklaringar, som indianerna gifvit mig, kunna vi förstå deras religion. Vi få där höra talas om världsundergången och eldrofvet, om besök i dödsriket och framför allt om gudarnes äfventyr, om huru de lurade hvarandra och människorna, om deras strider och laster.

Mycket litet af morallära finnes i dessa sagor. De, som där handla, äro ofta »tunpa», d. v. s. de besitta krafter, som äro öfvermänskliga, det är allt.

Tack vare beröringen med de hvite äro sagorna icke fria från främmande element. Det mesta är dock rent indianskt.

1. *Världsundergången och eldrofvet.*

Berättad af chanéindianen Batirayu från Rio Parapiti.

Det var en gång i gamla dagar en mycket fattig man, som dref omkring i skogarna och som icke hade någon bostad. När han kom till byarna, körde man bort honom och hetsade hundarna på honom. När mannen såg, att man icke ville tillåta honom att bo i någon by, gjorde han sig en hydda, »tocay»[1]). Där kommo allehanda vackra fåglar till hyddan och de flesta blefvo snart så tama, att han kunde fånga dem. Mannen tänkte: »Går jag med dessa granna fåglar till en by, tager man kanske emot mig.» Han tog så fåglarna med sig och gick till byarna. Alla tyckte att fåglarna voro vackra, men ingenstädes ville de låta honom stanna. Mannen gick tillbaka till sin hydda. En dag kom Añatunpa[2]) till honom i skepnad af en vacker fågel. Hvad är det för en märkvärdig fågel, tänkte mannen. Añatunpa sade, att han kommit för att hjälpa honom och så gaf han honom ett par vingar.

»När du kommer in i byn, skall du röra på vingarna och då kommer det att åska», sade Añatunpa. »Vilja de ändå inte låta dig stanna, skall du lyfta upp vingarna.»

---

[1]) Tocay är en hydda, i hvilken jägaren ligger gömd för att därifrån med snara eller pil fånga fåglar.

[2]) Stor ande (se sid. 238).

Mannen gick till en by, där det var stort dryckeslag. Man ville icke taga emot honom. Han rörde på vingarna och det åskade. Man trodde, att det var medicinmännen, som åskade, hvarför man ej brydde sig om honom. Åter rörde han på vingarna och det åskade. Man trodde fortfarande, att det var medicinmännen, som åskade, hvarför man ej brydde sig om honom. Till slut, när han såg, att man ej ville låta honom stanna, utan körde bort honom, lyfte han upp vingarna, som han haft gömda. Då kom en storm, som förde bort alla utom två gossar och en flicka.

Dessa, som nu voro ensamma, skulle koka mat, men de hade ingen eld. De hade pumpa och majs, men kunde inte rosta den. Då kom en gammal gubbe, solen, till dem med en brand. Han rostade en pumpa och åt, men när han gick, tog han åter elden med sig. Han ville ej gifva dem däraf. Nästa gång gubben kom tillbaka, beslöto de att stjäla eld af honom. Då han rostade en pumpa vid den medförda branden, slog en af gossarne till denna med en påk, så att glöden stänkte omkring. Gubben samlade hastigt ihop dessa. Ett helt litet glöd funno de likväl under en pumphalfva, som legat på marken. De gjorde upp eld. Huapi (väfvarefågel?) sade till dem, att de skulle bevara elden väl, så att den aldrig gick ut. Han sade dem också att om elden slocknade, skulle de rifva eld med »tatay» [1]).

Den yngsta brodern tog nu sin syster till kvinna. Den äldre hade ingen kvinna. De lade en pumpa i en liten hängmatta och vaggade den. Pumpan växte till en flicka, som fort växte till kvinna. Denna tog den äldre brodern till kvinna. Från dessa tvenne par härstamma alla chané.

2. *Världsundergången och eldrofvet.*

Berättad af chanéhöfdingen Vocapoy.

En yngling hade begifvit sig ut i skogen och hade i en göl fått se bilden af en vacker flicka, som han följde.

[1]) Elddon af träpinnar.

Han stannade hos henne en lång tid, en månad, och hans mamma började redan tro, att han var död och skar af sig håret. Hon trodde, att han blifvit ormbiten eller något dylikt. En dag kom dock sonen hem och berättade, att han funnit en vacker kvinna, som han gift sig med. Modern sade då åt honom att hämta henne och bryggde en massa majsöl, för att ställa till en stor välkomstfest.

Ynglingen kom hem med sin flicka och hon var vacker och väl klädd. Under festen förvandlades hon och blef mycket ful. Detta anmärkte hennes svägerska och hon blef ond och lämnade dem och gick tillbaka, därifrån hon kommit, samt lofvade att hämnas. Hon sade dock, att man först skulle sätta en gosse och en flicka i ett stort lerkärl. En bror och en syster sattes i ett lerkärl tillsammans med frön af majs, pumpa och bönor, hvarefter krukan täcktes väl till. När detta skett, började det regna alldeles förfärligt och hus och allt täcktes af vatten. Krukan flöt dock upp. Alla människor och djur dränktes i det stigande vattnet. Länge flöt lerkärlet omkring och gossen och flickan började redan bli stora. Vattnet sjönk sedan, men när de skulle stiga ut, var marken likväl träskig och de fingo vänta tills det torkade upp.

När de kommo ut ur lerkärlet, sådde de majs, pumpa och bönor af de frön, de hade haft med sig. Dessa mognade på en half månad. De hade ingen eld. På afstånd sågo de rök. Det var »Tosté»[1]), en vadare, som skriker på flodstränderna, som hade eld. När de närmade sig röken, försvann den likväl längre bort.

Grodan lofvade, att han skulle röfva eld åt dem. Han hoppade till Tostés lägereld och satte sig där, skakande af köld för att värma sig. Då och då krafsade han glöden närmare liksom för att värma sig bättre, och när ingen såg det, stoppade han en liten brand i munnen och hoppade därifrån.

---

[1]) En annan chané berättade mig, att det var från den svarta gamen, som grodan stal elden.

Kommen till gossen och flickan gjorde han upp eld och sedan dess ha chanéindianerna eld. Systern och brodern, som nu blifvit stora, gifte sig med hvarandra och hon blef hafvande. De byggde en hydda. Flickan fick barn. När dessa barn blefvo stora, gifte de sig med hvarandra. Från deras barn härstamma alla chané. Från den äldsta gossens barn härstamma höfdingarne.

Det kan ju synas egendomligt, att jag funnit tvenne alldeles olika sagor, som behandla samma ämne hos samma folk. Detta förklaras därigenom att chané är en sprängd stam, som ej mer har en egen, självständig kultur.

Den förstnämnda versionen är sannolikt deras egen, under det att de lånat den andra från chiriguano. Domenico del Campana[1]) omtalar, att dessa sistnämnda ha en flodsaga, i hvilken två barn på liknande sätt räddades i ett lerkärl.

Choroti och mataco berätta om, att världen gått under genom eld, chané vid Rio Parapiti genom storm och chiriguano och chané vid Rio Itiyuro genom vatten.

De förstnämnda lefva också i trakter, där stora pampasbränder äro vanliga, vid Rio Parapiti blåser ofta svåra stormar och chiriguano ha troligen kommit från trakter, där stora öfversvämningar äro vanliga.

Att dessa världsundergångssagor intimt höra ihop med naturen i det land, där de uppstått, är såsom Ehrenreich[2]), Im Thurn[3]) m. fl. framhållit säkert. Ehrenreich säger, att en sådan antropomorf uppfattning af solen som här i den första sagan är sällsynt i Sydamerika.

Om besök i Aguararenta (räfvarnes by).

Batirayu berättade mig följande, om hvad chanéindianerna vid Rio Parapiti tro om lifvet efter detta och dödsriket. Aguararenta (aguara = räf, tenta = by) är den by, där de

[1]) Domenico del Campana: l. c. sid. 22.

[2]) Ehrenreich: l. c. sid. 30—31).

[3]) Im Thurn: Among the Indians of Guiana. London 1883. l. c. sid. 375.

döda, aña, bo. Den ligger i öster. Om nätterna äro de döda där i människoskepnad, om dagarna gå de omkring som räfvar, råttor och andra djur eller gå de in i en trädstam. Hvarje natt är det stort dryckeslag i Aguararenta. Alla chané, barn, kvinnor och män komma dit. Äfven förhäxare (ipayepótchi) och mördare komma till nämnda by. Ingen straffas i chanés dödsrike.

Äfven lefvande hafva besökt Aguararenta och berättat om, hvad de där sett. Ett par sådana berättelser skall jag här återgifva. De gifva oss en god inblick i indianernas föreställningar om lifvet efter detta.

Flickan, som följde sin man till Aguararenta.

Berättad af en chanéindian i Aguarati (hvit räf) vid Rio Parapiti.

En flicka skulle gifta sig med en man, men han dog. Hon hade tyckt mycket om honom. På morgonen, dagen efter sedan han dödt, medan det ännu var mörkt, stod hon och stötte i morteln utanför föräldrarnas hus. Då kom någon och tog i mortelstöten.

»Hvem är det?» frågade hon.

»Det är jag», sade han. Det var hennes döda man. »Vill du följa mig?»

»Ja», sade hon, då hon tyckte mycket om honom.

Han begaf sig nu iväg åt det håll, där solen går upp. Hans ansikte var öfvertäckt, för att hon ej skulle se det. Hon följde efter. De gingo genom skogen, de gingo öfver pampas och åter genom skogen. På dagen sof han och på natten var han vaken.

När fadern saknade sin dotter, gick han för att söka upp henne. Han följde hennes spår. Framför dessa gick ett räfspår. »Aña ha tagit min dotter», sade fadern. Till slut fann han henne död vid vägen. Han gjorde henne dock lefvande igen och förde henne med sig hem. När de gingo öfver pampas, sågo de en räf stryka omkring. Följande

dag dog hon. Fadern grät. Då kom den hvite kondoren, »Ururuti», och sade att han inte skulle jämra sig. Ururuti tog honom på ryggen och flög med honom till Aguararenta.

I Aguararenta sof man på dagarna och var vaken på nätterna. När fadern kom dit, drack man majsöl. Ururuti förde honom till hans svärsons hus. Han tilltalade sin dotter, men hon svarade honom ej. Hon såg ej ut som människorna. Åter tilltalade han henne, men han fick intet svar. Han gick då till Ururuti, som förde honom hem. Hvarken han eller hans hustru begräto den döda dottern.

Följande dag dog fadern.

Version 2. Berättad af Batirayu. Det var en kvinna, hvars man hade dött. På natten kom han till henne i skepnad af en man och sof med henne. Han bad henne följa med sig till sin by, Aguararenta. Hon följde honom. När de kommo nära byn, hörde hon sång och dans. Hon gick med sin man till torget, där det var stort dryckeslag. Hon såg där många döda, som hon kände. De döda voro dock rädda för henne och höllo sig på afstånd. Hon stannade kvar tills det blef morgon. Då försvunno alla hyddorna, och hon befann sig på en slätt full af räfspår. Hennes man förvandlades till en råtta (angúya). Hon stannade kvar hela dagen sittande på stammen af en algarobo. När det blef mörkt, kommo åter människorna och där blef åter stort dryckeslag. På morgonen sade de döda: »chéahata húirasécuera (jag går som trädstam), chéahata augúyara (jag går som råtta), chéahata kárakárara (jag går som gam), chéahata águarára (jag går som räf), chéahata ándirára» (jag går som läderlapp) o. s. v. Hon återvände hem. Hennes man sade, att han skulle komma för att hämta henne. Efter tre dagar var hon död. Hon hade följt sin man till Aguararenta.

Chiriguanohöfdingen Maringay berättade mig om en man, som somnat vid vägen. På natten kom hans döda hustru till honom och han sof med henne. När han vak-

nade, var hon försvunnen. Hvad han i sömnen upplefvat, tänkte han sig, såsom något verkligen passerat.

Hos chané och chiriguano är tron på lifvet efter detta liksom hos andra indianer grundad på drömmar. De träffa i drömmen en död, de besöka i drömmen dödsriket. Det är likväl oriktigt att säga, att indianen *tror* på ett lif efter detta. Han *vet* att ett sådant finnes, ty lefvande ha sett de döda, ha älskat med dem, ha druckit majsöl med dem, ha sett dem förvandlas till räfvar, råttor, trädstammar o. d.

Gudasagor och djursagor.

»De döda äro aña», sade Batirayu. Bland dessa finnas flera, som äro Tunpa (hvilket bäst öfversättes med stora), som besitta öfvermänskliga krafter.

Störst bland Añatunpa är Yamándutunpa. Andra af de stora äro Mariutunpa och Tipaytunpa. Chiquéritunpa, som uppträder i ett par af de här återgifna sagorna, är den, som åstadkommer åskan. Chicundápa tjuter om nätterna, när det skall bli krig. Dessa Añatunpas gripa in i människornas lif, särskildt ha trollkarlarne förbindelse med dem. Batirayu berättade sålunda att till Tsuhuandico, en stor trollkarl, som nu är död, kommo Añatunpas om natten och drucko majsöl med honom. De sade honom, när det skulle regna, när någon skulle bli sjuk, om det blef missväxt o. s. v. Batirayu berättade äfven, att Angúya, en släkting till Aringui, den siste store höfdingen, brukade bjuda Añatunpas på tobak, när de voro hos Tsuhuandico. Añatunpas drucko blott helt litet majsöl. När de kommo, såg man dem ej, men det hördes liksom klirrandet af sporrar.

Dessa trollkarlar hafva en oerhörd makt, de kunna förhäxa, ty sjukdom och död har sin grund i förhäxning. Bland chané är Tambápui den störste trollkarlen. Han är sonson till Tsuhuandico och son af Yapandáy, som äfven var en stor »ipáye».

I sagorna uppträda aldrig Yamándutunpa, Mariutunpa och Tipaytunpa. Det är Aguaratunpa (räfguden) och Tatu-

tunpa (bältaguden), som där spela den största rollen. Aguaratunpa har tembeta (se sid. 194). De ha mänskliga passioner, och i synnerhet är räfgudens historia en skildring af allahanda knep och brott. Bältaguden är något bättre och är också förmer.

Vocapoy berättade mig, att han känt en gammal man, som sett en Tunpa i bergen. Den var en handsbredd hög och var välklädd. Vatten rann från dess kropp.

Fullt och fast trodde Batirayu på Añas och Añatunpas existens, på deras förbindelse med trollkarlarne och på dessas makt. Att Aguararenta existerar, därom var han äfven öfvertygad. Till sanningsenligheten af sagorna om Aguaratunpas och Tatutunpas äfventyr och upplefvelser, som jag här nedan skall återgifva, stod han skeptisk.

I dessa indianers religion existerar sålunda först och främst en kärna af sanning, som de tro på. Därtill komma de äfventyr och bragder, som de berätta vid lägerelden om gudarna, som åtminstone de intelligentare, de tänkande bland dem själfva uppfatta som sagor.

Det är dessa sagor, som jag här nedan skall återgifva.

Begreppet om någon stor, allsmäktig gud är främmande för chané. Numera känna de likväl alla direkt eller indirekt något om kristendomen, hvarför föreställningen om en stor gud börjar att komma in. Vocapoy, som ej var kristen, berättade mig sålunda en gång, att chané trodde på en stor gud, Tunpa.

Batirayu sade sig ej tro på någon gud, såsom de kristne beskrifva honom. Han förundrade sig öfver, att de kristne förtryckte de fattiga och begingo så mycken dålighet, då de lärde att de brottsliga straffades med helvetet. »Hur kan man veta, hur det ser ut i himmelen, då icke någon, som varit där, kommit tillbaka till jorden», sade Batirayu.

»Och så säga de, att vi skola få vingar», sade han och och skrattade hånfullt.

Enligt missionärerna tro chiriguano på ett högsta väsen[1]),

[1]) Jämför Domenico del Campana l. c. sid. 39.

Tunpahétte-vae, den verklige guden. Namnet låter redan misstänkt. Jag står mycket skeptiskt till att detta är ursprungligt. När jag talade med missionärerna om indianernas religion, häpnade jag öfver deras okunnighet. De förakta indianernas föreställningar och anse, att det ej lönar mödan att taga närmare reda på dem. De lyckas aldrig frigöra sig fran den katolska föreställningen att indianerna, hvilka liksom vi härstamma från Adam och Eva och bland hvilka San Tomas predikat, ej minnas något af sin »ursprungliga tro».

Tvenne af de Tunpa, som uppträda här i sagorna, ha djurnamn, Aguaratunpa (räfguden) och Tatutunpa (bältaguden). I sagorna finna vi ett intimt samband mellan människor och djur.

Batirayu sade: »Alla djur ha varit människor».

Om världens skapelse, om huru räfguden, Aguaratunpa, fick reda på algaroboträdet och om huru han fångade den hvita kondoren, Ururuti.

Berättad af tvenne chanéindianer vid Rio Parapiti.

Det berättas, att i början var där en Tunpa. Han gjorde jorden med himmelen och alla stjärnorna, solen och månen. Det berättas, att denna jord icke hade någonting, att den var alldeles bar. Tunpa satte då dit alla slag af frukter för att föda de fattiga, såsom caraguatá och mangára. Det berättas, att där var en algarobo, mor till alla träd. I detta träd fanns allehanda frukter. Detta träd hade förökat sig i hela världen. Därefter kom Tunpa, tog moderträdet med sig och lämnade afkomman här. Det berättas, att Tunpa gjorde förfäderna till oss och äfven de hvites förfäder. At ava[1]) och chané gaf Tunpa en träspade och en lång, snidad käpp, som kallas »carúmpa», pil och båge, ett får, en get, en höna och en hund, för att de skulle föröka alla

[1]) Ava = chiriguano.

Tafla 20. Sagoberättare. Chané. Rio Parapiti.

dessa djur och för att de skulle föda sig med dessa verktyg. Åt de hvite gaf han gevär, en häst, ett sto och en ko samt alla möjliga verktyg af järn, för att de skulle arbeta med dessa [1]).

Det berättas att dessa träd, som hade blifvit kvar efter moderträdet, vaktade den lilla viscachan [2]), »Tacumbocumba». Riktigt väl hade hon vaktat dessa träd, icke ett frö hade hon låtit föra bort. Hon hade pröfvat blommorna, men funnit dem beska, ända tills de gåfvo frukt. När de hade mognat, sådde hon fröna. Af dessa frön hade träden mångdubblats. När de åter hade mognat, sådde hon dem igen. Följande år hade de alla gifvit mogen frukt.

Aguaratunpa hade kommit till Tacumbocumbas hus. Denna var en gammal gumma. Hon bjöd Aguaratunpa af dessa frukter, som hon vaktat och han tyckte, de voro mycket goda. Han frågade henne, hvad de kallades. Hon sade, att dessa frukter kallades »mä».

När hon bjöd på frukterna, satte hon sig bredvid Aguaratunpa, för att han icke skulle taga ett enda frö med sig. Aguaratunpa gömde i en ihålig tand ett af de minsta fröna. När han slutat att äta, räckte gumman honom vatten för att skölja munnen, så att inte ett enda frö skulle bli kvar. Med fingret undersökte hon Aguaratunpas mun, men kunde inte finna ett enda frö. Åter frågade Aguaratunpa gumman, hvad trädet hette och tog afsked. Nämnande trädets namn, fortsatte han sin väg. Icke långt bort ramlade Aguaratunpa, glömde namnet på trädet och återvände till gumman för att fråga. Därefter fortsatte han sin väg. Återigen ramlade han, återigen glömde han namnet och åter vände han tillbaka till gumman för att fråga. Då sade hon: »Du har tagit med dig något frö», och så undersökte hon ännu en gång hans mun, men kunde ingenting finna. Därefter fortsatte Aguaratunpa mycket långt, tills han kom

[1]) Detta är säkert ett modernt tillägg till sagan. Detsamma finna vi i en här återgifven matacosaga.

[2]) Lagostomus.

till en öppen slätt. Där sådde han det algarobofrö, han hade med sig. Sedan drog han vida omkring. Efter ett par år kom han tillbaka och fann algaroboplantan redan stor. Han plockade af några blad och tuggade dem. De voro beska. Åter drog han vida omkring. När han kom tillbaka blommade algarobon. Han tog en blomma och tuggade den. Den var besk. Åter drog Aguaratunpa ut i världen. När han kom tillbaka till sin algarobo, fann han den full med mogna frukter. Han tog upp en, som ramlat till marken, och smakade på den. Den var söt och god. Han sökte nu efter någon, som ville vakta trädet åt honom. Han frågade först en skalbagge, »Nyákira», men denne ville inte. Så frågade han »Húiran», en liten svart fågel, men denne ville inte heller. Då frågade han en annan skalbagge »Tikitikiru»[1]) och denne lofvade att vakta trädet. »Kommer någon och vill stjäla frukterna af din algarobo, så skall jag sjunga: »Tikitikiru, tikitikiru, ko mä séramátata, tiki, tiki», sade han. Aguaratunpa hade inte gått långt, så hörde han: »Tikitikiru, tikitikuri, ko mä séramátata, tiki, tiki.» Aguaratunpa skyndade tillbaka. »Här har varit (Tuáta) loppan, (Yatéu) fästingen och (Isáu) bladskärarmyran och de ha stulit frukterna af din algarobo», sade Tikitikiru. Fästingen hade haft ett stort bärnät med sig för att bära frukterna i och bladskärarmyran hade klättrat upp i trädet för att bita af dem. Aguaratunpa skyndade efter dem. Först hann han upp myran. Han trampade den på midten. Därför äro alla myror så smala om lifvet. Sedan tog han upp fästingen och trampade midt på den, så att den blef alldeles platt. Till sist fick han tag i loppan och trampade på den, men slant med foten, så att han klämde till den från sidan. Därför äro alla loppor smala och hoptryckta. Tikitikiru lämnade nu algarobon åt Aguaratunpa, för att han skulle vakta den själf. Han spände upp sin hängmatta och lade sig att hvila. På en gren såg han ännu en frukt, som tjufvarna lämnat kvar. Aguaratunpa kallade

[1]) Antagligen en cerambycid.

då på vinden och den skakade på grenen, där algarobofrukten satt, så att den föll ned. Midt i ögat på Aguaratunpa föll frukten. Räfguden var nu död.

Snart kommo alla gamar för att äta af Aguaratunpa. De skickade kolibrin, »Chinu», för att hämta sin stora höfding, den hvita kondoren, Ururuti, för att att denne skulle äta af Aguaratunpa.

»Akta eder, han är inte död, han låtsas bara vara död för att fånga vår stora höfding», sade en af gamarna, »Kara-kara».

»Visst är han död», sade flugan »Mbéru» och kröp in under svansen på räfguden och ut genom ena näsborren, in genom den andra och så ut under svansen igen.

»Han är inte död», sade Kara-kara.

»Han är död», sade flugan och lade ägg i Aguaratunpas ögon, så att de blefvo fulla af maskar. När den hvita kondoren kom, närmade han sig Aguaratunpa för att äta.

»Akta dig, han är inte död», sade gamen.

»Han är död», sade flugan och kröp åter in under svansen på Aguaratunpa och ut genom ena näsborren, in genom den andra och så ut under svansen igen.

Den hvita kondoren började nu äta af Aguaratunpa. Denna rusade då upp, tog honom till fånga och band honom med en kedja af silfver.

»En hjord af hästar vill jag gifva dig, om du gifver mig friheten», sade den hvita kondoren.

»Jag har så mycket hästar, att jag ej behöfver flera», sade Aguaratunpa.

»Jag skall gifva dig stora åkrar, om du gifver mig friheten», sade den hvita kondoren.

»Jag har så mycket åkrar, att jag inte behöfver flera», sade Aguaratunpa.

»Jag skall gifva dig mina bägge döttrar till hustrur och ett hus att bo i, om du gifver mig friheten», sade den hvita kondoren.

»Jag behöfver inte dina döttrar, ty jag har hustrur i alla byar», sade Aguaratunpa.

»Jag skall fylla ett helt hus med skålar af silfver, »cagua», och skänka dig, om du gifver mig friheten», sade den hvita kondoren.

»Jag har så mycket silfver, jag behöfver», sade Aguaratunpa, »och jag har fångat dig för att döda dig. Kan du skaffa mig den hvita gummibollen, »toki», att spela med, skall jag dock skänka dig friheten», sade Aguaratunpa.

Bunden vid en lång silfverkedja flög Ururuti för att hämta den hvita gummibollen. När Aguaratunpa fick den, återgaf han den hvita kondoren friheten. Strutsen, »Yándu», och flädermusen, »Andira», spelade boll. Den ena kastade bollen, fångade den med hufvudet och stötte den till den andra, som i sin tur uppfångade den med hufvudet och stötte den tillbaka (jämför sid. 179). När bollen flög genom luften uppfångade den hvita kondoren densamma och försvann. Aguaratunpa skickade nu en fågel »Tavatan» att hämta den svarta gummibollen och hela byn spelade. Med strutsen spelade Aguaratunpa. Midt under spelet bytte han ut bollen mot en sten och kastade den. Strutsen fångade den med hufvudet och föll död ned. När den åter blef lefvande, hade den tillplattadt hufvud liksom nu alla strutsar. Med den svarta gummibollen försvann flädermusen.

Nu är det slut.

127. Lerkärl. Chiriguano. Caipipendi. 1/8.

Om Tatutunpas och Aguaratunpas giftermål.

Saga berättad af chanéindianen Agilera vid Rio Parapiti.

Det berättas, att där var en gång en stor höfding, Chiquéri och där voro äfven Tatutunpa och Aguaratunpa. De lefde alla långt, långt borta. Längst bort lefde den store höfdingen. Denne hade låtit kalla Tatutunpa för att gifva honom sin dotter till hustru. Tatutunpa kunde många konster och Aguaratunpa kunde också många konster.

Tatutunpa begaf sig i väg. Han gick helt långsamt och stannade på många platser. Där han gjort eld, växte högt gräs. Två à tre dagar efter sedan Tatutunpa lämnat sitt hus, kom Aguaratunpa och frågade, hvart Tatutunpa hade gått. Man sade honom, att Tatutunpa hade gått till den store höfdingen. Aguaratunpa följde nu efter honom och träffade honom icke så långt borta. Innan de kommo fram, funno de vid vägen en växt kallad »ihuahuasu» [1]). Aguaratunpa sade åt Tatutunpa, att han skulle gå och plocka af frukterna för att de skulle äta. Han gick in i skogen under växten. Innan Tatutunpa hade hunnit röra någon af frukterna, skakade Aguaratunpa på växten, så att de alla föllo på Tatutunpa. Denne, som varit ung och vacker, blef nu enögd och gammal. Aguaratunpa var nu den, som var yngst och vackrast af dem bägge. De fortsatte till den store höfdingens hus. Tatutunpa hade ett halsband, som Aguaratunpa, innan de kommo fram, lurade honom att skänka sig.

Den store höfdingen trodde att Tatutunpa, som var gammal och ful, var Aguaratunpa och att denne var Tatutunpa. Han gaf sin vackraste dotter till hustru åt den förre. Åt den senare gaf han en dotter af allra fulaste slag och enögd såsom denne.

Aguaratunpa började arbeta för att röja åker och så. När han arbetade, band han väl upp sitt långa hår. När han

---

[1]) Jämför sid. 46.

kom hem från arbetet, var han alldeles smutsig. Tatutunpa gjorde ingenting. Han låg hela dagen bredvid sin kvinna och hvisslade i sin runda träpipa (bild 80). När hans svärmor såg, att han icke arbetade, sade hon: »Denne man tänker icke alls på sin familj.»

När han hörde detta och visste, att Aguaratunpa redan hade arbetat mycket, frågade han sin hustru, om hennes fader icke hade någon gammal åker, som han kunde få odla. Svärmodern sade då till sin dotter: »Hvarför frågar den där mannen efter en åker, som är så lat? Bättre vore att Aguaratunpa frågade, han som håller på att arbeta.»

Tatutunpa gick med sin käpp och sin hustru till höfdingens gamla åker. Han gick midt ut i den stora, öde åkern, gräfde upp litet jord, lyfte upp en jordkoka och kastade upp den i luften. Jordkokan föll på marken och gick sönder i många bitar. »Den här jorden duger icke», sade han, och frågade sin hustru, om det icke fanns på annat håll en stor slätt, som de kunde odla. Hon sade, att det fanns en stor slätt. De begåfvo sig dit och gingo midt ut på slätten. Tatutunpa gräfde upp litet jord, kastade åter upp en jordkoka i luften, men denna gick icke sönder, utan föll ned alldeles hel. Han sade åt sin hustru, att denna jorden var utmärkt att arbeta på. De gingo hem.

Följande dag begaf sig den gamle Tatutunpa ensam med sin spade till slätten, där han hade gräft litet grand, och stack denna i jorden. På en liten stund rensades hela den stora slätten ensam af spaden. Tatutunpa kallade på vinden, som kom med stor styrka och blåste bort allt bråte. Blott det allra finaste hade blifvit kvar. Han kallade på hvirfvelvinden, som sopade åkern alldeles fri. Tatutunpa bad att få frön af papegojorna, men de kommo med odugliga frön, som alla voro i stycken. När han såg, att dessa frön ej dögo till något, bad han änderna och dufvorna och de små-små dufvorna, att de skulle komma med alla slag af frön, hvilket de också gjorde. De till och med sådde dem själfva. När de hade slutat att så, begaf sig Tatu-

tunpa vägen hemåt, som förde till hans hus. Han hade inte kommit långt, så vände han sig om för att se sin åker. Han såg, att plantorna redan börjat att spira upp. Åter gick han ett stycke och vände sig åter om för att se på sin åker. Växterna voro redan stora. Åter fortsatte han ett stycke och vände sig åter om. Då fann han sin åker redan i blom. Nära sitt hus vände sig Tatutunpa åter för att se sin åker och fann att allt, hvad han sått, redan bar mogen frukt.

Aguaratunpa, som hade arbetat så hårdt, hade ännu ingenting moget eller blommande.

Följande dag sade Tatutunpa till sin hustru: »Låtom oss gå för att se till vår åker». De gingo till åkern och hustrun såg, att alla frukterna voro mogna. Tatutunpa sade åt henne att göra upp eld för att rosta majs och alla andra frukter för att äta. Han sade åt henne, att hon skulle skörda en majskolf, två bönor och en pumpa, men icke mer. Inte ens det orkade de äta upp.

Därefter gingo de hem och sade åt gumman, att hon skulle komma med dem för att skörda allt, som hon önskade äta. Gumman trodde dem inte, utan trodde att de hade stulit. Hon kunde inte tro, att de hade något att skörda, när de icke hade arbetat. »Jag går hellre med min andra dotter, som arbetat flitigt», sade gumman.

Aguaratunpa begaf sig nu till Tatutunpas åker och stal pumpor, som han förde till sin odling. Med pinnar och taggar fäste han pumporna vid de halfvuxna pumpstänglarna. I skymningen återvände han hem och sade åt sin hustru att bjuda sin moder att komma och skörda pumpor i hans åker. Dottern gick och sade till sin moder: »Låtom oss gå till åkern för att hämta pumpor.» Nöjd begaf sig gumman i väg, för hon hade sett, att de hade arbetat mycket och hon trodde sin dotter. De gingo, men funno ej mera pumpor, än hvad de kunde skörda i en vänna.

Följande dag bjöd åter Tatutunpas hustru sin moder

till åkern. Gumman trodde henne inte alls, men då gubben, hennes man, såg, att de voro så enträgna, sade han åt henne att gå. Förargad begaf sig gumman i väg. Tatutunpa gick framför dem blåsande i sin hvisselpipa. När de kommo till åkern, fick gumman se, att den var full af alla slags frukter, majs, pumpor, bönor och kalebasser. Gumman blef riktigt nöjd. Hon kunde knappt styra sin glädje.

När hon gick i åkerkanten, fick hon se en väldig kalebass och hon sade åt sin dotter, att den önskade hon för sig. Medan de pratade, föll kalebassen ned på gumman, som föll i kull och inte kunde röra sig för den tunga kalebassen, som tryckte henne. Dottern kom till hjälp och försökte lyfta kalebassen, men det orkade hon inte. Hon ropade på sin man, att han skulle komma och hjälpa henne. Denne dröjde dock en lång stund och först när gumman höll på att dö, kom han och lyfte upp kalebassen och satte den fast, där den suttit förut. Halfdöd lyfte han upp gumman.

När hon hämtat sig efter en stund, fortsatte de att se på åkern. Gumman ville bryta af en majskolf. Tatutunpa sade åt henne att akta hans åker och bara bryta af kolfven. Hon skördade nu för att föra hem till sitt hus två majskolfvar och två af alla andra frukter, utan att bryta ned någonting. Allt hvad hon skördat, satte genast mogen frukt igen. Lastad med frukterna gick hon hem. Hon berättade för sin gubbe, att Tatutunpa redan hade en stor åker. »Denne är sålunda Tatutunpa, som vi kallat på», sade gubben. »Den där Aguaratunpa, han har lurat oss.»

Följande dag sade Tatutunpa till sin hustru: »Låtom oss gå till vår åker.» De gingo till åkern. Han gräfde där ett hål, i hvilket han gjorde upp eld. När hålet var riktigt varmt, riktigt rödt, tog han af en mycket stor kalebass, i hvilken han kröp in. Han sade sedan åt sin hustru att täppa till kalebassen och välta ned den i den varma gropen och att, när han hvisslade, vända på kalebassen, så att han kom ut igen. Hustrun gjorde som han sade. När han

hvisslade, vände hon på kalebassen och Tatutunpa kom ut vacker och ung, klädd i alla sina gamla prydnader.

Efter en stund värmde Tatutunpa åter upp gropen och hans hustru kröp in i kalebassen, som han täckte öfver och vräkte ned i gropen. När hon hvisslade, vände han på kalebassen. Ung och vacker kom hon ut ur densamma.

De vände tillbaka till hemmet tagande med sig en quebrachopinne för att göra upp eld med. När de kommo hem, funno de gumman hållande på med brygd af majsöl.

Denna natt kommer det att blifva mycket kallt och därför har jag tagit med mig denna pinne, för att vi skola hafva något att värma oss vid, sade Tatutunpa. Aguaratunpa hade tagit hem mycket ved af »tartago», men det räckte inte hela natten. Midt i natten tog veden slut för honom. Han gick till svärmoderns eldstad, där hon höll på att koka majsöl. Då gumman såg, att en räf smög sig fram till hennes eld, stack hon en pinne i ändan på Aguaratunpa. Med pinnen i ändan sprang han därifrån, för alltid förvandlad till en räf.

Arbetets uppkomst.

Berättad af chanéindianen Batirayu.

Tatutunpa hade en trollspade. Ställde man den i åkern på kvällen, var åkern färdiggräfd på morgonen. Aguaratunpa kom en dag till Tatutunpa i sällskap med sina bägge bröder. »Vi skola spela om din spade», sade han. »När det blixtrar, skola vi se mot blixten och den, som inte blinkar, vinner spaden». Det gick Tatutunpa in på.

Aguaratunpa lånade nu ögonen af gräshoppan, »Tu-ku», som ej har några ögonlock. Tatutunpa och Aguaratunpa satte sig och stirrade mot himmelen. När det blixtrade, blinkade Tatutunpa, men ej Aguaratunpa, som hade gräshoppans ögon. Han hade vunnit spaden. När han gick, tog han likväl icke med sig den spade, som gräfde själf, utan en vanlig träspade.

»Tager jag spaden med det ihåliga skaftet, kunna

de late också odla majs, men med den här måste man arbeta för att få majs åt sin familj», sade Aguaratunpa åt sina bröder.

Till gräshoppan lämnade Aguaratunpa tillbaka ögonen, som han lånat.

Om huru Aguaratunpa skickade sin bror till himlahvalfvet.

Berättad af chanéindianen Batirayu.

Aguaratunpa lefde tillsammans med sin bror. I en korg hade han tvenne små papegojor En dag flögo de bort till en åker, där de åto majs. När de kommo tillbaka, hade den ena majsmjöl omkring näbben. »Hvarifrån har du detta?» frågade Aguaratunpa. »Från en åker långt borta, där solen går ned», sade papegojorna.

Följande dag skickade Aguaratunpa i väg papegojorna. Hvart de flögo följde han efter. När han kom fram, bröt han af majs. Då kom ägaren af åkern och såg, att någon hade stulit majs. Aguaratunpa gömde sig, men ägaren fick reda på honom, då han skurit sig i händer och fötter, när han velat bryta af majsen, så att han lämnat blodspår öfvarallt efter sig.

Ägaren sade åt Aguaratunpa: »Hvarför stal du majs, hade du bedt mig därom, hade jag gifvit dig.» Han bröt af många majskolfvar och lastade Aguaratunpa därmed, hvilken bar hem dem. Han lade dem vid dörren.

När han vaknade följande morgon, hade den lilla högen förvandlats till en stor hög, hvilken räckte ända upp till taket.

Aguaratunpas bror frågade honom, hvarifrån han hade fått majsen. »Det är långt borta», sade Aguaratunpa. »Det finnes ingen väg, och du kan inte hitta dit.»

Brodern begaf sig dock i väg och kom till åkern, där han fann »anday»[1]), af hvilken han åt. Denna var förgiftad

[1]) Pumpa af en välsmakande sort.

och han dog. Död fann Aguaratunpa honom. Han sade, att han skulle göra honom lefvande igen. Aguaratunpa tog en växt, »ihuahuasu». Med den slog han honom. Han hoppade öfver honom, först rätt öfver kroppen och sedan från hufvudet till svansen.

Brodern blef lefvande igen och sade: »Jag har sofvit länge.» — »Du har inte sofvit, du har varit död», sade Aguaratunpa. Denne skickade brodern till himmelen [1]. När det åskar är det Aguaratunpas broder, som är ute och går.

Om Tatutunpas son och om huru han räddade sin moder.

Berättad af chiriguanoindianen Yambási vid Rio Grande.

I ett hus var en flicka Inómu bevarad, som aldrig haft en man. Utanför huset var stort dryckeslag. Där voro Aguaratunpa, Tatutunpa och Dyori. Flickans föräldrar togo henne med sig och de satte sig på marken, där hvarest man höll på att dricka majsöl. Aguaratunpa tyckte att Inómu var mycket vacker. Det tyckte också Tatutunpa. »Jag skall göra flickan hafvande», sade han, och så började han gräfva. Aguaratunpa ställde sig för. Tatutunpa gräfde sig ned i jorden och upp under flickan [2]. När Tatutunpa hade slutat, kröp han ut igen och berättade för Aguaratunpa, hvad han gjort.

»Jag skall också försöka», sade Aguaratunpa och kröp in i gången. Han hade inte kommit långt, förrän han fastnade. Tatutunpa högg honom i svansen och drog ut honom igen.

När flickan kom hem, ropade en fågel, »Araqua», att hon var hafvande. Följande dag blef hon stor. Det var färdigt att föda. Hennes mor var förbittrad. Hon sade, att hon skulle gå långt bort till fadern och föda. Inómu gick

---

1) Ara = himlahvalfvet, rymden.

2) Förmildradt.

till Tatutunpas håla och i den släppte hon ned ungen, utan att gifva honom mjölk. Ungen skrek dagligen och modern gick för att se till den, men när hon kom, kröp den in i hålan. En dag kom »Yahuéte», jaguaren med två hufvuden, af hvilka det ena var torrt, ref ut ögonen på henne och förde bort henne lefvande.

Morfadern gick då för att fånga den lille Tatutunpa, i det han satte ett nät utanför hålan, i hvilken denna fastnade. Han förde honom hem. Där växte han fort och började blifva stor. Han uppföddes med honung. En dag begärde den lille Tatutunpa pil och båge. Morfadern gjorde honom en pil med klumpspets af vax. Med den gick han ut att jaga. I ett träd var det fullt med dufvor. Tatutunpa siktade icke på någon af dufvorna, utan rakt på stammen. När han träffade stammen, föllo alla dufvorna ned döda. Det var en stor massa. När Tatutunpa kom hem, frågade morfadern, huru han kunnat döda så många dufvor och han berättade, hur det gått till. På samma sätt dödade han många fåglar. En dag såg han fem araquafåglar i ett träd. Tatutunpa sköt på trädet, men bara fyra föllo ned. Den femte sade: »Du gjorde bättre att söka din mor än döda fåglar.»

När Tatutunpa kom hem, bad han morfadern skaffa honom en klubba af »huirapucu»[1]). Han slog med den på en tjock trädstam, men han fick slå två gånger för att få af stammen. Tatutunpa sade då åt morfadern, att den dög icke och begärde en klubba af »urundey» [2]). Han slog med den på en tjock trädstam och slog af stammen med ett enda slag. »Denna är bra», sade Tatutunpa.

Åtföljd af Dyori begaf sig Tatutunpa i väg. På vägen dödade han en tapir. Dyori[3]) delade den i fyra delar och åt

---

[1]) Huirapucu är ett mjukt träslag (Salix Humboldtiana).

[2]) »Urundey» är röd quebracho eller närstående.

[3]) Dyori skildras alltid som den omättliga. Motsvarar Móconomóco i sagorna från Mojos.

upp den fullständigt. Till och med blodet slickade han upp från marken.

Tatutunpa fann modern blind i skogen. Hon bad honom döda jaguarerna, som höllo henne fången. »De komma till vattendraget för att dricka», sade hon.

Tatutunpa gjorde sig ett litet skjul, där han höll sig gömd. Dyori gömde sig bakom honom. Först kom »Embaracaya»[1]) med sitt byte. Med ett slag krossade Tatutunpa dennes hufvud och kastade honom och hans byte till Dyori, som åt upp allt ihop. På samma sätt dödade han »Yahuapinta»[2]) och de andra kattdjuren. Han kastade dem till Dyori, som åt upp dem alla. Till sist kom Yahuéte, som hade två hufvuden. Han bad Inómu om vatten. Yahuéte bar en tapir, som han dödat. Inómu visade honom till vattenstället.

»Nej, gif mig vatten här, det är någon gömd vid källan», sade Yahuéte.

»Nej, det är ingen och huru skall jag, som är blind, kunna hämta vatten, då kommer jag att snafva», sade Inómu.

Yahuéte gick till vattenstället. När han kom dit, slog Tatutunpa med klubban för att döda honom, men träffade blott det torra hufvudet och Yahuéte sprang sin väg. Tatutunpa följde efter. När Yahuéte såg sig förföljd, gömde han sig under månens »tiru» (kvinnodräkt, omtalad sid 185).

»Hvar är Yahnéte?» frågade Tatutunpa.

»Det vet jag icke», svarade kvinnan (d. s. månen). Det var den första lögnen.

»Han är gömd under din »tiru», sade Tatutunpa och gick vidare.

Månen ropade då efter honom. »Yahuéte håller på att äta mig.»

Tatutunpa gick tillbaka för att hjälpa henne. Hon

[1]) En stor vildkatt.

[2]) Puma. (Felix concolor).

sade då, att det inte var sant. Tatutunpa gick åter vidare. Hon ropade då igen: »Yahuéte håller på att äta mig.» När Tatutunpa kom tillbaka, sade hon, att det var lögn. Tatutunpa gick åter vidare. Åter ropade månen, att Yahuéte höll på att äta henne. Tatutunpa brydde sig ej om att vända mera. Nu höll Yahuéte verkligen på att äta henne.

När Tatutunpa kom tillbaka till sin mor, sade han, att han skulle göra, så att hon såg igen. Af duflort och dagg formade han ögon och satte i hennes tomma ögonhålor. Inómu gnuggade sig i ögonen och öppnade dem och kunde åter se. Tatutunpa förde sedan hem sin moder.

Batirayu har berättat mig samma saga med en lång inledning, som saknas i Yambásis berättelse. Denna inledning skall jag här återgifva:

Det var en gång ett stort dryckeslag. Där voro alla fåglarna församlade. Höfdingen sade åt Aguaratunpa att hämta en flicka Inómu, som var i en grannby, för att hon äfven skulle dricka med dem. Aguaratunpa gick. När han kom till flickans hus, träffade han hennes far.

»God dag, farbror», sade Aguaratunpa.

»Sätt dig», sade fadern.

»Nej, jag har kommit för att hämta min brorsdotter», sade Aguaratunpa. Han frågade nu flickan, om hon ville följa honom, hvilket hon ville. Flickan gjorde sig fin, tog på sig sitt halsband och sin bästa »tiru» och följde Aguaratunpa.

När de kommit ett stycke på vägen, sade flickan: »Hvarför skulle jag följa dig, som är så ful», och så vände hon om. När Aguaratunpa kom fram, frågade höfdingen honom, hur det hade gått. Han berättade då, att flickan hade vändt.

»Urapua» (den svarta asgamen) erbjöd sig att gå och hämta flickan. Urapua begaf sig i väg. När han kom till flickans hus, sade han:

»God dag, farbror.»

»Kom och sätt dig», sade fadern.

»Nej, jag har kommit för att hämta min brorsdotter, för att hon skall hjälpa mig att dricka majsöl», sade Urapua. Han frågade flickan, om hon ville följa med honom. Hon samtyckte och gjorde sig i ordning att följa honom. När de kommit halfvägs, sade flickan: »Hvarför skall jag följa dig, som är så ful.» Så vände hon om hem.

När Urapua kom fram, frågade höfdingen, huru det hade gått för honom. Han berättade att flickan vändt.

»Tiu» erbjöd sig att gå. När han kommit till flickans hus, sade han:

»God dag, farbror.»

»Kom och sätt dig», sade fadern.

»Nej, jag har kommit för att hämta min brorsdotter, för att hon skall hjälpa mig att dricka majsöl», sade Tiu. Han frågade flickan, om hon ville följa med honom. När de kommit ett bra stycke på vägen, sade flickan: »Hvarför skall jag följa dig, som är så ful», och så vände hon om hem.

»Choe» erbjöd sig då att gå. När han kom fram, gick han direkt till flickan och frågade henne, om hon ville följa honom och hjälpa honom att dricka majsöl. Flickan bjöd honom en kalebasskål med majsöl och var villig att följa med honom. De gingo. När de voro helt nära byn, där det var stort dryckeslag, sade flickan, att hon inte ville följa honom, som hade så svarta ben och vände tillbaka.

När han kom fram, frågade höfdingen, huru det hade gått för honom. Han berättade, att flickan vändt. Alla de andra fåglarna försökte, men ingen ville flickan följa. Till slut gick »Churincui».

»Få se», sade höfdingen, »han får bestämdt flickan med sig.» Churincui gick direkt till flickan och frågade henne, om hon ville följa honom och hjälpa honom att dricka majsöl. Flickan var villig, och hon följde honom ända fram och satte sig bland de andra kvinnorna.

Aguaratunpa gick omkring och var ilsken.

Höfdingen frågade, om någon kunde sjunga. Aguaratunpa tog då på sig sin »tirucumbai» (bild 81) och beredde sig att sjunga, men han kunde inte mer än »púhuaté, púhuaté». Urapau kom då fram och skulle sjunga, men han kunde bara säga »hú, hú».

Då bad höfdingen »Húiratucúhua» sjunga och denne sjöng:

»Huaté púhuatékos ráràsé mánura lúhuaya chúshico ti, ti, ti, ti....»

Där var en man, som var ovän med sin bror och alla de andra fåglarna, som ej deltog i dryckeslaget, utan gick omkring och jagade.

I ett träd satt många papegojor. Bland dessa var en hvit papegoja. »Den skall jag fånga,» sade han och försökte fånga den med en snara på ett spö, men det lyckades honom ej. Han siktade med sin båge på papegojan. Denna började att tala och frågade: »Hvarför skall du döda mig?»

Papegojan lärde honom nu, hur han skulle sjunga och sade honom, att när han kom midt ibland dem, som drucko, skulle han sträcka upp armen öfver hufvudet.

Han gick nu omkring dem, som drucko och sjöng. Så gick han midt ibland dem och sträckte upp armen. När han gjorde så, förvandlades de, som stodo, till fåglar och de, som sutto, till stenar utom Inómu, Tatutunpa, Aguaratunpa och Teyuhuasu.

Tatutunpa, Aguaratunpa och Teyuhuasu sutto inte med de andra, utan stodo i närheten. Tatutunpa sade åt Aguaratunpa:

»Du skall få se, att jag skall göra flickan hafvande [1]. När hon vrider på kroppen så är det gjordt.» Han gräfde nu ett hål i marken under flickan....

Fortsättningen på Batirayus berättelse är nästan identisk med Yambásis.

Till sina grunddrag synes mig denna saga äkta indiansk.

[1]) Förmildradt.

Det finnes dock ett element i den, som synes mig vara lånadt från de hvite. Det är historien om månens lögn. Den förekommer ej i Batirayus version af sagan. Mycket påminner den mig om gossen, som brukade ropa på hjälp, utan att det var någon fara. När till slut vargarna höllo på att äta upp honom, brydde ingen sig om honom — en saga som är bekant i Europa och som jag hört i Sverige som barn.

En del af denna saga påminner äfven mycket om en saga, som d'Orbigny [1]) återger från yuracáreindianerna. Tatutunpa motsvaras där af »Tiri», som dödar för att hämnas sin moder alla kattdjuren utom jaguaren med de fyra ögonen, som tog sin tillflykt till månen. Fordom voro säkerligen chiriguano och chané i förbindelse med yuracáreindianerna. När de hvite eröfrade landet omkring S:a Cruz de la Sierra, drogo sig chiriguano mot söder och yuracáre mot norr. Under min senaste resa har jag äfven besökt yuracáreindianerna, hvilka jag framdeles kommer att skildra i en annan bok.

Mannen, som gifte sig med Chiquérituupas, åskgudens, dotter.

Berättad af chanéhöfdingen Bóyra.

Det var en gång i gamla tider tre fattige män, som icke hade några släktingar. De voro mycket hungriga. Tvenne af dem gingo för att söka något att äta. Först kommo de till en stor skog, genom den gick en stig. Efter tre dagar kommo de ut på en stor slätt. Midt på slätten var ett hus. De gingo omkring huset, men funno ingen ingång. Till slut kom dock ut en kvinna, det var Chiquérituupas syster. Hon bad dem stiga in. »Vi äro smutsiga», sade de och ville ej stiga in. Hon räckte den ene majsöl. Han drack ut fyra kalebasskålar med majsöl. Hon räckte den andre majsöl. Han drack också ut fyra kalebasskålar

1) d'Orbigny. Voyage dans l'Amérique Méridionale. T. 3: 1. Paris 1834, sid. 212.

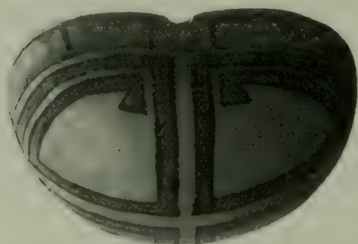
med majsöl. »Gå och bada», sade hon, »och tvätta hufvudet.» Hon räckte dem roten af »yúag» [1]).

När de badat och tvättat sig, kommo de tillbaka. Hon gaf dem »urucu» att måla sig med. »Gå nu och hvila eder. Senare skola ni hämta ved», sade hon och gaf dem en yxa. De sökte öfverallt på slätten, men funno ingen ved. »Funno ni ingen ved?» sade kvinnan.

»Nej», sade de.

»Sågo ni ingen gubbe där? Han är ved. Gif honom ett yxhugg!» sade kvinnan.

De gingo åter ut på slätten för att söka ved. Där funno de gubben, men de skämdes att gifva honom ett yxhugg och vände tillbaka till kvinnan.

128. Kalebasskål. Chiriguano. Itatenbia. 1/4.

»Träffade ni gubben?» sade hon.

»Ja», sade de, »men vi skämdes för att döda honom»

»Hugg ni gubben, han är ved!» sade kvinnan.

De gingo åter ut på slätten och funno honom. De gåfvo honom ett yxhugg, och han förvandlades till ved, som de buro till stugan. Kvinnan kokade. Därefter spann hon tråd.

»Hvarför kommo ni hit?» sade hon.

»Vi sökte oss en mor. Vi voro tre, men en lämnade vi kvar», sade de.

»Hvarför togo ni honom ej med eder?» sade kvinnan.

Hon förde dem att bada. De badade och hon badade också. De sågo, att det var en vacker kvinna.

»Här skola ni göra en hydda och en fälla och fånga dufvor! När dufvorna komma, skola de förvandlas till kvinnor. När dessa bada, skola ni taga deras dräkter och

---

[1]) = mistol.

springa!» sade kvinnan. En massa dufvor kommo och satte sig i träden omkring pölen. Bland dem var deras store höfding. Dufvorna flögo till stranden och förvandlades till kvinnor och togo af sig sina dräkter (tiru). Männen smögo sig fram, togo hvar och en tre dräkter och sprungo sin väg. Kvinnorna sprungo efter dem. Den ena kastade bort två dräkter och kom fram med en dräkt och en af kvinnorna till huset. Den andre sprang med alla tre dräkterna. Kvinnorna hunno upp honom och pryglade honom grundligt. Den, som kommit med en dräkt, kom med sin kvinna in i huset.

»Gå att sofva nu», sade Chiquéritunpas syster.

Mannen gick att sofva med sin kvinna, som var en dotter till Chiquéritunpa. De sofvo hela dagen tillsammans, och på kvällen födde hon. Följande dag kom Chiquéritunpa. Han ville slå sin dotter. Han skickade efter en häst, en åsna och ett sto för att föra hem sin dotter och svärson. Sedan de ätit, redo de iväg.

Mannen, som blifvit pryglad af kvinnorna, grät. »Gråt inte så mycket», sade Chiquéritunpas syster. När de ridit ett stycke, träffade de en kristen man, som höll på att arbeta.

»Hvad för arbete har du för dig?» frågade mannen. »Jag skall så mandioca och majs. Här skall jag bo och hit skall jag föra en kvinna», sade den kristne.

De fortsatte och träffade en annan kristen. »Hvad för arbete har du för dig?» frågade mannen. Misslynt svarade den kristne: »Här skall jag så kullar med taggiga snår.»

De fortsatte och träffade en annan kristen, hvilken höll på med att hugga träd. »Hvad för arbete har du för dig?» frågade mannen. »Jag hugger stolpar till inhägnad för djuren, för här skall jag ha boskap. Allt skall jag taga hit, kläder skall jag skaffa mig», sade den kristne.

De fortsatte och träffade en annan kristen. »Hvad för arbete har du för dig?» frågade mannen. Misslynt svarade den kristne: »Jag arbetar för att skörda sten.»

De fortsatte och träffade en annan kristen, som höll på

att snickra. »Hvad gör du här?» frågade de. »Jag skall bygga mig ett hus, där jag skall ha kläder och allt möjligt annat», svarade den kristne.

De fortsatte och träffade en annan kristen. »Hvad arbetar du på?» frågade mannen. Misslynt svarade den kristne: »Här skall jag så chuchio[1]), så att ingen kommer fram.»

När de kommo nära Chiquéritunpas hus, sade dennes dotter till sin man: »Först skall jag stiga af med gossen, som redan kommer att kunna gå. Därefter skall du stiga af och när du sätter dig på bänken, skall du ej förvåna dig, om den rör sig. Flyttar sig huset, skall du ej förvåna dig. Du skall ej hälsa på min mamma ej heller på min bror, om de hälsa på dig. Blott på pappa skall du hälsa.»

När de kommo fram, steg först hon af och gick in. Efter henne följde gossen, hvilken redan kunde gå. Sist steg mannen af sin häst. När han steg af hästen förvandlades den till en hög ben. Han gick in och satte sig på en pall. Den rörde sig, ty det var en stor orm. Han låtsade om ingenting. Äfven huset rörde sig, men han låtsade, som han ej fäste sig därvid. Först kom hans svärmor och hälsade, men han besvarade ej hälsningen. Därefter kom svågern och hälsade, men han besvarade ej heller hans hälsning. Svågern föreslog honom, att de skulle leka, men han svarade honom ej.

»I natt skall du ej sofva med mig. Jag skall sofva i en hängmatta, vår son i en och du i en tredje», sade Chiquéritunpas dotter åt sin man. »I morgon skall du leka med min bror», sade hon. De gingo och lade sig att sofva.

Följande dag gol tuppen tidigt: »Jesus Kristus, Jesus Kristus.» När den första kristne, de mött, kom till sin åker, fann han den full af majs och mandioca och en hydda och en vacker kvinna. Den kristne, som svarat, att han skulle så kullar med taggiga snår, fann sin åker för-

1) Se sid. 153.

vandlad till sådana. Den tredje kristne fann sin inhägnad för djuren redan färdig och full af vacker boskap. Den, som svarat, att han skulle skörda sten, fann sin åker full af sten. Den, som snickrade för att bygga sig ett hus, fann det redan färdigt och fullt af kläder. Den, som misslynt svarat, att han skulle så chuchio, fann åkern förvandlad till ett tätt snår, där ingen kunde komma fram.

Chiquéritunpas son föreslog sin svåger, att de skulle leka. »Hvad för en lek?» sade han. »Vi skola flytta huset», sade Chiquéritunpas son och flyttade det med en arm. Med hela sin styrka flyttade mannen huset. »Nu skola vi göra den där hästen lefvande igen», sade Chiquéritunpas son och lyfte upp benen af den häst, på hvilken mannen kommit. Den förvandlades till en mycket fet häst med eldsprutande mun. Äfven detta gjorde mannen efter.

Följande dag föreslog mannen sin svåger, Chiquéritunpas son, att de åter skulle leka. »Hvad skola vi leka?» sade han. »Vi skola taga ned solen», sade mannen. Med ett långt spö af chuchio tog han ned solen. Det blef då så varmt, att både Chiquéritunpa och hans son sprungo sin väg. Följande år blef mannen höfding.

Den, som fått stryk af flickorna, från hvilka han röfvat deras dräkter, stannade kvar hos Chiquéritunpas syster. En dag sade hon till honom, att han skulle gå till en stor sjö. Där skulle han dyka och taga upp en näfve sand. Denna sand skulle han lägga inne i huset. Han gick nu till sjön och dök och hämtade upp en näfve sand, hvilken han lade i huset. Följande dag sade Chiquéris syster: »Gå nu och se efter, hvad som blifvit af sanden!» I stället för sand fann han en utmärkt vacker kvinna. »Denna är till hustru åt dig», sade Chiquéritunpas syster.

Om dagarna brukade han bada med henne vid sjön. Där lekte han med henne, smekte henne och i badet stänkte de vatten på hvarandra.

»Du skall inte leka med henne så mycket vid sjön

Kom ihåg, att hon är gjord af bara sand», sade Chiquéritunpas syster.

Han hörde henne inte, utan lekte och smekte henne nere vid sjöstranden. En dag, när han lekte med henne, blef hon allt smalare, tills hon till slut förvandlades till en hög sand. Gråtande gick mannen hem till Chiquéritunpas syster. Hayma opama! (Så var det inte mer!)

Denna saga är, som vi se, icke fri från främmande, europeiska element. Till sina hufvuddrag är den dock rent indiansk. Ingen af de sagor, jag här meddelar, synes mig så fantasirik som denna.

129. Lerkärl. Chiriguano. Caipipendi. u. 1/5.

»*Choihuihuis*» *krinnorof.*

Berättad af chanéhöfdingen Bóyra.

Det var en gång i gamla tider ett stort dryckeslag. Där voro Aguaratunpa, Tatutunpa, Teyuhuasu, Inómu[1]) Choihuihui[2]) och många andra. Aguaratunpa hade gått att hämta Inómu. I fyra dagar stannade hon och drack med dem. Till slut kom hennes mor, som var mycket förargad öfver, att Inómu varit borta så länge. Hon förvandlade alla, som voro där, till fåglar och tog Inómu med sig hem. Blott Aguaratunpa, Tatutunpa och Choihuihui voro kvar. Tatutunpa gick hem till sig. Aguaratunpa, hvilken ej hade någon fast bostad, gick att ströfva omkring, lurande män-

---

[1]) Inómus historia är berättad i det föregående.

[2]) Är en fågel.

niskorna. Choihuihui begaf sig också iväg. Han kom till ett hus. Där bodde en gift kvinna med sin dotter. Han hälsade på dem. Hon bjöd honom majsöl och han drack. Därefter tog han afsked och begaf sig iväg. Han stannade likväl helt nära förvandlad till en Choihuihui för att spionera. Efter en stund kom mannen till kvinnan hem. Denne tog henne med sig och de gingo till åkern, hon för att skörda majs, han för att gräfva. När de kommit dit, gjorde de upp eld. Han gick att gräfva och hon stannade vid elden med den lilla dottern rostande majs. Choihuihui hade följt efter dem. Han stannade i närheten. Efter en stund gick kvinnan afsides för att göra sitt tarf. När hon kom ut i skogen, slog Choihuihui armarna omkring henne. Förvandlad till en fågel flög han bort med henne.

Då modern ej kom tillbaka, började flickan gråta. När fadern hörde detta, gick han dit. Han ropade på sin hustru, men ingen svarade. Han sökte henne och fann hennes och Choihuihuis spår. Förgäfves sökte han följa dem. Sedan han sökt länge, gick han för att söka upp hustruns bröder, för att de skulle hjälpa honom att söka. De sökte, men funno ingenting. Bröderna trodde, att mannen dödat sin hustru af svartsjuka. När de kommo förbi ett stort träd, sågo de i toppen ett bo af en »Tuyuyu»[1]. Bröderna sade åt mannen, att han skulle fånga fåglarna för att trösta sin dotter. Då trädet hade hög, rak stam, gjorde de en stege och mannen klättrade upp. När han kommit upp i toppen af trädet, ryckte bröderna undan stegen, så att mannen icke kunde komma ned. »Där får du sitta och hungra ihjäl, därför att du dödat din hustru», sade de. Mannen började gråta. Till slut somnade han lutad mot stammen.

När han vaknade, satt han i en hydda. Bredvid honom sutto två vackra kvinnor. De frågade honom, huru han kommit dit. Han berättade då, att där kommit en man till hans hus etc. (här upprepas hela sagan).

---

1) Troligen flamingo.

Kvinnorna började att skratta. »Det är Avayurupiagua, som fört bort din hustru», sade de.

Han frågade dem, hvar deras far var. »Han har gått till Itica [1]) för att hämta fisk» [2]), sade de.

Den yngsta sade, att han skulle sofva med henne, hvilket han gjorde. Äfven den äldsta ville sofva med honom. »Blir inte din mor arg, om jag gör det?» sade han. »Nej, du skall sofva med oss, ty här kommer aldrig någon karl», sade de. Han sof sålunda med bägge kvinnorna.

Efter några dagar kom flickornas fader hem. Han hade med sig två stora bördor med torkad fisk. Fadern frågade honom, hur han kommit dit. Han berättade etc. (här upprepas hela sagan).

Fadern sade, att han inte var förargad på honom, därför att han sofvit med hans bägge döttrar och lofvade att hjälpa honom att få tillbaka sin hustru. »Hon är vid Itica hos Avayurupiagua», sade han. »Där är stort dryckeslag och vi skola dit. Du skall följa mig och göra som jag säger. Först skall jag hälsa på alla och sist skall du hälsa på din hustru. Hon kommer ej att känna igen dig. När hon hälsar på dig och bjuder dig majsöl, skall du slå armarna om henne och jag skall slå dig i baken», sade han. De begåfvo sig nu till Itica. När de kommo dit, hälsade fadern först på alla. Sist hälsade mannen på sin hustru. Hon bjöd honom en kalebass majsöl. Han slog armarna om henne och gubben klappade honom i baken. Förvandlad till en Tuyuyu flög han iväg upp i luften med sin hustru. När Avayurupiagua såg detta, rusade han förargad in i sitt hus efter båge och pilar. Han sköt pil på pil, men kunde ej träffa dem.

Denna saga synes mig fullständigt ren från lånade element. Med stegen, som omtalas här, menas en lång stock, i hvilken man huggit trappsteg. Dylika använda

[1]) Rio Pilcomayo.

[2]) Sid. 128 skildras den betydande handel, som stammarna emellan drifves med torkad fisk.

särskildt chiriguano liksom chané vid Itiyuro alltid till majsladorna, som äro byggda på pålar (se bild 84 b).

Om huru Aguaratunpa dödade Tatutunpa och sedan själf blef dödad.

Berättad af chanéindianen Batirayu.

Det var en gång i gamla tiden två tokiga flickor. Ej långt från dem bodde Tatutunpa. De hörde honom hvissla så vackert på sin »huiramimbi» (se bild 84 b). Den ena sade till den andra: »Vi skola gå och se, hvem det är, som spelar så vackert.» De gingo till Tatutunpa, som låg i sin hängmatta. Tatutunpa tog den yngsta af flickorna till kvinna.

Aguaratunpa fick höra talas om, att flickorna begifvit sig till Tatutunpa. Han gick dit och smög sig till åkern, där Tatutunpa arbetade och dödade honom med ett påkslag. Han flådde därefter försiktigt af huden på hufvudet och tog den på sig. På så sätt liknande Tatutunpa gick han till dennes hydda.

»Se där kommer din karl», sade den äldre systern. Hon ställde fram mat. Då Tatutunpa brukade äta helt litet, blott ett par bönor och en liten skål majsöl, ställde hon ej fram mera. När Aguaratunpa kom, åt han upp allt och begärde mer. När han ätit detta, begärde han åter mer. Flickan undrade, om det verkligen kunde vara hennes man, som åt så mycket, om det inte kunde vara någon annan.

På kvällen bad Aguaratunpa sin hustru, att hon skulle lusa honom. Hon satte sig att söka lus i Aguaratunpas hufvud. Medan hon sökte lus, somnade Aguaratunpa. Hon såg då, att skinnet på hans hufvud var ihopsydt och förstod, att han dödat hennes man och flått honom. Hon berättade detta åt sin syster och de dödade Aguaratunpa med ett påkslag.

Mannen, som brände upp Añatunpa.

Berättad af chiriguanoindianen Yambási vid Rio Grande.

När människorna gingo för att samla honung, sökte Añatunpa[1]) upp dem för att äta dem.

Där var en gång en man, som höll på att samla honung, Då kom Añatunpa och frågade honom, hvad han gjorde. »Jag samlar honung», sade mannen. »Fortsätt», sade Añatunpa. När mannen slutat, dödade han honom och kastade honom åt Dyóri, som åt upp honom, till och med blodet slickade han upp. På så sätt dödade Añatunpa många människor.

En man hade gått ut att samla honung. Tucanen[2]) sade åt honom: »Om Añatunpa kommer, bed honom bära dig hem till sig och döda dig där.»

När mannen höll på att samla honung, kom Añatunpa. »Hvad vill du?» frågade mannen.

»Jag vill äta upp dig», sade Añatunpa.

»Gör det inte här, utan bär hem mig till dig och ät upp mig där!» sade mannen. Añatunpa tog nu mannen på nacken och bar honom hem till sig.

»Bryt af kvistar och gör upp eld i nacken på Añatunpa!» sade tucanen. När Añatunpa gick genom de täta snåren, bröt mannen af kvistar och grenar och gjorde försiktigt upp eld i nacken på Añatunpa.

»När du kommer till en låg gren, hugg dig fast!» sade tucanen åt mannen. Så gjorde denne. Snart märkte Añatunpa, att det brann i nacken på honom och började springa. Elden tilltog. Hans hår tog eld och snart brann Añatunpa fullständigt upp och dog.

Mannen, som dödade Añatunpa.

Berättad af chiriguanoindianen Yambási vid Rio Grande.

Añatunpa åt upp alla människor, som han fick tag i.

[1]) Här nämnes ej, hvilken Añatunpa, som åsyftas.

[2]) Rhamphastus.

Där kom en man, som bar ved till Añatunpas håla. »Kom, skola vi leka!» sade Añatunpa.

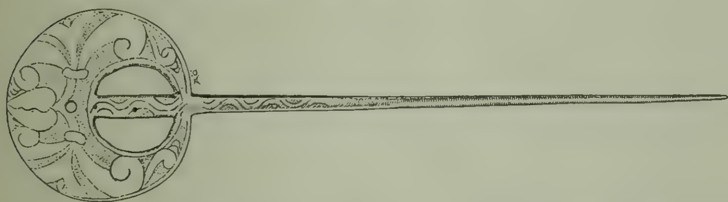
»Hvad för lek?» sade mannen.

»Du skall hugga mig med en yxa i pannan, och om jag ej dör, skall jag hugga dig», sade Añatunpa.

Añatunpa ställde sig upp rak, räckande pannan åt mannen, som högg honom midt i densamma. Då Añatunpas panna var hård som järn, gjorde det honom ingenting. Añatunpa högg nu mannen i pannan och dödade honom och kastade honom åt Dyóri, som åt upp honom.

En annan gång kom en annan man till Añatunpas håla. Añatunpa föreslog honom samma lek. En fluga, »Mbéru», ropade då åt honom, att han inte skulle hugga honom i pannan utan i nacken. När Añatunpa ställde sig upp med tillslutna ögon för att taga emot hugget, gick mannen bakom honom och högg honom i nacken och Añatunpa föll död ned. Dyóri frågade honom, huru han kunnat döda Añatunpa. Mannen berättade honom, hvad Mbéru sagt.

»Mycket bra», sade Dyóri.

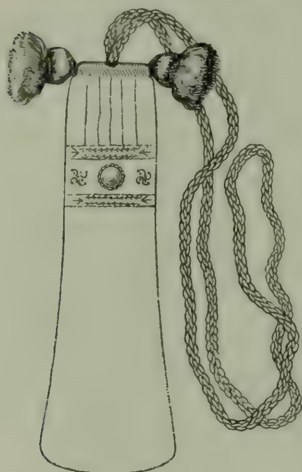
130. Nål af silfver, som användes att fästa upp tirun med. Formen är indiansk, ornamenten äro spanska. Chiriguano. Parapiti. 1/3.

Hur Bisose hämtade rikedomarna ur berget.

Berättad af chanéindianen Batirayu.

En chané, Bisose hade gått att meta i en djup göl. Först metade han upp många små fiskar. Plötsligt fick han upp en så stor fisk på kroken, att han inte orkade draga upp den. Han gick först omkring gölen rädd att klifva i. Till slut steg han i vattnet försiktigt, följande refven med

handen. När han kommit på djupt vatten, kände han någon fatta sig om benet och draga honom ned i djupet. Det var den stora ormen, »Boyhuasu». Denne förde Bisose omkring till fjällen och till los Campos del guanaco. Till slut förde han honom genom ett trångt pass in i berget. Där gaf han honom blåa stenar och silfver. Bisose lastade sig därmed. När han skulle ut ur passet, var det så trångt, att han blott kunde taga helt litet med sig. Därför äro dessa stenar och silfversaker så sällsynta. Boyhuasu förde honom sedan tillbaka till gölen. Han kom ut på samme ställe, där han stigit ned i vattnet.

131. Bröstsmycke af silfver. Chiriguano. Caipipendi. Bäres af männen.

I denna saga omtalas bland de dyrbarheter, som Bisose hämtade ur djupet, blåa stenar. Genomborrade turkoser och crysoliter skatta också dessa indianer högt som halsbandspärlor.

Räfven och jaguaren.

Berättad af chanéhöfdingen Bóyra.

Räfven träffade jaguaren i hans åker. Denne höll på med sin sådd.

»Vill du att jag skall hjälpa dig farbror?» sade räfven.

»Ja, brorson. Jag skall gå och hämta gräfkäpparna», sade jaguaren.

»Det skall jag göra», sade räfven och gick till jaguarens hydda.

När han kom dit, sade han åt jaguarens kvinna: »Jag skäms för att tala om mitt ärende.»

»Hur så?» sade hon.

»Jo», sade räfven, »jaguaren har skickat mig hit, för att jag skall sofva med dig och med dina bägge döttrar.» Det trodde inte jaguarens kvinna.

»Jo, det är sant», sade räfven. »Du skall få höra hvad han säger», och så ropade han: »Skall jag taga dem alla?»

»Alla!» ropade jaguaren till svar.

Räfven sof nu först med jaguarens kvinna och sedan med den äldsta dottern och till sist med den yngsta. Hon var ännu jungfru och han gjorde henne illa[1]. Räfven gick därefter sin väg. Han sprang i gräs, för att inte spåren skulle synas. Han sprang på en lång trädstam. Till slut kom han till en göl. Där dök han ned och kom upp på andra sidan. Han sprang, allt hvad han orkade, tills han kom till ett träd med taggig stam. Han kröp upp för densamma och lade sig att sofva. »Här skall jag ligga och drömma om jaguarens kvinna och döttrar, med hvilka jag sofvit», sade räfven. Han lade sig ned och somnade.

När jaguaren märkte, att inte räfven kom med gräfpinnarna, tänkte han: »Jag skall gå och se, hvart räfven tagit vägen. Kanske han har gått sin väg. Det är en skojare den där räfven.»

När jaguaren kom till sitt hus, sade hans kvinna åt honom: »Huru kan du vara så grym och skicka hit räfven för att sofva med oss?»

Förgrymmad begaf sig jaguaren iväg för att söka räfven. Han följde hans spår och kom till gölen, där räfvens spår togo slut. Öfverallt sökte han dem. Till slut förstod han, att räfven dykt ned i gölen. Jaguaren dök nu äfven ned och fann räfvens spår på andra sidan. Han följde dem och kom till trädet. Öfverallt omkring trädet sökte han fortsättningen på spåret, men fann det ej. Han tittade då upp och såg räfven, som låg och sof. Han klättrade upp, bröt försiktigt af en kvist och kittlade räfven i näsborren.

---

[1]) Förmildradt.

Denne nös och strök sig om näsan sägande: »Kan inte moskiterna lämna mig i fred, då jag håller på att drömma om jaguarens hustru och döttrar, med hvilka jag sofvit.»

Litet hårdare kittlade honom nu jaguaren och räfven vaknade. Jaguaren stod färdig att gripa honom.

Räfven kröp ihop och då jaguaren dröjde med att ta fatt honom, tog han ett hopp ned på marken och började springa, allt hvad han orkade. Jaguaren förföljde honom. Till slut tröttnade dock räfven och jaguaren fick tag i honom och slukade honom. Räfven blef lefvande igen i jaguarens mage. Denne kräktes upp honom. Jaguaren åt åter upp räfven, men denne blef åter lefvande i hans mage och åter uppkastad. Återigen åt jaguaren upp räfven, som igen blef lefvande o. s. v.

Denna saga har en vidsträckt utbredning. I något olika form har jag hört den berättas i Carmen i Mojos.

När sköldpaddan, »Carumbe», dödade jaguaren.

Berättad af chiriguanoindianen Yambási.

Det var en gång ett stort dryckeslag. Där voro Aguaratunpa, Carumbe och »Taturapua» (kulbältan). Sköldpaddans lille son grät. Då man frågade honom, hvarför han grät, sade han, att han ville ha jaguarens klor att leka med. Sköldpaddans kvinna sade åt sin man, att han skulle gå och hämta jaguarens klor åt lillen att leka med.

Sköldpaddan begaf sig iväg och kom till en stam »samuo» med stora, hvassa taggar. Där stannade han för att vänta på jaguaren. På afstånd hördes dennes rytande. Jaguaren kom närmare, alltjämt rytande och fann sköldpaddan vid foten af trädet.

»Hvad gör du här?» sade jaguaren.

»Jag leker», sade sköldpaddan.

»Hur går det till?» sade jaguaren.

»Jag klättrar upp i samuo och så rullar jag ned», sade sköldpaddan.

»Låt se», sade jaguaren, som hade lust att äta upp sköldpaddan.

Denne klättrade upp i toppen på stammen och rullade ned för densamma utan att skada sig. Detta tyckte jaguaren var roligt och sköldpaddan fick klättra upp igen. Åter rullade denne ned utan att skada sig. Jaguaren skulle också försöka. Han klättrade upp och rullade ned, men slet upp alla sina inälfvor på taggarna, så att han dog.

Sköldpaddan tog jaguarens klor med sig hem till leksaker åt sin lille son.

Kolibrins kärlekssaga.

Berättad af chiriguanoindianen Yambási.

Där voro två flickor, som hörde Chinu (kolibrin) spela flöjt. Han spelade så vackert, att den ena flickan sade: »Honom vill jag ha till man.» Så sökte hon upp kolibrin och sof med honom.

»Låtom oss gå till mitt hus», sade kolibrin. När de kommo dit, var det så litet, att flickan icke fick rum. Hon gick därför tillbaka till sin by.

På kvällen kom kolibrin utanför byn och spelade flöjt för att locka henne. Flickan lyssnade och sade:» Det är kolibrin, som spelar.» Men hon gick ej mera till honom. Kväll efter kväll kom kolibrin utanför byn och spelade sina vackraste toner, men flickan ville ej följa honom, som hade en så liten hydda.

När fästingen, Yatéu, sprang i kapp med strutsen, Yándu.

Berättad af chiriguanoindianen Yambási.

Fästingen och strutsen skulle springa i kapp för att se, hvem som kunde springa bäst. När de började springa, hoppade fästingen upp på strutsen och bet sig fast i ögonvrån.

När strutsen sprungit ett stycke, sneglade han åt sidan för att se, om fästingen var med. Då han satt i ögonvrån, såg han honom jämsides med sig.

Strutsen skyndade på. När han åter sprungit ett stycke, sneglade han åt sidan och såg, att fästingen ännu var jämsides med honom.

Strutsen sprang allt hvad han orkade. När den kom helt nära målet, hoppade fästingen från ögonvrån och kom först fram.

Fästingen hade vunnit kapplöpningen.

Dessa små djursagor ha en ofantlig utbredning. Nästan oförändrad finna vi sålunda sagan om sköldpaddan och jaguaren från Santarem vid Rio Tapajos mynning i Amazonfloden [1].

Äfven likartade kapplöpningssagor äro kända från Brasiliens kust [1]. Dessa senare finnas, som bekant, äfven hos oss.

Som nämndt har man påvisat [2] att vissa sagor vandrat från Nordamerika och Asien ända ned i Sydamerika. Här är likväl ej rätta platsen för att göra jämförande studier öfver de sagor jag samlat, hvarför jag nöjt mig med att blott meddela materialet.

Såsom vi sett, förstå vi af sagorna en del af indianernas religiösa föreställningar. De äro äfven särskildt intressanta från den synpunkten, att i dem återgifvas en hel del smådrag ur indianernas lif. De gifva oss äfven en inblick i deras fantasivärld.

Det är blott innehållet, ej formen, i de sagor, jag samlat, som är värdefullt som forskningsmaterial. Framdeles hoppas jag särskildt de infödda sydamerikanska etnograferna skola fortsätta de insamlingar, jag gjort, och äfven uppteckna sagorna på orginalspråken. För att kunna göra detta, fordras likväl att man fullständigt behärskar dessa. Den bästa metoden vore väl, att låta indianerna berätta dem för en fonograf.

Indianen och naturfenomenen.

I en af chanésagorna talas om, huru Yahuéte, den tvåhufvade jaguaren, höll på att äta månen. Maringay kallade

[1]) Jämför Fredr. Hartt: Tortoise Myths. Rio de Janeiro, 1875.
[2]) Ehrenreich: l. c.

Yahuéte för »Yahuaróhui». Sol- och månförmörkelse förklara dessa indianer på så sätt, att sol och måne anfallas af Yahuéte. Choroti tala som nämndt äfven om ett vilddjur, som anfaller solen och månen.

Vandrar man en stjärnklar natt med en indian genom skog och mark, är stjärnhimmelen hans kompass och hans klocka. Han pekar på Orion eller på en annan stjärnbild och visar, huru mycket den skall hinna flytta sig, innan man kommer fram.

Det är icke många stjärnbilder, han ger namn, men dem känner han väl. Den del af vintergatan, som är närmast södra korset, kalla chané »yándurape», d. v. s. strutsvägen, södra korset jämte några närbelägna stjärnor är »yánduinyaka», strutsens hufvud, de två största stjärnorna i centauren äro »yánduipoy», strutsens halsband, Venus kallas »coemilla», morgon, Orion med dolken »húirayúasa» (fåglar mötas). En annan stjärnbild är »huázupucu», råbockshornet, en annan »borévi», tapiren. Sjustjärnorna kalla de »ychu», men namnets betydelse känna de ej, och det är den viktigaste stjärnbilden af dem alla.

Sitter man inne i hyddan med indianerna, kunna de peka ut de viktigaste stjärnbildernas plats på himmelen, utan att se dem. De känna deras läge under alla årstider.

Stjärnhimmelen är icke blott indianernas klocka och kompass. Den är också deras almanacka. Särskildt spelar därvid här, såsom hos andra indianer, sjustjärnorna en viktig roll. När de först i morgongryningen synas öfver horisonten, är det lämplig tid för majssådden. Att just denna relativt obetydliga stjärnbild spelar en så stor roll i indianernas astronomi, har gifvit upphof till fantastiska spekulationer om babyloniskt inflytande.

Frågar man en indian om stjärnornas storlek och om deras afstånd från oss, stå de tveksamma och helst svara de ej alls. De förstå likväl, att de måste vara långt borta.

I sagorna spela stjärnorna ingen stor roll. Chiriguanohöfdingan Maringay berättade dock, att det var en gång en bror, som lekte med sin lilla syster. De sprungo efter

hvarandra sjungande och gjorde långa skutt. Nu sitta de som två stjärnor på himlahvalfvet.

Två stjärnhopar i söder på södra himlahvalfvet, äro askan af en gammal gubbe och en gammal gumma, sade mig en gång en chiriguano. Det var en kväll i augusti.

Solen är en man i sagan och månen en kvinna. Det var ifrån en gammal gubbe, solen, som chanébarnen stulo elden och det var under månkvinnans tiru, som den tvåhufvade Yahuéte gömde sig, när han var förföljd af bältagudens son.

Månens aftagande och tilltagande förklarade Maringay bero därpå, att ett mer eller mindre stort stycke af den är instucket i himlahvalfvet.

Solen går upp genom vattnet och så lyser den för oss på dagen. På kvällen går den åter ned i vattnet och på natten lyser den för människorna på andra sidan jorden. Så tänkte sig Maringay solens lopp. Dock tror jag, att detta hade han lärt af de hvite.

När en meteor, »baerendi», faller, förebådar det en höfdings död. Om ett stjärnfall sade chané vid Rio Parapiti: »Han går för att sofva med sin flicka.» Maringay var mera realistisk i sin förklaring. »Stjärnan släpper någonting», sade gubben.

När åskan går, är det Chiquéritunpa, som är ute. Det är medicinmännen, »ipáye», som kunna göra regn. När svalorna, »máchurupimpi», flyga lågt, blir det regn, säga indianerna. En annan liten fågel »chóncho», skriker ut regn. När man reser, skall man icke stoppa ned någon kruka i vatten, utan ösa upp vattnet med en kalebass, annars regnar det. I den världsundergångssaga, som berättades mig af chané vid Rio Itiyuro, gick världen under genom vatten. Chané vid Rio Parapiti berättade mig om, hur världen gick under genom en storm. Vinden spelar annars en obetydlig roll i sagorna. När man sätter en uppvärmd kruka i rinnande vatten, blir det storm, säga chané vid Rio Parapiti. Regnbågen, »yii», det är en orm.

ADERTONDE KAPITLET.

Ur chané- och chiriguanoindianernas lif (forts.).

De katolska missionerna bland chiriguano.

Småningom måste alla indianer komma under inflytande af de hvite. Det är oundvikligt. Dag för dag minskas de områden, där de ännu lefva oberoende. Så snart deras områden eröfrats, tvingas de på ett eller annat sätt att arbeta åt de hvite och blifva fullständigt beroende af dem. I regel blifva de också illa behandlade, utarmade och moraliskt fördärfvade.

Det är därför en lycka i olyckan, att det funnits och finnas uppoffrande människor, som velat och vilja göra något för att hjälpa indianerna. Dessa människor äro missionärerna. Det kan ej förnekas, att dessa försökt att göra och äfven gjort ett betydande civilisatoriskt arbete bland dem. Det behöfves entusiasm och vilja att uppoffra sig för att blifva missionär För sitt nöjes skull kan ingen människa lefva hela sitt lif i trakter, där ensamheten i längden måste blifva hemsk och där lifvet ej bjuder förströelser eller njutningar.

För missionären är det religiösa omvändelsearbetet hufvudsaken. Han tänker på att rädda själarna från helvetet, »tatahuasurenda»[1]). Lyckligtvis äro de katolska missionärerna nog kloka att tänka en smula äfven på detta lifvet och försöka att förbättra indianernas materiella existensvillkor.

Indianen, som älskar att lefva oberoende, men som tvingats med i civilisationsdansen, vill ej bli missionsbarn, men han väljer det som ett mindre ondt. I missionen står han under förmyndare, men ej under förtryckare.

---

[1]) Tatahuasurenda = där det finnes den stora elden. Guaraniord uppfunnet af missionärerna.

När min vän chanéindianen Batirayu, som jag flera gånger talat om här, frågade mig, om det inte vore bäst att bedja missionärerna komma till chané vid Rio Parapiti, så tänkte han sig dem som räddare från de hvite herrarnes förtryck.

Då jag frågade chiriguanohöfdingen Maringay, om han icke ville, att missionärerna skulle komma till hans by, blef gubben helt uppbragt och svarade vresigt: »Jag har väl ingenting ondt gjort.»

Missionärernas största betydelse ligger däruti, att de söka skydda indianerna från de kristnas förtryck och laster. Med glädje har jag sett, huru missionärerna förbjuda brännvinet, det förbannade brännvinet på missionsstationerna.

Jag tror likväl ej på missionernas framtid. De synas mig dömda att försvinna. I samma mån, som indianerna af de öfriga hvite bli bättre behandlade och få ordentlig ersättning för sitt arbete, komma de att öfvergifva missionerna och undandraga sig franciskanermunkarnes förmynderskap.

Alltid skall missionärerna ha heder af, att de i någon mån sökt skydda indianerna mot de andra kristna. Heder böra de också ha af de studier, de gjort öfver indianernas språk, seder och bruk.

Fruktan för gummitrakterna.

I ett föregående kapitel har jag talat om indianernas vandring till Argentina. Inom chiriguanoindianernas nordligaste område finnes äfven en annan utvandring. Den skiljer sig från den föregående bl. a. däri, att den ej är frivillig. Det gäller gummitrakterna i nordöstra Bolivia. Hvarje indian, som går till de argentinska sockerfabrikerna, vet, att om ingen olycka inträffar, kommer han tillbaka. Ingen håller honom kvar med våld. Från gummitrakterna kommer däremot aldrig någon hem igen.

Är det sant, säga de, att där finnes en jätte, som äter människor? Är det sant, att människorna malas till gummi?

Är det sant, att det där köttet, som kommer i blecklådor, är af människor? Detta är frågor, som indianerna gjort mig.

På ett skamlöst sätt ha chiriguanoindianer, särskildt från Caipipendidalen, lurats till gummitrakterna i norra

132. Chanébarn. Rio Parapiti.

Bolivia, där de sålts till arbetare. Under bevakning af beväpnade män ha de förts öfver Quatro-Ojos nedför Rio Mamoré.

Om indianernas förhållande till gummiindustrin får jag dock bättre tillfälle att tala i den bok, i hvilken jag ämnar

redogöra för de studier, som jag gjort i själfva gummitrakterna och bland indianer, som lefva helt nära dessa. Här går jag därför icke närmare in på denna fråga.

Dagsverken åt de hvite.

De chiriguano och chané, som arbeta i eget land som tjänare åt den inflyttade, hvita rasen, äro synnerligen lågt betalda. Detta gäller särskildt aflägsna trakter, där ej de högre arbetspriserna vid de argentinska sockerfabrikerna, tack vare konkurrensen, kunnat återverka på lönerna. Chané vid Rio Parapiti äro sålunda sällan betalda med mer än 20 centavos (ej fullt 30 öre) om dagen jämte maten. Kvinnorna förtjäna ungefär hälften så mycket. Indianernas förtjänst utbetalas till dem dels i brännvin och socker, dels i tyger och verktyg. Tygerna äro så dåliga, att en skjorta af ett sådant tyg ej räcker mycket längre än den tid, som går åt för att förtjäna densamma. Tack vare detta system börjar också chané och chiriguano att förfalla till skuldslafveri, såsom deras stamfränder i gummitrakterna i nordöstra Bolivia.

Det är att hoppas, att de stora anläggningar, som ingenjör Herrmann satt i gång i San Fransisco vid Rio Pilcomayo, skola förbättra de indianska lönevillkoren i allmänhet. Betalar han bättre än andra, komma alla indianerna till honom, och öfriga arbetsgifvare måste höja lönerna.

Chiriguano och chané äro sålunda redan på god väg att komma in i den allt annat än lyckliga striden mellan arbetsgifvare och arbetare.

Den bolivianska regeringen borde se till, att indianerna erhålla lagfart på sina åkrar, så att de hvite ej kunde bemäktiga sig dem. Det villkoret borde också uppställas af regeringen att ingen indian fick sälja sin åker. Regeringen skulle på så sätt tillförsäkra indianerna besittningsrätt, men ej äganderätt till jorden.

Den osäkerhet och de tryckta lönevillkor, under hvilka dessa indianer lefva, bidraga naturligtvis till utvandringen till

Argentina och framför allt till, att många indianer ej blott lämna landet som säsongarbetare utan för alltid.

Vill den bolivianska regeringen göra något för indianerna, måste den i främsta rummet söka bot för det värsta onda, nämligen alkoholismen. Det är nämligen en oerhörd skillnad mellan att dricka majsöl och att dricka brännvin.

En indian, som är drucken af sina inhemska drycker, är aldrig så begifven på strid och slagsmål, som den där smakat på de hvites helvetessoppa. Utom att brännvinet direkt skadar indianernas moral och hälsa, ruinerar det dem fullständigt. Jag har sett med mina egna ögon, huru en indian kan gifva bort sin bästa ko för en kagge brännvin.

Husbränneriet är ännu tillåtet i Bolivia. Det borde förbjudas, liksom äfven att hvem som vill kan hvar och när som helst försälja alkohol.

Alldeles orimlig är också den bolivianska militärlagen, som tvingar indianerna att exercera beväring. Det är visserligen sant, att den mycket sällan tillämpas. När detta likväl sker och myndigheterna afhämtar en yngling till militärtjänst, skrämma de ju honom själf och alla andra indianer i trakten vettskrämda. Det är orimligt att fordra, att indianerna skola deltaga i försvaret af fosterlandet, innan de ha samma rätt som andra medborgare och veta, hvad som är deras fosterland.

Det är orätt att begära, att de skola hjälpa till att försvara Bolivia, att försvara de hvite, hvilka enligt deras begrepp stulit deras land ifrån dem. Chiriguano och chané älska äfven de sitt land, men detta fosterland är blott de dalar och skogar, där deras fäder röjt och deras mödrar målat lerkärlen till festerna.

Under det utvecklingsskede, som Bolivia nu genomgår, är det viktigt att taga reda på den indianska arbetskraften äfven här i chané- och chiriguanoindianernas land.

Trots deras egenartade kultur vågar jag ej hoppas mycket af chiriguano- och chanéindianernas framtid. De komma likväl att ingå som ett viktigt element i den mestizras, som

i framtiden ensam kommer att härska öfver Parapitidalens torrskogar och Andernas sista utlöpare mot El gran Chaco.

Så småningom glömma de väl bort sagorna om Tatutunpa och Aguaratunpa och de andra gudarne.

Maringays, Vocapoys och de andras ättlingar komma då kanske att studera, hvad som blifvit skrifvet om deras förfäder i denna bok, tryckt i ett land, där majsen inte mognar och där palmerna växa blott under glas. De komma kanske att flyga till norden för att se de smycken, i hvilka de gamle varit klädda och de vackert målade dryckeskärlen, i hvilka deras stammödrar serverat majsölet vid festerna.

133. Lerkärl. 1/9. Chiriguano. Caipipendi.

NITTONDE KAPITLET.

Tapieteindianerna.

Till dessa indianer.

Här har jag skildrat tvenne olika indianska kulturer, dels en, som vi lärt känna hos de ännu ursprungliga choroti och ashluslay, dels en annan, som vi mött vid Andernas fot, hos de halft civiliserade chané och chiriguano. De indianer, jag här skall tala om, äro märkliga därigenom, att de ha de förras materiella kultur och de senares språk (guarani).

I slutet af juli 1908 gästade jag under något mer än en vecka tapietehöfdingen Yaré vid Rio Pilcomayo och i augusti samma år besökte jag deras vilda, opålitliga stamfränder vid Rio Parapiti, hvilka där kallas yanaygua.

Detta senare besök var ganska äfventyrligt.

Med Isiporenda vid Rio Parapiti som utgångspunkt, hade jag med en chiriguanoindian som tolk besökt en liten yanayguaby, från hvilken indianerna brukade komma för att söka arbete hos chané och någon gång äfven hos de hvite. Där fick jag höra talas om en stor yanayguaby, som skulle ligga undangömd i skogen. En yanaygua skickades med en inbjudan till dessa indianer att besöka mig. Följande dag kom han med svar. Det löd: »Ha de hvite männen något att säga oss, få de komma hit till oss.» Själfva ville de ej komma till den hvite mannen, som kanske hade planer på att fånga in dem och sälja dem till gummitrakterna.

Jag beslöt mig genast för visiten. Mina svenska gossar voro naturligtvis genast med på äfventyret och tolken, som genom missionen lärt känna civilisationens välsignelser,

gjordes modig genom pengar. Med en yanaygua som vägvisare begåfvo vi oss af. Ridande öfver den uttorkade Rio Parapitis bländhvita sandfält och på indianstigar, som förde öfver stora dyner och genom torra busksnår och skogar, kommo vi till byn.

Den låg på en kulle i en kitteldal. Platsen var väl vald, då byn svårligen kunde öfverfallas af yanayguaindianernas fiender tsirakuaindianera, utan att invånarna hade tid att förbereda sig på försvar. När vi närmade oss byn, döko beväpnade män upp öfverallt liksom framtrollade ur marken. Detta att taga emot sina gäster med vapen i hand, tyckte vi vara något oartigt, men jag ursäktar dessa indianers misstroende mot de hvite. För några år sedan kommo andra hvite till dem liksom jag med gåfvor och lurade flera män i ett bakhåll. Dessa fördes bundna till S:a Cruz de la Sierra, för att säljas till gummitrakterna, men lösgåfvos till slut genom några mera humana mäns mellankomst.

Utan att titta åt vapnen och låtsande som om vi mottogos på det allra älskvärdaste sätt, redo vi midt in i byn och frågade efter höfdingen. En medelålders herre med ett bofansikte och med en stridsklubba i handen kom fram till mig och fick genast en skogsknif i gåfva. Andra gåfvor utdelades och det hela syntes utveckla sig på vänskapligaste sätt. Man bjöd oss träkubbar att sitta på, och jag packade fram granna halsdukar, knifvar, röda och gröna band, synålar, munspel och mycket annat roligt ur sadelpåsarna och började en liflig byteshandel.

Vid en af lägereldarna i byn satt en ensam, förskrämd kvinna. Det var en krigsfånge från yanaygua sista krig med tsirakua.

Dessa sistnämnda hade dödat en yanayguakvinna och hennes barn, hvilket mord yanaygua vid första tillfälle beslöto att hämnas. En dag voro de ute på vandring i ödemarken för att söka vilda frukter, då de fingo se spår af människor. På grund af de egendomliga aftrycken af de stora, fyrkantiga

sandalerna (bild 138) förstodo de, att spåren voro af tsirakuaindianer. De följde dessa och kommo till deras hyddor. Tsirakua fingo dock syn på dem och lyckades fly.

134. Tsirakuakvinna. Rio Parapiti.

Yanaygua följde spåren och fingo på kvällen känning af deras läger. De drogo sig dock tillbaka och först i allra första morgongryningen anföllo de. Öfverfallet kom oför-

beredt för fienden, som sökte sin räddning i en vild flykt. En tsirakuaman dödades och tvenne sårades. Tvenne kvinnor och sex barn samt allt, hvad de kunde släpa med sig af indianernas tillhörigheter, blef segrarnes byte.

Med undantag af fångarna öfvertog jag krigsbytet. Det var en märklig samling af gräfklubbor, kastklubbor, primitiva verktyg, mantlar af bast m. m. En af de fångna kvinnorna (bild 134) sålde yanaygua till de hvite för fjorton (14) pesos i dåligt brännvin, oraffineradt socker och sirap.

Denna stackars kvinna har berättat mig om sina lidanden på ett språk, af hvilket jag icke förstod orden, men ändock förstod nästan allt. Hon berättade om sina barn, som nu voro utan mor borta i vildmarken. Något lärde hon mig också af sitt språk.

Lastade med samlingar lämnade vi yanaygua med ömsesidigt löfte att träffas igen. Jag trodde vänskapen var grundlagd. På kvällen samma dag, vi varit hos dem, satte likväl yanaygua eld på sin by och drogo sig in i Chacos vildmarker, fruktande förräderi af kanske den ende verklige indianvän, som de lärt känna bland de hvite.

Ett år senare besökte jag som nämndt åter Rio Parapiti. Af hela yanayguastammen fanns inte ett spår. De voro försvunna till trakter, dit den hvite aldrig går af fruktan för att omkomma af törst, då han ej känner de få vattenställena.

Tsirakuakvinnan träffade jag däremot hos prästen i Charagua, en af de hvites byar, dit hon blifvit såld jämte en liten nästan ettårig gosse, som hon födt i fångenskapen. Vi voro riktigt goda vänner den fula gumman och jag. Jag kom till henne med sockerbitar och kakor och hon visade mig med stolthet och glädje sin lilla gosse, sin tröst i ensamheten bland de hvite.

Så drog jag vidare.

Den siste, som såg henne, var Moberg. En dag, när han gick på bygatan, kom en trasklädd, förtviflad, förgråten kvinna, som grep honom i armen och drog honom från

hus till hus, för att han skulle hjälpa henne att söka sin lille gosse. »Vildinnan» från Chacos urskogar förstod instinktmässigt, att denne blonde man hade mer hjärta än de andra hvite.

Gossen hade prästen skänkt bort eller sålt, skiljande denna stackars kvinna från allt, allt, det enda, hon ägde i lifvet.

Då hon icke fann sitt barn, rymde hon till skogarna. Jag hoppas, men jag vågar inte tro, att hon lyckades finna de sina och ej åter infångades af hennes stams dödsfiender, yanayguaindianerna.

Besöket hos tapietehöfdingen Yaré i Yuquirenda vid Rio Pilcomayo aflöpte däremot helt fredligt. Vi blefvo riktigt goda vänner, ja, så goda vänner, att när jag lämnat byn, gick Yaré öfver 100 km. för att träffa mig, för att berätta för mig om de hvites öfvergrepp. Yaré inbillade sig nämligen, att jag var en mäktig man bland de hvite.

Hvad kunde jag göra för honom? Jag skref ett bref till guvernören i Chaco, d:r L. Trigo, som både ville och kunde hjälpa indianerna. Brefvet kom aldrig fram.

När jag var i Yarés by, kom en dag från det inre af Chaco en gammal, stapplande tapietegubbe och hans blinda hustru, bägge omhuldade af en allt annat än ung och fager dotter. Gubben var sjuk och gummorna pysslade om honom.

Man kallade äfven på den hvite mannen, som brukade fuska i läkareyrket, men som inte tyckte om svåra fall. När en bräcklig gubbe står på grafvens rand, är det inte mycket att göra för en läkare och ännu mindre för en man, som inte förstår läkareyrket. Trots gummornas och mina ansträngningar, dog gubben.

Hejdlös blef kvinnornas sorg och äfven männen gräto. Klagoskriken ljödo i hela byn. »Min vän är död, min vän är död», skrek och sjöng den blinda gumman. Hennes sorg, om också affekteradt hejdlös i sina vilda utbrott, gjorde på mig intryck af att vara äkta.

Gummorna svepte nu gubben. Han kläddes i sina

bästa paltor och fick sandaler på fötterna. Gubbens knän drogos upp till hans haka, armarne lades i kors öfver bröstet och hufvudet böjdes ned. Sålunda hopviken stoppade man in honom i ett stort bärnät, som drogs till hårdt omkring hans kropp.

Gubben skulle nu begrafvas. Hans hustru och dotter ville gräfva ned honom i hyddan, men Yaré sade, att han skulle bäras till skogen. Gråtande sökte den blinda änkan med händerna gräfva en grop åt sin man i hyddan, men höfdingen var obeveklig. Han och en man till hängde byltet med gubben på en lång stång, som de buro emellan sig, för att föra honom till skogen. Utom af dessa tvenne bestod likprocessionen blott af dottern, som vid en annan stång ledde sin blinda mor till gubbens graf.

Först tänkte jag följa med, men så tvekade jag. Människan hos mig tog öfverhand öfver den nyfikne forskaren. Jag kände på mig, att jag inte ville störa dessa kvinnor i deras sorg, att jag inte hade rätt att komma springande med fotografiapparaten.

Af Yaré hörde jag sedan, att gubben sattes ned i en rund grop med en kalebass vatten i knät. Inget grafmärke visar, hvar han ligger.

Så snart gubben hade dött, skuro dottern och hustrun af sig håret, som de brände till tecken på sin sorg.

Det var efter gubbens död dystert i tapietebyn. Ständigt, särskildt på morgnarna hörde man kvinnornas högljudda klagan, i hvilken männen ibland deltogo.

Vi kunna vara säkra på, att äfven bland dessa människor finnas de män och kvinnor, som vandrat hand i hand hela lifvet, som älskat hvarandra.

Det är den enda gång, jag sett en indian dö.

Tapieteindianernas kultur och språk.

Tapiete tala samma språk som chiriguano, nämligen guarani. I det föregående har jag berättat om, huru äfven chané, ehuru af annan ursprung än chiriguano, antagit deras språk

En chiriguano, som länge vistats med tapiete, påstod bestämdt, att han sinsemellan hört dem tala ett annat språk, som han ej förstod. Detta spår har jag sökt följa på flera sätt. Tapietehöfdingen Yaré bedyrade dock, att detta ej var sant.

Vid Rio Parapiti sökte jag i Batirayus sällskap upp en chané, Batcha, som lefvat omkring ett år med tapiete. Han sade sig likväl aldrig hafva hört dem tala något eget språk. Hvad de hvite ansågo vara ett hemligt språk var choroti, som några af dem kunde tala. Under den tid, jag vistats med tapiete, har jag aldrig hört dem tala annat än guarani.

Vi känna sålunda intet annat språk från dem än detta.

Kulturellt höra tapiete mycket närmare ihop med mataco, choroti och toba än med chiriguano. Detta gäller framför allt de vilda tapiete (yanaygua).

Tapiete synas mig därför vara en stam, som hörande till mataco-chorotigruppen antagit chiriguanospråket, fastän de bibehållit sin egen kultur.

Tapiete land är ett väldigt område, som sträcker sig allt ifrån Rio Pilcomayo till Rio Parapiti och djupt in i det stora, okända norra Chaco. Det är ett land, som tidtals är så torrt, att de, som lefva där, inte ha annat vatten, än det, de kunna hämta ur roten af »sipoy». De hvite ha därför inte lyckats utforska tapiete land. De ha haft lyckan att besitta ett område, som icke kunnat fresta eröfraren. Svårigheten att få mat och de hvites järn har dock lockat dem ut ur sina ödemarker, ut till beroendet.

Ibland ha de också kommit för att tjäna hos chiriguano och chané. Hungern har drifvit dem. Det är sålunda icke ovanligt, att tapiete komma med barn, bohag, hundar och smuts och slå sig ned i utkanten på en chiriguano- eller chanéby. De få hjälpa till med allt möjligt arbete och betalas i majs. Detta sätt att vandra är alldelet olika chiriguano och chané, men öfverensstämmer däremot med mataco, choroti liksom toba seder och bruk.

Inom det indianska samhället finnas inga tjänare, har

jag sagt. Höfdingen arbetar liksom de andra inom stammen. Vi se dock här återigen, att indianer af en stam kunna vara tjänare åt indianer af en annan. Stammarnes olika utvecklingsgrad är här grunden till en mycket skarp klasskillnad. Att en chiriguano skulle tjäna åt en tapiete vore orimligt, löjligt, lika upp- och nedvändt som att en chiriguanoflicka skulle vara älskarinna åt en smutsig choroti. Detta hindrar icke, såsom jag sagt, att en chiriguano kan roa sig med en vacker chorotiflicka. Till hustru tar han henne ej. Det vore allt för galet.

Inom stammarna finnes sålunda ingen klasskillnad, stammarna emellan kan den däremot vara ytterst skarp.

Tapiete kultur skall jag ej skildra här. Det vore att i det närmaste upprepa, hvad jag berättat om choroti och ashluslay[1]). Från chiriguano ha deras män antagit bruket af läppknapp, tembeta. Deras kvinnor äro tatuerade närmast som choroti.

Innan jag lämnar dessa indianer, skall jag dock återgifva ett par af deras sagor samt en del tecken af deras döfstumspråk.

Tapietesagor.

Huru papegojorna skaffade tapiete majs.

Det var en gång en gumma, som hade ätit »huirakuio». Det berättas att hon hade gömt två små bollar. Nästa dag, när hon ville äta och gått för att taga dem, hade de förvandlats till små papegojor. Efter två dagar hade dessa vingar. Efter fem dagar kunde de flyga och hade gått att söka något att äta. De hade funnit majs och hade hämtat fyra korn, som de lämnat till sin husmor. De sade, att hon skulle så dem. Följande dag hade de åter gått ut för att äta af denna majs och hade återvändt med munnarna smutsiga. Följande dag hade de gått att äta af den majs,

---

[1]) Jämför äfven: Erland Nordenskiöld. Globus 1910. Bd 98, sid. 181.

gumman hade sått. De kommo och sade åt sin husmor, att de skulle hämta majs. De hade återvändt med fyra majskolfvar och hade gifvit en åt hvar och en af familjen. Därefter hade de gått ut ett tag och åter kommit in. Det fanns då mycket majs, en hel hög.

Sedan dess ha tapiete majs.

Hur tapiete fingo fåret.

Det var en gång en gammal tapietegumma, som hade två små, små hundvalpar. Allt hade hon ätit. Hon hade ingenting. Hon hade poncho af gräs.

Det berättas att Tunpa kom till gumman och sade: »Jag skall taga hundvalparna med mig och jag kommer tillbaka.»

Efter tre dagar kom han tillbaka med hundvalparna dräktiga. Han sade åt gumman, att hon skulle ställa tio käppar i en rad och att hon skulle binda hundvalparna. På natten förvandlades dessa till tio får, som voro bundna vid käpparna. Tunpa sade, att hon skulle göra ponchos, och gumman satte sig att göra en sländtrissa.

Det berättas också, att Tunpa hade gått att söka sällskap åt gumman. Han kom med en flicka och en gosse. När dessa blefvo stora, gifte de sig med hvarandra. Kvinnan födde en gosse och därefter en flicka. Dessa gifte sig i sin tur och fingo barn, som åter gifte sig med hvarandra.

Från dessa härstamma alla tapiete.

Eldrofvet.

Den svarta gamen hade eld, som den fått genom blixten från himlen (ára). Tapiete hade ingen eld. En liten fågel »cáca» stal eld åt dem, men den slocknade. De hade ingen eld att steka kött af vildsvin, af råbock och af andra djur. De fröso mycket.

Grodan tyckte därför synd om dem. Han gick till den svarta gamens eld och satte sig där. När den

svarta gamen höll på att värma sig, tog grodan två glöd och gömde dem i munnen. Därefter hoppade hon bort och gjorde sedan upp eld åt tapiete. Sedan den tiden ha tapiete eld.

Den svarta gamens eld slocknade. Grodan hade stulit allt. Med händerna öfver hufvudet satte sig den svarta gamen och grät. Alla fåglar samlade sig nu för att hindra, att någon gaf eld åt den svarta gamen.

Tandvärkens uppkomst.

De gamla hade tänder af silfver. När de åto slukade de ben, kött och allting. De gåfvo ingenting åt sina hundar att äta. Detta gjorde att Tunpa tyckte synd om hundarna. Han gaf därför människorna frön af zapallo (pumpa). De åto pumpa och deras tänder förvandlades till ben.

Från den tiden fingo hundarna mat och människorna tandvärk.

Dessa sagor från tapiete äro kulturmyter. Vi få där veta, huru dessa indianer fått elden, sina två viktigaste kulturväxter, majsen och pumpan samt sitt numera oumbärligaste husdjur, fåret.

Den sistnämnda sagan är naturligtvis ganska modern, då tapiete först genom de hvite fått får. Det synes mig ej omöjligt, att flera af kulturmyterna kunna vara mycket modernare, än man i allmänhet tror. Tänka vi oss t. ex., att en stam ej har majs, därför att de haft missväxt och kanske för hungerns skull tvungits att äta upp, hvad de gömt till nästa sådd. De måste då försöka att få nytt utsäde och tvingas kanske att stjäla det från en annan fientlig stam. Detta troligen farliga äfventyr gifver upphof till en kulturmyt, i hvilken, liksom alltid i indianernas fantasi, djuren spela en stor roll.

Tapiete döfstumma.

När en indian berättar, förtydligar han talet med både händer och fötter. Mått och nästan alltid tal uttryckas

genom tecken. Skall han säga t. ex. åtta, gör han det genom att visa upp åtta fingrar. Han har inga ord, som beteckna mått, han mäter af måttet med handen eller armen. Berättar han om djur, skildrar han med åtbörder ytterst lifligt djurens rörelser. Han härmar dem med naturmänniskans skarpa iakttagelseförmåga.

Många gånger har jag i brist på tolk med få ord och talrika tecken lyckats föra en ganska liflig konversation med mina vänner indianerna.

Bland indianerna finnas dock, liksom hos oss, personer, som, tack vare att de äro födda döfva, blott kunna uttrycka sig genom tecken. Fullt döfstumma har jag lärt känna hos två stammar, tapiete vid Rio Pilcomayo och yuracáre vid Rio Chimoré. Bland civiliserade indianer har jag också mött några döfstumma.

Hos tapiete lärde jag känna en döfstum gubbe, som var intelligent och behandlades väl. Alla förstodo det teckenspråk, han talade. Bland yuracáre såg jag tre döfstumma kvinnor, en mor med sina bägge döttrar. I den sistnämnda stammen lära flera döfstumma förekomma.

Samtliga tapiete kunde tala med den döfve. Det teckenspråk, de använde, för att meddela sig med honom, använda också de, som ha normal talförmåga sinsemellan, då de på afstånd tyst vilja meddela sig med hvarandra.

I jämförelse med döfstumma hvite i östra Bolivia, tillhörande den fattiga klassen, syntes mig deras indianska olycksbröder mera utvecklade och lyckligare, tack vare det intresse och den vänlighet, som visades dem af deras omgifning.

Hos tapiete (yanaygua) vid Rio Parapiti var en gosse, som var från Rio Pilcomayo. Jag frågade honom, om han kände Yaré, men han låtsade ej känna till honom. Då tecknade jag åt honom, såsom jag lärt af den döfstumme i Yarés by. Gossen började skratta och blef helt meddelsam. Han tyckte, det var en rolig hvit, som lärt sig att teckna som en tapiete.

De flesta af de döfstummas tecken äro rent beskrifvande. Några äro likväl konventionella och förstås med svårighet

135. Döfstumstecken. Tapiete.

af utomstående. Den döfstummes lärare är hela hans omgifning, hans mor, hans far, hans lekkamrater.

Här nedan äro återgifna några döfstumstecken, som jag samlat hos tapiete.

Häst — man stryker sig med höger hand, tummen och pekfingret från öfverläppen öfver mungiporna och gapar. (bild 135 A).

Katt — man drager sig i mustaschen (tapiete ha i regel en liten mustasch), d. v. s. morrhåren och gör en kloformig, rörelse med handen i katthöjd öfver marken.

Jaguar — man sträcker bägge händerna kloformigt framåt och drager dem hastigt tillbaka (bild 135 B).

Puma — man gör som vid föregående och stryker sig därjämte med högra flata handen fram och tillbaka öfver munnen.

Fisk — högra handen gör en rörelse, som härmar den simmande fisken (bild 135 C).

Eld — man för pekfingret till munnen och blåser (bild 135 D).

Sol — man gör samma rörelse som vid eld och pekar uppåt.

Måne — man gör en smackande rörelse med munnen och pekar uppåt himlahvalfvet.

Stjärna — man gör ett hål med tummen och pekfingret (bild 135 E) och pekar härs och tvärs på himlahvalfvet.

Vatten — man stryker sig med flata handen öfver ansiktet och gör en drickande rörelse med densamma.

God, vacker — man stryker höger flathand öfver vänster flathand (bild 135 F).

Dålig — man slår med höger knytnäfve i vänster flathand (bild 135 G). Rörelsen göres i jämnhöjd med ansiktet.

Kalebasskål — man formar en kalebasskål med händerna.

Bärväska — händerna lyftas upp öfver hufvudet och strykas öfver hufvudets sidor (bild 135 H).

Kruka — man formar med handen en krukmynning öfver marken (krukhöjd) och gör sedan en drickande rörelse.

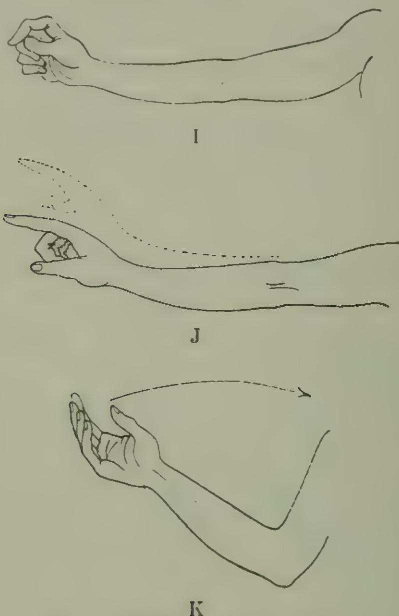
Poncho — man stryker sig med bägge händerna öfver axlarna nedåt kroppen.

Väg — man sträcker ut armarna och händerna rätt framåt och för dem parallellt uppåt.

Långt — man sträcker ut armen och knäpper hastigt till med tummen och pekfingret (bild 136 I).

Nära — man pekar framåt och nedåt med pekfingret.

Han har gått — man sträcker upp pekfingret och för armen bortåt och uppåt (bild 136 J).

136. Döfstumstecken. Tapiete.

Kom hit — man håller handen helt öppen och för den krokiga armen åt sig (bild 136 K).

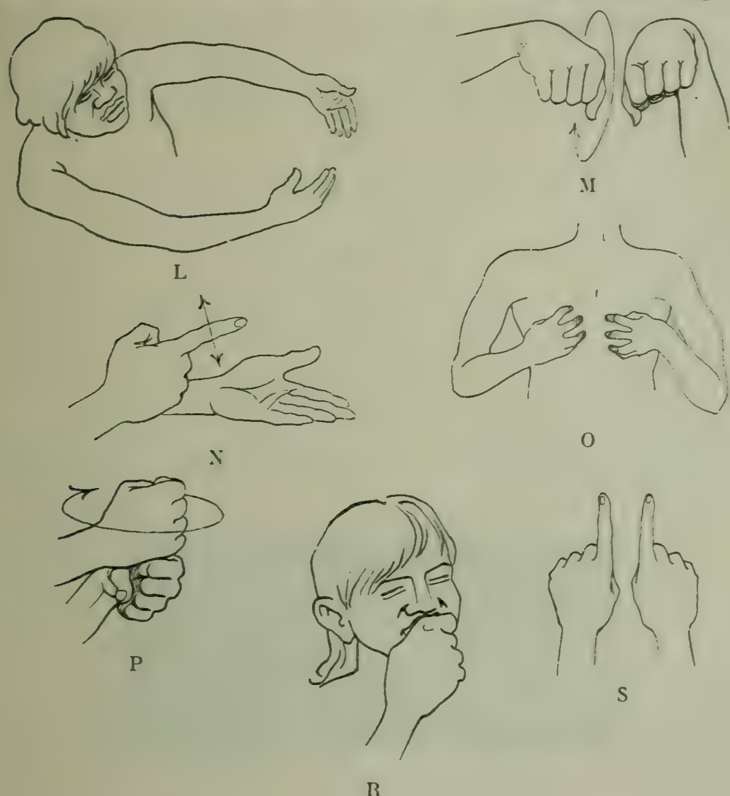
Fisknät — man formar det ovala nätet med bägge armarna (bild 137 L).

Majs — man gör samma rörelse, som när man afgrynar majsen (bild 137 M).

Öga — man pekar på ögat. På samma sätt uttryckes alla andra kroppsdelar.

Vän — man klappar sig på bröstet och pekar på vännen.

Mataco — man slår med höger pekfinger i vänster flathand (bild 137 N). Orsaken, till att mataco tecknas på detta sätt, är den, att för dem är lerkärlstrumman så synnerligen

137. Döfstumstecken. Tapiete.

karaktäristisk. Pekfingret är trumpinnen och handen trumman.

Choroti — man pekar på örsnibbarna. I dessa bära choroti som nämndt träklossar.

Hvit man — man formar en hatt och ett skägg med händerna.

Dansa — man för armarna i kors framför nedre delen af magen.

Död — man vänder hastigt upp flata handen.

Kvinna — man pekar på brösten ställande alla fingrarna mot bröstet (bild 137 O).

Missionär — man gör en tonsur med handen på hufvudet.

Mor — man klappar sig på bröstet och gör därtill samma rörelse, som när man skall teckna kvinna.

Caraguatá — man vrider den ena handen öfver den andra (bild 137 P).

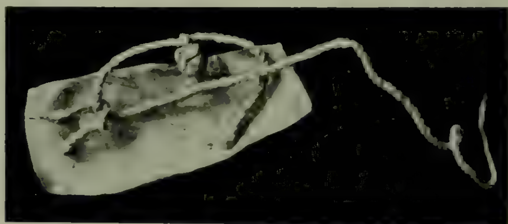
Algarobo — man lägger handen mot munnen och suger (bild 137 R).

Knif — man för händerna framåt (bild 137 S) och sticker åt bältet.

Tunpa (stora ande) — man håller armarna i sidorna och darrar.

Vacker flicka — man gör tecken för kvinna och för vacker.

Själ, ande (aña) — man gapar och gör en spottande rörelse framåt.

138. Sandal af tapirhud. Tsirakua.

Om jag undantager quichuaindianerna på Calileguaberget, hos hvilka vi blott gjort ett flyktigt besök, ha vi i denna bok lärt känna tvenne indiankulturer, en mera ursprunglig hos choroti och ashluslay, en mera utvecklad hos chiriguano och chané. Till de förra höra också mataco och toba, hvilka här blifvit omtalade mest i förbigående. Där dessa tvenne indiankulturer mötas, där ha vi en blandning

af bägge, ett kontaktfolk. Så anser jag, att vi böra uppfatta tapiete. De äro de af chacostammarna, som bott närmast chiriguano och som därför rönt mest inflytande från dem.

Innan jag afslutar min bok, skall jag äfven lämna en redogörelse för det lilla, jag vet om tsirakuaindianerna, hvilka vi lärt känna som fångar hos tapiete. Det är en titt in i det stora okända, in i norra Chaco, där det ännu finnes en stor, hvit fläck på Sydamerikas karta.

TJUGONDE KAPITLET.

Tsirakuaindianerna.

Hos de vilda tapiete vid Rio Parapiti gjorde jag som nämndt bekantskap med fångar af en stam, som ströfva omkring i norra Chacos okända, vattenfattiga snårmarker. Tapiete kalla dessa indianer tsirakua efter deras egendomliga strids- och gräfklubbor (bild 139). De hvite kalla dem empelotos, hvilket betyder nakna, chané säga tsiriono. Med de siriono, som bo uti urskogarna norr och öster om S:a Cruz de la Sierra, ha de likväl ingenting gemensamt. Tsirakua tillhöra torrskogen, siriono den mörka, yppiga högskogen.

Tsirakua äro förföljda af alla. De hvite skjuta ned dem, hvar de träffa dem. Om möjligt röfva de barnen från föräldrarna för att låta döpa dem och för att sedan sälja dem. Chané behandla dem som de hvite. Tapiete på samma sätt.

Själfva ha de någon gång lyckats att taga hämnd. Vid Rio Grande mördade de för några år sedan några barn. Sofvande vägfarande ha nattetid blifvit öfverfallna mellan nedre Rio Parapiti och Rio Grande. Troligtvis är det tsirakua som någon gång öfverfallit dem, som hämtat salt vid Salina de San José.

De tsirakua, jag sett, äro fyra barn och två kvinnor. De syntes mig ha ovanligt bredt ansikte med utstående kindkotor. Barnen voro starkt håriga i pannan ända ned till ögonbrynen. Äfven på kroppen voro de ovanligt ludna. De bägge kvinnorna voro af normal storlek i förhållande till andra chacoindianer.

Efter hvad jag sett och efter de uppgifter jag fått, synas tsirakua ej tatuera sig, ej heller stympa eller genomborra de någon kroppsdel. De måla sig däremot röda med fröna af urucu och med sot. Såväl kvinnorna som barnen voro ytterligt smutsiga och fulla af löss.

Enligt tapiete ha tsirakua samma slags runda hyddor som dem själfva, choroti, mataco och andra stammar här. De ha ej hundar och inga af den hvite mannens husdjur. I närheten af hyddorna ha de tama fåglar, som skrika, om någon närmar sig dessa.

Hurudan eldstad, de ha i hyddorna, vet jag ej. En af tsirakuakvinnorna, som jag skänkte ett stycke kött, gräfde i min närvaro en ugn alldeles lika den, som är här återgifven (bild 16) från ashluslay. Med sin gräfklubba gjorde hon, sittande på marken, en grop. Till denna gräfde hon en sned gång. Hon ställde sedan ved i gropen, som tändes med glöd hämtade från en annan eldstad. Liggande på magen, blåste hon af alla krafter genom ett bamburör i gången för att få veden att brinna. Därefter gick hon och högg ut med sin gräfklubba (här sålunda använd som yxa) ett stort barkstycke ur ett flaskträd. När hon fått tillräckligt med glöd i gropen, lade hon ned köttet i densamma, hvarefter hon täckte såväl gropen som gången med bark samt med sand. Ofvanpå sanden gjorde hon åter eld. I flera timmar lämnade hon sedan köttet att rosta. Tyvärr var jag icke med, när det åts upp, men det var säkert välsmakande.

Ett liknande sätt att rosta kött är bekant för de argentinska gauchos. Det är synnerligen förträffligt.

När kvinnan tillagade sin föda, kastade hon

139. Gräfklubba. u. 1/8. Tsirakua.

då och då näfvar af sand åt olika håll, liksom för att jaga bort onda andar eller något dylikt.

Tsirakua lefva hufvudsakligen af honung, af vilda frukter, af rötter och af jakt. Den ofvannämnda kvinnan samlade åt sig stammar af caraguatá, som hon rostade och åt. De med tsirákua besläktade zamuco[1]) ha enligt Cardus[2]) ett synnerligen primitivt åkerbruk. Tsirakua känna majs, tobak, urucu och zapallo.

Dessa indianers vapen äro framför allt klubbor. Utom de långa gräfklubborna ha de kastklubbor af flera typer (bild 140). När jag visade tsirakuakvinnan min klubbsamling från hennes stam, som jag fått från yanaygua och chané, så visade hon mig deras olika användning och uppförde med gräfklubban tryckt mot munnen en krigsdans,

---

[1]) Att tsirakua och zamuco tala liknande språk framgår af följande jämförelse.

Zamuco	Tsirakua
öra = yagoroné	(dlyócon)goroni
öga = yedoi	(dlyóqui)dodye)
hand = imanaetio	(dlyóco)maná
sol = yede	géte
vatten = yod	mama
eld = pioc	pió

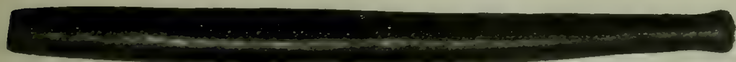
För vidare jämförelse meddelar jag här äfven några vanliga tsirakuaord

majs — géshna
tobak — sidódu
zapallo — ógodieú
caraguatá — gutá
gräfklubba — bahábe
urucu — tasi
kalebass — pitáu
struts — bái
vildsvin — pósnoni
aska — pútchucuru
sten — kukáni
hund — tomóco.

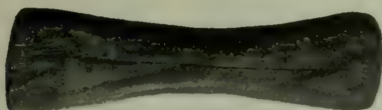
[2]) Cardus: Las Misiones Franciscanas entre los infieles de Bolivia. Barcelona 1886.

sjungande med bölande stämma »hé ha há, he si sia, he ha há, he si sia».

För att gifva lystringssignaler använda tsirakua hvisselpipor af egendomlig form (bild 142).

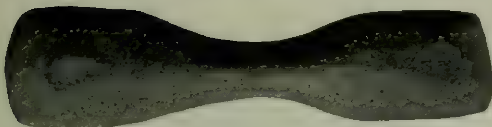
A u. 1/5.

B u. 1/3.

C u. 1/3.

D u. 1/3.

140. Kastklubbor. Tsirakua.

Nakna kalla de hvite tsirakua. Detta är oriktigt, ty hos dessa indianer finner man samma klädesplagg som hos de vilda tapiete. Kvinnorna ha ett skynke om benen, mannen ett, som täcker könsdelarna och som är fästadt om lifvet (bild 141). Dessutom ha de stora täcken, till formen liknande dem choroti, ashluslay m. fl. använda. Alla dessa kläder äro tillverkade af caraguatá och ej af ull. Kläderna äro knutna af snören. De förstå äfven att väfva breda band

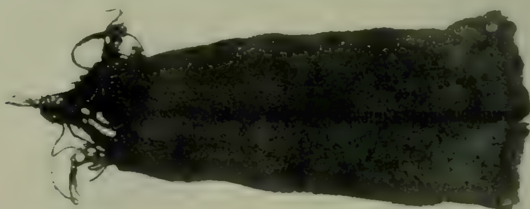
af caraguatá. Af detta material har jag däremot aldrig annorstädes sett väfnader.

På fötterna bära tsirakua fyrkantiga sandaler af tapirhud (bild 138) eller af trä. Dessa ha fyra hål för snörena, under det de sandaler, andra indianer använda, blott ha tre.

Vi finna samma slag af väskor af caraguatá hos tsirakua som hos choroti och ashluslay. Honung förvara de i påsar af helflådda djur.

Ett enda groft lerkärl har jag från dessa indianer samt en kalebass, prydd med en inristad fågel.

Järnet är mycket sällsynt hos tsirakua. Hvarje liten bit tillvaratages och skaftas. Större stycken, som de

141. Tygstycke, som bäres af männen öfver könsdelarna. Tsirakua. u. 1/7.

komma öfver, delas mellan flera. Det lär vara för att få järn, som de någon gång öfverfalla hvite och chané. För några bitar af denna dyrbara metall riskera de sina lif.

Troligt är, att chamacoco[1]) eller någon annan stam äfven förfölja tsirakua och tränga dem mot Rio Parapiti, där de, efter hvad Batirayu sagt mig, först på senare tider börjat uppträda.

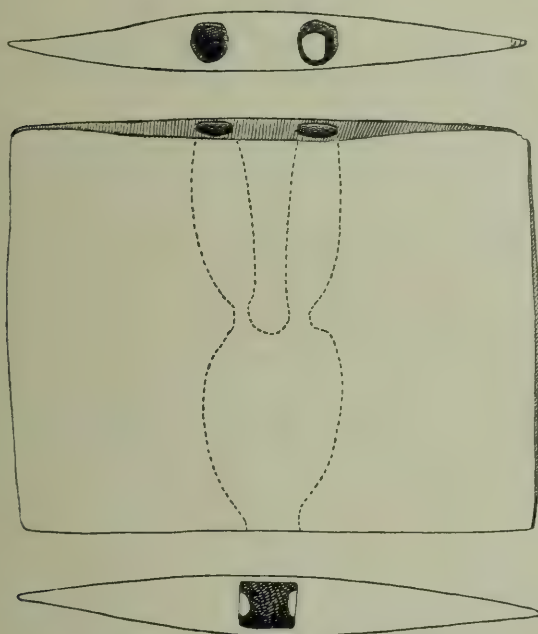
Tsirakua tillhöra norra Chacos okända ödemarker, om hvilka vi veta så litet. En utforskning af det inre af detta land skulle säkert gifva mycket af intresse.

Hvad för människor finnas där? Denna fråga har jag ställt till många indianer. Af dessa har en chanéindian,

[1] Jämför Fric Globus. Bd 96 (1909) sid. 24. Die unbekannten Stämme des Chaco boreal.

Bátcha, hvilken som nämndt länge lefvat med tapieteindianerna, berättat mig följande.

Ungefär sex dagsmarscher från Rio Parapiti västerut säga tapiete, att där bor ett dvärgfolk, som lefver i jordhålor. Dessa dvärgar äro vänligt sinnade och tala guarani. Om deras hålor hörde jag redan 1902 af en sergeant Gonzales, som sett dessa under en expediton i det inre af Chaco.

142. Hvisselpipa af trä. 1/2. Tsirakua.

En sådan berättelse som denna har man all anledning att antaga vara osann, åtminstone hvad beträffar dvärgarna. Jordhålorna kunna vara brunnar, liknande dem ashluslay och lengua gräfva.

Mycket egendomligt är det likväl, att samma uppgift om dvärgar i det inre af Chaco har Hawtrey[1]) fått af lengua-

[1]) **Hawtrey. l. c.**

indianerna, som bo nära Rio Paraguay. Tvenne stammar, som bo på ömse sidor om det stora okända området i norra Chaco, ha sålunda samma berättelse. Möjligen är det blott en gemensam saga. Det får framtiden utvisa.

Det berättas, att man i det inre af norra Chaco nära Salina de San José har funnit moderna indiangrafvar, som alla voro prydda med kors af trä. Om det är sant, vet jag ej. Omöjligt är det inte, ty många af de indianer, som bo där, härstamma säkerligen från indianer, som varit kristna. Bland zamuco, hvilka som nämndt stå nära tsirakua, ha jesuiterna haft mission.

Kanske är det inte alldeles en tillfällighet, att den här afbildade tsirakuakvinnan knäppt ihop händerna liksom till bön på kristet vis. Något liknande har jag aldrig sett hos choroti eller ashluslay, som ej varit besökta af missionärer.

Slutord.

Jag har här sökt skildra de indianer, jag lärt känna i Chaco. Vi ha nu till slut kommit till gränsen af det okända, hvars hemligheter ingen ännu utforskat. Ett stort område i Chaco är alldeles okändt för de hvite, ett ännu större har aldrig besökts af någon forskare.

Det är ett farligt område, icke så mycket för de fientliga indianer, man där troligen skulle möta, som på grund af bristen på vatten. Med indianernas hjälp vore det möjligt att gå fram där, utan dem kunde man ej finna vattenställena. I det föregående har jag sagt, att man i norra Chaco bör finna rester af mycket primitiva stammar, ty det har varit den naturliga tillflyktsorten för dem, som besegrats i striderna om floderna och om de trakter, där det varit lätt att tillfredsställa magens fordringar.

Mycket mera skulle jag vilja lära känna om de stammar, jag här skildrat. Choroti och ashluslay religiösa föreställningar veta vi nästan ingenting om. Blott ett par af de sagor, jag har meddelat, har jag upptecknat på originalspråken. Individualpsykologien lockar mig äfven.

Det bör därför icke synas läsaren märkvärdigt, om jag än en gång skulle vilja deltaga i indianlifvet vid Rio Pilcomayo, om jag än en gång skulle vilja höra gubbarne berätta sagor vid lägerelden, om jag skulle vilja söka att tränga in i norra Chacos okända trakter.

Innan något sådant kan ske, måste jag dock fullständigt publicera resultaten af min senaste färd, som berört en mycket större del af Bolivia än Chaco. Icke minst viktigt är, att hvad jag funnit vid mina arkeologiska gräfningar, blir beskrifvet.

Kanske skulle äfven mina urskogsvandringar och flodfärder i nordöstra Bolivia långt bort till Brasiliens gräns vara värda att skildra för en större allmänhet än den, som läser etnografiska facktidskrifter.

I december 1909 lämnade jag Yacuiba, kommande från mitt andra besök hos choroti och ashluslay, som jag redan skildrat.

Hemåt gällde färden!

I slutet af januari 1910 var jag åter i Sverige. Bägge mina följeslagare från resan ha stannat i Sydamerika. De äro unga och vilja söka slå sig fram i det nya landet. Jag hoppas, det skall lyckas dem. Trifs inte Moberg bland de hvite, slår han sig väl ned hos indianer och indianskor, där han trifdes så väl.

När jag skildes från Batirayu, sade han: »Det är sorgligt att skiljas och aldrig träffas mer, när man blifvit goda vänner.»

Hvem vet, kanske träffas vi än en gång. Må Yamandutunpa skydda dig, Batirayu. Må det dröja länge, innan du vandrar till Aguararenta för att dricka majsöl hos dina förfäder.

»Hayma opama»! (Så var det inte mer).

Illustrationsregister.

Taflor på särskilda blad:

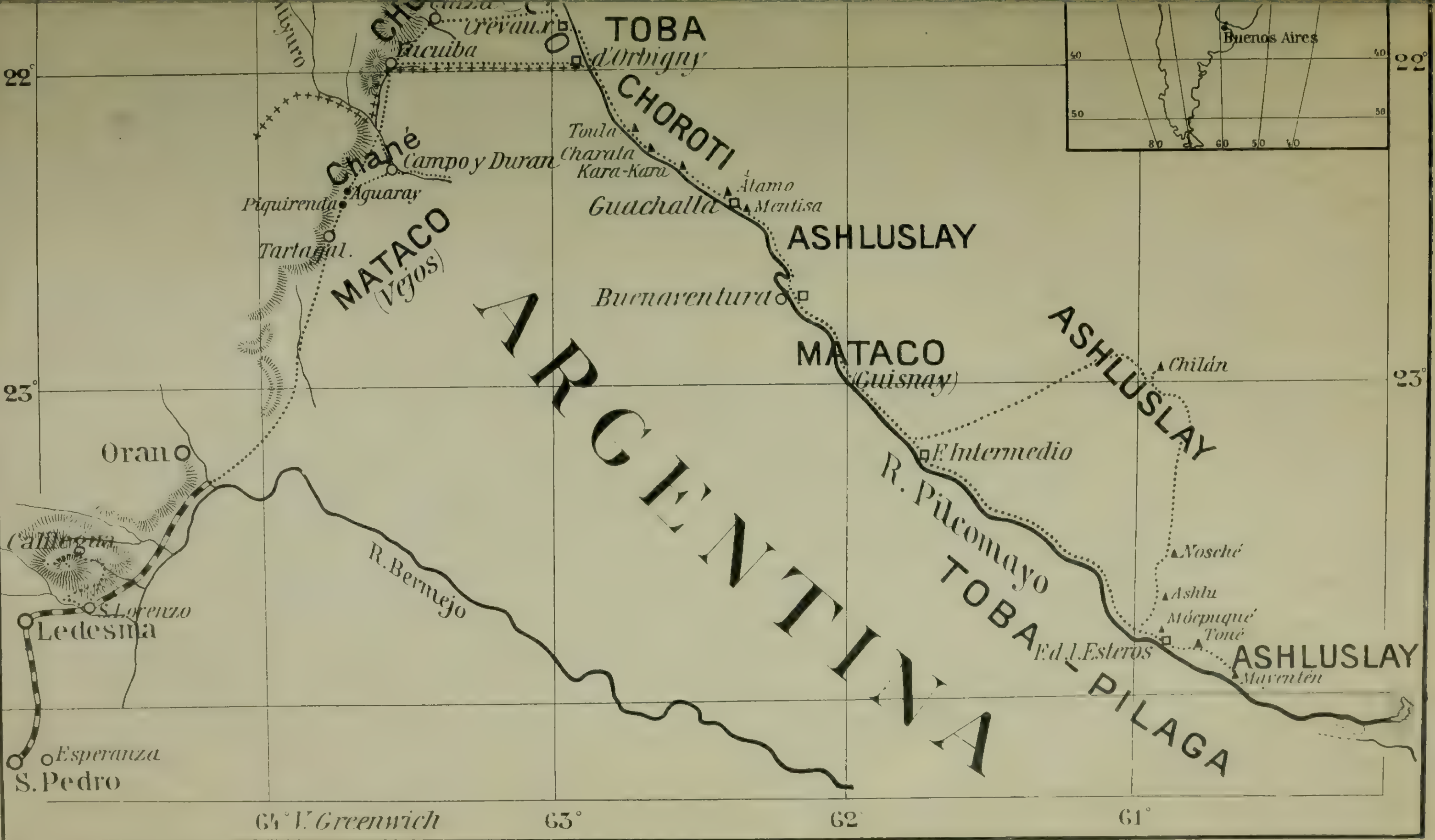
Bilder i texten:

Alfabetiskt register.

Rättelser.

	Står	Skall vara
Sid. 134 rad 5 uppifr.	Picomayo	Pilcomayo.
» 136 » 5 »	äfven om man beräknar	om man äfven beräknar.
» 176 » 4 nedifr.	Tsúcareta	Tshúcareta.
» 183 » 6 »	reliker	relikter.

Kartskiss visande indianstammarnes utbredning i Bolivias och Argentinas gränstrakter.
+ Missionsstation
□ Militärpostering
○ Byar bebodda af hvita
● Ständigt bofasta indianer
▲ Ej fullt bofasta indianer
.... Reseroute
+++ Gräns
O Större orter
BOLIVIA
TSIRÁKUÁ
CHANÉ
CHIRIGUANO
TAPIETE
(YANAYGUA)
CHOROTI
MATACO
Tataiti
Aguaráti
Aguaratimi
Tamané
Coropa
Yövi
Aguaraygua
Hurapembe
Tamachindi
Huirapuasa
Huasiruri
Yapiroua
Kapeatindi
Coperi
Amboro
Isiporenda
Charagua
Parapiti
Talarenda
R. Parapiti
Kuluvembe
Tiasirenda
Tapiirenda
Karumata
S. Antonio
Pipi
Choreti
Itatiqui
Cuevo
Sa Rosa
Iqueimbe
Boicova
Itapembia
Huacaya
Machareti
Tihuipa
Camatindi
Tarairi
Chané
S. Fransisco
Yuguirenda
Yare
64°
63°
62°
20°
21°
Rio Janerio

TOBA
d'Orbigny
Crevaux
Yacuiba
CHOROTI
Toula
Charala
Kara-Kara
Chané
Campo y Duran
Aguaray
Piquirenda
Tartagal.
MATACO
(Vejos)
Guachalla
Átamo
Mentisa
ASHLUSLAY
Buenaventura
ARGENTINA
MATACO
(Guisnay)
ASHLUSLAY
Chilán
F. Intermedio
R. Pilcomayo
TOBA
F.d.l. Esteros
PILAGA
Noschè
Ashlu
Mócpuqué
Toné
ASHLUSLAY
Mayentén
Oran
Calilegua
S. Lorenzo
Ledesma
R. Bermejo
Esperanza
S. Pedro
Buenos Aires
22°
23°
64° V. Greenwich
63°
62°
61°

UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 13 20 15 04 016 1